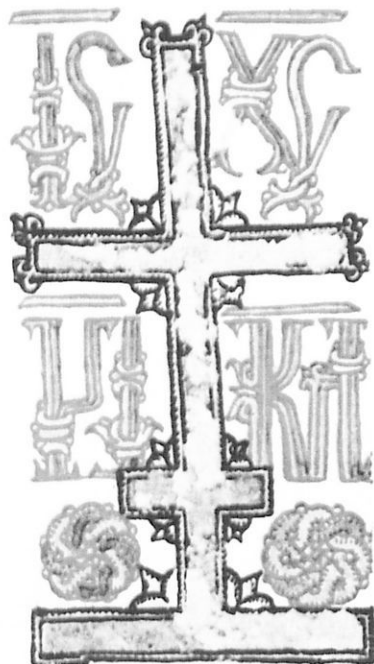

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ, Δ.Θ.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1982

Επιμορφώθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ Δ.Θ.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

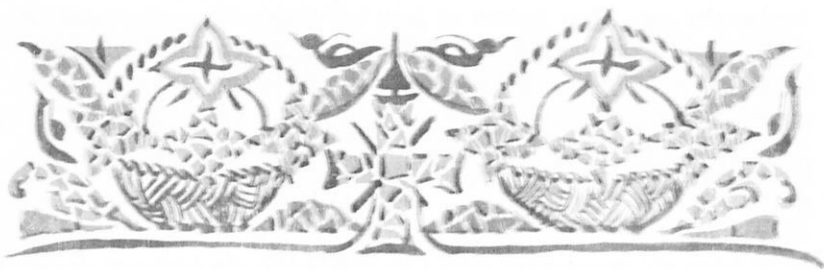
Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ 1982

‘Ο Παντοκράτορας. Στην πρώτη ζώνη ή παράσταση με τή θεία Λειτουργία και στή δεύτερη προφήτες με τὰ ειλητάριά τους. Τοιχογραφία στήν ‘Ι. Μονή Σταυρονικήτα του ‘Αγίου Όρους (16ος αί.).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1. Τό βιβλίό καί ό μαθητής. Είναι γεγονός ότι τά θέματα τής χριστιανικής ήθικης είναι άπό τή φύση τους σοβαρά καί άπαιτητικά, γιατί άσχολοῦνται μέ τόν άπέραντο χώρο τής ανθρώπινης ύπάρξεως. Είναι άπαραίτητο νά γίνει μιά σωστή άνατομία καί έρευνα γιά νά φανερωθοῦν οί άληθινές ρίζες τής ανθρώπινης φύσεως. Όλα όμως αυτά άπαιτοῦν σοβαρή έργασία, πού προξενεί πολλές φορές στενοχώρια καί άποστροφή στό μαθητή.

Οί άπαιτήσεις αυτές μπορεῖ νά προσθέσουν νέα έπιχειρήματα στίς εϋλογες δικαιολογίες τοῦ σημερινοῦ τελειόφοιτου μαθητή, πού, έναγώνια φορτωμένος καί κουρασμένος, έχει ἴσως τήν τάση νά άποφεύγει καί νά παραμερίζει τά θέματα τής χριστιανικής του διαπαιδαγωγήσεως. Είναι άλήθεια ότι ό μαθητής αισθάνεται μιάν άσφυξία, γιατί όλοι τριγύρω του έχουν άπαιτήσεις άπό αυτόν. Ἡ άγωνία τής επαγγελματικής σταδιοδρομίας Πανελλήνιες έξετάσεις γιά τίς άνώτατες Σχολές, άνεύρεση ίκανοποιητικής έργασίας) δημιουργεῖ πολλές ύποχρεώσεις καί υπερβολικά καθήκοντα. Ό μαθητής βρίσκειται σέ μιά φοβερή πάλη καί συχνά νιώθει νά τόν εγκαταλείπουν οί δυνάμεις του. Γι' αυτό καί δίκαια μπορεῖ νά άζιώσει άπό όλους συμπαράσταση καί κατανόηση. Τό θάρρος θά τόν όπλίσει μέ ρωμαλεότητα, πού θά τόν φέρει στήν τελική νίκη.

Σ' ένα τέτοιο κλίμα παραδίνεται στόν τελειόφοιτο μαθητή καί τό βιβλίό τής χριστιανικής Ἠθικης. Τό βιβλίό γράφτηκε καί προσφέρεται σάν μιά ένδειξη κατανόησης καί συμπαραστάσεως στά προβλήματά του άπό όλους εκείνους πού άσχολοῦνται μέ τή μόρφωση καί τήν έπιτυχή σταδιοδρομία του. Τό βιβλίό δέν έχει σκοπό νά αύξήσει τούς φόβους καί

τίς αγωνίες του. "Έχει βέβαια τή δική του δομή καί φυσιογνωμία. 'Η δημιουργική συζήτηση στήν τάξη μέ τήν καθοδήγηση του καθηγητή θά βοηθήσει τό μαθητή νά απομακρυνθεί από τό γνωστό τρόπο τής αποστηθίσεως του βιβλίου.

2. 'Η μέθοδος του βιβλίου. Μέ τό περιεχόμενο του βιβλίου παρουσιάζεται στους νέους ή δυνατότητα νά ανακαλύψουν καί νά διαμορφώσουν αληθινά τήν ύπαρξη, πού ό Θεός έχει χαρίσει στον κάθε άνθρωπο μέ τό δώρο τής προσωπικής ζωής. 'Η προσέγγιση τής αλήθειας γενικά, αλλά καί ιδιαίτερα στα θέματα ύπάρξεως καί ζωής, γίνεται μέ τήν προσωπική καί άρμονική συμμετοχή όλων των δυνάμεων καί ικανοτήτων του ανθρώπου. Δέν μπορεί ό άνθρωπος νά προσεγγίσει τήν αλήθεια μόνο μέ τή βοήθεια τής λογικής καί των όρθολογιστικών επιχειρημάτων. Για νά προσεγγίσει ό άνθρωπος τήν αλήθεια πρέπει νά τή συναντήσει, δηλαδή νά εξέλθει από τόν περιορισμένο χώρο τής άτομικότητας καί τής έγωιστικής αυτόάρκειας καί νά βρεθεί στό χώρο του διαλόγου. Στόν προσωπικό διάλογο ό άνθρωπος αρχίζει νά βλέπει τό συνομιλητή του όχι όπως αυτός τόν αντιλαμβάνεται, αλλά όπως εκείνος φανερώνεται. "Ετσι δημιουργείται ή κοινωνία τής αγάπης καί τής συναντήσεως των προσώπων.

Αυτός είναι καί ό μόνος τρόπος για νά προσφερθούν στον άνθρωπο οί χριστιανικές αλήθειες. "Όταν ό Χριστός διδάσκει ή θαυματουργεί, προσφέρει στον άνθρωπο μέσα από συγκεκριμένες ενέργειες τόν έαυτό Του, τή ζωή Του. 'Ο Θεάνθρωπος Κύριος πρώτος άπ' όλους πήρε τή θέση του άμαρτωλού ανθρώπου, όταν «έκένωσεν έαυτόν μορφήν δούλου λαβών... καί έταπεινώσεν έαυτόν γενόμενος ύπήκοος μέχρι θανάτου...» (Φιλιπ. β' 6 έξ). 'Η αγάπη του Χριστού για τόν άνθρωπο τόν όδηγεί στην "Άκρα Ταπείνωση του σταυρικού θανάτου. 'Ο 'Εσταυρωμένος Χριστός γνωρίζει καί καταλαβαίνει τόν άνθρωπο καλύτερα άπ' ό,τι έμεις ξέρουμε τόν έαυτό μας. 'Απ' αυτή τήν προσωπική κοινωνία του Χριστού ξεπηδάει ή αληθινή αξία του ανθρώπου, πού έχει τώρα τή δυνατότητα νά μήν είναι πιά άπομονωμένος καί ολομόναχος, αλλά νά έλευθερώνεται από τούς περιορισμούς του έγώ καί νά άνυψώνεται στό χώρο του Θεού. Είναι τό μυστήριο τής 'Εκκλησίας, όπου όλοι οί άνθρωποι συναγμένοι καί ένωμένοι στό όνομα του Χριστού γίνονται κοινωνοί τής ζωής Του. 'Εδώ φανερόνεται ή ολοκληρωμένη ύπαρξη σ' εκείνον, πού τήν άποδέχεται μέ αγάπη καί έμπιστοσύνη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΗΘΟΣ

1. Οί αρχές τής Ἠθικῆς.

Τό περιεχόμενο τής ἠθικῆς πράξεως. Ἠθική πράξη ὀνομάζουμε συνήθως ὀρισμένες συγκεκριμένες ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου, πού φανερώνουν ὄχι μόνο τόν ἐξωτερικό χαρακτήρα του, ἀλλά τή βαθύτερη καί ἀληθινή ὑπαρξή του. Στήν ἀτομική καί κοινωνική ζωή χαρακτηρίζουμε ἕναν ἄνθρωπο ἠθικό, ἂν οἱ πράξεις του ἔχουν καλά καί θετικά ἀποτελέσματα γιά τόν ἑαυτό του καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Γι' αὐτό καί ἔχουμε τούς ἠθικούς νόμους καί τούς κανόνες. Σκοπός τους εἶναι νά προτρέπουν τόν ἄνθρωπο ν' ἀποφεύγει στή ζωή του τό κακό καί νά ἐπιζητεῖ τίς καλές καί ἠθικές πράξεις.

Ἡ κατεύθυνση ὁμως αὐτή δημιουργεῖ ἕνα πρόβλημα: οἱ πράξεις φανερώνουν πάντοτε αὐτό πού εἶναι ἀληθινά ἕνας ἄνθρωπος στό βάθος τῆς ὑπάρξεώς του; Ἡ πράξη τῆς ἐλεημοσύνης, π.χ. δέν ἀρκεῖ, γιά νά δείξει, ἂν τό κίνητρο τῆς ἀγάπης ὤθησε τόν ἄνθρωπο στό νά βοηθήσει οἰκονομικά ἕνα φτωχό συνάνθρωπό του. Μπορεῖ κάποιος νά δώσει ἐλεημοσύνη ἀπό ἐγωιστική ἐπίδειξη, ἀπό αἴσθημα ἀνωτερότητας, ἀπό ὑπολογισμό καί συμφέρον, κ.ἄ. Εἶναι πολύ δύσκολο σ' ἕναν ἐξωτερικό παρατηρητή νά ἐρμηνεύσει τίς πράξεις ἑνός ἄλλου ἀνθρώπου καί μάλιστα νά τίς ἀξιολογήσει ἠθικά. Ἐάν γίνει κάτι τέτοιο ἐπιφανειακά, τότε θά ἀστοχήσει ὅπωςδήποτε στήν ἠθική ἀξιολόγηση. Ἐδῶ ἔχει θέση ἡ ἀριστοτεχνική ὑποκρισία τῶν Γραμματέων καί Φαρισαίων στήν ἐποχή τοῦ Κυρίου. Παρουσιάζονται σάν ἕνας θαυμάσιος μαρμάρινος τάφος, πού μέσα του ὁμως κρύβει κάθε ἀκαθαρσία καί εἶναι γεμάτος ἀπό τά ὄστα τῶν νεκρῶν (βλ. Ματθ' γγ' 13-36).

Γιά να βρούμε τό αληθινό περιεχόμενο μιᾶς ἠθικῆς πράξεως πρέπει νά ἀνακαλύψουμε τήν πηγή, ἀπ' ὅπου ξεπηδοῦν τά κίνητρα τῆς ἀγάπης. Εἶναι ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, πού θεωρεῖται ὅτι εἶναι τό κέντρο τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Εἶναι αὐτό πού λέγει τό Εὐαγγέλιο ὅτι ὁ «ἀγαθός ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τό ἀγαθόν». (Λουκ. στ' 45).

Ἀγάπη καί Ἠθική. Ἡ ἀγάπη βοηθεῖ νά κατανοήσω τόν ἐσωτερικό κόσμο ἐνός συνανθρώπου μου. Νά ἀνακαλύπτω τίς ποικίλες ἀνάγκες καί νά συμπαρίσταμαι στά διάφορα προβλήματα του. Μέ τήν ἀγάπη ὁ ἄνθρωπος προσφέρει ὅ,τι ἔχει στόν ἑαυτό του καί γεμίζει τίς καρδιές τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Αὐτό πίστευαν καί οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ, ὅταν ἔλεγαν τά λόγια Του: «Μακάριόν ἐστιν μᾶλλον διδοῖναι ἢ λαμβάνειν» (Πράξ. κ' 35). Εἶναι δηλαδή πολύ καλύτερα νά δίνουμε στούς ἄλλους παρά νά παίρνουμε ἀπό αὐτούς.

Ἡ ἀγάπη λοιπόν ἀποτελεῖ τό αληθινό περιεχόμενο τῆς ἠθικότητας καί δίνει τό σωστό κριτήριο γιά τήν ἠθική ἀξιολόγηση τῶν πράξεων. Ἡ ἀγάπη κινεῖ τόν ἄνθρωπο στά καλά καί ὠφέλιμα ἔργα, πού ἀποβλέπουν στήν ἠθική προαγωγή καί πνευματική προκοπή τῶν ἄλλων. Μιά καλή πράξη ἀξίζει ἠθικά ὄχι μόνο γιά τά θετικά ἀποτελέσματά της, ἀλλά γιατί συνδέει μέ τήν ἀγάπη οὐσιαστικά τόν ἕναν ἄνθρωπο μέ τόν ἄλλο. Μέ τίς πραγματικά ἠθικές πράξεις ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει ὅτι ὅλοι μαζί ἀποτελοῦμε μιάν οἰκογένεια, ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ ἀγάπη, ἡ ἐμπιστοσύνη καί ὁ σεβασμός. Μόνον ἔτσι ἡ ἠθικότητα ἀποκτᾷ νόημα καί περιεχόμενο. Βοηθεῖ νά βλέπουμε στούς ἄλλους ἀνθρώπους τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, νά χαιρόμαστε τίς ἠθικές πράξεις τους καί νά δοξάζουμε τόν «Πατέρα ἡμῶν τόν ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ' ε' 16).

Ἐγωισμός καί Ἠθική. Πολλές φορές ὁ ἄνθρωπος κάνει «καλές» πράξεις ἀπό ἐγωισμό γιά νά προβάλει ἔτσι τήν «ἀξία» του καί νά εἰσπράξει τά χειροκροτήματα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὁ ἐγωιστής ὁμως ἀναγνωρίζει μόνο τόν ἑαυτό του, ἐνῶ περιφρονεῖ ἢ παραμερίζει τοὺς ἄλλους. Ὅταν κάνει μιᾶ «καλή» πράξη ξεχωρίζει τόν ἑαυτό του ἀπό τοὺς ἄλλους, γιατί πιστεύει ὅτι αὐτός εἶναι ὁ «καλός καί ἠθικός», ἐνῶ ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶναι κακοί καί ἁμαρτωλοί. Ἐνα τέτοιο διαχωρισμό ἐπιζητοῦσαν καί οἱ Φαρισαῖοι ἀπό τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, γιατί τοὺς θεωροῦσαν κακοὺς καί ἁμαρτωλοὺς. Οἱ «καλές» πράξεις (νηστεία, ἐλεημοσύνη,

προσευχή, κ.ά.) δέν βοήθησαν τούς Φαρισαίους νά αναγνωρίσουν τήν βασική ἀλήθεια, ὅτι δηλαδή οἱ ἄνθρωποι εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἐγωισμός δέν τούς ἄφησε τελικά νά πιστεύσουν στή θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, γιατί τό Θεό τόν φαντάζονταν περισσότερο ἐκδικητή καί τιμωρό παρά γεμάτο ἀγάπη γιά τά πλάσματά Του. Ὁ ἐγωιστής Φαρισαῖος ἀπορρίπτει στή γνωστή παραβολή τόν Τελώνη, γιατί τόν θεωρεῖ ἄμαρτωλό, ἐνῶ ἀποθεώνει τόν ἑαυτό του ὑπογραμμίζοντας τίς «καλές» πράξεις στήν προσευχή του. Ὁ Κύριος ὅμως δέν δικαιώνει τό Φαρισαῖο, ἐπειδῆ ὁ ἐγωισμός του τόν ἀποχωρίζει ἀπό τούς ἄλλους ἀνθρώπους καί ἐπομένως καί ἀπό τό Θεό. Ἀντίθετα ὁ Κύριος ἀποδέχεται τή μετάνοια τοῦ ἄμαρτωλοῦ Τελώνη, γιατί ἀπαρνέεται τόν ἐγωισμό του καί ἔτσι εἶναι ἐλεύθερος πιά νά ἀγαπά τό Θεό καί ὅλους ἀνεξαιρέτα τούς ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Διά τήν ἀλήθειάν ἐστιν ἡ ἀρετή, ἀλλ' οὐ διά τήν ἀρετήν ἡ ἀλήθεια» (Ἁγ. Μάξιμος Ὁμολογητής, P.G. 90, 369 A).
2. «Τοῦτο γάρ ἐστι φίλια, μηκέτι εἶναι τόν φιλοῦντα καί τόν φιλούμενον διηρημένους, ἀλλ' ἕνα τινα ἄνθρωπον· ὅπερ οὐδαμῶθεν, ἀλλ' ἤ ἀπό τῆς ἀγάπης γίνεται· Μή τοίνυν ζητεῖ τό σόν, ἵνα εὖρησῃ τό σόν. Ὁ γάρ ζητῶν τό ἑαυτοῦ, οὐχ εὖρῖσκει τό ἑαυτοῦ... Τό γάρ οἰκειόν συμφέρον ἐν τῷ τοῦ πλησίων συμφέροντι κεῖται, καί τό ἐκείνου ἐν τούτῳ» (Ἰω. Χρυσόστομος P.G. 61,280).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πού βρίσκεται τό ἀληθινό περιεχόμενο τῆς ἠθικῆς πράξεως; 2) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν ἀγάπη καί τήν ἠθική πράξη; 3) Ποιά γνωρίσματα ἔχει μιά «καλή» πράξη, ὅταν προέρχεται ἀπό ἐγωισμό; 4) Πώς μπορεῖ κανεὶς νά ἀνακαλύψει τά βαθύτερα κίνητρα μιάς πράξεως;

2. Τό χριστιανικό ἦθος.

Ἔννοια καί περιεχόμενο τοῦ ἦθους. Ἦθος εἶναι ὅλες ἐκεῖνες οἱ ἐνέργειες καί διαθέσεις τοῦ ἀνθρώπου πού φανερώνουν αὐτό πού εἶναι στό βάθος τῆς υπάρξεώς του. Μέ τό ἦθος ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ τόν ἰδιαίτερο χώρο, μέσα στόν ὁποῖο ζῆ, κινεῖται καί ἀναπτύσσεται. Μέ τό

ήθος ο άνθρωπος διαμορφώνει το περιβάλλον του (άτομικό, οικογενειακό, κοινωνικό), όπως επίσης και το περιβάλλον, μ' όλες τις μορφωτικές και πολιτιστικές του ευκαιρίες, καλλιεργεί ήθικά τον άνθρωπο. Το ήθος βοηθεί τον άνθρωπο να ανακαλύψει τη θεία δύναμη που κρύβει στον εσωτερικό του κόσμο. Με την ήθικη ανάπτυξη ο άνθρωπος ανακαλύπτει την αξία της υπάρξεώς του, που τελικά τη διασώζει με την ήθικη του καλλιέργεια.

Η έτυμολογική σημασία της λέξεως «ήθος» έντοπιζει το πραγματικό περιεχόμενο της. Πρώτος ο Όμηρος χρησιμοποιεί τις εκφράσεις «ήθεα και νομός ἵππων» (Ϊλιάς Ζ 511) και «κατά ήθεα κοιμηθήναι» (Όδύσσεια Ζ 411). Ήθος εδώ σημαίνει τό χώρο, όπου τρώγουν και κοιμούνται τά ἄλογα. Καί ο Ήρακλείτος λέγει: «ήθος ἀνθρώπων δαίμων». Ό χώρος που διαμένει ο άνθρωπος (= ήθος) είναι ο Θεός. Δηλαδή ο άνθρωπος ζή σέ μία περιοχή, που τή γεμίζει με τή παρουσία του ο Θεός.

Τό χριστιανικό ήθος. Είναι τό ήθος του Χριστού που καλείται ο πιστός άνθρωπος νά τό ἀποδεχθεί καί νά τό εφαρμόσει στή ζωή του. Τό ήθος του Κυρίου είναι ο τρόπος που υπάρχει καί ζή ένωμένος με τόν Πατέρα, «τό Άγιο Πνεύμα καί με όλους τούς ανθρώπους κατά χάρη, που όμως τούς ονομάζει ἀδελφούς Του. Ό Χριστός δέν κρατεί ἀπό τήν περιουσία Του τίποτε ἀποκλειστικά για τόν εαυτό Του. Μοιράζει τή ζωή Του σέ όλους, όταν τή θυσιάζει «υπέρ τής του κόσμου ζωής» (Ϊω. στ' 51). Έτσι ή αγάπη του Κυρίου ἀποκαλύπτει τό πραγματικό περιεχόμενο του ήθους. «Ό Θεός αγάπη ἐστί» λέγει ο ευαγγελιστής Ϊωάννης. Ή αγάπη δέν είναι μία ήθικη ιδιότητα του Θεού, αλλά ή ίδια ή Ύπαρξή Του, που τή φανερώνει στό πρόσωπο του Θεανθρώπου.

Ό χριστιανός λοιπόν γίνεται ήθικός, όταν ἀποδέχεται μέσα του τήν αγάπη του Θεού καί τήν ξαναπροσφέρει στους ἄλλους ανθρώπους. Ή ζωή του Χριστού γίνεται τό υπόδειγμα τής ἀληθινής ζωής του ανθρώπου. «Μείζονα ταύτης αγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τήν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ϊω. ιε'). Όπως ο Κύριος περιλαμβάνει στον εαυτό Του όλους τούς ανθρώπους, ἔτσι καί ο χριστιανός με τήν κοινωνία τής ἀνιδιοτελοῦς αγάπης του διευρύνει τόσο πολύ τήν καρδιά του, ὥστε νά χωρεῖ μέσα της τούς πάντες καί τά πάντα.

Τό ήθος του χριστιανού κορυφώνεται στήν αγάπη για τούς ἐχθρούς του. Όποιος καί ἂν εἶναι ο συνάνθρωπός του, ο χριστιανός βλέπει στό πρόσωπό του τή ζωντανή «εἰκόνα του Θεού». Έτσι τό ήθος τής αγάπης

ένώνει τούς ανθρώπους και τούς ανυψώνει ήθικά και πνευματικά.

ἦθος καί Δόγμα. Γιά νά γίνει ὁ ἄνθρωπος ήθικός πρέπει νά ξεκινηθεῖ ἀπό τήν πηγή τῆς Ἀλήθειας. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἶναι ἡ Ἀλήθεια, γιατί προσφέρει σέ ὅλους τή ζωή, ὅταν ἀναλαμβάνει τήν ἀνθρώπινη φύση στόν ἑαυτό Του. Αὐτό ὅμως γίνεται μέ συγκεκριμένο τρόπο καί σέ ὀρισμένο ἱστορικό χρόνο. Εἶναι τό μυστήριο τῆς θείας Σαρκώσεως, τά Χριστοῦγεννα, ὅπου «ἄνθρωπος γίνεται Θεός, ἵνα τόν ἄνθρωπον θεόν ἀπεργάσῃται».

Στή δογματική ἀλήθεια τῆς Σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ βρίσκεται τό ὕψιστο ἀγαθό. Εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός πού γίνεται ἄνθρωπος γιά νά προσφέρει τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του, ὥστε νά ζήσει ὁ κόσμος. «Ἐν τούτῳ ἐφανέρωθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν ὅτι τόν Υἱόν αὐτοῦ τόν Μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεός εἰς τόν κόσμον, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ» (Α' Ἰω. δ' 9). Ἔτσι καταλαβαίνουμε, γιατί ἡ ήθική μὀρφωση πρέπει νά ὀδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στή ζωή, πού ὅμως συνδέεται ἀναπόσπαστα μέ τίς δογματικές ἀλήθειες τῆς πίστεώς μας.

Ἡ ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας μας δέν εἶναι ὀρισμένες θεωρητικές καί ὑπέρλογες γνώσεις, ἀλλά εἶναι Αὐτός πού μετέχει «πρό πάντων τῶν αἰῶνων» στήν κοινωνία τῆς φύσεως-τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καί εἶναι ἐνωμένος διά τῆς Ἐνανθρωπήσεως μέ ὅλους τούς ἀνθρώπους. Αὐτή ἡ ἐνωση τοῦ Θεοῦ μέ τόν ἄνθρωπο καί τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό φανερώνεται στό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὅπου ἔχουν κληθεῖ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νά ἐνσωματωθοῦν. Ὁ Κύριος εἶναι ἡ κεφαλή τοῦ Σώματος καί οἱ ἄνθρωποι εἶναι τά μέλη Του. Ἐξῶ ἀπό αὐτή τή βασική Ἀλήθεια δέν μπορεῖ νά βρεθεῖ ἡ ζωή καί ἐπομένως τό ἀληθινό ἦθος καί ἡ σωστή μὀρφωση.

Ὁ σκοπός καί οἱ πηγές τῆς χριστιανικῆς Ἠθικῆς. Ὁ σκοπός τῆς χριστιανικῆς Ἠθικῆς εἶναι νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο νά καταλάβει ὅτι ἡ ἀξία του εἶναι «οὐχ ὁ ἔξωθεν κόσμος (= στολισμός), ἀλλ' ὁ κρυπτός τῆς καρδίας ἄνθρωπος ἐν τῷ ἀφάρτῳ τοῦ πραέος καί ἡσυχίου πνεύματος» (Α' Πέτρ. γ' 4), ὅπως λέγει χαρακτηριστικά ὁ Ἀπόστολος Πέτρος. Ὁ σκοπός αὐτός πραγματοποιεῖται στήν κατά Χριστόν μὀρφωση τοῦ ἀνθρώπου, «ἵνα ἄρτιος ἦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθόν ἐξηρητισμένος» (Β' Τιμ. γ' 17). Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀποκτήσει μιά τέτοια ἀρτιότητα, τήν ἐκφράζει στή συνέχεια μέ ἀγαθές καί ήθικές πράξεις πού φανερώνουν τή γνήσια ήθικότητά του καί προάγουν τήν ἀνθρώπινη

κοινωνία. Οί πηγές τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς βρίσκονται στὸ μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία προσφέρει καὶ ἐρμηνεύει τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴν Ἱερά Παράδοση. Ἡ Ἁγία Γραφή (Παλαιά καὶ Καινὴ Διαθήκη) δὲν εἶναι μιὰ θεωρητικὴ καὶ συστηματικὴ ἔκθεση τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη μᾶς παραπέμπει στὸν ἐρχομὸ τοῦ Μεσσία καὶ τὸ Εὐαγγέλιο μᾶς δίνει βασικὰ σημεῖα ἀπὸ τῆ θεανθρώπινη ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Στὴ ζωὴ τοῦ Κυρίου μετέχουμε κι ἐμεῖς, ὡς μέλη τοῦ Σώματός Του, τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ Εὐαγγέλιο μόνο στὴν Ἐκκλησία τὸ γνωρίζουμε ἀληθινά. Ἡ Ἐκκλησία χρησιμοποιεῖ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὸ τοποθετεῖ πάνω στὴν Ἁγία Τράπεζα. Ἐδῶ τελεῖται τὸ μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας, δηλαδὴ τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων στὴ θεία ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Αὐτὸ τὸ μυστήριο τῆς θείας Κοινωνίας παραδίνει διαρκῶς ἡ Ἐκκλησία στοὺς ἀνθρώπους. Ἡ Παράδοση λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι ἡ μόνιμη παρουσία τοῦ Χριστοῦ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Ἡ Ἐκκλησία μᾶς προτρέπει νά μορφωθοῦμε ἠθικά, ὅταν μᾶς καλεῖ νά κοινωνήσουμε στὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ μέ τὸ μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας. Μέ τὸ χριστιανικὸ ἦθος ὁ ἀνθρωπος ἐκφράζει τὴ ζωὴ τοῦ Κυρίου. Ἔτσι ἀγκαλιάζει μέ ἀγάπη καὶ σεβασμὸ ὅλο τὸν κόσμον καὶ ὅλους ἀνεξαιρέτα τοὺς ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «*Εἰ γὰρ τὸ ζῆν ἡμῖν Χριστός, ἀκολούθως καὶ ὁ λόγος ἡμῶν περὶ Χριστοῦ ὀφείλει εἶναι, καὶ ἡ ἔννοια καὶ πᾶσα πράξις τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἠρηθῆσθαι καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατ' αὐτὸν μεμορφῶσθαι*» (Μ. Βασίλειος, *P.G.* 32, 620 B).
2. «*... Ὡστε ἐν ἐκάστῳ γεννᾶσθαι τὸν Χριστὸν νοητῶς. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία σπαργᾶ καὶ ὠδίνει μέχρι περ ἂν ὁ Χριστός ἐν ἡμῖν μορφωθῆ γεννηθείς, ὅπως ἕκαστος τῶν ἀγίων τῷ μετέχειν Χριστοῦ Χριστός γεννηθῆ... οἷονεὶ Χριστῶν γεγονότων τῶν κατὰ μετουσίαν τοῦ Πνεύματος εἰς Χριστὸν βεβαπτισμένων*» (Μεθόδιος Ὁλύμπιον, *B.E.P.E.S.* 18, 62-63).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς; 2) Γιατί τὸ χριστιανικὸ ἦθος συνδέεται μέ τὸ ὀρθόδοξο δόγμα; 3) Ποιὸ εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ χριστιανικοῦ ἦθους; 4) Ποιὸ εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1 κειμένου σου;

3. Ἡ ἀξία τῆς Ἠθικῆς.

Ἡ διαμόρφωση τῶν ἠθικῶν συστημάτων. Τά ἠθικά συστήματα δημιουργήθηκαν ἀπό τίς διαφορετικές ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων γιά τά ἠθικά προβλήματα. Τά ἠθικά συστήματα διαφέρουν στόν τρόπο τῆς θεωρήσεως τῶν προβλημάτων (κοσμοθεωρία, φιλοσοφία, κοινωνιολογία, κ. ἄ) καί στή μέθοδο τῆς ἐργασίας των. Τά διάφορα στάδια στήν ἱστορική πορεία τῶν ἠθικῶν συστημάτων εἶναι περίπου τά ἑξῆς:

1. Οἱ προσωκρατικοί φιλόσοφοι καί ποιητές (Ὅμηρος, Ἡσίοδος, Ἀναξίμανδρος, Ἡράκλειτος, κ. ἄ.) δέν ἀσχολήθηκαν συστηματικά μέ τήν ἠθική. Προσπαθοῦσαν μέ τή βοήθεια τῆς φύσεως νά ἀνακαλύψουν τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτό καί ἦσαν προσκολλημένοι στίς ὑπερφυσικές καί μαγικές δυνάμεις τοῦ κόσμου. Στίς κοινωνικές ὅμως σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀντιμετώπιζάν ποικίλες συγκρούσεις. Προέρχονταν ἀπό τίς διαφορετικές ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων γιά τήν ἠθική ζωή καί συμπεριφορά. Ὡς μόνιμο διαιτητή δέχονταν τή θεά Δίκη, πού ἀπέδιδε στούς ἀνθρώπους πάντα τό σωστό καί τό δίκαιο¹.

2. Ὁ Σωκράτης τοποθέτησε τόν ἀνθρώπο στό κέντρο τῆς φιλοσοφικῆς ἐρευνας. Ἐξέψωσε τήν ἀρετή καί τήν ἠθική σέ ἐπιστήμη Περίφημα εἶναι τά ἀποφθέγματά του: «οὐδεὶς ἐκὼν κακός», «γνώθι σαυτόν», «ἐν οἶδα ὅτι οὐδέν οἶδα»².

3. Ὁ Πλάτων ἀσχολήθηκε μέ τή φιλοσοφική καί ἠθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀνθρώπος ἔχει σκοπό νά μοιάσει μέ τοὺς θεοὺς. «Ὅσον δυνατόν ἀνθρώπῳ ὁμοιοῦσθαι θεῶ». Γιά νά γίνει ὅμως αὐτό πρέπει νά ἀπορριψῆ τὸν υλικό κόσμο (αἰσθήσεις), γιατί ἀποτελεῖ ἐσφαλμένη μορφή τοῦ ἰδεατοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος τῶν ἰδεῶν βρίσκεται μακριά ἀπὸ τό σῶμα (αἰσθήσεις) πού ἀποτελεῖ τή φυλακή τῆς ψυχῆς. Ὁ ὑλικός κόσμος εἶναι ἡ κοιλιάδα τοῦ κλαυθμῶνος γιά τό βασανιζόμενο ἀνθρώπο. Ὁ φιλόσοφος εἶναι ὁ ἀνθρώπος πού ἐλευθερώθηκε ἀπὸ ὅλες αὐτές τίς δεσμεύσεις καί ἔτσι ὀλοκληρώθηκε ἠθικά³.

4. Ὁ Ἀριστοτέλης χρησιμοποίησε ὡς ἀποκλειστικό κριτήριο τῆς ἠθικότητας τό λογικό τοῦ ἀνθρώπου. Θεωρεῖται ὁ πατέρας τῆς λογικῆς

1. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» ΟΕΔΒ 1976, σελ. 161-169.

2. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 172-174

3. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 175-181

Όλη η ζωή του ανθρώπου κατευθύνεται από τους λογικούς συλλογισμούς, τὰ ἐπιχειρήματα καί τίς ἀποδεικτικές προτάσεις⁴.

5. Οἱ Στωϊκοί φιλόσοφοι δέχονταν τήν ἀρετή ὡς τό ὕψιστο ἀγαθό, πού φέρνει γαλήνη καί ἀταραξία στίς ἀνήσυχες ψυχές τῶν ἀνθρώπων. Ἐγιναν οἱ αὐστηρότεροι ἠθικολόγοι τῆς ἐποχῆς τους καί μέ τήν ἠθική ἀρετή ἐπιζητοῦσαν τή λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου⁵.

6. Ὁ ἐβραϊκῆς καταγωγῆς Βαρούχ Σπινόζα (1632-1677 μ.Χ.) ἀκολούθησε τίς θεωρίες τῶν Στωϊκῶν καί συστηματοποίησε τίς πανθειστικές δοξασίες τους. (Πανθεισμός = ἡ θεωρία πῶς ὁ θεός καί ὁ κόσμος εἶναι ἓνα καί τό αὐτό).

7. Ἡ ἠθική τοῦ Κάντ στηρίχθηκε στήν ὠφελιμότητα τοῦ πρακτικοῦ λόγου στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου⁶.

8. Τά διάφορα συστήματα πού μέ τίς θεωρίες τους ἐπέδρασαν θετικά ἢ ἀρνητικά στήν ἠθική ζωή τῶν ἀνθρώπων (δουϊσμός, ἡδονισμός, ὑλισμός, βιολογισμός, ὑπαρξισμός, κ.ἄ.). Γι' αὐτά θά γίνει λόγος σέ ἐπόμενα κεφάλαια τοῦ βιβλίου.

Σχέσεις τῆς Ἠθικῆς μέ τή Θρησκεία. Ὁ ὅρος «Θρησκεία» χρησιμοποιεῖται σήμερα πρός δήλωση τῶν διαφόρων θρησκευμάτων καί διάκρισή τους ἀπό τή βιβλική ἀποκάλυψη. Στά θρησκευτά αὐτά ὁ Θεός ἀνιχνεύεται καί βιώνεται σύμφωνα μέ τόν τρόπο πού τόν καταλαβαίνει ὁ ἄνθρωπος. Γι' αὐτό καί οἱ παραστάσεις τοῦ Θεοῦ εἶναι βασικά ἀνθρωποκεντρικές καί ἀνθρωπομορφικές. Σέ μιά τέτοια ἀντίληψη γιά τή θρησκεία, οἱ θεοί εἶναι συχνά ἀπλῶς προσωποποιήσεις ἀνθρωπίνων ἀρετῶν καί παθῶν.

Ἄν χρησιμοποιήσουμε ὅμως ἐδῶ τόν ὄρο «θρησκεία» γενικά καί χωρίς τήν παραπάνω διάκριση μπορούμε νά ἐπισημάνουμε τό ἀκόλουθο πρόβλημα:

Πολλοί ἐκπρόσωποι τῆς ἠθικῆς ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ἠθική βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ καλύτερευση τῆς κοινωνίας μπορεῖ νά κατορθωθοῦν καί χωρίς θρησκευτικό προσανατολισμό. Στήν περίπτωση αὐτή ἡ θρησκεία ἀπορροφᾶται ἀπό τήν ἠθικότητα, πού βασικά ἐνδιαφέρεται νά ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ θρησκεία ὅμως ἀναγνωρίζει ὡς ἠθικές ἀξίες μόνον ἐκεῖνες πού

4. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 181-188

5. " " " " σελ. 189-193

6. " " " " σελ. 47 ἐξ.

ἐκπηγάδουν από τό Θεό. "Αν ἡ ἠθική ἐπιμένει νά θεωρεῖται ἀνεξάρτητη ἀπό τή θρησκεία, τότε ἔχουμε πλήρη διάσταση ἀνάμεσα στή θρησκεία καί τήν ἠθική. Μιά ἠθική αὐτονομημένη ἀπό τή θρησκεία στηρίζεται στή σχετικότητα καί δέν εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπό τήν ἀνθρώπινη αὐθαιρεσία καί ἀδυναμία. Ἡ θρησκεία ἀντίθετα, προσφέρει ἀπόλυτα καί αἰώνια μέτρα πρὸς τά ὁποῖα μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νά κατευθύνει μέ ἀσφάλεια τή ζωή του.

Σχέσεις τῆς Ἠθικῆς μέ τήν Ἐπιστήμη. "Ὅλες οἱ ἐπιστῆμες ξεπήδησαν ἀπό τήν περιοχὴ τῆς φιλοσοφίας. Ἀργότερα ὁμως ἀποχωρίστηκαν ἀπό αὐτήν. Ἡ ἐπιστήμη ἀσχολεῖται μέ τήν ἀνακάλυψη καί προσφορά τῆς γνώσεως (Μαθηματικά, Φυσική, κ.ἄ.). Ἀπευθύνεται βασικά στό λογικό καί ὄχι στό σύνολο τῶν ψυχικῶν καί πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ἔχουμε ἐπιστήμονες μέ θαυμάσιο μυαλό, ἀλλά μέ χαμηλό ἢ ἀπαράδεκτο ἦθος. Ἡ Ἠθική ἐργάζεται μέ ἐπιστημονική μέθοδο, ἀλλά σύγχρονα πρέπει νά βρίσκεται πιό πάνω ἀπό τήν ἐπιστήμη. Ἡ ἠθική δέν παρουσιάζει τίς διάφορες ἀρετές καί ἀξίες, μόνον ὡς γνώσεις, ἀλλά προσπαθεῖ νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο νά τίς ζήσει στή ζωή του.

Ἡ ἠθική σχετίζεται μέ τήν κοινωνιολογία, γιατί καί οἱ δυό ἀσχολοῦνται μέ τίς πράξεις καί τίς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνῶ ὁμως ἡ κοινωνιολογία ἀσχολεῖται βασικά μέ τήν περιγραφή καί τήν στατιστική τῶν πράξεων, ἡ ἠθική ἐξετάζει καί τά βαθύτερα κίνητρα τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς. Ἡ Ἠθική σχετίζεται καί μέ τήν ἐπιστήμη τοῦ δικαίου. Ἡ νομική ἐπιστήμη δέν ἐξετάζει τήν ἔννοια τοῦ δικαίου, γιατί τή θεωρεῖ ὅτι ὑπάρχει ὅπως δὴποτε. Ἡ ἠθική ὁμως ἐξετάζει τό δίκαιο στή βάση του, στά θεμέλιά του. Δέν περιορίζεται στό δίκαιο πού ἐπικρατεῖ στίς διάφορες κοινωνίες, ἀλλά παρουσιάζει τό δίκαιο στήν ἰδανική του μορφή (ἰδεῶδες τοῦ δικαίου). Ἐνῶ τό δίκαιο χρησιμοποιοῦν γιά τήν ἐφαρμογή του τόν ἐξαναγκασμό, ἡ ἠθική στηρίζεται ἀποκλειστικά στήν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου.

Σχέσεις τῆς φιλοσοφικῆς μέ τή χριστιανική Ἠθική¹. Ἡ φιλοσοφική ἠθική ἐπιδιώκει νά θεμελιώσῃ τήν πράξη τῆς ζωῆς πάνω στίς διάφορες ἀξίες. Μελετᾷ τήν πράξη ὡς πρὸς τή σημασία καί τήν ἀξία της καί ἔχει ὡς ἀντικείμενο διάφορα αἰτήματα ἢ ἀξίες. Δέν περιορίζει τίς ἀξίες στή θρησκευτική συμπεριφορά, τή νομιμότητα, τά ἦθη καί τά ἔθιμα. Δείχνει στόν ἄνθρωπο τό νόημα καί τό μέγεθος τῆς ἐσωτερικῆς αὐτονομίας του

1. Βλ. Στοιχεῖα Φιλοσοφίας, σελ. 84 ἐξ

καί παρουσιάζει τήν ἠθικότητα ὡς αἴτημα τῆς ἴδιας τῆς συνειδησέως του. Ἀπό αὐτά ἐξάγεται ὅτι ἡ φιλοσοφική Ἠθική θεωρεῖ ὡς ἀποκλειστική πηγή τῆς ἠθικότητας τόν ἄνθρωπο, πού τόν βοηθεῖ μέ τήν ἀνθρώπινη νόηση, τό συναίσθημα καί τή βούληση. Βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά ἀποκτήσει περισσότερη σαφήνεια γιά τήν οὐσία τῆς ἠθικότητάς του, πού τελικά ὅμως περιορίζεται στήν ἐξωτερική ἀλλαγή τοῦ χαρακτήρα καί ἀπευθύνεται τόσο στό ἄτομο ὅσο καί στήν κοινωνία ὁλόκληρη.

Εὐκόλα γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἡ ἠθική τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων παρουσιάζει μιὰ οὐσιαστική διαφοροποίηση ἀπό τή χριστιανική Ἠθική. Ἡ ἠθική τοῦ Εὐαγγελίου θεμελιώνεται στό Θεάνθρωπο Ἰησοῦ Χριστό, πού μέ τή ζωή Του μεταμορφώνει τόν ἄνθρωπο στήν οὐσία του καί ὄχι μόνο στά ἐξωτερικά χαρακτηριστικά του γνωρίσματα. Ἡ ἠθική τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μετοχῆς του στή ζωή τοῦ Χριστοῦ. Σ' αὐτό βοηθεῖται ὄχι μόνο μέ ἀνθρώπινα διδακτικά μέσα, ἀλλά μέ τό φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γι' αὐτό τελικά τό χριστιανικό ἠθος ἐκφράζεται μέ τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης, πού ἀγκαλιάζει ὅλους τούς ἀνθρώπους ἀνεξαιρέτα καί τόν καθένα προσωπικά. (Γιά περισσότερα βλ. τό κεφάλαιο τοῦ βιβλίου μας «Ἡ ἠθική ζωή τοῦ ἀνθρώπου»).

ΚΕΙΜΕΝΑ

«Τοῦτο δέ (ἐννοεῖ ὅτι τέλος τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας εἶναι τό γινώσκειν τήν ἀρετήν) ἐπί μὲν τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει τῶν θεωρητικῶν... τῶν δέ ποιητικῶν ἐπιστημῶν ἕτερον τό τέλος τῆς ἐπιστήμης τῆς γνώσεως, ὡς οὐκ ἔστι μὲν ἰατρικῆς, ἐννομία δέ ἢ τι τοιοῦθ' ἕτερον τῆς πολιτικῆς. Καλόν μὲν οὖν καί τό γνωρίζειν ἕκαστον τῶν καλῶν· οὐ μὴν ἀλλά γε περὶ ἀρετῆς οὐ τό εἰδέναι τιμιώτατόν τι ἐστίν, ἀλλά τό γινώσκειν ἐκ τίνων ἐστίν. Οὐ γάρ εἰδέναι βονλόμεθά τι ἐστίν ἀνδρεία, ἀλλ' εἶναι ἀνδρεῖοι, οὐδέ τι ἐστι δικαιοσύνη, ἀλλ' εἶναι δίκαιοι, καθάπερ καί ὑγιαίνειν μᾶλλον ἢ γινώσκειν τί ἐστί τό ὑγιαίνειν... (Ἠθικά Εὐδήμεια Ἀριστοτέλους)

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί σχέση ἔχει ἡ ἠθική μέ τή θρησκεία; 2) Μπορεῖ νά εἶναι κανεῖς ἠθικός καί νά μὴν πιστεῦει στό Θεό ἢ νά εἶναι θρησκευτικός χωρὶς νά παρουσιάζει στή ζωή του ἠθικές πράξεις; 3) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στή φιλοσοφική καί τή χριστιανική Ἠθική; 4) Ποιές εἶναι οἱ σχέσεις τῆς ἠθικῆς μέ τήν ἐπιστήμη;

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

I. ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

(Ὁρθόδοξη χριστιανική θεώρηση).

Α΄ Ο ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

1. Ὁ ἐν Χριστῷ καινός ἄνθρωπος.

Ἡ ἀναζήτηση τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου. Γιά νά προσεγγίσουμε τήν πραγματική φύση τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά ξεκαθαρίσουμε δυό βασικές ἀλήθειες: Ἡ πρώτη ἀναφέρεται στήν ἐνότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά βρίσκεται σέ τέτοιες ρίζες, πού νά εἶναι κοινές γιά ὅλες τίς υπάρξεις. Ὄταν ἓνας ἄνθρωπος βλέπει τόν ἄλλο, νά μπορεῖ νά ἀναγνωρίζει τήν κοινή «περιουσία» καί τήν ἐνότητα τῆς ἀνθρώπινης συγγένειας. Αὐτό ὅμως πού εἶναι ἐνιαῖο καί κοινό δέν μπορεῖ κανεῖς νά τό σφετερίζεται καί νά τό θεωρεῖ ἀποκλειστική περιουσία τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἡ δεύτερη ἀναφέρεται στήν ἰσορροπία πού πρέπει νά ὑπάρχει ἀνάμεσα στό «κοινό» καί στό «ἐπί μέρους». Τό «κοινο» εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύση καί τό «ἐπί μέρους» εἶναι ἡ διάκριση πολλῶν ἀνθρώπων σέ προσωπικές υπάρξεις. Ἡ διάκριση δέ σημαίνει ὅπωςδῆποτε καί διαχωρισμό, γιατί ὁ ἄνθρωπος γίνεται προσωπική ὑπαρξη μέ τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης του, ἐνῶ ὁ διαχωρισμός σημαίνει τή διακοπή τῶν σχέσεων καί τήν ἀποκλειστική διεκδίκηση τοῦ ἀτομικοῦ καί ἐγωιστικοῦ συμφέροντος.

Προβάλλεται ὅμως τό ἐρώτημα: Ἐπικρατοῦν οἱ βασικές αὐτές ἀλήθειες στήν προσωπική ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί γενικότερα τῆς ἀνθρώπι-

Ἡ πλάση τοῦ Ἀδάμ. Μικρογραφία τοῦ ἀγιογράφου Πέτρου Βαμπούλη.

νης κοινωνίας; Ὅλοι διαπιστώνουμε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση ἔχει κομματιαστεῖ μ' ἓνα φοβερό καὶ ἀπαράδεκτο τρόπο. Αὐτό δέν τό βλέπουμε μόνο στίς κοινωνικές ἢ φυλετικές διακρίσεις. Τό συναντᾶμε στήν καθημερινή ζωή καί διαγωγή τοῦ ἀνθρώπου. Πολύ δύσκολα ὁ ἀνθρωπος παραδέχεται ὅτι οἱ ἄλλοι ἀποτελοῦν ἓνα κομμάτι ἀπό τόν ἑαυτό του. Τούς ἄλλους τοὺς θεωροῦμε συνήθως ξένους πρὸς τή φύση μας καί γι' αὐτό συχνά μιλάμε γιά ὑπανάπτυκτους ἢ ὑπανθρώπους ἢ κτηνανθρώπους. Τό κομματίασμα αὐτό δημιουργεῖ στόν ἀνθρωπο μιά φοβερή ἀνασφάλεια γιά τό ἄτομό του. Τό ξεχωρίζει ἀπό τοὺς ἄλλους καί ἐπιζητεῖ τήν ἱκανοποίησή του μέ τίς διάφορες μορφές τοῦ ἐγωισμοῦ. Ἀπό ἐδῶ ξεπηδοῦν οἱ ποικίλες συγκρούσεις τοῦ ἀτόμου μέ τό σύνολο (ἀτομοκρατία-καπιταλισμός) καί τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου μέ τά ἀποκλειστικά δικαιώματα τοῦ ἀτόμου (ὀλοκρατία-ὀλοκληρωτικά καθεστῶτα-μαρξισμός, κ.ἄ.)

Ο Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐὰ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸν Παράδεισο. Μωσαϊκὸ στὸ Μονρεάλε τῆς Σικελίας (12ος αἰ.).

Ἡ ἄμαρτία τοῦ ἀνθρώπου. Πολλοὶ ἄνθρωποι δὲν παραδέχονται τὴν ἄμαρτία ὡς ἀστοχία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ὀλοκληρώσει τὴν ὑπαρξὴ του ἀποκλειστικὰ μὲ τὶς δικές του δυνάμεις. Αὐτὸ ὀφείλεται στὴν ἐγωιστικὴ συναίσθηση τῆς «ἰσοθείας» ποὺ κατακυριεύει τὸν ἄνθρωπο. Θέλει νὰ

βλέπει τόν εαυτό του αυτόνομο, δηλαδή νά ὑπάρχει μόνος του καί νά φροντίζει μόνο γιά τό ἄτομό του. Ὁ ἄνθρωπος συνήθως ἀρνείται τό Θεό, γιατί ἐπιζητεῖ τή δική του ἀποθέωση. Ὁ ἐγωισμός τοῦ ἀνθρώπου φανερώνει τόν οὐσιαστικό πυρήνα τῆς ἁμαρτίας. Ἡ ἁμαρτία διχάζει τή φύση καί παραμορφώνει τήν ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος παύει νά εἶναι ἓνα πρόσωπο, γιατί δέν ἐπικοινωνεῖ πιά μέ τό Θεό οὔτε σχετίζεται μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἀξία τοῦ προσώπου βρίσκεται στό ὅτι ὁ ἄνθρωπος προσφέρει τόν εαυτό του στούς ἄλλους. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἀρνιέται κάτι τέτοιο, τότε γίνεται ἄτομο, δηλαδή ἓνα κομμάτι ἀπό ὀλόκληρη τήν ἀνθρώπινη φύση πού γαντζώνεται στό ἐγώ του. Προσπαθεῖ νά τό διασώσει μέ τόν ἐγωισμό ἀρνούμενος τό Θεό καί παραμερίζοντας τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

Ἡ διαστροφή τῆς ἁμαρτίας συμπαρασύρει καί τή φύση (ἄνθρωπος-δημιουργία) στήν ἀκαταστασία, ἀνισορροπία καί τή φθορά. *Τά διάφορα ἀγαθά ἀντί νά διατηροῦν τόν ἄνθρωπο στή ζωή, ὅλο καί τόν πλησιάζουν στό θάνατο, γιατί στό τέλος τοῦ ἀνθρώπινου βίου παραμονεύει ὁ θάνατος. Εἶναι ὁ ἔσχατος ἐχθρός τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον ἐπιφέρει τόν ὀριστικό χωρισμό τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τό Θεό.*

Ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου γίνεται μέ τήν ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού ἐνώνει στόν εαυτό Του τό Θεό καί τόν ἄνθρωπο (Θεάνθρωπος) καί μάλιστα κατά τρόπο ἀσύγχυτο, ἀδιαίρετο, ἄτρεπτο καί ἀναλλοίωτο. Ἔτσι πραγματοποιεῖται ὁ προορισμός τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀνυψώνεται στό χῶρο τοῦ Θεοῦ καί ἀποκτᾷ τήν ὑπέρτατη ἀξία του.

Ὁ Χριστός δείχνει τό ὑπόδειγμα τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου, γιατί ἀρνείται νά ὑπάρχει μόνο γιά τόν εαυτό Του. Ἐπικοινωνεῖ μέ τό Θεό καί τούς ἀνθρώπους καί προσφέρει ἀδιάκοπα τήν ὑπαρξή Του. Βλέπει τόν εαυτό Του στά πρόσωπα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Θυσιάζεται καί προσφέρει τή ζωή Του «ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς» (Ἰω. στ' 51). Αὐτή ἡ εἰκόνα τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου δέν μπορεῖ εὐκολά νά γίνει ἀποδεκτή ἀπό τόν ἄνθρωπο ἐκεῖνο, πού βλέπει καί ἀξιολογεῖ τό καθετί παρακινούμενος ἀπό τόν ἐγωισμό καί τό ἀτομικό συμφέρον. Ὁ Κύριος δείχνει ἀκριβῶς τήν ἀντίθετη διαγωγή ἀπό ἐκείνη πού παρουσιάζει ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας.

Ἡ ὀλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος ὀλοκληρώνει τό θεῖο

προορισμό του, όταν ένταχθει θεληματικά στη μεγάλη οικογένεια του Θεού, την Έκκλησία. Έδω ανήκουν όλοι οι άνθρωποι, γιατί έχουν συμπεριληφθεί στο Σώμα του Χριστού, που φανερώνεται με τον έρχομό Του στη γη. Από τον ίδιο φυσικά τον άνθρωπο θά εξαρτηθεί, αν θά αποδεχθεί ή όχι την καινούργια και αναγεννημένη ζωή του, που βρίσκεται στο μυστήριο της αγάπης και της ενότητας, όπως τό προσφέρει ο Θεός σ' ολόκληρο τον κόσμο.

Η κοινωνία της αγάπης είναι ο καινούργιος και μοναδικός τρόπος για να ζη αληθινά ο άνθρωπος. Αν ο άνθρωπος δεχθεί την αγάπη του Χριστού, θά αρχίσει να βλέπει τά πάντα με διαφορετικά αξιολογικά κριτήρια. Δεν μπορεί να βλέπει τον κόσμο σαν ένα μέσο για να συντηρήσει τό άτομικό εγώ του με τή βρώση των υλικών αγαθών. Ο κόσμος αντικατοπτρίζει τή δόξα του Δημιουργού και βοηθεί τον άνθρωπο να συμμετέχει στην προσφερόμενη αγάπη του Θεού. Οι άλλοι άνθρωποι δεν είναι οι ανταγωνιστές και οι έχθροί του, όπως συνήθως τούς βλέπει ο έγωισμός και τό άτομικό συμφέρον. Η αγάπη βοηθεί τον άνθρωπο να βλέπει όλους τούς άλλους ως εικόνες του Θεού, παρ' όλες τίς ελλείψεις και τίς αδυναμίες τους. Ο Θεός δεν είναι απλώς μία εξωτερική αύθεντία, που επιβάλλεται στον άνθρωπο δυναμικά και αναγκαστικά, αλλά χορηγεί τό εσώτατο μεγαλείο στην ανθρώπινη ύπαρξη.

Όταν ο άνθρωπος φτάσει στο σημείο να βλέπει έτσι τό Θεό, τον κόσμο και τούς ανθρώπους, τότε έχει αρχίσει να πραγματοποιεί και να ολοκληρώνει τον προορισμό του. Γι' αυτό και ή Έκκλησία μεταμορφώνει τον άνθρωπο με τήν υποδειγματική ζωή του Χριστού. Η ολοκλήρωση του ανθρώπου βρίσκεται στη δυνατότητα που έχει να ανυψωθεί στο χώρο του Θεού και να μετάσχει στη ζωή Του. Αυτό όμως κατορθώνεται με τή θυσία του έγωισμού και τήν προσφορά του έαυτού του στο Θεό και τούς άλλους ανθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «... Και γάρ διά τον καινόν άνθρωπον άνθρωπον γένεις συνείστη τό εξ άσχης· και νους και επιθυμία προς εκείνον κατοικεινάσθη· και λογισμόν έλάβομεν, ίνα τον Χριστόν γινώσκωμεν, επιθυμίαν, ίνα προς εκείνον τρέχωμεν, μνήμην έσοχωμεν, ίν' εκείνον φέσωμεν, επί και δημιουργημένοις αυτός άσχητύπος ήν· Ου γάρ ο παλαιός τον καινού, άλλ' ο νέος 'Αδάμ του παλαιού παράδειγμα» (N. Καβάσιλας, P.G. 150, 680).

2. «Καί διά τοῦτο ἡ Ἐκκλησία σπαργᾷ καί ὠδίνει μέχρι πῦρ ἄν ὁ Χριστός ἐν ἡμῖν μορφωθῆ γεννηθεῖς, ὅπως ἕκαστος τῶν ἁγίων τῶ μετέχιν Χριστοῦ, Χριστός γεννηθῆ» (Μεθόδιος Ὁλύμπου, Ρ.Γ. 18, 149).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιός είναι ὁ πυρήνας τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου; 2) Πῶς πραγματοποιεῖται ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου; 3) Τί πρέπει νά γνωρίζουμε γιά νά ἀναζητήσουμε τόν ἀληθινὸ ἀνθρώπο; 4) Πῶς πραγματοποιεῖται ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ ἠθικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἠθικὴ τελειότητα. Ὅπως εἶδαμε, τὸ ἦθος τοῦ Χριστοῦ βρίσκεται στὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐνότητας, ὅπως ἀποκαλύπτεται σὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἡ πρωταρχικὴ καὶ πραγματικὴ ἐρμηνεία τῆς ἀγάπης φανερώνεται στὴν ἀρχιερατικὴ προσευχὴ τοῦ Κυρίου (Ἰω. ιζ' 1-26). Εἶναι τὸ πρῶτον εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα, πού διαβάζεται τὸ βράδυ τῆς Μεγάλης Πέμπτης στὴν Ἀκολουθία τῶν Παθῶν. Ὁ Χριστὸς ἀπὸ ἀγάπην προσφέρει τὴ θυσία τοῦ ἑαυτοῦ Του γιά νά ἐνώσει τόν κόσμον μέ τόν οὐράνιον Πατέρα Του. Ἀπὸ Αὐτόν ζητεῖ νά εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐνωμένοι, «καθὼς ἡμεῖς ἐν ἑσμεν, ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σύ ἐν ἐμοί, ἵνα ὡσι τετελειωμένοι εἰς ἐν» (Ἰω. ιζ' 23). Ἡ ἠθικὴ τελειότητα τοῦ Κυρίου ἀποκαλύπτει ὅτι εἶναι οὐσιαστικά καὶ ἀδιάσπαστα ὡς Θεὸς ἐνωμένος μέ τόν οὐράνιον Πατέρα. Ἐνώνει ὁμως τὴ θεία ζωὴ Του μέ τὴν ἀνθρώπινον φύσιν καὶ ἔτσι ἀναγνωρίζει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὡς πραγματικά ἀδελφία Του. Γιά νά ζήσουν τὰ ἀδελφία Του, πεθαίνει Αὐτός. Ἡ σταυρικὴ θυσία ἀποτελεῖ τὴν ἀποκορύφωσιν τῆς ἀγάπης Του, ἀπ' ὅπου ἐκπηγάζει ἡ ἀληθινὴ καὶ τέλεια ἠθικότητα.

Ἡ ἠθικὴ τοῦ Εὐαγγελίου. Οἱ βασικὲς ἀρχές τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς ἐκπηγάζουν ἀπὸ τὸ ἦθος τοῦ Χριστοῦ. Συνοψίζονται δὲ ὡς ἑξῆς:

1. Ἡ εὐαγγελικὴ ἠθικὴ προσφέρει τὸ νέο τρόπο τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑπάρξεως. Μέ τὴν ἀγάπην καὶ τὴ θυσία ὁ Κύριος ἀπαρνιέται τόν ἑαυτό Του καὶ φροντίζει μόνον γιά τὴν προκοπὴν καὶ τὴ σωτηρίαν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἐκεῖνος πού ἀκολουθεῖ αὐτὴ τὴν ἠθικὴν ἐργάζεται πάντοτε

για την πρόοδο των συνανθρώπων του θυσιάζοντας όταν χρειάζεται το έγω και τα συμφέροντά του και προσφέροντας την έμπρακτη αγάπη του.

2. Ἡ εὐαγγελική ἠθική ζητεῖ τή μετάνοια καί τήν ταπείνωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ θυσία τοῦ ἐγῶ εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν ἀσκησιμὴ τῆς ἀγάπης. Πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά φωτιστεῖ ἀπό τό Θεό γιά νά καταλάβει ὅτι μόνος του εἶναι ἀνεπαρκῆς καί ἔλλιπής, ὅσοδῆποτε πετυχημένος καί εὐτυχῆς καί ἂν εἶναι. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός ζητοῦσε πάντοτε τή μετάνοια τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτός πού μετανοεῖ ἀρνιέται τοὺς περιορισμοὺς τῆς ἀτομικῆς φύσεως του καί εἶναι πιά ἐλεύθερος νά ἀγαπᾷ τό Θεό καί τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

3. Ἡ εὐαγγελική ἠθική χαρίζει τήν ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου. Ὅποιος μετανοεῖ ἀναγεννᾶται πραγματικά, γιατί ὁδηγεῖται στό μυστήριο τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος καί τοῦ Χρίσματος, ὅπου τό Ἅγιο Πνεῦμα ξανασυνδέει τόν ἄνθρωπο μέ τήν πηγὴ τῆς ζωῆς, τό Θεό. Ἡ ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου μεταμορφώνει ριζικά τήν ὕπαρξη καί ἔτσι τὰ ἠθικά ἔργα ἔχουν ὡς σκοπὸ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καί τὴ σωτηρία ὅλου τοῦ κόσμου.

4. Ἡ εὐαγγελική ἠθική ἔχει ἐκκλησιαστικὸ καί λειτουργικὸ χαρακτήρα. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ἠθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου πραγματοποιεῖται μέ τήν κοινωνία του στήν ἐνότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἄν ἓνας ἄνθρωπος χαρακτηρίζεται τόν ἑαυτό του «ἠθικό», ἀλλὰ τόν ξεχωρίζει ἀπὸ ἓναν ἄλλο ἄμαρτωλὸ ἢ διεφθαρμένο, σημαίνει ὅτι μέ τήν «ἀρετὴ» του συνεχίζει τόν τεμαχισμό τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ἡ διάσπαση ὅμως ξέρουμε, πὺς εἶναι ἔργο τοῦ σατανᾶ καί τῆς ἀμαρτίας. Ἡ πραγματικὴ ἀρετὴ φανερώνεται στό χωρὸ ἐκεῖνο, ὅπου ἐνώνονται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι ὁ λειτουργικὸς χωρὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀρετὴ ἐδῶ εἶναι πραγματικὰ λειτουργικὴ, γιατί παρουσιάζεται ὡς ἔργο τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, πού ἔχει συναχθεῖ γιά νά φανερώσει μιά καινούργια πραγματικότητα: ὅτι δηλαδὴ ὁ Χριστός κατέλυσε μέ τὴ θυσία Του τίς δυνάμεις τοῦ σατανᾶ καί τῆς ἀμαρτίας, πού κρατοῦσαν τοὺς ἀνθρώπους χωρισμένους καί ἀπομονωμένους. Τώρα οἱ ἄνθρωποι γίνονται ἠθικοί, γιατί ἀπολαμβάνουν τὴν ἀγάπη καί τὴν ἐνότητα πού ὑπάρχει ἀνάμεσά τους.

Σχέσεις τῆς εὐαγγελικῆς μέ τὴν κατὰ κόσμον ἠθική. Οἱ ἠθικὲς ἀρχές

του Εὐαγγελίου παραξενεύουν συνήθως τόν ἄνθρωπο, γιατί δέ βλέπει νά εφαρμόζονται εὐκόλα στήν ἀνθρώπινη κοινωνία. Παρουσιάζονται μπροστά του δύσκολα ἐμπόδια, πού προέρχονται ἀπό τόν ἑαυτό του καί τό κοινωνικό περιβάλλον. Πολλές φορές μάλιστα πιστεύει ὅτι ἡ εὐαγγελική ἠθική δέν μπορεῖ νά εφαρμοστεῖ στήν ἀνθρώπινη ζωή. Συνέπεια αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά προβάλλει μιάν ἠθικότητα, ὅπως τή χρειάζεται καί τή ζητεῖ ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία. Εἶναι αὐτό πού ὀνομάζουμε «κατά κόσμον» ἠθική.

Ἡ εὐαγγελική ἠθική σχετίζεται σωστά μέ τήν κατά κόσμον ἠθική, ὅταν παρουσιάζει τήν ἀνεπάρκειά της καί ὄχι, ὅταν προσαρμόζεται ἡ συνθηκολογεῖ μέ τίς διάφορες μορφές τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς. Οἱ ὑποδείξεις τοῦ Εὐαγγελίου δέν ἔχουν σκοπό τήν ἀπόρριψη ἢ τήν ἐξουθένωση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά τήν προσφορά τῆς αὐθεντικῆς Ἐλευθερίας, ἀπ' ὅπου πρέπει νά τροφοδοτεῖται ἡ εὐεργετική καί δημιουργική ἠθικότητα.

Στά ἐξῆς βασικά σημεῖα τό Εὐαγγέλιο βοηθεῖ τήν κατά κόσμον ἠθική νά βρεῖ τήν πληρότητα καί δημιουργικότητά της:

1. Ἡ ἠθικότητα περιλαμβάνει ὀλόκληρη τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη καί ὄχι μόνο τήν ἐξωτερική καί ἐπιφανειακή πράξη τοῦ ἀνθρώπου. Μιά ἠθική, πού περιορίζεται στά συμβατικά ὄρια τῶν κοινωνικῶν ὑποχρεώσεων καί καθηκόντων δέν μπορεῖ νά φτάσει στά βαθύτερα κίνητρα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά φαίνεται ἐξωτερικά ὡς «ἠθικός», ἐνῶ στό ἑσωτερικό του ἴσως νά εἶναι γεμάτος ἀπό κάθε εἶδους ἁμαρτία.

2. Ἡ ἠθικότητα δέν μπορεῖ νά εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς αὐτονομίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ αὐτόνομος ἄνθρωπος ἐμπιστεύεται μόνο στόν ἑαυτό του καί σέ κανέναν ἄλλον. Ἡ ἀνθρωπιά ὅμως εἶναι ἔκφραση τῆς ἀγάπης καί τῆς προσωπικῆς σχέσεως τοῦ καθενός μέ τό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

3. Ἡ ἠθικότητα τελικά εἶναι ἡ μόνιμη κατάσταση τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀνιδιοτελείας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος δέ γίνεται ἠθικός μ' ἕναν ἄμεσο ἢ ἕμμεσο καταναγκασμό. Ἡ ἠθικότητα δέν μπορεῖ νά ρυθμίζεται ἀποκλειστικά ἀπό ὀρισμένους κανόνες, πού ἔχουν μάλιστα νομικό (δικανικό) χαρακτήρα. Ἡ συμβατικότητα στήν κοινωνική ἠθική δέ βοηθεῖ στήν ἑσωτερική καί ψυχική καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα ὁ ἄνθρωπος γίνεται πραγματιστής, γιατί ἀποβλέπει στά πρακτικά καί ὠφέλιμα ἀποτελέσματα τῶν ἠθικῶν πράξεων. Ὁ ἄνθρωπος ὑπολογίζει τήν ἠθικότητα, ἐπειδὴ ἱκανοποιεῖ τίς ἰδιοτελεῖς ἐπιθυμίες του. Ἡ ἐλευ-

θερία ὁμως τοῦ Εὐαγγελίου ἀποδεδειγμένη τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ ὅλα τὰ συμφέροντα καὶ τίς ἐπιδιώξεις καὶ τὸν τροφοδοτεῖ μὲ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἀγάπη, ποὺ ζωντανεύουν καὶ ὀλοκληρώνουν τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξη.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Ὁὐκ ἐν σχήματι καὶ τύποις ἐξωτέροις ἢ ἀλλοίωσις τῶν χριστιανῶν ὑπάρχει... ἐν γὰρ τῇ τοῦ νοός ἀνακαινώσει καὶ τῇ τῶν λογισμῶν εἰρήνῃ καὶ τῇ τοῦ Κυρίου ἀγάπῃ καὶ οὐρανίῳ ἔρωτι ἡ καινὴ κτίσις τῶν χριστιανῶν πάντων ἀνθρώπων τοῦ κόσμου διαφέρει. Διό καὶ ἡ ἔλευσις τοῦ Κυρίου γέγονε» (Ἁγ. Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ἀπαρίθμησε τίς βασικὲς ἀρχές τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς. 2) Γιατί ἡ ἠθικὴ τοῦ Εὐαγγελίου ἔχει λειτουργικὸ χαρακτήρα; 3) Σὲ ποιά σημεῖα βοηθεῖ τὸ Εὐαγγέλιο τὴν κατὰ κόσμον ἠθικὴ; 4) Πῶς φανερώνεται ἡ ἠθικὴ τελειότητα τοῦ Χριστοῦ;

3. Ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ.

Τί εἶναι γενικά ὁ νόμος. Ἡ ἔννοια τοῦ νόμου εἶναι εὐρύτατη καὶ περιλαμβάνει ὅλους τοὺς κανόνες, ποὺ ρυθμίζουν τὴν πορεία τῆς φυσικῆς δημιουργίας καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἔτσι ἔχουμε τὸ φυσικὸ καὶ ἠθικὸ νόμο. Φυσικὸς νόμος εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ ρυθμίζει τὴν πορεία τῶν φυσικῶν δυνάμεων καὶ λειτουργεῖ στό χωρὸ τῆς φυσικῆς νομοτέλειας. Ὁ φυσικὸς νόμος χρησιμεύει καὶ ὡς μέσο, ποὺ παραπέμπει τὸν ἄνθρωπο στό Θεὸ Δημιουργό. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσις ὁ φυσικὸς νόμος συνδέεται καὶ μὲ τὸν ἠθικὸ νόμο, ποὺ διακρίνεται: α) στόν ἔμφυτο ἢ ἀγραφο ἠθικὸ νόμο, β) στό γραπτὸ ἀνθρώπινο νόμο καὶ γ) στό θεῖο νόμο τῆς Ἀποκαλύψεως. Ὁ ἔμφυτος ἠθικὸς νόμος ἔχει δοθεῖ στήν ἀνθρώπινη φύσις ὡς νόμος τῆς συνειδήσεως καὶ ἐλευθερίας, ποὺ προτρέπει στό ἀγαθὸ καὶ ἀποτρέπει ἀπὸ τὸ κακὸ. Ὁ γραπτὸς ἀνθρώπινος νόμος εἶναι ὀλόκληρη νομοθεσία, ποὺ ἐκπηγάζει ἀπὸ τὴν πολιτιστικὴ ἔμπειρία, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ θεῖος νόμος εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ

φανερώνει ο Θεός με την αποκάλυψη Του στην Παλαιά και την Καινή Διαθήκη.

Φυσικός και ανθρώπινος ήθικός νόμος. Ο φυσικός νόμος βεβαιώνεται και από την Άγία Γραφή, όταν λέγει ο Άπ. Παύλος ότι ο νόμος είναι γραμμένος στις καρδιές των ειδωλολατρών (Ρωμ. β' 14-16).

Η Έκκλησία δέχεται τό φυσικό νόμο, γιατί βλέπει τόν άνθρωπο και μετά τήν άμαρτία του ως δημιούργημα του Θεού, πού φέρει μέσα του «τά σπέρματα του θείου Λόγου». Είναι πολύ χαρακτηριστική αυτή ή διαπίστωση σ' ένα τροπάριο από τή νεκρώσιμη ακολουθία πού λέγει: «Εικών είμι τής άρρήτου δόξης Σου, εί και στίγματα φέρω πταισμάτων...».

Ο ανθρώπινος ήθικός νόμος είναι άπαραίτητος γιά τή στοιχειώδη όργάνωση τής κοινωνίας. Προσπαθει νά ρυθμίσει δίκαια και άρμονικά τήν τάξη και τήν κοινωνική διαβίωση του ανθρώπου. Οί άνθρωποι όμως νόμοι δέν μπορούν νά διεκδικήσουν άπόλυτο κύρος και άμετάθετη σταθερότητα. Όσο πιά σύνθετη γίνεται ή κοινωνική ζωή του ανθρώπου, τόσο πιά δύσκολη παρουσιάζεται ή ρύθμιση τής τάξεως μέ τούς νόμους. Παρ' όλες τίσ δυσκολίες άποβλέπει στό καλό του κοινωνικού συνόλου. Διατηρεί τήν ήθική τάξη στην κοινωνία. Άποδίδει δικαιοσύνη σέ περιπτώσεις άδικίας, έγκληματικότητας, άνηθικότητας, κ.ά. Περιορίζει τό κακό και έπαγρυπνει γιά τήν διάπραξη του καλού. Άποδίδει τήν ισότητα και τή δικαιοσύνη χωρίς διακρίσεις (φυλετικές, ταξικές) και μεροληψία.

Τό κακό και ό νόμος. Μέ τήν είσοδο τής άμαρτίας στον κόσμο έχουμε τίσ διάφορες συγκρούσεις ανάμεσα στους ανθρώπους. Η άκαταστασία αυτή φαίνεται και στην ποικιλία των νόμων, πού σ' όρισμένες περιπτώσεις ό ένας άναιρεί τόν άλλο ή ένας μεταγενέστερος συμπληρώνει τόν προηγούμενο. Οί συγκρούσεις αυτές προέρχονται από τό διαχωρισμό των ανθρώπων, πού αντιλαμβάνονται τόν κόσμο και τά προβλήματά του πολύ διαφορετικά.

Όταν ό Άπ. Παύλος όμιλεί γιά τό νόμο, υπενθυμίζει τό γεγονός τής παρακοής και τής άμαρτίας. Ο νόμος είναι ό καθρέφτης τής ήθικής καταστάσεως του ανθρώπου. Ρίχνει φώς στις παραβάσεις και τίσ παράνομες πράξεις του ανθρώπου. Γι' αυτό και ό Άπ. Παύλος ύπογραμμίζει

Ο ΟΥΡΑΝΟΣ ΜΑΛ' ΕΔΩΘΗ Η ΧΑΡΙΣ

Ο
Ρ.
Φ.
Η.
ΜΩΥ
Σ.
Η.
Σ.

ΚΑΤ' ΑΛΛΗΘΕΙΑ ΜΑΛ' ΧΥΘΗΝΕΤΟ:

Ὁ Μωυσῆς παραλαμβάνει τὸ Νόμο. Μικρογραφία ἀπὸ Τετραεὐαγγέλιον τῆς Ἱ. Μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους (13ος αἰ.).

ὅτι ὁ ἐνάρετος ἄνθρωπος δὲν χρειάζεται στὴ ζωὴ του τὸ νόμο.

Ὁ ἄνθρωπινος ἠθικός νόμος φροντίζει νὰ ἐπιβληθεῖ μὲ ἐξωτερικά

μέσα, γι' αυτό καί δέν εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἐσωτερική συγκατάθεση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁργανώνει καί διαμορφώνει τή ζωή μέ βάση τά λογικά ἐπιχειρήματα καί τά οἰκονομικά συμφέροντα. Ἡ σκέψη τοῦ νομοθέτη προσφέρεται συνήθως ἀφηρημένα καί θεωρητικά καί λείπει ἡ ἐπικοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τό πρόσωπο τοῦ νομοθέτη.

Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Νόμου στήν Παλαιά Διαθήκη. Ὁ Θεός ἐκφράζει στό Δεκάλογο τήν προσωπική φροντίδα Του γιά τή ζωή καί τή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Πρίν ὁ Θεός ζητήσει τή συμμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου στήν ἀγάπη Του, τόν διαβεβαιώνει ὅτι πρῶτα Αὐτός τόν ἔχει ἀγαπήσει καί τόν ἔχει κάνει πραγματικό παιδί Του. Ὁ Θεός προσφέρει στόν κόσμο τό Μονογενή Υἱό Του γιά τή σωτηρία ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτό καί ζητεῖ ἀπό τόν καθένα ἀπόλυτη ἀγάπη, ἐμπιστοσύνη καί ὑπακοή.

Ἡ ἐξοδος τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπό τήν Αἴγυπτο προεικονίζει τήν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τήν ἁμαρτία καί τό θάνατο, ὅπως προσφέρεται ἀπό τόν Ἰησοῦ Χριστό. Ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ στό ὄρος Σινᾶ παραπέμπει στό μυστήριο τῆς Σαρκώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ συμφωνία τοῦ Θεοῦ μέ τούς Ἰσραηλίτες ἔκλεισε μέ μιά συμβολική πράξη. Ὁ Μωυσῆς ράντισε τό θυσιαστήριο μέ αἶμα ἀπό θυσία μόσχων. Τό αἶμα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προεικονίζει τήν Καινή Διαθήκη, πού προσφέρεται καί ἐπισφραγίζεται μέ τό Αἶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ τήρηση τοῦ Νόμου ἀπό τούς Ἰσραηλίτες ἔπρεπε νά φανερώνει τή ζωντανή παρουσία τοῦ Θεοῦ ἀνάμεσά τους. Ἡ ἐφαρμογή τοῦ νόμου δέν μπορούσε νά εἶναι μιά ἐξωτερική συμμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου σέ ὀρισμένους κανόνες, πού ἀπέβλεπαν μόνο στήν κοινωνική εὐταξία ἢ τήν ἀπόκτηση ὀρισμένων ἠθικῶν ἀρετῶν. Ἡ συναίσθηση τοῦ Ἰσραηλίτη ὅτι ὁ Θεός τόν φροντίζει, τόν προετοίμαζε γιά τήν ὑποδοχή τοῦ Μεσσία. Ἡ ὀλοκλήρωση τῆς προσωπικῆς κοινωνίας τοῦ Θεοῦ μέ τόν ἀνθρώπο πραγματοποιεῖται στήν Καινή Διαθήκη. «Ὡστε ὁ νόμος παιδαγωγός ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν» (Γαλ. γ' 24).

Ὁ νόμος τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ ὑπέρτατη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ στόν ἀνθρώπο φανερώνεται στό Θεάνθρωπο Ἰησοῦ Χριστό. Δείχνει τήν ἄπειρη θεία ἀγάπη Του, ὅταν πεθαίνει γιά νά προσφέρει στους ἀνθρώπους τήν ἀληθινή καί αἰώνια ζωή Του. Γι' αὐτό καί ἡ ἀγάπη ἀποτελεῖ τό Α καί τό Ω τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου. Στήν ἐντολή τῆς ἀνάπης «ὄλος ὁ νόμος καί οἱ προφῆται κρέμανται» (Ματθ' κβ' 40), γιατί «ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ

Θεοῦ ἐστὶ καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ» (Α΄ Ἰω. δ΄ 7.16). Ὁ νόμος τοῦ Εὐαγγελίου ὀλοκληρώνεται, ὅταν ὁ Κύριος προσφέρει τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα Του στοὺς ἀνθρώπους. «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ Αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ» (Ἰω. στ΄ 56). Ὅποιος κοινωνεῖ στοῦ μυστήριου τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἐκφράζει τὴν ἀγάπη του στοῦ Θεοῦ καὶ παίρνει τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ μέσα του. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο πραγματοποιεῖ τὸ θεῖο προορισμὸ του καὶ ὀλοκληρώνει στοῦ ἀκέραιο τὸ νόμο τοῦ Εὐαγγελίου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη μου, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, φησὶ Κύριος· ὁ διδοὺς δώσω νόμους εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ ταῖς καρδίαις αὐτῶν γράψω αὐτούς· καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεὸν καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν» (Ἰερ. λη΄ 33).
2. «Ὅταν γάρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμος· οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, σημασιουργούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως καὶ μεταξύ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων ἐν ἡμέρᾳ ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Ρωμ. β΄ 14-16).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ὁ φυσικὸς ἀνθρώπινος νόμος εἶναι ἀπαραίτητος; 2) Ποιὰ εἶναι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἀνθρώπινου ἠθικοῦ νόμου; 3) Ποιὸ εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ νόμου στὴν Παλαιὰ Διαθήκη; 4) Τί προσφέρει ὁ νόμος τῆς Καινῆς Διαθήκης στὸν ἄνθρωπο;

Β΄ Η ΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΟ

1. Ἡ συνείδηση.

Ἔννοια καί εἶδη τῆς συνειδήσεως. Συνείδηση ὀνομάζουμε τήν ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νά ἀποκτᾷ ἐπίγνωση τῆς ὑπάρξεώς του καί νά ἀξιολογεῖ θετικά ἢ ἀρνητικά τίς διάφορες πράξεις του μέ βάση τά πνευματικά καί ἠθικά του κριτήρια.

Διακρίνονται τά ἑξῆς εἶδη:

1. Ἡ συνείδηση στήν ψυχολογία: Εἶναι οἱ διάφορες ψυχικές ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου σέ μίαν ὀρισμένη στιγμή καί ἡ ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νά γνωρίζει τίς ποικίλες ψυχικές ἐκδηλώσεις καί ἀντιδράσεις. Στίς ψυχικές λειτουργίες ὑπάγονται οἱ γνωστικές, συναισθηματικές καί βουλητικές ἰκανότητες τοῦ ἀνθρώπου.

2. Ἡ συνείδηση στήν ἠθική. Μέ τήν ἠθική συνείδηση ὁ ἀνθρώπος εἶναι σέ θέση μέ τή βοήθεια τῶν ἠθικῶν κριτηρίων του νά ἐλέγχει καί νά ἀξιολογεῖ θετικά ἢ ἀρνητικά τίς διάφορες πράξεις του.

3. Ἡ συνείδηση στή θρησκεία. Ὁ ἀνθρώπος αἰσθάνεται μέ ὅλες τίς δυνάμεις του (νοῦς, φρόνημα, βούληση) τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ, πού ταυτίζεται μέ τή φωνή τῆς συνειδήσεως. «Βροτοῖς ἅπασιν ἡ συνείδησις θεός» (Μένανδρος).

Ἐμφάνιση καί λειτουργία τῆς συνειδήσεως. Ἡ συνείδηση ἐμφανίζεται πρῖν ἀπό τή συγκεκριμένη πράξη καί μετὰ ἀπό αὐτήν. Συνήθως γίνεται λόγος γιά τήν προτρεπτική ἢ ἀποτρεπτική συνείδηση. Δηλαδή ἡ συνείδηση κατευθύνει τόν ἀγῶνα πού γίνεται στό ἔσωτερικό τοῦ ἀν-

θρώπου. Μέ βάση τόν ήθικό νόμο εξετάζει τήν πράξη πού πρόκειται νά γίνει. "Αν τήν κρίνει θετικά, τότε προτρέπει τόν άνθρωπο νά τήν πραγματοποιήσει. "Αν όμως είναι άρνητική, τότε τόν άποτρέπει από τή διάπραξη της.

Έκει όμως πού εμφανίζεται ή συνείδηση σ' όλη της τήν πληρότητα είναι ή στιγμή πού έλέγχει τόν άνθρωπο μετά τήν τέλεση τής πράξεως. Είναι ή έπιδοκιμαστική ή άποδοκιμαστική μορφή τής συνειδήσεως. "Αν ή πράξη ήταν ήθική και θεάρεστη, τότε ή έπιδοκιμάζουσα και βραβεύουσα συνείδηση χαρίζει στόν άνθρωπο ψυχική γαλήνη και ίκανοποίηση. "Αν ή πράξη ήταν άρνητική και αντίθετη μέ τό νόμο του Θεού, τότε έχουμε τό βαρύτατο έλεγχο και τίς φοβερές τύψεις τής συνειδήσεως. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνειδήσεως βρίσκουμε στην περίπτωση του Κάιν (Γέν. δ' 9 έξ). Ό έλεγχος τής συνειδήσεως εμφανίζεται σ' όλη τήν ισχύ του μετά τό φόνο και δέν μπορεί νά εξαλειφθεί μέ τή μεγαλύτερη τιμωρία. Γι' αυτό και ό Θεός δέν επιτρέπει τό θάνατο του Κάιν, παρ' όλο πού ό ίδιος τό ζήτησε. Τόν βοηθεί μέ τό διαρκή έλεγχο νά φτάσει στην άφύπνιση τής συνειδήσεως. Νά καταλάβει δηλαδή τήν άπουσία του "Άβελ και νά αισθανθεί τήν άπαίσια πράξη του φόνου.

Γνωρίσματα τής ήθικής συνειδήσεως.

1. Αύτός πού μιλεί και έλέγχει μέ τή συνείδηση παραμένει συνήθως άγνωστος στόν άνθρωπο. Στη θρησκευτική συνείδηση αύτός πού μιλεί είναι ό Θεός.

2. Ό έλεγχος τής συνειδήσεως δέν εξαφανίζεται όριστικά παρ' όλες τίς προσπάθειες του ανθρώπου νά άπαλλαγεί από αυτόν.

3. Ό έλεγχος γίνεται περισσότερο ένοχλητικός και άπειλητικός, όταν ό άνθρωπος βρίσκεται μόνος του. Μετά από μιά κακή πράξη έπιζητεί νά βρίσκεται μέ άλλους ανθρώπους και άποφεύγει νά συζητεί μέ τόν έαυτό του.

4. Ό άδυσώπητος έλεγχος τής συνειδήσεως δείχνει ότι ό άνθρωπος φέρει άκέραια τήν εύθύνη, γιατί μόνος του καθορίζει τίς πράξεις του.

5. Ό έλεγχος τής συνειδήσεως φανερώνει τό αίσθημα τής ένοχής του ανθρώπου.

Τό ύποσυνείδητο. Η ψυχολογία του βάθους (Freud-Adler-Jung, κ.ά.) παρουσιάζει και μιάν άλλη περιοχή του ανθρώπου, πού τήν όνομάζει

άσυνειδητο ή ύποσυνειδητο. Στο ύποσυνειδητο του ανθρώπου βρίσκονται συνήθως διάφορες επιθυμίες του και μάλιστα από τη βρεφική και παιδική ηλικία που δεν μπόρεσαν να πραγματοποιηθούν. Έδω μαζεύονται διάφορες ψυχικές πικρίες του ανθρώπου που προκλήθηκαν από παρεξηγήσεις και παραγνωρίσεις. Όλα αυτά δημιουργούν τά λεγόμενα νευρωτικά συμπλέγματα (Komplex), που άρνούνται να συμμορφωθούν με τίς έπιταγές της ήθικής συνειδήσεως.

Έχουμε συνεπώς μία σύγκρουση ανάμεσα στη συνείδηση και τό ύποσυνειδητο. Όταν ό άνθρωπος δέ θέλει νά έχει συνείδηση για ένα πράγμα λυπηρό ή για μία πράξη που του προξενεί οδύνη και πόνο, τότε σπρώχνει όλα τά βιώματά του στό ύποσυνειδητο (= άπώθηση βιωμάτων).

Η λειτουργία του ύποσυνειδήτου. Όταν τό ύποσυνειδητο γεμίσει από όλα τά άπωθημένα, τότε άρχίζουν οι διάφορες ένοχλήσεις και ό άνθρωπος πολιορκείται από φοβερές ψυχικές καταστάσεις, που είναι:

1. Η δυσαρμονία. Ο άνθρωπος δοκιμάζει μία φοβερή έμπλοκή στίς ψυχικές του δυνάμεις και λειτουργίες. Για νά πετύχει ένα συγκεκριμένο στόχο, χρησιμοποιεί υπερβολικά τό λογικό (έμπόριο, έπιχειρήσεις), που με τή σειρά του έπενεργεί σέ βάρος του συναισθήματος και της βουλήσεως. Για νά άποκτήσει ό άνθρωπος πολλά χρήματα διαστρέφει τά αισθήματα της συμπάθειας και της καλωσύνης. Αύτή όμως ή έκλογή ταραίζει ολόκληρο τόν ψυχικό του κόσμο.

2. Ο φόβος. Ο άνθρωπος φοβάται από μία συγκεκριμένη άπειλή ενός προσώπου ή άντικειμένου. Χάνει τήν εύδιαθεσία του και βρίσκεται σέ μία διαρκή άνησυχία. Ο άνθρωπος φοβάται, γιατί δέ θέλει νά του πάρουν οι άλλοι αυτά που έχει (περιουσία) και αυτό που είναι (προσωπική ύπαρξη).

3. Η άγωνία. Ο άνθρωπος έχει τό αίσθημα ότι ή ύπαρξη του άπειλείται και έπομένως ότι κινδυνεύει νά άπλωσθει. Η άγωνία είναι μία άόριστη και άσύλληπτη άπειλή, που προέρχεται από μιάν άόριστη αίτία και άμορφή. Αύτή ή ψυχική άκαταστασία του ανθρώπου γεμίζει τή ζωή του με άνησυχία, άγχος, σοβαρές νευρωτικές καταστάσεις, που δημιουργούν δυσάρεστες έπιπλοκές στήν ύγεία του.

4. Η ένοχή. Ο άνθρωπος δοκιμάζει τό αίσθημα της ένοχής, όταν

παραβαίνει μιά έντολή ή μιά νομική διάταξη. Τό περίεργο όμως είναι ότι ή ένοχή δέν είναι μιά έπιφανειακή αλλοίωση του ανθρώπου, αλλά φτάνει μέχρι τό βάθος τής ανθρώπινης ούσίας. Ό ένοχος αναγνωρίζει ότι κάτι έχει αλλάξει στή φύση του καί όχι μόνο στή συμπεριφορά του. Ό ένοχή τελικά οδηγεί τόν άνθρωπο σέ αδιέξοδο καί άπελπισία.

Μορφές άσθενούς συνειδήσεως.

1. Ό ύποκριτική συνείδηση. Προσπαθεί ό άνθρωπος μέ όρισμένες «καλές» καί «ώφέλιμες» πράξεις νά κρύψει τίς διαστροφές του ψυχικού κόσμου του. Έδω υπάγεται ή περίπτωση τών Γραμματέων καί Φαρισαίων.

2. Ό άληθοφανής συνείδηση. Ό άνθρωπος έπιζητεί νά παρουσιάσει μιά κακή πράξη ως ήθική καί έπωφελή. Θέτει έναν ήθικό σκοπό καί προσπαθεί νά τόν πραγματοποιήσει μέ όχι σωστά μέτρα. Μπορεί π.χ. νά κλέψει, αλλά τά χρήματα νά τά δώσει γιά έλεημοσύνη στους φτωχούς.

3. Ό ύποκειμενική καί αύθαίρετη συνείδηση. Ό άνθρωπος κάνει έκείνες τίς πράξεις πού του υπαγορεύει ή συνείδησή του. Συχνά όμως ενεργεί αντίθετα πρός όσα του υπαγορεύει ή συνείδηση. Δηλαδή κάνει αυτό πού θέλει ό ίδιος. Άργότερα δικαιολογείται μέ τό έπιχείρημα ότι ή συνείδησή του είναι έλεύθερη.

4. Ό περιδεής καί έλαστική συνείδηση. Ό άνθρωπος βλέπει τήν παράβαση καί τήν ένοχή, εκεί πού δέν υπάρχει. Είναι οί τύποι τών ανθρώπων, πού, όπως λέμε, «φοβούνται τή σκιά τους». Κατηγορούν πολύ εύκολα τόν έαυτό τους, γιά νά προβάλλουν όμως τόν έγωισμό τους. Άντίθετα υπάρχουν άλλοι άνθρωποι, πού παρ' όλα τά κραυγαλέα άμαρτήματα δέν αναγνωρίζουν τήν ένοχή τους.

5. Ό άκατάστατη καί συμπλεγματική συνείδηση. Έδω υπάγεται ό άνθρωπος εκείνος, πού αισθάνεται τόν έαυτό του ψυχικά άκατάστατο καί κουρασμένο. Ό άνθρωπος ζή καί κινείται σ' ένα φαύλο κύκλο, πού τόν δημιουργεί ό ίδιος. Σημαντική βοήθεια μπορεί νά προσφέρει εκείνος ό έξομολόγος πού έχει γνώσεις από τήν όρθόδοξη πνευματικότητα. Μέ τήν προσφορά της θά άποκαλυφθεί όλος ό ψυχικός κόσμος καί θά οδηγηθεί στήν πραγματική ψυχοθεραπεία καί σωτηρία.

6. Ἡ σκληρόκαρδη καὶ ἀνάληγη συνείδηση. Εἶναι ἀπὸ τὶς πρὸ βαριές μορφές τῆς ἀσθενοῦς συνειδήσεως. Ὅταν ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου γίνει σκληρὴ σάν τὴν πέτρα, τότε ὁ πνευματικὸς ὀργανισμὸς δὲ λειτουργεῖ ὀμαλά καὶ φυσιολογικά. Ἡ συνείδηση ὀδηγεῖται σὲ ἀναισθησία, γιατί ἔχει πάψει νὰ πιστεῦει στό Θεό καί τόν ἠθικὸ νόμο. Ἡ ἀνάληγη συνείδηση βρίσκεται σὲ μιά κατάσταση πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀχρειώσεως, πού μπορεῖ τελικά νὰ φέρει τόν ἀνθρώπο στὴ φοβερὴ καὶ καταστρεπτικὴ ἀμετανοησία. Ἡ θεραπεία τῆς εἶναι πολὺ δύσκολη, ἀλλὰ ὄχι ὅμως καὶ ἀκατόρθωτη. Σ' ἓνα τέτοιο ἀνθρώπο πρέπει νὰ προσφέρεται ἀδιάκοπα ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων. Νὰ ἀπολαμβάνει ὁ ἀνάληγτος, αὐτὸ πού ἀρνιέται στοὺς ἄλλους, δηλαδὴ τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συμπόνοια. Ἡ ἀνιδιοτελής καὶ θεϊκὴ ἀγάπη ἔχει τὴ δύναμη τελικά νὰ θεραπεύει τὴ σκληροκαρδία καὶ ἀναληγσία τοῦ ἀνθρώπου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς πρὸς Κάιν· πού ἐστιν ἡ ἀδελφός σου; καὶ εἶπεν· οὐ γινώσκω· μή φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμί ἐγώ; καὶ εἶπε Κύριος· τί πεποίηκας; φωνὴ σίματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με ἐκ τῆς γῆς... στένων καὶ τρέμων ἔση ἐπὶ τῆς γῆς... Καὶ εἶπε Κάιν πρὸς Κύριον τόν Θεόν· μείζων ἢ αἰτία μου τοῦ ἀφεθῆναι με.. Καὶ ἔθετο Κύριος ὁ Θεὸς σημεῖον τῷ Κάιν τοῦ μή ἀνελεῖν αὐτόν πάντα τόν εὐρίσκοντα αὐτόν» (Γέν. δ' 9 ἔξ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί διαφορά ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ψυχολογικὴ καὶ ἠθικὴ συνείδηση; 2) Τί εἶναι τὸ ὑποσυνείδητο; 3) Ποιὰ εἶναι τὰ εἶδη τῆς διεστραμμένης συνειδήσεως; 4) Ποιές καταστάσεις δημιουργοῦνται στό ὑποσυνείδητο τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεως.

Ἡ κλήση τοῦ Θεοῦ. Γιά νὰ ἀποκτήσει ὁ ἀνθρώπος πραγματικὴ συνείδηση τῆς ψυχικῆς καταστάσεώς του πρέπει νὰ ἀποδεχτεῖ τὴν κλήση, πού ὁ Θεὸς ἀπευθύνει σ' αὐτόν. Στὴν περίπτωση τοῦ ἀσώτου γιου τῆς παραβολῆς (Βλ. Λουκ. ιε' 11-32) ὁ Θεὸς τόν προσκαλεῖ στὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του μέ τούς ἐξῆς τρόπους:

α) Μέ τις στερήσεις. Για να ικανοποιήσει την πείνα, πού ήλθε ισχυρή στη χώρα πού βρισκόταν, «έκολληθη ἐνί τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐκείνης... βόσκειν χοίρους» (Λουκ. ιε' 15). Ἀρχίζει τώρα να ἀφυπνίζεται ἡ συνείδησή του καί να τοῦ ὑποδεικνύει ὅτι γιά να ζήσει δέν μπορεῖ να στηρίζεται ἀποκλειστικά καί μόνο στόν ἑαυτό του ἢ στήν περιουσία του. Πρέπει να κοινωνεῖ μέ κάποιον ἄλλον. Μέ τήν ἁμαρτία ἀρνήθηκε τήν κηδεμονία τοῦ Θεοῦ-Πατέρα καί τώρα ἐμπιστεύεται τόν ἑαυτό του στόν πρῶτο τυχόντα ἄνθρωπο τῆς ξενιτειᾶς.

β) Μέ τή συναίσθηση τῆς μοναξιᾶς. Ὅταν ἄρχισε ἡ πείνα ὅλοι οἱ φίλοι τόν ἐγκατέλειψαν. Καί ὅταν ἀκόμα ἐργαζόταν ὡς χοιροβοσκός κανεῖς δέν τοῦ πρόσφερε συντροφιά, οὔτε καί τοῦ ἔδινε σημασία, ἀφοῦ οὔτε καί τά ξυλοκέρατα δέν τόν ἄφηναν να φάγει, ὥστε να χορτάσει τήν πείνα του.

γ) Μέ τήν ὑπενθύμιση τοῦ πατρικοῦ σπιτιοῦ. Ἡ ἀποξένωσή του ἀπό τοὺς ἄλλους τόν βοηθεῖ να θυμηθεῖ τήν εἰκόνα τοῦ πατρικοῦ σπιτιοῦ. Ξαναζωντανεῖ μέσα στή συνείδησή του τό παρελθόν. Ὅλα προσφέρονταν πλούσια, ἐλεύθερα καί γεμάτα ἀπό ἀγάπη. Ἡ συνείδηση ξυπνᾷ μέσα του τήν ἀπόφαση να ἐπιστρέψει στήν κοινωνία τοῦ πατέρα του.

δ) Μέ τήν ἀγάπη καί τήν ἐπιείκεια. Ἡ ἀγάπη τοῦ Πατέρα τόν συνοδεύει καί στήν ξενιτειά. Γεμίζει τήν καρδιά του μέ τή βεβαιότητα ὅτι θά τόν δεχθεῖ ὅπωςδήποτε, ὅταν ξαναγυρίσει μετανωημένος. Ἡ ἀγάπη τοῦ Πατέρα δέν ἄλλαξε, ἀλλ' αὐτός τώρα, πού ἀφυπνίζεται ἡ συνείδησή του, ξαναβλέπει τή σεβάσμια καί γεμάτη ἀπό ἐπιείκεια καί καλωσύνη μορφή τοῦ Πατέρα του.

Ἔτσι καλεῖ ὁ Θεός καί τόν κάθε ἄνθρωπο. Ἡ ὀλοκλήρωση αὐτῆς τῆς κλήσεως γίνεται στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ζήσει τήν ἀγάπη τοῦ Κυρίου στήν καρδιά του, τότε καταλαβαίνει τήν ἀξία τῆς ὑπάρξεώς του. Δοκιμάζει πραγματικά τήν ἀφύπνιση τῆς συνειδησῆώς του, γιατί ἀπορρίπτει τή μοναξιά καί τόν ἐγκλωβισμό τῆς ἁμαρτίας καί ἐνώνεται ὀριστικά μέ τό Θεό, ἐφ' ὅσον ἀποδέχεται τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του.

Ἡ νοσταλγία τοῦ ἀνθρώπου να ἐπιστρέψει στό Θεό. Ὁ ἄνθρωπος μακριά ἀπό τόν ἀληθινό Θεό δοκιμάζει ἕνα φοβερό ἀδιέξοδο καί μιά ἀφόρητη ψυχική ἀκαταστασία.

Ὁ ἄνθρωπος πού ζεῖ στίς σύγχρονες μεγαλοπόλεις δέν ἀπολαμβάνει μόνο τίς ἀνέσεις τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλά τοῦ παρέχεται καί ἡ εὐκαιρία νά ζεῖ στό ἴδιο σπίτι μαζί μέ πολλούς ἀνθρώπους (πολυκατοικία). Εἶναι ὅμως χαρακτηριστική ἡ ἀποξένωση τοῦ ἀνθρώπου τῶν πολυκατοικιῶν. Ὁ ἕνας δέ γνωρίζει τόν ἄλλο, οὔτε ἐνδιαφέρεται γιά τό συγκάτοικο τοῦ διπλανοῦ διαμερίσματος. Αὐτή ἡ ἀνυπόφορη ἀπομόνωση δημιουργεῖ τή νοσταλγία νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

Παρ' ὅλες τίς ἀνέσεις καί τά κοινωνικά ἐπιτεύγματα αισθάνεται ὁ ἄνθρωπος ἀνασφαλής καί ἀνελεύθερος. Δέν μπορεῖ νά ἀντιδράσῃ στίς ἀντίξοες καταστάσεις, γιατί δέν ἔχει τήν ἀνάλογη ψυχική ἀντοχή. Εὐκόλα ὑποδουλώνεται στό μηχανισμό τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Προσπαθεῖ μέ κάθε τρόπο νά ικανοποιεῖ τίς ἀτέλειωτες ἀνάγκες του, πού τόν μετατρέπουν σέ μιά οἰκονομική μονάδα γιά νά ἐξυπηρετεῖ τελικά τά «κοινωνικά καί πολιτιστικά» συμφέροντα τῆς χρηματαγοράς.

Ἡ ἀντίδρασή του ἐκφράζεται μέ τήν ὑποκριτική συμπεριφορά. Στίς κοινωνικές σχέσεις του καλύπτει συνήθως τόν ἀληθινό ἑαυτό του, γιατί δέ θέλει νά ἀποκαλύψει τήν τραγικότητα τῆς ὑπάρξεώς του. Ὅλα ὅμως αὐτά τόν ὀδηγοῦν σέ μιά τελική ἀπόφαση: νά ἐπιστρέψῃ στήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ καί νά διασώσῃ τήν ὑπαρξή του μέ τήν ἀγάπη καί τήν ἐμπιστοσύνη.

Ἡ πραγματοποίηση τῆς ἀφυπνίσεως. Γιά νά φτάσῃ ὁ ἄνθρωπος στήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πρέπει νά ἀναγνωρίσῃ τό ψυχικό του ἀδιέξοδο καί νά ξεπεράσῃ ὅλες τίς καταστάσεις, πού τόν ἀπομακρύνουν ἀπό τή γνησιότητα τῆς ὑπάρξεώς του. Αὐτή ἡ ὑπέρβαση γίνεται μέ τό γεγονός τῆς μετάνοιας.

Μέ τή μετάνοια ὁ ἄνθρωπος ἀλλάζει οὐσιαστικά τήν πορεία τῆς ὑπάρξεώς του. Ζητεῖ νά ξαναγυρίσῃ στή φυσικότητα τῆς ὑπάρξεως καί τήν αὐθεντικότητα τῆς προσωπικότητάς του. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ὀδηγεῖται τελικά στήν ἀφυπνίση τῆς ὑπαρξιακῆς του συνειδήσεως, πού εἶναι ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης καί ἐμπιστοσύνης στό Θεό καί σ' ὅλοκληρο τόν κόσμο (βλ. γιά τή μετάνοια καί τό κεφάλαιο τοῦ βιβλίου μας: «Ἡ πνευματική ζωή τοῦ ἀνθρώπου»).

Τά γνωρίσματα τῆς ὑγιοῦς συνειδήσεως.

1. Νά εἶναι ὀρθή. Πρέπει νά κρίνει ὀρθά τήν πνευματική πορεία καί

ανάπτυξη του ανθρώπου. Τό κριτήριο της ὀρθότητας βρίσκεται στήν ἐπίγνωση τῆς Ἀλήθειας, πού τροφοδοτεῖ μέ νόημα τήν ἀνθρώπινη ζωή. Ἐδῶ ὑπάγεται ἡ ἐκκλησιαστικότητα τῆς συνειδήσεως, πού πρέπει νά ἀνακαλύψει στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ «τὴν ὁδόν, τὴν ἀλήθειαν καί τὴν ζωὴν» (Ἰω. ιδ' 6).

2. Νά εἶναι βέβαιη καί ἀκλόνητη. Ἡ βεβαιότητα τῆς συνειδήσεως δέ στηρίζεται στήν ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά στήν παρουσία τῆς θείας Χάριτος, πού ζωντανεύει τόν ἐσωτερικὸ κόσμον τοῦ ἀνθρώπου, γιατί τόν συνδέει μέ τό Θεό. Εἶναι αὐτό πού λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Καλὸν γάρ χάριτι βεβαιουῖσθαι τὴν καρδίαν» (Ἐβρ. ιγ' 9). Ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ βέβαιη γνώση τῆς ἀλήθειας τοῦ Θεοῦ, ὅπως φανερώνεται στό νόμον τῆς Παλαιᾶς καί τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἔχει βέβαιη γνώση τῆς ἐν Χριστῷ ἀλήθειας, γι' αὐτό καί γνωρίζει κάθε στιγμή τό δρόμον πού θά πρέπει νά βαδίζει γιὰ νά ἐπιτύχει τὴν πνευματικὴ καί ἠθικὴ του ἀνάπτυξη.

3. Νά εἶναι ζῶσα καί ἐναργής. Ἡ ζωντάνια τῆς συνειδήσεως πρέπει νά εἶναι οὐσιαστικὴ καί ὄχι ἐπιφανειακὴ. Τό μυστήριο ὅμως τῆς ζωῆς κρύβεται «σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ» (Κολ. γ' 4). Ἡ φανέρωση τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ στήν ἀνθρώπινη συνείδηση ζωντανεύει τὴν ὑπαρξη, πού ἔτσι γίνεται δυναμικὴ καί δημιουργικὴ ὁδηγὸς τοῦ ἀνθρώπου.

4. Νά εἶναι εἰρηνικὴ καί ἀγρυπνη. Ἡ συνείδηση πρέπει νά χαρίζει στὸν ἄνθρωπον γαλήνην καί ἡρεμία. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη τῆς εἰρήνης, γιατί ἡ ὑπαρξὴ του δημιουργήθηκε νά ἀγαπᾷ καί ὄχι νά ἐχθρεύεται τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ συνείδηση εἶναι ἀγρυπνη, ὅταν φροντίζει νά δέχεται ἀδιάκοπα τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί νά τὴν ξαναπροσφέρει στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *«Καί τοῦτο, εἰδότες τὸν καιρὸν, ὅτι ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι· νῦν γάρ ἐγγύτερον ἡμῖν ἡ σωτηρία ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν. Ἡ νύξ προέκοπεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. Ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκοτοῦς καί ἐνδυσώμεθα τὰ ὄπλα τοῦ φωτός» (Ρωμ. ιγ' 11-12).*
2. *«Μετάνοιά ἐστὶν ἡ χάρις ἡ δευτέρα καί τίκτεται ἐν τῇ καρδίᾳ ἐκ τῆς πίστεως καί τοῦ φόβου. Ὁ φόβος δὲ ἐστὶ ῥάβδος πατρικῆς ἢ κυβερνώσα*

*ἡμᾶς ἕως ἄν φθάσωμεν εἰς τὸν παράδεισον τῶν ἀγαθῶν τὸν πνευματικόν»
(Ἁγ. Ἰσαάκ ὁ Σύρος).*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς καλεῖ ὁ Θεός τὸν ἄσωτο γιό στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του; 2) Μέ ποιούς τρόπους ἐκφράζει ὁ ἄνθρωπος τὴ νοσταλγία του νὰ γυρίσει στό Θεό; 3) Ποιά εἶναι τὰ γνωρίσματα τῆς ὑγιοῦς συνειδήσεως; 4) Γιατί ἡ μετάνοια βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπο στήν ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεώς του;

Γ΄ ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Τό φιλοσοφικό πρόβλημα τής ελευθερίας.

Οί διάφορες αντιλήψεις γιά τό πρόβλημα τής ελευθερίας ἔχουν διατυπωθεῖ: α) στή θεωρία γιά τήν αὐταρχία ἢ τήν ελευθερία τής βουλήσεως (Indeterminism) καί β) στή θεωρία γιά τήν ἑτεραρχία ἢ τόν ἀπόλυτο προορισμό (Determinism).

Α΄ Αὐταρχία ἢ ελευθερία τής βουλήσεως (Indeterminism). Ἡ θεωρία αὕτη λέγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος παρ' ὅλους τοὺς φυσικοὺς, κοινωνικοὺς καί θρησκευτικοὺς περιορισμοὺς του παραμένει στό βάθος τής υπάρξεώς του ἐλεύθερος. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά διαλέξει ἀνάμεσα στίς πραγματικότητες καί τίς ἀξίες ἐκεῖνες, πού προάγουν ἠθικά ἢ καταστρέφουν τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη. Ἀπό τήν ἐποχή τής ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος οἱ φιλόσοφοι δέχτηκαν τήν ελευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς ἀκολούθησαν τήν ὑλιστική θεώρηση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου (Ἀναξίμανδρος, Δημόκριτος, Σοφιστές, κ.ἄ.). Ἀπό τοὺς νεώτερους φιλόσοφους ὁ Ἐμμ. Κάντ θεμελίωσε τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου στή θεωρία τής αὐτονομίας του (ελευθερία).

Ἡ αὐταρχία χρησιμοποιεῖ τὰ ἐξῆς ἐπιχειρήματα γιά νά ἀποδείξει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πραγματικά ἐλεύθερος. Ὁ ἄνθρωπος, λέγει, ἔχει τήν ἰκανότητα νά καθορίζει ὁ ἴδιος τίς πράξεις του. Ὅποιος ἀποκρούει τὰ σφάλματά του, ἀρνεῖται βασικά τόν ἑαυτό του. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι στό βάθος του ἐλεύθερος καί καθορίζει μόνος τήν πορεία του. Ὁ ἄνθρωπος ἀναλαμβάνει τήν εὐθύνη γιά τίς συνέπειες τῶν πρά-

ξεών του και ιδιαίτερα για τὰ σφάλματά του. Ἡ ἀνάληψη τῆς εὐθύνης δέν παρουσιάζεται χωρὶς τὴ θέληση τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως αὐτὸ συμβαίνει μὲ τὸν ἔλεγχο τῆς συνειδήσεως. Ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ δικαιολογεῖ τὸν ἑαυτὸ του δείχνει ὅτι εἶναι ἀληθινὰ ὑπεύθυνος γιὰ τὶς πράξεις του καὶ ἐπομένως ἐλεύθερος στὴν ὑπαρξή του. Τὰ αἰσθήματα τῆς ἐνοχῆς, πού δοκιμάζει ὁ ἄνθρωπος, βεβαιώνουν τὴν ἐλευθερία τῆς ὑπάρξεως. Ἡ ἄρνηση τῆς ἐνοχῆς ὁδηγεῖ στοῦ μηδενισμό τῆς ὑπάρξεως, ἐνῶ ἀντίθετα ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἐνοχῆς δὲ σημαίνει συμφιλίωση ἢ ὑποταγὴ στοῦ κακοῦ, ἀλλὰ αὐτοβεβαίωση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Τελικὰ ὁ ἄνθρωπος, λέγει ἡ θεωρία τῆς αὐταρχίας, πρὶν ἀπὸ κάθε πράξη παλεύει μὲ τὰ αἰσθήματα τῆς ἀμφιβολίας καὶ ἀνησυχίας, πού δοκιμάζει μέσα του. Ἡ ποικιλία στὶς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου δείχνει τὴ δυνατότητα τῆς ἐκλογῆς του.

Β' Ἐτεραρχία ἢ ἀπόλυτος προορισμός (Determinismus). Ἡ θεωρία αὐτὴ λέγει ὅτι ἡ πορεία τοῦ ἀνθρώπου καθορίζεται ὀριστικά καὶ ἀμετάκλητα. Οἱ ἐξωτερικὲς ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος καὶ οἱ ἐσωτερικὲς προδιαθέσεις τοῦ ἀνθρώπου καθορίζονται ἀπὸ τοὺς ἄτεγκτους νόμους τῆς βιολογίας καὶ ὄχι τοῦ ἀνύπαρκτου ἀνθρώπινου πνεύματος. Ἡ ὑλιστικὴ θεώρηση τοῦ κόσμου προβάλλει τοὺς νόμους τῆς αἰτιοκρατίας πού προσδιορίζουν ἀπόλυτα τὶς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκτός ἀπὸ τὸν Κάρλ Μάρξ καὶ ὁ Σ. Φρόυντ ἀρνήθηκε τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Ὑποστήριξε ὅτι οἱ ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου καθορίζονται ἀπὸ τὶς βιολογικὲς ὀρμές του καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ψυχικὴ του κατάσταση.

Ἡ θεωρία τῆς ἐτεραρχίας παραθέτει ὀρισμένα ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ ἀποδείξει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὀλοκληρωτικὰ ἀνελεύθερος. Ἡ ἐλευθερία, λέγει, εἶναι ψευδαἴσθηση καὶ αὐταπάτη. Κάθε ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου προϋποθέτει διάφορα αἷτια, πού καθορίζουν τὴν πορεία του. Ἡ ἐνοχὴ καὶ ἡ εὐθύνη εἶναι βασικὰ ἀνύπαρκτες. Ἡ παρουσία τους ὀφείλεται συνήθως σὲ ἀνθρώπους πού φοβοῦνται τὴν τιμωρία τους καὶ δέν ἔχουν ἐμπιστοσύνη στὶς δυνάμεις τους. Ἡ ἐσωτερικὴ πάλη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἓνας πόλεμος ἀνάμεσα στὰ διάφορα κίνητρα. Ἡ βούλησή του δέν ἔχει καμιὰ θέση καὶ μετοχή. Γι' αὐτὸ καὶ ἐπικρατεῖ πάντα τὸ ἰσχυρότερο κίνητρο ἀπέναντι στὰ ἀσθενέστερα. Ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ τελικὰ εἶναι ὑποταγμένη στοῦ νόμο τῆς αἰτιοκρατίας, πού δυστυχῶς ἐξακολουθεῖ νὰ ἰσχύει γιὰ τὴ θεωρία τῆς ἐτεραρχίας. Ἡ θεωρία τῆς ἀτομικῆς καὶ ἠλεκτρονικῆς φυσικῆς λέγει ὅτι πρέπει νὰ εἴμεθα ἐπιφυλακτικοὶ στὴ

μεταφορά του νόμου της αιτιότητας στον πνευματικό και ύπαρξιακό χώρο του ανθρώπου¹.

Οι περιορισμοί της ελευθερίας. Υπάρχουν όρισμένες καταστάσεις, που άμα επιβληθούν ή επικρατήσουν στον άνθρωπο, περιορίζουν και τελικά διαστρέφουν την ελευθερία του. Συνήθως ο άνθρωπος δε γνωρίζει τό βαθύτερο περιεχόμενο της υπάρξεώς του, γιατί ασχολείται έντονα μέ τά προβλήματα του βιοπορισμού. Μέ μεγάλη εύκολία ικανοποιεί κάθε έπιθυμία του και δικαιολογείται ότι αισθάνεται άνελεύθερος μπροστά στίς άπαιτήσεις, που προβάλλουν οί «φυσικές ανάγκες» του. Ό ισχυρός περιορισμός της ελευθερίας του ανθρώπου προέρχεται κυρίως από τήν επικράτηση των διαφόρων παθών, που έμφωλεύουν στον έσωτερικό κόσμο του. Η ολοκληρωτική ύποδούλωση και άνελευθερία του ανθρώπου φανερώνονται στήν επικίνδυνη διάδοση του πανσεξουαλισμού, του άλκοολισμού και της άπαράδεκτης και άπάνθρωπης χρήσεως των ναρκωτικών («λευκός θάνατος»). Τελικά οί διάφορες νευρωτικές καταστάσεις και οί ψυχικές έμπλοκές κάνουν τήν ύπαρξη άνελεύθερη, που καθημερινά καταφεύγει στους ψυχιάτρους και τούς ψυχοθεραπευτές για νά βρει τήν ίσορροπία και τήν ελευθερία.

Η σημασία της ελευθερίας. Τό πρόβλημα της ελευθερίας χαρακτηρίζεται στή φιλοσοφία ως ένα από τά άλυτα προβλήματα. Και αυτό είναι σωστό, γιατί άποδείχθηκε ότι ο άνθρωπος είναι ανήμπορος νά ελευθερώσει τήν ύπαρξή του άποκλειστικά μέ τίς δικές του δυνάμεις. Η ελευθερία παρουσιάζεται έντελώς έσφαλμένα σάν μιά έκλογή του ανθρώπου ανάμεσα σέ διαφορετικές καταστάσεις ή πραγματικότητες. Πρόκειται

1. Υπάρχει όμως και ή ύπαρξιακή θεώρηση της ελευθερίας. Η ύπαρξιακή φιλοσοφία στηρίζεται στήν ικανότητα του ανθρώπου νά αναπτύσσει τήν ύπαρξή του υπεύθυνα και ένσυνείδητα. Η ύπαρξη του ανθρώπου έχει τήν δύναμη νά ξεπερνά όλες εκείνες τίς καταστάσεις που τον περιορίζουν. Τέτοιες καταστάσεις είναι ο πόνος ή θλίψη, ή άγωνία, ή μέριμνα, ο θάνατος, κ. ά. Οί δυναμικές και δημιουργικές ένέργειες του ανθρώπου έκπηγάζουν από τήν ελευθερία του που συνοδεύει τή ζωή σ' όλη τήν επίγεια διάρκειά της. Όλες οί κατευθύνσεις του ύπαρξιμού άποδέχονται τήν ελευθερία του ανθρώπου, γιατί χωρίς αυτή δέν μπορεί νά γίνει λόγος για ύπαρξη. Βέβαια υπάρχουν όρισμένοι ύπαρξιστές που βρίσκονται σέ άδιέξοδο, όταν αντιμετωπίζουν τό πρόβλημα της ελευθερίας του ανθρώπου. Άναγκάζονται τελικά νά άρνηθούν τήν εύθύνη του ανθρώπου και νά μιλούν για τό μηδενισμό της υπάρξεως (Ι. Σάρτρ).

γιά τήν ξεχωριστή ύπαρξη τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ, τῆς ἀρετῆς καί τῆς κακίας. Εἶναι ἡ θεωρία τοῦ δυϊσμοῦ, πού παραδέχεται ὅτι στόν κόσμο ὑπάρχουν δυο ἀρχές καί δυνάμεις ἀντίθετες. Σέ μιά τέτοια ἐσφαλμένη θεώρηση τοῦ κόσμου δέν μπορεῖ πράγματι ὁ ἄνθρωπος νά βρεῖ τήν ἀληθινή ἐλευθερία του. Πρέπει νά φανερωθεῖ ἡ σωστή θεώρηση τοῦ κόσμου καί νά παρουσιαστοῦν οἱ ἀληθινές ἀνθρωπολογικές προϋποθέσεις τῆς ἐλευθερίας. Σέ μιά τέτοια θεώρηση χρειαζόμεθα τή μαρτυρία τῆς χριστιανικῆς ἀπόψεως γιά τήν ἐλευθερία.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ζεὺς δ' αὐτὸς νέμει ὄλβον Ἰολύμπιοις ἀνθρώποισιν, ἐσθλοῖς ἠδέ κακοῖσιν ὅπως ἐθέλησεν ἐκάστω» (Ὁδ. Ζ 188).
2. «Μόνον τε ἐλεύθερον (τό σοφό), τοὺς δέ φαύλους δούλους. Εἶναι γάρ τήν ἐλευθερίαν ἐξουσίαν αὐτοπραγίας, τήν δέ δουλείαν στέρησιν αὐτοπραγίας. Εἶναι δέ καί ἄλλην δουλείαν τήν ἐν ὑποτάξει καί τρίτην τήν ἐν κτήσει καί ὑποτάξει, ἣ ἀντιτίθεται ἡ δεσποτεία, φαύλη οὖσα καί αὐτή» (Διογένης ὁ Κυνικός στίς ἐπιστολές του).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς θεμελιώνουν τή θεωρία τους οἱ ὀπαδοί τῆς αὐτάρχειας; 2) Γιατί ἀπορρίπτουν τήν ἐλευθερία οἱ ὀπαδοί τῆς ἑτεραρχίας; 3) Πῶς βλέπει ὁ ὑπαρξισμός τήν ἐλευθερία στόν ἄνθρωπο; 4) Ποιά εἶναι ἡ βασική σημασία τῆς ἐλευθερίας γιά τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ χριστιανική θεώρηση τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ εἰκόνα τῆς ἐλευθερίας στό Θεό. Ὅπως ξέρουμε, ὁ Θεός «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καί εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν» (Α' Τιμ. β' 4). Ἡ βούληση λοιπόν τοῦ Θεοῦ βρίσκεται στήν ἀγάπη Του γιά τά δημιουργήματα καί στήν προσφορά τῆς ζωῆς Του σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. «Ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ὅτι τόν υἱόν αὐτοῦ τόν Μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεός εἰς τόν κόσμο, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ» (Α' Ἰω. δ' 9).

Ἡ ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ ἐκφράζεται στήν κοινωνία τῶν προσώπων τῆς

Ὁ Χριστός. Εἰκόνα στὴν Ἱ. Μονὴ Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὄρους
(16ος αἰ.)

Ἄγιας Τριάδος, πού εἶναι ὁ τρόπος τῆς θείας Ὑπάρξεως (Ἰω. Δαμασκη- νός), ὅπου ὁμως ἡ θεία φύση παραμένει μία καί ἀδιαίρετη. Ἐδῶ συναν- τᾶμε τό ἀληθινό καί οὐσιαστικό νόημα τῆς ἐλευθερίας.

Αὐτήν τήν ἐλευθερία κλήθηκε νά ἀποκτήσει καί ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ὁ Θεός ἔδωσε στους Πρωτόπλαστους τήν ἐντολή: «ἀπό δέ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλόν καί πονηρόν, οὐ φάγησθε ἀπ' αὐτοῦ» (Γεν. β' 17). Ἐπρεπε νά δεῖξει μέ μία συγκεκριμένη πράξη, ἂν ἀποδέχεται ἡ ὄχι τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, πού ἦταν ἄφθονα σκορπισμένη στόν Παράδεισο. Αὐτό ἄλλωστε ἦταν καί τό νόημα τῆς ὑπακοῆς, πού ζήτησε ὁ Θεός ἀπό τόν ἄνθρωπο. Ὁ Θεός προσκάλεσε τόν ἄνθρωπο νά ἐφαρμό- σει τό θέλημά Του, σάν νά ἦταν δικό του θέλημα. Στήν κοινωνία λοιπόν τῆς ἀγάπης καί τήν προσφορά τοῦ ἑαυτοῦ του θά ἀνακάλυπτε ὁ ἄνθρω- πος τήν ἀληθινή ἐλευθερία.

Ἡ ἄμαρτία ὡς στέρηση τῆς ἐλευθερίας. Μέ τήν ἄμαρτία καί τήν ἀνυπακοή ὁ ἄνθρωπος ἀρνεῖται νά ξαναπροσφέρει στό Θεό τήν ἀγάπη καί τόν ἑαυτό του. Αὐτό γίνεται, γιατί τώρα ἀγαπᾶ μόνο τό ἐγώ του. Φοβᾶται ὅτι ἅμα προσφέρει τήν ὑπαρξή του στό Θεό θά τήν στερηθεῖ ὀλοκληρωτικά. Ὁ ἐγωιστής γίνεται δοῦλος στίς ἀτομικές ἐπιθυμίες του. Ἐτσι ὁ ἄνθρωπος ὑποτάχθηκε στίς ἀτομικές ἐπιθυμίες καί ἀνάγκες καί μ' αὐτό τόν τρόπο στερήθηκε τήν ἐλευθερία του. Ὁ ἀνελεύθερος ἄν- θρωπος φαίνεται ἀπό τό ὅτι δέν μπορεῖ νά ξεπεράσει τόν ἑαυτό του, γι' αὐτό, καί εἶναι ὑποταγμένος στίς βιολογικές ἀνάγκες καί τούς ὑλιστι- κούς περιορισμούς. Ὁ ἄνθρωπος νομίζει ὅτι γίνεται ἐλεύθερος, ὅταν ἱκανοποιεῖ δουλικά τίς φυσικές ἀνάγκες του, πού ὁμως ποτέ δέν τελει- ὶνουν. Ὁ ἄνθρωπος τῶν ὑλιστικῶν ἀπολαύσεων καί τῆς αἰσθησιακῆς ζωῆς μετατρέπεται σέ θλιβερό δοῦλο, γιατί ἀγωνίζεται νά ἱκανοποιεῖ τά διάφορα πάθη του. Δέν ἔχει πιά τήν ἐλευθερία νά ἀντισταθεῖ καί νά ἀνυψώσει τήν ὑπαρξή του στό χῶρο τῆς θεληματικῆς στερήσεως καί τῆς ἐκούσιας προσφορᾶς.

Τό υπόδειγμα τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἀληθινή ἐλευθερία φανερῶνεται στόν Ἰησοῦ Χριστό. Γι' αὐτό καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συνιστᾶ: «Τῆ ἐλευθερίᾳ οὖν, ἧ Χριστός ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε καί μή πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε» (Γάλ. ε' 1). Ὁ Χριστός εἶναι ἐλεύθερος, γιατί εἶναι ἐνωμένος ἀδιάσπαστα μέ τόν Οὐράνιο Πατέρα Του. Αὐτό σημαίνει ὅτι ξέρει νά ὑποτάσσει τό ἀνθρώπινο θέλημά Του, στό θέλημα τοῦ Θεοῦ-

Πατέρα, πού είναι τελικά και τό θέλημα τῆς δικῆς Του θείας φύσεως: «Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστί, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τό ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγώ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ» (Ματθ' κατ' 39). Τό θέλημα τοῦ Οὐράνιου Πατέρα γίνεται δικό Του θέλημα, γιατί ἀγαπᾶ τό Θεό και στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του προσφέρει τά πάντα, ἀκόμα και τῆ ζωῆ Του. Αυτό θά πεί ἐλευθερία. Νά ἀπαρνιέται, δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος τόν ἑαυτό του, νά ἐλευθερώνεται ἀπό τόν ἀτομισμό και τά ἐγωιστικά πάθη και νά προσφέρει τήν ἀγάπη του στό Θεό και σ' ὄλους τούς ἀνθρώπους.

Ἡ ἐλευθερία τοῦ Χριστοῦ λυτρώνει πραγματικά τόν ἄνθρωπο, γιατί φανερώνει τόν καινούργιο και μοναδικό τρόπο τῆς ἀληθινῆς υπάρξεως. Ἡ πραγματική ζωῆ και ἐλευθερία βγαίνει ἀπό τήν ἀγάπη και τήν προσφορά τοῦ ἑαυτοῦ. Γι' αὐτό και ὁ Κύριος καλεῖ τόν ἄνθρωπο νά ἀπαρνηθεῖ τόν ἑαυτό του και νά σηκώσει τό σταυρό του. Γιά νά γίνει αὐτό, πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά παύσει νά εἶναι δούλος τοῦ ἐγωισμοῦ και νά ἀγαπᾶ ὄλους τούς ἀνθρώπους, ἀκόμα και ἐκείνους πού τόν ἐχθρεύονται και τόν μισοῦν. Ἡ ἀγάπη πρὸς τούς ἐχθρούς ἀποτελεῖ τήν ὀλοκλήρωση τῆς ἐλευθερίας. Εἶναι τό μοναδικό σημεῖο, πού δείχνει τόν ἐρχομό τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο.

Ἄγνας και ἄσκησις γιά τήν ἀπόκτησι τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἐλευθερία εἶναι μιᾶ πραγματικότητα, πού συνοδεύει ἀδιάκοπα και δυναμικά τήν ἀνθρώπινη ὑπαρξή στήν ἐπίγεια πορεία και ἀνάπτυξή τῆς. Γι' αὐτό και πρέπει ὁ ἄνθρωπος ἀπό τῆ μικρῆ ἡλικία του νά ἀσκεῖται ἔντονα και νά ἀγωνίζεται δημιουργικά, ὥστε νά ἀποκτήσει τῆ σωστή ἐλευθερία. Πάντοτε ἐπικρατοῦσε σύγχυσις στό καυτό θέμα τῆς ἐλευθερίας, πού ταυτίσθηκε πολλές φορές μέ τήν αὐθαιρεσία και τήν ἀσυνδοσία. Ὁ νέος ἄνθρωπος πρέπει νά διαπαιδαγωγηθεῖ κατάλληλα γιά νά μάθει ὅτι ἡ πραγματική ἐλευθερία βρίσκεται πάντα στό (σύν)-δεσμό και τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης. Ἡ ἐλευθερία δέν ὑπάρχει ἐκεῖ, ὅπου ὁ ἄνθρωπος παραμερίζει, ὑποτιμᾶ ἢ ὑποδουλώνει τούς ἄλλους γιά νά ἱκανοποιήσει τίς δικές του ἐπιθυμίες.

Ἡ ἐλευθερία ἀρχίζει ἀπό τῆ στιγμῆ, πού ὁ ἄνθρωπος ἀποδεσμεύεται ἀπό τό ἐγώ του. Μιά τέτοια ἐπίδωξι δέν εἶναι καθόλου εὐκόλη. Χρειάζεται ἀδιάκοπο ἀγώνα και ὑπεράνθρωπη δύναμη. Γιά νά ξεπερνάει κανεῖς τόν ἑαυτό του πρέπει νά ἀναζητεῖ μιᾶ δύναμη, πού δέν ἐκπηγάξε ἀπό αὐτόν τόν ἴδιο, ἀλλά χορηγεῖται ἀπό τῆ Χάρη τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἡ δύναμη ἐκείνη, πού «τελειοῦται ἐν ἀσθενείᾳ» (Β' Κορ. ια' 9) και «θερα-

πεύει τὰ ἀσθενῆ καί ἀναπληροῖ τὰ ἐλλείποντα» (Εὐχή τῆς Ἐκκλησίας). Γι' αὐτό καί ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία κατακτᾶται στὴν Ἐκκλησία, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἐλευθερώνεται ἐν Χριστῷ ἀπὸ τὰ διάφορα πάθη του καί ἀπορρίπτει κάθε μορφή δουλικῆς ὑποταγῆς. Ὁ σεβασμὸς τοῦ ἀνθρώπου στό Θεό καί τὸ συνάνθρωπό του εἶναι πράξη ἐλευθερίας καί μάλιστα δυναμικῆς, γιατί προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγάπη, πού ἀπομακρύνει κάθε φόβο καί ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ὑπαρξή. Ὅταν τὸ παιδί ὑπακούει στοὺς γονεῖς του, πρέπει νὰ παρακινεῖται ἀπὸ τὴν ἀγάπη καί τὸ σεβασμὸ καί ὄχι ἀπὸ ὅποιοδήποτε ἐξωτερικὸ ἐξαναγκασμὸ ἢ ὑπολογισμὸ.

Ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι τόσο εὐκόλα καί παραδεκτὰ πάνω στὴν πράξη. Γι' αὐτό καί ἡ ἀγωγή καί ἡ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας πρέπει νὰ ἐκπηγάξει ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστό. Εἶναι ἡ ἀλήθεια, πού ἀδιάκοπα ὑπογραμμίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν, ἣ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε στήκετε καί μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε (= μὴ θελήσετε νὰ ὑποταχθεῖτε) (Γαλ. ε' 1).

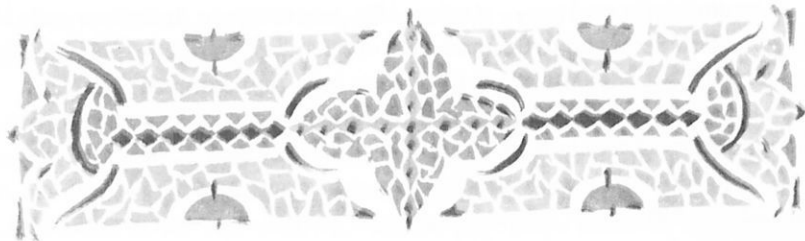
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν, ἣ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε στήκετε, καί μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε... Ὑμεῖς γάρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί... μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορομὴν τῆ σαρκί, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύεται ἀλλήλοις» (Γαλ. ε' 1-13).
2. «Ὅτ' ἔω μοι δοκεῖ διπλὴν φέρειν ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὰ ἐναντία τὴν ὁμοιότητα τῷ μὲν θεοειδεῖ τῆς διανοίας πρὸς τὸ θεῖον κάλλος μεμορφωμένος, ταῖς δέ κατὰ τὸ πάθος ἐγγνωμέναις ὁρμαῖς πρὸς τὸ κτηνώδες φέρων τὴν οἰκειότητα» (Ἄγ. Γρηγόριος Νύσσης, Ρ.Γ. 44, 192).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ἡ Ἁγία Τριάδα ἀποτελεῖ τὴν εἰκόνα τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας μας; 2) Γιατί ἡ ἁμαρτία ἀποτελεῖ τὴ στέρση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου; 3) Πῶς φανερώνει ὁ Χριστὸς στὸν ἑαυτό Του τὴν ἀληθινὴ ἐλευθερία; 4) Πῶς μπορεῖ νὰ μορφωθεῖ ὁ νέος ἄνθρωπος, ὥστε νὰ ἀρχίσει νὰ ἀποκτᾶ τὴν πραγματικὴ ἐλευθερία;

Δ Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Η ΗΘΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

1. Τὰ κίνητρα καὶ ἡ ἠθικὴ ζωὴ.

Τί είναι τὰ κίνητρα. Κίνητρο είναι μιὰ βασικὴ δύναμη τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου, πού προσπαθεῖ νά κινήσει τό ἐγώ του στή λήψη μιᾶς ὀρισμένης ἀποφάσεως καί στή συνέχεια νά ἐπιβλέπει γιά τήν πραγματοποίησή της. Ἡ πηγή τῶν κινήτρων βρίσκεται στίς διάφορες ἀξίες τῶν ὑλικῶν ἢ πνευματικῶν ἀγαθῶν, πού κατευθύνουν τίς βουλευτικές ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι τό κίνητρο, πού προέρχεται ἀπό τήν ἀξιολογική συνείδηση, διαφέρει ἀπό τίς ὁρμές τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ζωτικές αἰτίες τῆς κινήσεως. Ἐπίσης τό κίνητρο διαφέρει καί ἀπό τὰ ἐλατήρια, πού ἀποτελοῦν τὰ βουλευτικά αἷτια τοῦ χαρακτήρα ἐνός συγκεκριμένου τύπου ἀνθρώπου.

Τὰ κίνητρα στήν ἠθικὴ πρέπει νά ἐκφράζουν τήν ἀξιολογική ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου νά φανερώσει σέ μιὰ συγκεκριμένη πράξη τόν ἀληθινό ἑαυτό του. Τό ἔσχατο κίνητρο στή χριστιανικὴ Ἠθικὴ εἶναι ἡ ἀγάπη, ὅπως ἐκπηγάζει ἀπό τό Θεό καί προσφέρεται στούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἠθικὴ ἀξία τῆς ἐλεημοσύνης π.χ. βρίσκεται βασικά στό κίνητρο τῆς ἀγάπης καί ὄχι τόσο στό χρηματικό ποσό πού προσφέρεται. Ὁ Κύριος φανερώνει τό κίνητρο τῆς φτωχῆς ἐκείνης χήρας, πού ἔρριξε στό γαζοφυλάκιο τὰ δύο λεπτά. Ἐκάλεσε τούς μαθητές Του καί τούς εἶπε: «Σᾶς βεβαιῶνῶ ἀληθινά ὅτι αὐτὴ ἡ φτωχὴ χήρα ἔρριξε περισσότερα ἀπὸ ὅλους ὅσοι ρίχνουν στό θησαυροφυλάκιο, γιατί ὅλοι ἔρριξαν ἀπὸ τό περίσσευμά τους, ἐνῶ αὐτὴ ἀπὸ τό ὑστέρημά της. Ὅλα ὅσα εἶχε τὰ ἔρριξε, ὀλόκληρο τό βιό της» (Μάρκ. ιβ' 41-44). Τό κίνητρο λοιπὸν τῆς χήρας ἦταν ἡ ἀγάπη της, πού τήν ἔσπρωξε νά δώσει ἐλεημοσύνη ὅσα λεφτά εἶχε.

Ἡ σημασία τῶν κινήτρων. Ἡ ἠθικὴ ἀξία μιᾶς πράξεως βρίσκεται στὴν ἐσωτερικὴ διάθεση τοῦ ἀνθρώπου. Σέ μιὰ ἠθικὴ πράξη πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ διαθέσει ὀλοκληρωτικὰ τὴν ἀγάπη του, πού ἐκπηγάζει ἀπὸ τὴν καρδιά του. Ἡ καρδιά ἀποτελεῖ κατὰ τὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴν ὀρθόδοξη Παράδοση τὴν ἀποκλειστικὴ πηγὴ τῶν κινήτρων καὶ τὸ κέντρο τῶν πνευματικῶν δυνάμεων καὶ ἠθικῶν ἐνεργειῶν του. Ὁ Κύριος λέγει: «ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ τὸ στόμα» (Λουκ. στ' 45). Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἀγωνίζεται γιὰ νὰ καθαρίζει τὴν καρδιά του ἀπὸ τὰ διάφορα πάθη. Ἔτσι θὰ τὴν διατηρεῖ ἀνοικτὴ γιὰ νὰ δέχεται τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, πού τὴν ἐνσταλάζει στὶς ἀνθρώπινες καρδιές τὸ Ἅγιο Πνεῦμα (Ρωμ. ε' 5).

Κάθε πράξη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀληθινὰ ἠθικὴ, ὅταν βγαίνει ἀπὸ τὴν καρδιά του καὶ προσφέρει στοὺς ἄλλους τὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ-Πατέρα. Στὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὁμιλία ὁ Κύριος λέγει ὅτι τὰ κριτήρια μιᾶς πράξεως περιέχονται στὴν ἐσωτερικὴ διάθεση τοῦ ἀνθρώπου (κίνητρα), δηλαδὴ στὴν καρδιά του. Ὅταν ἡ καρδιά εἶναι ἄδεια ἀπὸ ἀγάπη, τότε γεμίζει ἀπὸ ὀργή, θυμὸ, ζήλεια, φθόνου καὶ μίσος γιὰ τὸν ἄλλο ἄνθρωπο. Ὁ Κύριος χαρακτηρίζει κάθε πράξη ὡς ἀνομία, ἂν δὲν προέρχεται ἀπὸ ἀγάπη (Βλ. Ματθ' ζ' 23). Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος θεωρεῖ ἀποκλειστικὰ τὴν ἀγάπη ὡς γνήσια διάθεση μιᾶς ἠθικῆς πράξεως. Γι' αὐτὸ καὶ γράφει: «Ἐάν ψωμίσω (= μοιράσω σέ ἐλεημοσύνες) πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐάν παραδῶ τὸ σῶμά μου, ἵνα καυθῶμαι (= γιὰ νὰ καεῖ) ἀγάπην δέ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι» (Α' Κορ. ιγ' 3). Ἔτσι λοιπὸν ὅλα τὰ κίνητρα πού ἀξιολογοῦν ἠθικὰ μιὰ πράξη προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ τὴν ἀγάπη διοχετεύει ὁ ἄνθρωπος στοὺς ἄλλους μὲ συγκεκριμένους ἐνέργειες καὶ πράξεις.

Ἡ διαστροφή τῶν κινήτρων ἀπὸ τὴν ἀμαρτία. Ὁ ἀμαρτωλὸς ἄνθρωπος ἀντὶ νὰ ἀγαπᾷ τοὺς ἄλλους, ἀπαιτεῖ νὰ τὸν ἀγαποῦν καὶ νὰ τὸν φροντίζουν. Χρησιμοποιεῖ τοὺς ἄλλους ὡς μέσο γιὰ νὰ ὠφελήσει τὸ ἄτομό του καὶ νὰ ἱκανοποιήσει τίς ἐγωιστικὲς ἀνάγκες του. Τὸ μοναδικὸ κίνητρο τοῦ ἀμαρτωλοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ἐγωισμὸς καὶ ἡ ἰδιοτέλεια.

Ὁ ἐγωισμὸς ὅμως φανερῶνει μιὰ φοβερὴ ἐμπλοκὴ στὰ κίνητρα. Ὁ ἐγωιστὴς προσπαθεῖ νὰ διασώσει τὴν «ἀξία» του μὲ τίς κολακείες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἐνῶ ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά περιφρονεῖ τοὺς ἄλλους, ὅμως ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐπιζητεῖ καὶ δέχεται τοὺς ἐπαίνους καὶ τίς φιλοφρονήσεις τους. Γίνεται λοιπὸν φανερό ὅτι ὁ ἀμαρτωλὸς βρίσκεται σέ φοβερό ἀδι-

έξοδο, γιατί όλες οι πράξεις του προέρχονται από τό κίνητρο του έγωισμού.

Η θεραπεία του έγωιστή βρίσκεται στην ανάκαλυψη της αγάπης. Γιά νά παύσει ένας άνθρωπος νά είναι έγωιστής, πρέπει οι άλλοι νά του προσφέρουν αδιάκοπα τήν αγάπη τους. Μόνον έτσι θά μπορέσει καί ό ίδιος νά βρεθεί στό χῶρο του μυστηρίου της μετάνοιας. Τό ίδιο έγινε καί μέ τόν άσωτο γιό της γνωστής παραβολής. Όταν θυμόταν τό σπιτικό του καί ζούσε μέσα του τήν αγάπη του πατέρα του, αυτό τόν βοήθησε τελικά νά πάρει τήν απόφαση της μετάνοιας καί της έπιστροφής.

Οι Πατέρες της Έκκλησίας μας λέγουν ότι ή μετάνοια είναι δῶρο του Θεού στον άνθρωπο. Αυτό όμως προσφέρεται μέ τή βοήθεια εκείνων, πού έχουν πιά ανακαλύψει τήν αξία της αγάπης του Θεού καί της μετάνοιας. "Αν ό άνθρωπος έξακολουθει νά άπορρίπτει τήν προσφερόμενη αγάπη καί τή μετάνοια, τότε είναι άναγκασμένος νά άπωθήσει τά διάφορα κίνητρά του στην ύποσυνειδητη περιοχή. Έτσι έξηγείται, γιατί δέν ξέρουμε πολλές φορές τό κίνητρο, πού μάς ώθησε στη συγκεκριμένη πράξη.

Τά ύποσυνειδήτα κίνητρα. Είναι τά βαθύτατα εκείνα κίνητρα, πού όμως δέν έχουν πραγματοποιηθεϊ, γιατί συναντοϋν μπροστά τους διάφορα δύσκολα καί άνυπέρβλητα έμπόδια. Ό άνθρωπος, π.χ. επιθυμεί νά τόν αγαποϋν καί νά τόν αναγνωρίζουν οι άλλοι. Η επιθυμία όμως αυτή παραμένει άνικανοποίητη, γιατί ό καθένας προτιμά νά αγαπά τόν έαυτό του καί νά περιφρονεί ή νά ύποτιμά τούς άλλους. Έτσι ό άνθρωπος συγκρούεται μέ τό άμεσο περιβάλλον του. Όταν ό άνθρωπος δέν μπορεί νά ξεπεράσει τήν έχθρότητα του περιβάλλοντος, οδηγείται στην άπομόνωση καί πιστεύει ότι μ' αυτό τόν τρόπο ύπερασπίζει τήν ύπαρξη του, πού κινδυνεύει νά άφανιστεί από τούς άλλους. Η άπομόνωση ενός παιδιού, π.χ. φανερώνει ένα βαθύτατο κίνητρο καί εκφράζει τό παράπονό του ότι οι άλλοι δέν τό αγαποϋν καί δέν τό αναγνωρίζουν. Έδώ πρέπει νά έντοπιστοϋν καί νά έρμηνευτοϋν σωστά τά ύποσυνειδήτα κίνητρα του ανθρώπου. Μέ τή στοργή καί τήν αγάπη, τό σεβασμό καί τήν ένθάρρυνση, τήν αναγνώριση καί τή συγχώρηση θά βοηθηθεϊ νά ανακαλύψει τά ύποσυνειδήτα κίνητρα καί νά τά θεραπεύσει. "Αν όλα αυτά φωτιστοϋν μέ τήν παρουσία του Χριστοϋ, τότε άνοίγεται ό δρόμος πού οδηγεί τόν άνθρωπο στην πνευματική καί ήθική ανάπτυξη της ύπάρξεώς του.

Ἠθικά ἀδιάφορες πράξεις. Στὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἰομιλία ὁ Κύριος ὑπογράμμισε ὅτι ὅλες οἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν ἔκφραση μιᾶς ἐσωτερικῆς ὀφειλῆς καὶ ἐπιταγῆς. Ὁ ἀνθρώπος ὀφείλει τὴν ὑπαρξή του στό Θεό, γι' αὐτό καί καλεῖται νά τὴν προσφέρει μέ ἀγάπη καὶ ὑπακοή. Ἡ ἀγάπη εἶναι τό μοναδικό κριτήριο γιά τὴ γνησιότητα καὶ ἠθικότητα μιᾶς πράξεως.

Τό κριτήριο τῆς ἀγάπης δέν ἐπιτρέπει στόν ἀνθρώπο νά πιστεύει ὅτι μπορεῖ νά ὑπάρχουν ὀρισμένες πράξεις χωρίς ἠθικό νόημα καὶ πνευματικά ἀξιολογημένο περιεχόμενο. Σέ παλιότερη ἐποχή μερικές πράξεις χαρακτηρίζονταν ὡς ἠθικά ἀδιάφορες. Τέτοιες θεωροῦσαν τό κάπνισμα, τὰ «καλά» θεάματα, τίς ἰδιαίτερες ἐνασχολήσεις (χόμπυ) στόν ἐλεύθερο χρόνο, τὴν ἀκηδία, κ.ἄ.

Σήμερα ὁ ἀνθρώπος ξέρεῖ ὅτι ἡ ἠθικότητα ἔχει ἀμεση σχέση μέ τὴν ὑπαρξή καὶ δέν εἶναι μόνο μία μηχανική ἐξωτερική ἐνέργεια. Ἔχει διαπιστωθεῖ π.χ. ὅτι τό κάπνισμα φθεῖρει τὴν υἰγεία (καρκίνος), δημιουργεῖ νευρώσεις καὶ ἀποτελεῖ κίνδυνο ὄχι μόνο γιά τούς καπνιστές, ἀλλά καὶ γιά τό ὑπόλοιπο περιβάλλον. Καὶ τὰ πιό ἀκίνδυνα θεάματα μπορεῖ νά ὀδηγήσουν τόν ἀνθρώπο σέ μία πνευματική χαλάρωση καὶ ἀδιαφορία γιά τὴν ὑπαρξή του, ἂν τὰ παρακολουθεῖ πολὺ συχνά. Ὅταν ὁ ἀνθρώπος καὶ ἰδιαίτερα τό παιδί παρακολουθεῖ ἀδιάκοπα τίς τηλεοπτικές ἐκπομπές, ἀποκτᾷ μία παθητικότητα, πού ἀπονευρώνει τόν ἀνθρώπο καὶ ἀφαιρεῖ τὴ ζωτικότητα καὶ δραστηριότητά του. Γιά τόν ἀνθρώπο πού παίρνει στά σοβαρά τὴν ὑπαρξή του δέν ὑπάρχουν ἠθικά ἀδιάφορες πράξεις, γιατί ὅλα τὰ ἀξιολογεῖ μέ τό κίνητρο τῆς ἀγάπης.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *«Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε· ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε κριθήσεσθε, καὶ ἐν ᾧ μέτρον μετρεῖτε μετρηθήσεται ὑμῖν» (Ματθ ζ' 1-2).*
2. *«Διό ἀναπολόγητος εἶ, ᾧ ἀνθρώπε, πᾶς ὁ κρίων· ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τόν ἕτερον σεαυτὸν κατακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίων» (Ρωμ. β' 1).*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί ἐκφράζει ὁ ἀνθρώπος μέ τὰ ὑποσυνείδητα κίνητρα; 2) Ποιά εἶναι σημάσια τῶν κινήτρων γιά τὴν ἠθική ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου; 3) Ὑπάρχουν γιά χριστιανό ἠθικά ἀδιάφορες πράξεις; Νά δικαιολογήσεις τὴν ἀπάντησή σου. Πῶς διαστρέφει ἡ ἀμαρτία τὰ κίνητρα τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Τί εἶναι ἡ πνευματικὴ ζωὴ. Εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖνου, πού δέχεται τὸ φωτισμὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅπως κατὰ τὴ δημιουργία ἔλαβε ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ Θεό «πνοὴν ζωῆς καὶ ἐγένετο εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γεν. β' 7), ἔτσι καὶ στὴν Ἐκκλησία λαμβάνει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα γιὰ νὰ ἐνωθεῖ κατὰ χάρι μὲ τὸ Χριστό καὶ νὰ γίνει ἀληθινὴ καὶ πραγματικὴ ὕπαρξη.

Ἡ πνευματικὴ ζωὴ εἶναι τὸ ὕψιστο καὶ μοναδικὸ δῶρο τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο καὶ ἀποτελεῖ τὸ Α καὶ τὸ Ω στὴν ὀρθόδοξη θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος ἀγωνίζεται σ' ὅλη τὴ ζωὴ του γιὰ νὰ ἀποκτήσει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας λέγουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς βρίσκεται στὸ δρόμο γιὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ θεοῦ προορισμοῦ του. Ὁ ἄνθρωπος πού δέχεται τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐλευθερώνεται καὶ ἀποκτᾷ μιὰ ρωμαλεότητα γεμάτη ἀπὸ αἰσιοδοξία καὶ πεποίθηση γιὰ τίς πνευματικὲς καὶ ἠθικὲς νίκες του.

Οἱ βαθμίδες τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Γιὰ νὰ ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος τὴν πνευματικὴ ζωὴ πρέπει νὰ περάσει ὀρισμένους βαθμίδες. Μὲ τὴν ἀσκησιμὴ καὶ τὸν προσωπικὸ ἀγῶνα θὰ μπορέσει νὰ ἀποκτήσει τὸ δῶρο τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

1. Ὁ δρόμος τῆς μετάνοιας. Εἶναι τὸ πρῶτο βῆμα τοῦ ἀνθρώπου πού γνῶρισε ὅτι μὲ τὴν ἁμαρτία χωρίστηκε ἀπὸ τὸ Θεό. Ζεῖ μέσα του τὴν ἀπουσία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ στερήσιμὴ τῆς πατρικῆς ἀγάπης. Βλέπει ὅμως ὅτι πρέπει νὰ εἶναι κάπου προσκολλημένος. Καὶ ὁ ἄσωτος γιὸς τῆς παραβολῆς ἔφυγε μὲν ἀπὸ τὸν Πατέρα του, ἀλλ' ὅταν ἄρχισαν οἱ στερήσεις «ἐκολλήθη ἐνὶ τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐκεῖνης καὶ ἐπεμψεν αὐτόν... βόσκειν χοίρους» (Λουκ. ιε' 15). Ἡ ρωμαλεότητα τῆς μετάνοιας βρίσκεται στὴν ἀπόφασί του νὰ ἐπιστρέψει στὸ Θεό-Πατέρα. Νὰ ξαναζήσει στὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του καὶ νὰ ἐνδυθεῖ «τὴν στολὴν τὴν πρώτην» πού φανερώνει τὴν ὑπέριστα ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ Θεό. Ὁ ἄνθρωπος γίνεται παιδί τοῦ Θεοῦ στὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ἀναγνωρίζει τὴν πατρότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀδελφότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ μετάνοια εἶναι μυστήριον καὶ πραγματοποιεῖται, ὅταν ὁ ἄνθρωπος προσέρχεται στὸ πνευματικὸ γιὰ νὰ ἐξομολογηθεῖ καὶ νὰ ἐκφράσει τὴν βαθύτατη ἐπιθυμία του νὰ εἶναι ἐνωμένος μὲ τὸ Θεό καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

2. Ἡ πορεία τῆς ταπεινοφροσύνης. Μὲ τὴν ταπείνωση ὁ ἄνθρωπος ἀπορρίπτει τὸν ἐγωισμό καὶ τὴν ὑπερηφάνεια καὶ παραδίνει τὸν ἑαυτό του στὴν πρόνοια καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Μὲ τὴν ταπείνωση ὁ ἄνθρωπος παραμερίζει τίς ἀτομικές καὶ ἰδιοτελεῖς ἀνάγκες του καὶ ὑπηρετεῖ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ὁ ἄνθρωπος μιμεῖται τὴν ταπείνωση πού ὁ Χριστὸς ἔδειξε, ὅταν ἦλθε στὸν κόσμο. Εἶναι τὸ μοναδικὸ ὑπόδειγμα τῆς ταπεινοφροσύνης: «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρῶός εἰμι καὶ ταπεινός τῆ καρδιά καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν» (Ματθ 1α' 29). Ἡ ταπείνωση εἶναι ἡ ρίζα τῆς πνευματικῆς ζωῆς, γιατί ὁ ἄνθρωπος ὁμολογεῖ ὅτι ὅλα τὰ χαρίσματα καὶ τὰ κατορθώματά του ὀφείλονται στό Θεό.

3. Ἡ πίστη καὶ ἡ ἐλπίδα στό Θεό. Ἡ πίστη ἀποτελεῖ βασικό αἴτημα τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος γεννιέται ἐμπιστεύεται τὴν ὑπαρξή του στοὺς γονεῖς, γιατί τοὺς ἀγαπᾷ καὶ συνδέεται μαζί τους. Ἔτσι κάνει καὶ ὁ πιστός ἄνθρωπος. Ἐμπιστεύεται ὀλόκληρη τὴ ζωὴ του στά χέρια τοῦ Θεοῦ, χωρὶς μάλιστα νά ζητεῖ γι' αὐτὴ του τὴν ἐνέργεια μιᾶ λογικῆ ἐξηγήσης ἢ μιᾶ ἀνθρώπινη ἐξασφάλιση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ὀλοκληρωτικῆς πίστεως εἶναι ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ. Ἀγαπᾷ τόσο πολὺ τὸ Θεό, ὥστε παραδίνει τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ μονάκριβο παιδί του στὴν ἀνεξιχνίαστη βουλή τοῦ Θεοῦ. Μὲ τὴν πίστη ὁ Ἀβραάμ φανέρωσε τὸ ἀληθινὸ ἦθος καὶ τὴν ὀλοκληρωμένη πνευματικότητα του.

Ἀπὸ τὴν πίστη στό Θεό ἐκπηγάζει τὸ δῶρο τῆς ἐλπίδας. Ἡ ἐλπίδα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, γιατί «ἔτι ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε» (Ρωμ. ε' 8). Ἡ ἐλπίδα δίνει ἓνα νέο νόημα στὴ ζωὴ καὶ βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπο νά ξεπερνᾷ κάθε θλίψη καὶ δοκιμασία πού τὸν περιτριγυρίζει καὶ τὸν ἀπειλεῖ. Ἔχει τὴν ἀκλόνητη βεβαιότητα ὅτι ἡ ἐλπίδα ποτὲ δέν τὸν ντροπιάζει, γιατί ζεῖ στὴν καρδιά του τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.

4. Ἡ ἀγάπη στό Θεό. Οἱ διάφορες ἀρετές τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ καρπὸς τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, πού ζεῖ μέσα του. Οἱ ἀρετές αὐτές εἶναι κατὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο ὁ καρπὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δηλαδή «ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια» (Γαλ. ε' 22). Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο, πού πρέπει νά τὸ ἀποδεχθεῖ γιὰ νά τὸ ξαναπροσφέρει ὀλοκληρωτικά στό Θεό καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἀγάπη στό Θεό προσφέρεται μέσα ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πού εἶναι ὁ

Ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Εἰκόνα στήν Ἱ. Μονή Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου
Ὁρους (16ος αἰ.)

πλησίον, ὁ ἀδελφός. Γι' αὐτό πολύ χαρακτηριστικά λέγει ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης: «Ἐάν τις εἶπῃ ὅτι ἀγαπῶ τὸν Θεόν καὶ τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ μισῆ ψεύστης ἐστίν· ὁ γάρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφόν, ὃν ἑώρακε, τὸν Θεόν ὃν οὐχ ἑώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν; » (Α' Ἰω. δ' 20).

5. Ἡ μετοχή στῆ θεία Κοινωνία. Ἡ θεία Κοινωνία εἶναι συνέπεια τῆς μετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου στό μυστήριο τῆς μετάνοιας. Ὁ ἄνθρωπος πού κοινωνεῖ τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ κάνει μέσα του μίαν ἀνταλλαγή ζωῆς. Παίρνει τὴν ὀλοκληρωμένη καὶ αὐθεντικὴ ζωὴ τοῦ Κυρίου καὶ προσφέρει μέ τὴ σειρά του στό Χριστὸ τὴ δική του τραυματισμένη ἀπὸ τὴν ἁμαρτία ὕπαρξη. Ἔτσι τὸ μυστήριο τῆς θείας ζωῆς γίνεται μιά κοινὴ περιουσία γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, γιατί ὅλοι ἀνήκουν καὶ μετέχουν σ' αὐτήν. Μόνον ἔτσι μπορούμε νά καταλάβουμε, γιατί ἡ θεία Εὐχαριστία ἀποτελεῖ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἶναι συνάμα ἡ ἀποκορύφωση τῆς πνευματικῆς ζωῆς του.

Ἡ πραγματοποίηση τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Γιὰ νά ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος τὴν πνευματικὴ ζωὴ πρέπει νά καταβάλλει ἀδιάκοπες προσπάθειες. Εἶναι ὁ πνευματικὸς ἀγώνας καὶ ἡ ἄσκηση τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐπιζητεῖ νά ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ Σατανᾶ καὶ τῆς ἁμαρτίας καὶ νά ἀπαλλάξει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴ δουλεία τῶν παθῶν. Ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ ἀπαραίτητη τὴν ἄσκηση γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ. Ἡ ἄσκηση δέν εἶναι μιά ἡθικὴ βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε πολὺ περισσότερο μιά τυπικὴ ἐκτέλεση ὀρισμένων κανόνων καὶ διατάξεων. Μέ τὴν ἄσκηση ὁ ἄνθρωπος ἐπικαλεῖται τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ὄχι ἀπὸ μόνος του καὶ ἀποκλειστικά γιὰ τὸ ἄτομό του, ἀλλὰ ἐνωμένος μέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους στό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Καθαρίζει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τίς ἁμαρτίες ὄχι γιὰ νά τὸν ξεχωρίζει σάν καλύτερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ γιὰ νά ζητήσει στὴν κοινωνία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος τὴ Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι ἐκεῖνη πού θεραπεύει τὰ ἀσθενῆ (τίς ἀδυναμίες), ἀναπληρώνει τίς ἐλλείψεις καὶ μεταμορφώνει ὅλες τίς προσπάθειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἕνας τέτοιος πνευματικὸς ἄνθρωπος φανερῶνει μέ τὴ ζωὴ του τὸ Θεὸ καὶ δέν προβάλλει ποτέ τίς ἀρετές του ὡς δικά του κατορθώματα.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὅν ἐν σχήματι καὶ τύποις ἐξωτεροῖς ἢ ἀλλοιώσει τῶν χριστιανῶν ὑπάρ-

χει... Ἐν γάρ τῇ τοῦ νοός ἀνακαινώσει καί τῇ τῶν λογισμῶν εἰρήνῃ καί τῇ τοῦ Κυρίου ἀγάπῃ καί οὐρανίῳ ἔρωτι ἡ καινή κτίσις τῶν χριστιανῶν, πάντων ἀνθρώπων τοῦ κόσμου διαφέρει. Διό καί ἡ ἔλευσις τοῦ Κυρίου γέγονε» (Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος).

2. «Μετάνοιά ἐστι ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς τό κατά φύσιν καί ἐκ τοῦ διαβόλου πρὸς τόν Θεόν ἐπάνοδος δι' ἀσκήσεως καί πόνων» (Ἰω. Δαμασκηνός).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τῆς πνευματικῆς ζωῆς; 2) Πῶς μπορεῖ μιά ἀρετή νά ἐκφράζει τό ἀληθινό ἦθος ἑνός ἀνθρώπου; 3) Γιατί ἡ ἀγάπη μας στό Θεό πρέπει νά περάσει ἀπό τόν πλησίον μας; 4) Μέ ποιό τρόπο πραγματοποιεῖται ἡ πνευματική ζωή τοῦ ἀνθρώπου;

3. Ἡ συμβολή τῆς προσευχῆς στή μόρφωση τοῦ χριστιανικοῦ ἠθους.

Τί εἶναι ἡ προσευχή. Ἡ προσευχή εἶναι ἡ ἀδιάκοπη προσωπική σχέση καί κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἀποδεχτεῖ τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τότε ἀρχίζει νά διαλέγεται μέ τό Θεό στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά ἀπαντᾷ στό λόγο τοῦ Θεοῦ, πού πάντα ἀπευθύνει στά λογικά δημιουργήματά Του. Στήν προσευχή ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει τήν πραγματική θέση καί συμμετοχή του στό ἔργο τῆς θείας δημιουργίας. Ἡ προσευχή λοιπόν εἶναι ἕνας προσωπικός διάλογος τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό καί μάλιστα γεμάτος ἀπό ἀγάπη, γιατί ἡ ἀγάπη ἀποτελεῖ τό βασικό καρπό τῆς προσευχῆς.

Ἡ προσευχή, μόνιμη ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ προσευχή εἶναι ἡ κινητήρια δύναμη σ' ὅλες τίς προσπάθειες τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου καί ἡ ἀσάλευτη βάση γιά τήν πνευματική καί ἠθική ζωή του. Ὁ προσευχόμενος ἄνθρωπος ἔχει βαθύτατη συναίσθηση τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Ὄταν κάποτε ρώτησαν ἕνα προσευχόμενο, τί λέγει, ὅταν προσεύχεται, ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Μέ κοιτάζει καί Τόν κοιτάζω». Εἶχε ἀκλόνητη βεβαιότητα ὅτι ὁ Χριστός τόν κοιτάζει καί ἐπομένως τόν ἀγαπᾷ, τόν προσέχει καί τόν φροντίζει. Ἡ βεβαιότητα αὐτή φανερώνει τόν προσωπικό χαρα-

κτήρα τῆς προσευχῆς, πού ἀποτελεῖ βασική ἀνάγκη τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ὑπογραμμίζει τήν ἀξία τῆς προσευχῆς γιά τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν λέγει: «Μνημονευτέον μάλ- λον τοῦ Θεοῦ ἢ ἀναπνευστέον». Δηλαδή ἡ ὑπαρξή μας χρειάζεται νά ἀναφέρει πολύ περισσότερο τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ καί ἐπομένως τήν πα- ρουσία Του παρά νά ἀναπνέει. Καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τονίζει τήν ἀνάγκη τοῦ «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε» (Α΄ Θεσ. ε΄ 17). Μιά τέτοια προσευχή γίνεται ἡ μόνιμη κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, πού κατευθύνει σωστά, ἀναπτύσσει πνευματικά καί καλλιεργεῖ ἠθικά τή ζωή του.

Εἶδη προσευχῆς. Μποροῦμε νά διακρίνουμε τά εἶδη τῆς προσευχῆς:

α) ἀπό τό περιεχόμενο τῆς προσευχῆς. Συνήθως ἡ προσευχή ἀρχίζει μέ τίς αἰτήσεις τοῦ ἀνθρώπου, πού παρακαλεῖ τό Θεό νά τοῦ συμπαρα- σταθεῖ στίς τόσες μέριμνες, ἀνάγκες καί ἀγωνίες τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ ἰκετήρια προσευχή τοῦ ἀνθρώπου. Ἀποτελεῖ τήν πρώτη βαθμίδα, πού προετοιμάζει τόν ἄνθρωπο νά ἀναζητήσει τό Θεό καί νά ἐπικοινωνήσει μαζί Του προσωπικά: Ἐάν γίνει αὐτό, τότε ὁ ἄνθρωπος παραμερίζει σιγά σιγά τίς αἰτήσεις καί ἀρχίζει μιάν ἀδιάκοπη εὐχαριστία στό Θεό «ὑπέρ πάντων ὧν ἴσμεν καί ὧν οὐκ ἴσμεν, τῶν φανερῶν καί ἀφανῶν εὐεργεσιῶν, τῶν εἰς ἡμᾶς γεγεννημένων» (Ἀπό τή θεία Λει- τουργία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου). Εἶναι ἡ εὐχαρι- στήρια προσευχή τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τρίτη βαθμίδα εἶναι ἡ μόνιμη κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, πού ζεῖ μέ τήν προσευχή τήν παρου- σία τοῦ Θεοῦ στήν ὑπαρξή του. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου δοκιμάζει θαυ- μασμό, ἐκπληξη καί ἀγαλλίαση, γιατί ἔχει παραδοθεῖ ὀλοκληρωτικά στό Θεό καί Τόν δοξολογεῖ ἀδιάκοπα. Εἶναι ἡ δοξολογική προσ- ευχή τοῦ ἀνθρώπου.

β) ἀπό τό πρόσωπο τοῦ προσευχόμενου. Ἡ προσωπική προσευχή. Συνήθως ὀνομάζεται ἀτομική προσευχή, ἀλλά πρέπει νά ξέρομε ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει τό δικαίωμα νά προσεύχεται στό Θεό ἀποκλειστικά γιά τόν ἑαυτό του, παραμερίζοντας καί ξεχνώντας ὅλους τούς ἄλλους. Ἡ προσευχή τοῦ ἀνθρώπου γίνεται στό ὄνομα τοῦ Χρι- στοῦ καί μέ ὑπόδειγμα τήν «Κυριακή προσευχή». Εἶναι ἡ προσωπική προσευχή σέ πρῶτο πληθυντικό πρόσωπο. Αὐτό δείχνει ὅτι ὁ προσ-

ευχόμενος αισθάνεται ένωμένος με όλους και γι' αυτό προσεύχεται στο Θεό και παρακαλεί για τήν προκοπή και τή σωτηρία όλων τών ανθρώπων. Όταν ο άνθρωπος βρίσκεται στο «ταμειϊόν» του, δηλαδή στο δωμάτιό του, προσεύχεται προσωπικά και νιώθει τήν ένότητα και αδελφότητα τών ανθρώπων, πού χάρισε ο Χριστός. Αν ο άνθρωπος νιώθει χωρισμένος από τούς άλλους, επειδή τόν στενοχώρησαν ή τούς πίκρανε ή φιλονίκησαν μαζί του, τότε βλέπει πώς είναι αδύνατο νά προσευχηθεί αληθινά στο Θεό. Πρέπει νά προηγηθεί ή συγχώρηση και ή συμφιλίωση με τούς άλλους για νά μπορεί και πάλι ένωμένος μ' αυτούς νά λέγει χωρίς κατάκριση τό «Πάτερ ήμών...».

II. Η λειτουργική προσευχή. Είναι ή προσευχή τής Εκκλησίας, πού είναι τό Σώμα του Χριστού, όλοι οι άνθρωποι, πού αποδέχονται μέ πίστη και αγάπη τήν καινή ζωή του Θεανθρώπου. Για νά προσευχηθεί λειτουργικά ο πιστός, πρέπει πρώτα άπ' όλα νά πάει στην εκκλησία (ναό), όπου ένωμένος με όλους τούς άλλους στο όνομα του Χριστού, μετέχει ενεργά στο μυστήριο τής Εκκλησίας. Έτσι διακηρύσσουν οι πιστοί, ότι ο άνθρωπος δέν είναι πιά απομονωμένος και χωρισμένος από τούς άλλους, αλλά στην κοινωνία τής αγάπης του Χριστού φανερώνεται ή αληθινή φύση και ζωή τών ανθρώπων.

Αυτή τήν ένότητα ζοῦν οι χριστιανοί μέ συγκεκριμένο τρόπο στην ένορία τους, πού αποτελεί τό κέντρο τής κοινωνίας τών ανθρώπων μέ τό Θεό και μεταξύ τους. Στη λειτουργική προσευχή τής Εκκλησίας μετέχουν όλοι οι άνθρωποι, πού μέ τήν κοινωνία τής αγάπης τους, «έν ένι στόματι και μιᾷ καρδίᾳ» προτρέπονται νά εύχαριστήσουν και νά δοξολογήσουν τό Θεό και νά υποδεχτοῦν τή ζωή του Χριστού μέ τό μυστήριο τής Θείας Εύχαριστίας. Αυτή ή οργανική και ζωσα έν Χριστῷ ένότητα τών ανθρώπων φανερώνει τήν καθολικότητα τής Εκκλησίας (κατά + όλον), δηλαδή ότι όλοι μαζί (όλον-σύνολον) αποτελοῦν τό ένα και ο καθένας μπορεί μέσα του νά χωρέσει όλους και όλα.

Αυτή ή σωτήρια κοινωνία και ένότητα παρουσιάζεται σε όλους τούς τύπους τών εκφράσεων, πού υπηρετοῦν τή λειτουργική προσευχή. Έδώ ο άνθρωπος συνδέεται μέ τό Θεό και όλους τούς άλλους, τούς ζώντες και κοιμηθέντες. Εικονίζει μυστικά τόν άγγελικό κόσμο («Οι τά Χερουβίμ μυστικῶς εικονίζοντες...») και συμφιλιώνεται μέ όλόκληρη τή φύση και τή δημιουργία. Η ένότητα στην ύμνολογία δίνει τή βαθιά συναί-

σθηση τής παρουσίας όλων εκείνων. πού ἀπάγγειλλαν τίς ἴδιες εὐχές καί ἔψαλλαν τά ἴδια τροπάρια μέ τά δικά μας. Στήν εἰκονογραφία εἶναι χαρακτηριστική ἡ ἐνότητα τῶν πατριαρχῶν, προφητῶν, Ἀποστόλων, μαρτύρων, ἱεραρχῶν, ἀγίων ἀνδρῶν καί γυναικῶν, πού περιστοιχίζουν τόν Παντοκράτορα Χριστό καί περιτριγυρίζουν στοργικά ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἔτσι γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἡ λειτουργική προσευχή, ὅπου ἐντάσσονται καί μετέχουν οἱ πιστοί, δέν εἶναι ἓνα τμῆμα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ καθολικότητα τῆς ζωῆς, ὅπως ἐκπηγάζει ἀπό τό Θεό καί ἀναφέρεται πάλι σ' Αὐτόν μέ τήν ἀδιάκοπη εὐχαριστία καί δοξολογία τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας.

Τό ἦθος τοῦ προσευχόμενου ἀνθρώπου. Ἡ προσευχή ζωντανεῖ τίς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου καί διαποτίζει μέ δημιουργικότητα ὅλες τίς ἐνέργειές του. Ἡ προσευχή εἶναι τό πιό δύσκολο πνευματικό ἔργο τοῦ ἀνθρώπου. Ὄταν ὁμως γίνεται σωστά, τότε ἀποτελεῖ μίαν οὐσιαστική πράξη, πού ἐκφράζει μέ τόν καλύτερο τρόπο τό ἦθος του. Ὁ μοναχός, πού τόσο εὐκόλα παρεξηγεῖται ἀπό τόν πολύ κόσμο, ἔχει ὡς κύριο ἔργο του τήν προσευχή στό Θεό. Προσεύχεται γιά ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καί παρακαλεῖ γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου. Γι' αὐτό καί ἡ προσευχή ἀποτελεῖ τό ἐπίκεντρο ἰδίως στή ζωῆ τοῦ μοναχοῦ.

Οἱ πράξεις τοῦ προσευχόμενου ἀνθρώπου ἔχουν σκοπό νά φανερώσουν τή δόξα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Ὄταν ὁ κόσμος ἐντοπίσει τέτοιες καλές πράξεις, τότε ὁδηγεῖται στή δοξολογία τοῦ Θεοῦ. «Ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τά καλά ἔργα καί δοξάσωσι τόν πατέρα ἡμῶν τόν ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ. ε' 16). Ἡ προσευχή λοιπόν προάγει ἀληθινά τό ἦθος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνα τέτοιο ἦθος, ὅπου καί νά βρῖσκεται φανερώνει τόν προσευχόμενο ἀνθρώπο. Ἡ διαπαιδαγώγηση τοῦ ἀνθρώπου στήν προσευχή πρέπει νά ἀρχίζει ἀπό τήν παιδική ἡλικία του. Εἶναι ἡ μόνη δυνατότητα νά τόν ὁδηγήσει στήν ἀληθινή ἀνθρωπιά καί τή σωστή ἠθικότητα.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *Νά μελετήσεις προσεκτικά τό κείμενο τῆς Κινοιακῆς προσευχῆς καί νά ὑπογραμμίσεις μέ λίγα λόγια τίς βωσικές ἀλήθειες πού περιέχει.*
2. *«Ἡ δέ τῆς ἐνῆξ δύναμις αὐτῆ ἱερονουεῖ, καί τελεσιουοεῖ τήν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τόν Θεόν ἀνάταωῖν τε καί ἔνωσιν, σὺνδεδμοος οὐσα τῶν*

λογιζῶν πρὸς τὸν κτίσαντα κτισμάτων» (Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμάς, Ρ.Γ. 150, 1117).

3. «Ἰησοῦ ὀνόματι μάστιζε πολεμίους· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἰσχυρότερον ὄπλον» (Ἅγιος Ἰωάννης Κλίμακος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς μπορεί ἡ προσευχή νά μορφώσει τὸ ἦθος τοῦ ἀνθρώπου; 2) Τί εἶναι ἡ προσωπική προσευχή; 3) Ποιὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τῆς λειτουργικῆς προσευχῆς; 4) Γιατί ἡ προσευχή ἀποτελεῖ μόνιμη ἀνάγκη τῆς ἀνθρώπινης ύπάρξεως;

4. Ὁ ὄρκος, ἡ βλασφημία καὶ ἡ μαγεία.

Ὁ ὄρκος καὶ τὰ εἶδη του. Ὁρκος εἶναι ἡ ἀπὸ μέρος τοῦ ἀνθρώπου ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ γιὰ νά ἐπιβεβαιώσει μέ τῆ θεία αὐθεντία Του τὴν ἀλήθεια στὰ λόγια του. Μέ τὰ λόγια του ὁ ἄνθρωπος μπορεί νά ἀναφέρεται σέ γεγονότα τοῦ παρελθόντος ἢ ἀκόμα καὶ τοῦ μέλλοντος. Ἔτσι ἔχουμε: α) τὸν ὄρκο τῆς ἀλήθειας, πού συνδέεται μ' ἓνα γεγονός τοῦ παρελθόντος ἢ τοῦ παρόντος καὶ β) τὸν ὄρκο τῆς ὑποσχέσεως, πού ἀναφέρεται σέ μιά μελλοντική συμπεριφορά.

Ψευδορκία εἶναι ἡ παράβαση τοῦ ὄρκου τῆς ἀλήθειας καὶ ὁ ἄνθρωπος πού τὴν χρησιμοποιεῖ λέγεται ψεύδορκος. Ἐπιρκία εἶναι ἡ ἀθέτηση τοῦ ὄρκου τῆς ὑποσχέσεως καὶ ὁ ἄνθρωπος ὀνομάζεται ἐπιρκος. Μορφή ἐπιρκίας εἶναι καὶ τὰ διάφορα «τάματα», πού ὁ ἄνθρωπος ὑποσχέθηκε στό Θεό, τὴν Παναγία καὶ τοὺς Ἁγίους, ἀλλά ποτέ δέν πραγματοποιίησε. Καὶ στίς δύο περιπτώσεις ὁ ἄνθρωπος κάνει μεγάλη ἁμαρτία, γιατί προσκαλεῖ τὸ Θεό μέ σκοπό νά συγκαλύψει τὰ ψέματα καὶ τίς ἀπάτες του.

Ὁ ἄνθρωπος πού ὀρκίζεται ἀναγνωρίζει ὅτι οἱ ἄλλοι δέν ἐμπιστεύονται στὰ λόγια του. Πρέπει ὅμως νά τοὺς πείσει μέ ἀντικειμενικά κριτήρια ὅτι λέγει τὴν ἀλήθεια. Σάν τέτοιο κριτήριο βρίσκει τὸ Θεό. Προυπόθεση λοιπόν τοῦ ὄρκου εἶναι ἡ πίστη τοῦ ἀνθρώπου στό Θεό. Ἄν ὁ ἄνθρωπος πιστεύει στό Θεό, δέ χρειάζεται τόν ὄρκο, γιατί ἡ πίστη τόν βεβαιώνει γιὰ τὴν ἀλήθεια ἢ τὸ ψέμα. Ἄν ὅμως δέν πιστεύει στό Θεό, τότε καὶ πάλι ὁ ὄρκος εἶναι ἄχρηστος, γιατί ἡ ἀπιστία δέν πείθεται στὴν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ. Τελικά ὁ ὄρκος εἶναι μεγάλη ἁμαρτία. Χρησιμοποιεῖ κανεὶς χωρὶς σοβαρὸ λόγο τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, πού Τόν καλεῖ πολλές φορές νά βεβαιώσει τὴν ἀλήθεια, ἐνῶ αὐτός λέει ψέματα.

Ὁ ὄρκος στήν Ἁγία Γραφή. Ὁ Δεκάλογος ἀπαγορεύει στούς Ἰσραηλίτες νά χρησιμοποιοῦν τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ «ἐπί ματαίῳ». Στήν Ἁγία Γραφή τό ὄνομα φανερώνει τό ἴδιο τό πρόσωπο ἢ τό πράγμα. Ὅταν κανείς προφέρει τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ, σημαίνει ὅτι ἐπικαλεῖται τή θεία φύση Του. Ἀπό σεβασμό οἱ Ἰσραηλίτες δέν ὀνόμαζαν τό Θεό μέ τό ὄνομά Του, ἀλλά τόν ἀποκαλοῦσαν Ἐ λ ο χ ἰ μ , δηλαδή Παντοδύναμο.

Ἡ Παλαιά Διαθήκη ἀπαγορεύει ἀπόλυτα τήν ψευδορκία. «Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατά τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδή». Ὁ Θεός τιμωρεῖ τούς ἀνθρώπους ἐκείνους, πού ὀρκίζονται ψεύτικα. Στήν Καινή Διαθήκη ἀποκλείεται ἡ ὅποιαδήποτε χρήση τοῦ ὄρκου. «Ἐγώ δέ λέγω ὑμῖν μή ὁμοσαι ὅλως... ἔστω δέ ὁ λόγος ὑμῶν ναί ναί, οὐ οὐ» τό δέ περισσόν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἔστιν» (Ματθ. ε' 33-37).

Ἐχουμε ὅμως καί μερικές ἐξαιρέσεις, πού προέρχονται ἀπό τίς κοινωνικές ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου. Ἐφ' ὅσον ὑπάρχει νομική διάταξη καί κληθεῖ ὁ χριστιανός νά ὀρκιστεῖ, ὀφείλει νά τό πράξει, ἀλλά μέ μεγάλο σεβασμό καί βαθιά συναίσθηση γιά τήν ἀγιότητα τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ἐπίσης ὁ χριστιανός ἀναλαμβάνει μιᾶς δημόσιας ὑπηρεσίας, ὅταν ὑπηρετεῖ στό στρατό, ὅταν παίρνει τό πτυχίο μιᾶς Ἀνώτατης Σχολῆς, κ.ἄ. εἶναι ὑποχρεωμένος νά ὀρκίζεται, ἀλλά μέ εὐλάβεια καί προσωπική εὐθύνη γιά τίς ὑποχρεώσεις πού ἀναλαμβάνει. Ὁ χριστιανός καλεῖται νά ἀποφεύγει τήν προσφυγή στό δικαστήριο, ἔστω καί ἂν οἱ ἄλλοι τόν ἀδικοῦν. Ὑπάρχουν ὅμως καί ἐξαιρέσεις, ὅπως π.χ. ὁ διασυρμός τοῦ ἀνθρώπου στήν κοινωνία, ὅποτε ἡ συκοφαντία ἢ τό ψέμα πρέπει νά ἀποκαλυφθοῦν μέ τή δικαστική διαδικασία.

Ἡ βλασφημία καί τά εἶδη τῆς. Ἡ βλασφημία εἶναι μιᾶς σοβαρῆς ἀσέβειας στό Θεό καί τούς ἀνθρώπους, πού ἐκφράζει ὁ βλάσφημος μέ λόγια, μέ πράξεις ἢ καί μέ χειρονομίες ἀκόμα. Ὁ ἀνθρώπος πού βλασφημεῖ δείχνει ἔλλειψη πίστεως στό Θεό. Ἄν δέν πιστεῦει στό Θεό δέν μπορεῖ νά Τόν χρησιμοποιεῖ στά λόγια του. Ἐπίσης δείχνει καί ἔλλειψη ἀξιοπρέπειας καί ἀνθρωπιᾶς, γιατί ὁ βλάσφημος ξεσπάει σ' ἓνα ὄνομα πού δέν παραδέχεται τήν ὑπαρξή Του. Τελικά ὁ βλάσφημος φανερώνει ἔλλειψη πνευματικῆς καί πολιτιστικῆς ἀναπτύξεως. Ὁ βλάσφημος θίγει πρόσωπα πού δέ βρίσκονται μπροστά του καί ὑποτιμᾷ μέ λόγια ἢ καί μέ χειρονομίες ἱερά πρόσωπα, ὅπως τῆς μητέρας, τοῦ πατέρα, τῆς ἀδελφῆς, κ.ἄ.

Τά εἶδη τῆς βλασφημίας εἶναι:

1. Ἀσέβεια στό Θεό. Ὁ βλάσφημος μέ τά λόγια του ἐκφράζει τήν ἀσέβειά του στό Θεό, τό Χριστό, τήν Παναγία καί τούς Ἅγίους. Ἐδῶ ὑπάγεται καί ἡ βλασφημία ἐναντίον κάθε ἀνθρώπου καί ὅταν μάλιστα ὁ ἀνθρώπος παραδίνεται στήν κυριαρχία τοῦ σατανᾶ. Πρόκειται δυστυχῶς γιά μιά συνηθισμένη βλασφημία σέ πολλούς ἀνθρώπους, πού ἀγνοοῦν τό φοβερό περιεχόμενό της.

2. Περιφρόνηση τῶν ἀνθρώπων. Μέ τά λόγια του ὁ βλάσφημος περιφρονεῖ ἡ ἐξουθενώνει διάφορα πρόσωπα καί ἔτσι ἀρνεῖται τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, πού εἶναι ἡ ζωντανή εἰκόνα τοῦ Θεοῦ.

3. Ἄρνηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι ἡ φοβερή ἐκείνη βλασφημία, πού κατά τή διαβεβαίωση τοῦ Κυρίου δέν πρόκειται νά συγχωρηθεῖ. Ὅταν ὁ ἀνθρώπος «βλασφημεῖ» τό Ἅγιο Πνεῦμα, ἀρνεῖται τήν παρουσία καί ἀπορρίπτει τή βοήθειά Του. Πρόκειται γιά τόν ἀμετανόητο ἀνθρώπο, πού τελικά μένει ἀσυγχώρητος ὄχι γιατί τό θέλει ὁ Θεός, ἀλλά ἐπειδὴ τό ἐπιζητεῖ ὁ ἴδιος.

Ἡ μαγεία καί τά εἶδη της. Ἡ μαγεία εἶναι ἓνα φαινόμενο, πού ἐκμεταλλεύεται μέ ἀρνητικό τρόπο τίς μεταφυσικές ἀνάγκες καί ἀνησυχίες τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι μιά ἀνθρώπινη ἐπινόηση καί ἐκφράζει τήν τυφλή καί ἀπρόσωπη σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τίς δαιμονικές δυνάμεις. Ἡ τεχνική τῆς μαγείας χαρακτηρίζεται γιά τόν τελετουργικό χαρακτήρα της. Στή μαγεία παραδίνεται ὁ ἀνθρώπος πού δέ θέλει νά πιστεύσει στόν ἀληθινό Θεό καί προσεγγίζει τίς ἀπόκρυφες δυνάμεις τοῦ κόσμου, πού ἐνεργοῦν πέρα ἀπό τίς αἰσθήσεις.

Σέ μιά τέτοια δαιμονική διαδικασία ὑπάγονται: ἡ μαύρη μαγεία, πού ἐπιδιώκει κάτι τό βλαβερό καί καταστρεπτικό γιά τόν ἀνθρώπο, ἡ λευκή μαγεία, πού ἐπιδιώκει τήν ἱκανοποίηση ὀρισμένων ἀποκρύφων φυσικῶν καί ὑπερφυσικῶν γνώσεων. Ἄλλα εἶδη μαγείας εἶναι: οἱ διάφορες μορφές τοῦ ὑπνωτισμοῦ, ὁ πνευματισμός (Medium), ἡ ἀστρολογία, ἡ ὄνειρομαντία, ἡ χειρομαντία, ἡ χαρτομαντία (ρίξιμο χαρτιῶν), ἡ νεκρομαντία, κ.ἄ. Τό φαινόμενο τῆς μαγείας καταδυναστεύει δυστυχῶς σήμερα πολλούς ἀνθρώπους τόσο στήν Ἀμερική, ὅσο καί στήν Εὐρώπη. Στή διάδοση τῆς μαγείας βοήθησαν ἀνάμεσα σ' ἄλλα καί οἱ ἐξῆς λόγοι:

1. Ἡ Τεχνολογία καί ἡ ὀρθολογιστική ὀργάνωση τῆς ζωῆς διέσπασαν τόν ἄνθρωπο καί τοῦ προκάλεσαν πνευματική ἀσφυξία. Ἡ φιλοσοφία τῆς Δύσεως καί ἡ ἰλιγγιώδης ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης βοήθησαν τόν ἄνθρωπο νά ἀποκτήσει συνείδηση τῶν δυνάμεων του ἔναντι τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Συνάμα ὁμως κλόνισαν τήν πίστη του στίς μεταφυσικές δυνάμεις καί ἰδιαίτερα ἀρνήθηκαν τήν ὕπαρξη τοῦ σατανᾶ ὡς προσώπου. Μιλοῦσαν γενικά καί ἀόριστα γιά τήν ὕπαρξη τοῦ κακοῦ, ἐνῶ διακήρυτταν τήν ἀνυπαρξία τοῦ σατανᾶ. Τελικά δημιουργήθηκε ὁ τύπος τοῦ σύγχρονου τεχνοκρατούμενου ἀνθρώπου, πού γιά νά στηρίξει τόν ἑαυτό του ἀρνήθηκε καί τό Θεό ἀκόμα. Αὐτός ὁ ἄνθρωπος ὑποτάχθηκε εὐκόλα καί σέ ἀνησυχητική ἔκταση στίς δαιμονικές δυνάμεις τῆς μαγείας.

2. Ἡ ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νά ἀντισταθεῖ μέ λογικά ἐπιχειρήματα στίς ποικίλες μεταφυσικές δυνάμεις καί τά πνευματιστικά φαινόμενα τόν ἔσπρωξαν στό νά ἀσχοληθεῖ μέ τό περιεχόμενο τῶν διαφόρων ἀνατολικῶν θρησκειῶν καί ἰδιαίτερα τῆς ἰνδικῆς φιλοσοφίας (Μαχαρίσι, Γιόγκι, κ.ἄ.). Μέ τίς τελετουργίες τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν ἀνοίξε ὁ δρόμος γιά τή διάδοση καί ἐπικράτηση τῆς μαγείας. Ἀπό πολύ παλιά οἱ θρησκεῖες τῶν Περσῶν καί τῶν Αἰγυπτίων καλλιέργησαν τίς μαγικές ικανότητες τοῦ ἀνθρώπου καί ὀργάνωσαν τό τυπικό τῆς τελετουργικῆς μαγείας, πού ἐπικαλεῖται τά κακά πνεύματα τοῦ ἀόρατου κόσμου γιά νά προκαλέσει κακό σέ συγκεκριμένο ἄνθρωπο ἢ καί σέ πολλούς μαζί.

3. Ἡ δυνατότητα γιά τήν ὑπερπήδηση καί τόν παραμερισμό τῆς μαγείας βρίσκεται στόν ὀλοκληρωμένο ἄνθρωπο τῆς πίστεως, ὅπως τόν φανέρωσε στόν κόσμο ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Γιά νά ἰκανοποιήσει ὁ ἄνθρωπος καί τίς πιό βαθιές ἀνάγκες τῆς ὑπάρξεώς του πρέπει νά ἐπικοινωνήσει προσωπικά μέ τό Θεό. Ὁ πιστός πού ἐπικοινωνεῖ καί συνδέεται μέ τό Χριστό ἐλευθερώνεται ἀπό τίς δαιμονικές δυνάμεις τοῦ κόσμου. Ὁ ἀληθινός χριστιανός γίνεται πραγματικά ἐλεύθερος, ὅταν ἀγαπᾶ τό Θεό καί αἰσθάνεται μέσα του τήν προσωπική φροντίδα καί στοργή Του γι' αὐτόν. Ἡ δύναμη τοῦ πιστοῦ βρίσκεται στή δυνατότητα, πού ὁ Θεός τοῦ δίνει νά ἐπικοινωνήσει μέ τή θεία ζωή καί ὄχι νά ὑποταχθεῖ στίς τυφλές καί μυστηριώδεις δυνάμεις τῆς μαγείας, πού ἐτοιμάζουν τήν ἐξουθένωση καί τήν τελική καταστροφή του.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ο ὄρκος είναι άμαρτία για τόν άληθινό χριστιανό; 2) Τι είναι ή βλασφημία; 3) Γιατί άπορρίπτονται οί διάφορες μορφές τής μαγείας; 4) Πώς μπορεί νά λευθερωθεί ό άνθρωπος από τήν κυριαρχία τής μαγείας;

II. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

1. Ἡ οὐμανιστική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου.

Ἔννοια καί περιεχόμενο τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Μὲ τὴ λέξη «ἀνθρωπισμός» μεταφράζεται ὁ λατινικός ὄρος Humanismus. Τὸν ἐπινόησε ὁ Βαυαρὸς φιλόσοφος καὶ παιδαγωγὸς Ἐμμάνουελ Νίτχαμερ (1776-1848). Ἡ λέξη Humanismus δὲ βρίσκεται οὔτε στὴ λατινικὴ οὔτε στὴ μεσαιωνικὴ παράδοση. Στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ παράδοση ἡ λέξη «ἀνθρωπισμός» ἀναφέρεται μιὰ καὶ μόνη φορά. Τὴ συναντᾶμε σ' ἓνα ἀπόφθεγμα τοῦ φιλόσοφου Ἀρίστιππου (4ος αἰ. π.Χ.) ποῦ ὅμως τὸ διέσωσε ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος (2ος αἰ. μ.Χ.). Μὲ βάση αὐτὸ τὸ κείμενο (βλ. στό χωρὸ τῶν κειμένων) ὁ ἀνθρωπισμὸς ἐδῶ μᾶς φανερώνει τὴν παιδείουση ποῦ κάνει τὸν ἀνθρώπο ὀλοκληρωμένο. *Ἀρχικὰ λοιπὸν ὁ ἀνθρωπισμὸς δὴλωνε τὴν παιδεία καὶ τὴ μὀρφωση τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ πρέπει νά στηρίζονται στὰ κλασσικὰ γράμματα τῆς ἀρχαιότητος. Ἀργότερα ὅμως φανέρωνε τὴν ἱστορικὴ ἐκείνη ἐποχὴ ποῦ συμπίπτει χρονολογικὰ μὲ τὴν Ἀναγέννηση (Renaissance).*

Οἱ ἑλληνικὲς πηγὲς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Οἱ πρῶτες ἀνθρωπιστικὲς ἀντιλήψεις ἐκφράζονται στὸν Ἐπιτάφιο τοῦ Περικλέους (Θουκυδίδης), στὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος καὶ στὶς κωμῳδίες τοῦ Μενάνδρου. Στὸν Ἐπιτάφιο προσφέρεται ἡ ἰδέα γιὰ τὴν ἀρμονικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ μπορεῖ μὲ τὴν παιδεία νά μορφωθεῖ σὲ μιὰν ὀλοκληρωμένη προσωπικότητα. Ὁ Πλάτων μᾶς λέγει ὅτι ἀποστολὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νά βγεῖ ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς ἀπαιδευσίας καὶ νά στρέψει τὴν ψυχὴ του στὴν ἰδέα

του αγαθοῦ. Κατά τόν 4ον π.Χ. αἰ. ὁ Μένανδρος ὑπογράμμιζε τήν ἀξία τῆς μορφώσεως, ὅταν ἔλεγε χαρακτηριστικά: «Ὅς χαρίεν ἔστ' ἄνθρωπος, ἄν ἄνθρωπος ἦ».

Χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς ἑλληνικῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας εἶναι ὅτι τό περιεχόμενό της τροφοδοτεῖται ὄχι μόνον ἀπό τίς πνευματικές ἐπιστήμες καί τή λογοτεχνία, ἀλλά καί ἀπό τίς ἐπιστημονικές καί τεχνολογικές γνώσεις. Δευτερεύουσα πηγή τῶν ἀνθρωπιστικῶν κινήματων εἶναι ὁ ρωμαϊκός ἀνθρωπισμός τοῦ α' π.Χ. αἰ. πού τόν ἐκπροσωπεῖ ὁ Κικέρων (106-43 π.Χ.). Καί ἐδῶ ἡ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου συνδέεται μέ τά πνευματικά ἀγαθά τοῦ κλασσικοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Μέ τήν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ ἑλληνική παιδεία ἐμφανίζεται μέ ἐντελῶς καινούργια μορφή. Εἶναι ἡ χριστιανική μόρφωση καί παιδεία, ὅπως μᾶς τήν ἔδωσαν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες καί ὁ Γρηγόριος Νύσσης. Ὁ ἱερός Αὐγουστίνος μετέδωσε στή Δύση τήν ἰδέα τῆς χριστιανικῆς παιδεύσεως (354-430 μ.Χ.).

Οἱ ἱστορικές φάσεις τοῦ ἀνθρωπισμοῦ.

1. Ἡ πρώτη φάση τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἄρχισε μέ τόν Ἰταλό ποιητή Πετράρχη (1304-1377) καί τέλειωσε μέ τόν Ὁλλανδό φιλόλογο Ἔρασμο (1464-1536). Τό ἀνθρωπιστικό αὐτό κίνημα συνδέεται μέ τόν τερματισμό τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς. Μορφωτικό ἰδεῶδες δέν εἶναι πιά ὁ ἅγιος, ἀλλά ὁ ἀνθρωπος πού εἶναι ἐγκόσμια προσανατολισμένος. Τό ἰδεῶδες αὐτό ἀναπτύχθηκε στήν Ἰταλία καί εἶχε ὡς βασικό γνώρισμα τήν αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου. Δηλαδή ὁ ἀνθρωπος ἔχει μέσα του τίς ἰκανότητες νά ἀναπτύσσεται μόνος καί χωρίς νά χρειάζεται τή βοήθεια τῶν ἄλλων. Ὁ Ἔρασμος ἔδωσε στόν ἀνθρωπισμό χριστιανική καί ἠθική κατεύθυνση. Γ' αὐτόν τό μοναδικό ὑπόδειγμα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

2. Ἡ δεύτερη φάση τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἀρχίζει τά μέσα τοῦ 18ου αἰ. μ.Χ. καί ἀναπτύσσεται μέ τή βοήθεια τῶν φιλολογικῶν καί ἱστορικῶν ἐπιστημῶν. Κύριος ἐκπρόσωπος αὐτῆς τῆς φάσεως ὑπῆρξε ὁ Βίλελμ Χούμπολτ (*Humboldt*: 1767-1835). Ὑποστήριξε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότητα πρέπει νά καλλιεργηθεῖ μέ βάση τήν ἀτομικότητα, τήν καθολικότητα καί τήν ὁλότητα τῆς ὑπάρξεως. Οἱ ἀτομικές, δηλαδή, κλίσεις καί ἰκανότητες τοῦ ἀνθρώπου θά ἀναπτυχθοῦν μέσα στό σύνολο τῶν πολιτιστικῶν κλάδων. Ἔτσι ὁ ἀνθρωπος θά ἀντιμετωπίσει τίς πολλαπλές ἀνάγκες καί ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς του.

3. Η τρίτη φάση του ανθρωπισμού αρχίζει με τό τέλος του πρώτου παγκόσμιου πολέμου. Οί μεγάλες περιπέτειες πού δοκίμασε ή ανθρωπότητα με τά δεινά τών δύο παγκόσμιων πολέμων έφεραν και πάλι στό προσκήνιο τό αιώνιο πρόβλημα τής αξίας του ανθρώπου. Ο Γερμανός φιλόλογος Βέρνερ Γάιγκερ (Werner Jaeger: 1888-1961) θεωρείται ό αρχηγέτης του λεγόμενου «τρίτου ανθρωπισμού». *Υποστηρίζει ότι ό άνθρωπος πρέπει νά μορφώνεται με όλα έκείνα τά υπερχρονικά στοιχεία (= κλασσικές αξίες) πού υπάρχουν στά άριστουργήματα τής αρχαιότητας. Αντιτίθεται στην ύλιστική και μηχανοκρατική κοσμοθεωρία και άπορρίπτει τά ολοκληρωτικά συστήματα. Ένδιαφέρεται για τίς χριστιανικές πηγές τών πρώτων αιώνων, επειδή παραδέχεται ότι ή μόρφωση του ανθρώπου πρέπει νά θεμελιώνεται στίς χριστιανικές αλήθειες.*

Κριτική θεώρηση τών ανθρωπιστικών κινημάτων. Τά διάφορα ανθρωπιστικά κινήματα προσπάθησαν νά προβάλουν τήν αξία του ανθρώπου και νά διασώσουν τήν ύπαρξή του. Ο άπόλυτα νοούμενος ανθρωπισμός προβάλλει τήν α ύ τ ο ν ο μ ί α του ανθρώπου. Δηλαδή υπογραμμίζει τήν ικανότητα πού έχει ό άνθρωπος νά ρυθμίζει μόνος του τόν έαυτό του. Ένας τέτοιος ανθρωπισμός βρίσκεται σέ φανερή και άπόλυτη διάσταση με τό Χριστιανισμό. Έδω άνοίγεται ό δρόμος ώστε ό άνθρωπος νά φτάνει στην ειδωλοποίηση και τήν άποθέωσή του (Βλ. Φρ. Νίτσε και τό κήρυγμα του υπερανθρώπου).

Τήν ίδια κατεύθυνση ακολούθησε και ό λεγόμενος ανθρωπισμός τών οικονομικών συστημάτων (Κ. Μάρξ). Γιά νά επικρατήσει ό πραγματικός ανθρωπισμός, λέγει ό Μάρξ, πρέπει νά επιβληθεί ή δικτατορία του προλεταριάτου. Έτσι όμως καταπνίγεται ή έλευθερία και αυτότέλεια τής προσωπικότητας και επικρατεί ή άπανθρωπία. Σέ ελάχιστες περιπτώσεις ό ανθρωπισμός ζήτησε τή συμπαράσταση του Εύαγγελίου. Ο Ίησους Χριστός μās λέγει: «Χωρίς έμου ού δύνασθε ποιείν ούδέν» (Ίω. ιε' 5). Ο άνθρωπος γίνεται σωστός και πραγματικός όταν είναι ένωμένος με τό Θεό. Αύτή τήν αδιάσπαστη και ασύγχυτη ένωση μās παρουσιάζει ό Κύριος στον έαυτό Του. Γίνεται αληθινός και ύποδειγματικός άνθρωπος, γιατί ένώνει τή θεία με τήν ανθρώπινη φύση (Θεάνθρωπος).

Ο ανθρωπισμός δέν άποδέχεται τό ουσιαστικό περιεχόμενο τής άμαρτίας, πού με τήν τέλεσή της άπομακρύνει τόν άνθρωπο από τό Θεό. Ο άνθρωπος όμως δέν μπορεί νά είναι και νά ύπάρχει μακριά από τό Θεό. Ο ανθρωπισμός δέχεται τήν άμαρτία σαν έλλειψη και αδυναμία

του ανθρώπου. Γι' αυτό και προσπαθεί νά τήν ἐπανορθώσει μέ τήν καλwsύνη, τήν ήθική τελείωση καί τά διάφορα «καλά ἔργα» του ἀνθρώπου. Ἡ διαφοροποίηση ἀνάμεσα στόν ἀνθρωπισμό καί τό Χριστιανισμό βρίσκεται σέ τούτα τά λόγια του Κυρίου: «Ὅποιος δέν εἶναι μαζί μου εἶναι ἐναντίον μου καί ὅποιος δέ μαζεύει μαζί μου σκορπίζει» (Ματθ ιβ' 30).

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Μπορεῖς νά μελετήσεις βοήθητικά: Λουκ. ιη' 9-14, Ρωμ. θ' 11-21, ζ' 22-25.
2. «Ἄμεινον, ἔφη, ἐπαίτην ἢ ἀπαίδεντον εἶναι· οἱ μὲν γάρw χρημαίων, οἱ δ' ἀνθρωπισμοῦ δέονται» (Διογένης Λαέρτιος, βιβλ. 2, 70).
3. «Ὡς χαρίεν ἔστ' ἀνθρωπος, ἂν ἀνθρωπος ἦ» (Μένανδρος).
4. «Ἀίχρον μεθ' ἡμέραν ἄφρας προήξει (Διογένης) λέγων· ἀνθρώπων ζητῶ» (Διογ. Λαέρτιος, 9, 41).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί σήμαινε ἀρχικά ἡ λέξη ἀνθρωπισμός; 2) Ποιό εἶναι τό βαθύτερο νόημα του ὑπ' ἀριθ. 3 κειμένου σου; 3) Ποιό εἶναι τό βασικό γνώρισμα τῆς πρώτης φάσεως του ἀνθρωπισμοῦ; 4) Τί ὑποστηρίζει ὁ λεγόμενος τρίτος ἀνθρωπισμός; 5) Ποιά κοινά σημεῖα βρίσκεις ἀνάμεσα στόν ἀνθρωπισμό καί τό Χριστιανισμό;

2. Ὁ αὐτόνομος ἀνθρωπος του Ἐμμ. Κάντ.

Ἡ ἀνθρωπολογία του Ἐμμανουελ Κάντ (1724-1804)¹. Ὁ Κάντ θεωρεῖ τόν ἀνθρώπο wς ἀπόλυτα αὐτόνομο. Ὅλα ἐκπηγάζουν ἀπό τόν ἴδιο τόν ἀνθρώπο. Ἡ ἀξία του ἀνθρώπου βρίσκεται στήν ἐλευθερία του. Ὁ ἀνθρώπος μόνος του καί μέ τήν ἀποκλειστική βοήθεια τῶν δυνάμεων του μπορεῖ νά καθορίζει καί νά κατευθύνει τόν ἑαυτὸ του.

Ἡ θεώρηση αὐτή του Κάντ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀντιλήψεως πού ἔχει γιά τή γνώση του ἀνθρώπου. Γιὰ τόν Κάντ ἡ γνώση εἶναι μόνον ἐμπειρική. Μέ τήν ἐμπειρική γνώση ὁ ἀνθρώπος συλλαμβάνει τά διάφορα φαινόμενα του αἰσθητοῦ κόσμου. Δηλαδή ἀνακαλύπτει τήν

1. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 47-51, 90-92, 103-104

έξωτερική όψη τών πραγμάτων, χωρίς όμως και νά καθορίζει τή βαθύτερη ούσία τους. Πίσω από τά φαινόμενα κρύβονται τά νοούμενα, πού είναι ή πραγματικότητα του υπεραισθητού και υπερφυσικού κόσμου. Πέρα από τόν αισθητό κόσμο αρχίζει ή θεωρία του συλλογισμού. Ο Κάντ στο έργο του «Κριτική του καθαρού λόγου» κλόνισε τήν αποδεικτική δύναμη, πού είχαν ως τήν εποχή του τά λογικά συμπεράσματα και οί συλλογισμοί του ανθρώπου.

Η λογικότητα δέν μπορεί νά φανερώσει αυτό πού κρύβεται πίσω από τά φαινόμενα. Και ό Θεός για τόν Κάντ είναι μιά υπερφυσική πραγματικότητα. Ο άνθρωπος δέν μπορεί νά αποδείξει τό Θεό μέ τόν καθαρό λόγο και τούς διάφορους συλλογισμούς του. Ο Κάντ δέχεται τήν ύπαρξη του Θεού, γιατί τόν συνδέει μέ τήν ήθική βελτίωση του ανθρώπου. Η αξία του Θεού για τόν Κάντ δε βρίσκεται τόσο στη θεία Ύπαρξή Του, όσο στη δύναμη πού έχει νά κάνει τούς ανθρώπους καλούς και ήθικούς.

Η ήθική του Κάντ. Ο Κάντ στο έργο του «Κριτική του πρακτικού λόγου» μιλι για τίς ήθικές πράξεις του ανθρώπου. Πρέπει νά εκτελούνται μακριά από αισθησιακά και συναισθηματικά κίνητρα. Οί πράξεις πού γίνονται από συμφέρον και σκοπιμότητα δέν έχουν καμιάν ήθική αξία για τόν Κάντ. Ύπάρχει ένας γενικός κανόνας, πού μπορεί νά αξιολογηί κάθε πράξη του ανθρώπου. Είναι ή περίφημη «κατηγορική προσταγή», πού λέγει: «*Νά ενεργείς κατά τέτοιο τρόπο, ώστε οί αρχές της πράξεώς σου νά μπορούν νά χρησιμοποιηθοῦν και νά ισχύουν για όλους τούς ανθρώπους ως μιά καθολική νομοθεσία.*»

Η προσταγή λέγεται *κατηγορική*, γιατί είναι αντίθετη μέ τήν ύποκειτική, πού θά έλεγε: «*Νά κάνεις τό καλό, αν νομίζεις πως σε ώφελει ή ό,τι ανταποκρίνεται στις επιθυμίες σου ή σε βοηθεί νά πραγματοποιήσεις όρισμένους σκοπούς της ζωής σου.*». Ένας τέτοιος κανόνας απορρίπτεται από τόν Κάντ, γιατί στηρίζεται σε ιδιοτελή έλατήρια ή αποβλέπει σε συγκεκριμένα αποτελέσματα.

Η άληθινή ήθικότητα προέρχεται μόνον από τό καθήκον, πού τό παράγει ή αυτόνομη λογική φύση του ανθρώπου. Είναι ή φύση πού δέν δέχεται καμιάν επίδραση από τίς αισθήσεις και τά διάφορα φαινόμενα του εμπειρικού κόσμου. Τό καλό και τό ήθικό γίνεται, γιατί τό απαιτεί τό καθήκον. Καθήκον δέν είναι νά θεωρείς μιά πράξη άναγκαία από σεβασμό προς τό Νόμο. Η ήθική αξία μίας πράξεως δε βρίσκεται στην πρό-

θεση ή τὰ κίνητρα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά στή βουλευτική ἀρχή, ὅπου ὑπακούει ἡ βούληση, ὅταν ἀποφασίζει τὴν πράξη ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοῦ ἂν τὸ ἀντικείμενο τῆς πράξεως εἶναι ἐπιθυμητό ἢ ὄχι. Ὁ Κάντ ἀπορρίπτει κάθε ἐλατήριο (κίνητρο) στὴν τέλεση μιᾶς ἠθικῆς πράξεως. Τὸ περίεργο εἶναι ὅτι μαζί μὲ τὰ ἀτομικά καὶ ἐγωιστικά κίνητρα ἀπορρίπτει καὶ τὸ ἀνιδιοτελές κίνητρο τῆς ἀγάπης.

Ὁ Κάντ τοποθετεῖ στὸ χώρο τῆς ἠθικῆς καὶ τῆ θρησκεία. Ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ νὰ ἀποκτήσει τὸ ὕψιστο ἀγαθὸ πού εἶναι ὁ Θεός. Ὄταν γίνει κάτι τέτοιο, τότε ὁ ἄνθρωπος νιώθει μέσα του τὴν ἀληθινὴ εὐτυχία καὶ κερδίζει τὴν ἀπόλυτη μακαριότητα. Ἡ μακαριότητα δὲν ἀποτελεῖ κίνητρο, γιατί δὲ σχετίζεται μὲ τὴ ζωὴ τοῦ αἰσθητοῦ αὐτοῦ κόσμου, ἀλλὰ μὲ τὴν αἰωνιότητα.

Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση γιὰ τὸν Κάντ. Γιὰ νὰ κρίνουμε τὸν Κάντ χρειάζομαστε μεγάλη δύναμη, διάκριση καὶ προσοχή. Ὁ Κάντ ἀνήκει στοὺς μεγάλους ἐκπροσώπους τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἠθικῆς. Μὲ τὴ διδασκαλία του θέλει νὰ ἐλευθερώσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν τυραννία τῶν αἰσθησέων καὶ τὴν κυριαρχία τοῦ λογικοῦ. Ὁ εὐδαιμονισμὸς καὶ ἡ χρησιμοθηρία πολὺ κλονίστηκαν ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἐπίθεση τοῦ Κάντ.

Στὰ ἐξῆς ὅμως σημεία ἡ χριστιανικὴ θεώρηση ἔχει βασικὲς ἀντιρρήσεις γιὰ τὴν ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ Κάντ.

1. Ἡ θεωρία τῆς αὐτονομίας. Βρίσκεται σὲ πλήρη ἀντίθεση μὲ τὴν ἀληθινὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐξέταση τοῦ ἀνθρώπου «καθ' ἑαυτὸν», δηλαδή ὡς ὑπαρξη ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸν ἐμπειρικό κόσμο καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, σήμερα δὲ γίνεται ἀποδεκτὴ ἀπὸ κανένα. Ἡ σύγχρονη ἀνθρωπολογία, ἡ ψυχολογία τοῦ βάθους, ἡ ψυχοθεραπευτικὴ, ὁ ὑπαρξισμὸς, ἐξετάζουν τὸν ἄνθρωπο πάντα στὴν ἀναφορά του (= Relatio) μὲ τοὺς ἄλλους καὶ τὸν κόσμο πού τὸν περιβάλλει. Ἡ ὀρθόδοξη θεώρηση βλέπει τὴ σωστὴ ὑπαρξη ἐν σχέσει μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει παραθεώρηση τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος. Ἀντίθετα ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾶ τὴν ἀξία του στὸ Χριστό, γιατί τοῦ προσφέρεται ἡ δυνατότητα νὰ ἀνυψωθεῖ καὶ αὐτὸς στὴν περιοχὴ τοῦ Θεανθρώπου.

2. Τὰ κίνητρα καὶ ἡ ἠθικὴ πράξη. Πολὺ σωστά ὁ Κάντ ξεχώρισε τὰ ἀτομικά καὶ ἐγωιστικά κίνητρα ἀπὸ τὴν ἠθικὴ. Δυστυχῶς ὅμως ἀπόρριψε

μαζί και τό κίνητρο τής αγάπης, γιατί τή συνδέει μέ τό συμφέρον και τόν ώφελιμισμό. Δέν είδε τήν αγάπη, όπως τή φανέρωσε ό Χριστός, πού δέ ζήτησε τίποτε γιά τόν έαυτό Του, αλλά όλα τά πρόσφερε από αγάπη γιά τό άνθρωπο. «Μείζονα ταύτης αγάπην ούδεις έχει, ίνα τις τήν ψυχήν αυτού θή υπέρ των φίλων αυτού» (Ίω. ιε' 13). Καί ό Άπ. Παύλος λέγει ότι «ή αγάπη ού ζητεί τά έαυτής» (Α' Κορ. ιγ' 5), αλλά από τήν ίδια της τή φύση έπικοινωνει μέ τόν πλησίον, χωρίς κανένα ύπολογισμό (Βλ. παραβολή καλού Σαμαρείτη: Λουκ. ι' 29-37). Κάτι τέτοιο έχει διαπιστώσει και ή Άξιολογία, πού αντίθεται στό φορμαλισμό του Κάντ (Forma = έξωτερική μορφή, τύπος). Η ήθική των άξιών μās δείχνει πώς ό άνθρωπος είναι στενά συνδεδεμένος μέ τίς διάφορες άξίες, πού τό περιεχόμενό τους τόν έλκύει στην έφαρμογή τους.

3. Η κατηγορική προσταγή και τό καθήκον. Γιά νά στηρίξει ό Κάντ τήν κατηγορική προσταγή χρειάστηκε νά διατυπώσει στό ψηλότερο σημείο της τήν ανθρωπιστική ιδέα. «Πράττε έτσι ώστε τήν ανθρωπότητα, τόσο στό πρόσωπό σου όσο και στό πρόσωπο του κάθε ανθρώπου, νά τή μεταχειρίζεσαι, πάντα σάν αυτοσκοπό και ποτέ σάν μέσο». Είναι πραγματικά ένα έξοχο παράγγελμα άρετής. Γι' αυτό και άγωνίστηκε ό Κάντ νά πείσει τόν άνθρωπο ότι ή καλλιέργεια και ή ανάπτυξη των χαρισμάτων του, δέ γίνεται από ιδιοτέλεια ή άτομική ώφέλεια, αλλά γιά νά φτάσει ή ανθρωπότητα σέ μεγαλύτερη ήθική τελειότητα. Έδώ άκριβώς στηρίζεται και ή υπεραυστηρότητα του Κάντ ως προς τήν πλήρη έφαρμογή τής κατηγορικής προσταγής. Αυτή ή άπολυτότητα του καθήκοντος τόν όδήγησε στό νά θυσιάζει τόν παρεκτρεπόμενο ήθικά άνθρωπο γιά νά περιώσει τόν τύπο τής ήθικής και κατηγορικής προσταγής.

4. Η θρησκεία και ή ήθική της. Ό Κάντ, όπως είδαμε, παραδέχεται τό Θεό μόνο κάτω από τό πρίσμα τής πρακτικής ήθικότητας του ανθρώπου. Έτσι όμως ό Θεός κατεβαίνει από τό χώρο τής άπρόσιτης Ύπαρξέως Του και γίνεται ένα «άντικείμενο» ώφελιμισμοϋ. Γι' αυτό και ό Κάντ δέν όμιλει γιά ύπερφυσική άποκάλυψη του Θεοϋ, αλλά έρευνά τήν ήθική έμπειρία. Είναι ή μόνη πού μπορεί νά μās βεβαιώσει γιά τήν ύπαρξη του Θεοϋ. (Ό Κάντ είναι ό εισηγητής τής ήθικής άποδειξεως γιά τήν ύπαρξη του Θεοϋ).

Ό Κάντ επίσης βλέπει τήν ήθική του Εύαγγελίου ως συναλλαγή και άντιμισθία. Διαπίστωσε ότι άρκετοί χριστιανοί τής έποχής του έφαρμο-

ζαν τό Εύαγγέλιο από ύπολογισμό στίς διάφορες άμοιβές. Άνεξάρτητα από τήν άπαράδεκτη αυτή διαγωγή τών χριστιανών, είναι μεγάλο λάθος νά χαρακτηρίζεται ή ήθική του Εύαγγελίου ως συναλλαγή. Ό άνθρωπος πού συνδέεται μέ τό Χριστό στήν κοινωνία τής αγάπης καί τής έμπιστοσύνης δέν περιμένει άντιμισθία. Έχει μέσα του τόν ίδιο τό Θεό, πού τόν γεμίζει μέ χαρά, ειρήνη, ικανοποίηση καί άπέραντη εύτυχία.

ΚΕΙΜΕΝΑ

«Η μόνη άληθινή θρησκεία δέν περιέχει νόμους, πού μπορούμε μέ τόν καθαρό λόγο νά ανακαλύψουμε... Έχουμε μονάχα ήθικά καί πολιτειακά καθήκοντα άνάμεσα στους ανθρώπους καί δέν άποδεχόμαστε όποιαδήποτε ύπηρεσία, στήν άνακτορική αυλή του Θεού. Καθετί έξω από τό χώρο τής ύπαρξιακής πορείας του, πού προσπαθεί νά εφαρμόσει ό άνθρωπος γιά νά εύαρεστήσει μπροστά στό Θεό, είναι πραγματική θρησκευτική μωρία καί σφαλμένη ύπηρεσία στό Θεό» (Κάντ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πώς κρίνεται ή θεωρία τής άυτονομίας του ανθρώπου; 2) Πώς κρίνεται ή αντίληψη του Κάντ γιά τό Θεό; 3) Είναι δυνατόν νά εφαρμοσθεί ή κατηγορική προσταγή; 4) Γιατί ή αγάπη του Εύαγγελίου δέν άποτελεί κίνητρο ώφελμιστικό;

3. Ό υπεράνθρωπος του Φρειδερίκου Νίτσε.

Ό άνθρωπολογία του Νίτσε (1844-1900). Ό Νίτσε διατύπωσε τή θεωρία του βιολογικού ύλισμου. Λέγει ότι κάθε είδος, άνθρωπος ή ζωο, γιά νά διατηρηθεί στή ζωή πρέπει νά επιβληθεί καί νά επικρατήσει πάνω σ' όλα τά άλλα. Γιά νά επιβληθεί όμως πρέπει νά έχει μεγάλη δύναμη. Τότε συντρίβει τούς άλλους καί τούς ύποτάσσει στίς διάφορες άτομικές επιθυμίες του.

Ό άνθρωπος λοιπόν γιά τό Νίτσε πρέπει νά άποκτήσει δύναμη στή ζωή του. Ό δίσπα γιά άπόκτηση δυνάμεως άποτελεί ένα βασικό στοιχείο στήν άνθρωπολογία του Νίτσε. Γιά νά άποκτήσει ό άνθρωπος δύναμη πρέπει νά άσκει τόν έαυτό του στήν πειθαρχία καί τούς ποικίλους περιορισμούς. Γι' αυτό ό Νίτσε είναι αντί-

θετος στην εύτυχία, την άνεση, και τις απολαύσεις της ζωής, πού προσπαθεί συνήθως ό άνθρωπος νά αποκτήσει μέ τή βοήθεια τών ένστίκτων και τών αισθήσεων του.

Ή θεωρία του υπερανθρώπου. "Όταν ό άνθρωπος ακολουθεϊ τίς άρχές του βιολογικού ύλισμου φτάνει σ' ένα σημείο, όπου υπερβαίνει τή φύση του. *Είναί τό σημείο του υπερανθρώπου.* Ό υπεράνθρωπος είναι ή πετυχημένη εικόνα του ίσχυρου και δυναμικού ανθρώπου. Ό άνθρωπος χρησιμοποιεί χωρίς διάκριση όλα τά μέσα (καλά ή άσχημα) άρκει νά τόν βοηθούν στην πραγματοποίηση του υπερανθρώπου. Ό Νίτσε δέν παραδέχεται στόν υπεράνθρωπο καμιάν ένοχή (άμαρτία-κακό) και δέν άναγνωρίζει τίς διάφορες άρετές πού έχουν επικρατήσει στην ανθρώπινη κοινωνία.

Ό κόσμος γιά τό Νίτσε είναι τοποθετημένος σέ μιάν άδιάκοπη κίνηση και άλλαγή. Ή ζωή βρίσκεται σέ μιάν αιώνια ανακύκλωση. Πολλά πράγματα πού τώρα καταστρέφονται, ύστερα ξανάρχονται στή ζωή και στην ύπαρξη. Αυτό πού τώρα προκαλεϊ τό φόβο και τόν τρόμο, ύστερα φέρνει τή χαρά και τήν εύτυχία. *Αυτή είναι ή θεωρία της αιώνιας επιστροφής και έπανόδου τών πραγμάτων.* Οί ρίζες αυτής της θεωρίας βρίσκονται στην έλληνική μυθολογία. Τά «Άνθεστήρια» ήταν γιορτή άφιερωμένη στό θεό Διόνυσο και τούς νεκρούς. Ό Διόνυσος συμβόλιζε τή γονιμότητα της φύσεως πού πεθαίνει τό χειμώνα, ανασταίνεται τήν άνοιξη και καρποφορεϊ τό καλοκαίρι. Γι' αυτό ό Νίτσε δέν παραδέχεται άναλλοίωτες άλήθειες και σταθερούς ήθικούς νόμους, πού νά ισχύουν στην ανθρώπινη ζωή.

Ή ήθική του Νίτσε. *Γιά τό Νίτσε ήθικός είναι εκείνος ό άνθρωπος πού διαθέτει στή ζωή του άπέραντη δύναμη και έπιβολή στους άλλους.* Τό καλό βρίσκεται εκεί, όπου φανερώνεται ή δύναμη και ισχύς του ανθρώπου. Άντίθετα τό κακό προέρχεται από τήν άδυναμία και τήν ασθένεια του ανθρώπου και καταλήγει σ' αυτή. Γιά τόν υπεράνθρωπο συνεπώς δέν ύπάρχει καλό και κακό. Ή ζωή του στηρίζεται πάνω σέ νέες «ήθικές άξίες». Γι' αυτό και ό Νίτσε ζήτησε μέ τή φιλοσοφία του τήν *άνατροπή όλων τών άξιών πού ισχύουν μέχρι σήμερα.* Ή ήθική πού επικρατεϊ σήμερα όφείλεται στην άδυναμία τών μικρών νά έπιβληθούν στους μεγάλους και ισχυρούς και στην άνικανότητα τών λίγων νά καθυποτάξουν τούς πολλούς. Ό Νίτσε φέρνει γιά παράδειγμα τούς Ίουδαίους. Δέν μόρρεσαν νά έπιβληθούν στους Αίγυπτίους και τούς Βαβυλω-

νίους καί ἔτσι ἀναγκάστηκαν νά ὀνομάσουν ἀρετές καί ἠθικά προσόντα ὅλες τίς ἀδυναμίες καί τίς μειονεξίες τους.

Ὁ Νίτσε καταδικάζει τόν Χριστιανισμό, γιατί ὑποστηρίζει τούς φτωχοὺς καί τούς ἀδύνατους, ἐνῶ ἀπορρίπτει τούς ἰσχυροὺς καί τούς πλούσιους σέ ἀξιώματα, δύναμη καί χρήματα.

Κάτω ἀπό τήν ἐπίδραση τῶν τραγικῶν βιωμάτων του ὁ Νίτσε, ἐρμηνεύοντας τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, κήρυξε «τὸ θάνατο τοῦ Θεοῦ». Ἔνιωσε μέσα του τὴν ἀπουσία τοῦ Θεοῦ. Καί ἔτσι νόμισε, πῶς ὁ Θεός «πέθανε». Ἐδῶ βρίσκεται τὸ τραγικὸ ἀδιέξοδο τοῦ Νίτσε, πού νόμισε ὅτι μπορεῖ νά στηρίξει τόν ὑπεράνθρωπο παραμερίζοντας καί θυσιάζοντας ὅλους τούς ἄλλους, ἀκόμα καί αὐτὸ τὸ Θεό. Γιά νά περισώσει τὰ ἐγωιστικά καί ἀστικά του συμφέροντα καταφεύγει σέ τέτοιες πράξεις ἀπιστίας, πού νομίζει πῶς ἐξαφανίζει καί «θανατώνει» τὸ Θεό ἀπὸ τὴ ζωὴ του. Δέν μπόρεσε ὁ Νίτσε καί οἱ ὀπαδοὶ του νά καταλάβουν ὅτι στὸ μυστήριο τοῦ Θεοῦ Πάθους, ὁ Θεός δέχεται τὸ θάνατο τοῦ Υἱοῦ Του πάνω στὸ Σταυρὸ ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τόν ἄνθρωπο καί «ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς» (Ἰω. στ' 51). Πραγματοποιεῖται ἐκεῖνο, πού σημειώνει πολὺ χαρακτηριστικά ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ὅτι: «ἐδεήθημεν Θεοῦ σαρκουμένου καί νεκρουμένου, ἵνα ζήσωμεν» (P.G. 36, 661 C).

Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση γιὰ τὴν ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ Νίτσε.

1. Ἡ θεωρία τοῦ βιολογικοῦ ὕλισμοῦ. Εἶναι προϊόν τῶν φυσιοκρατικῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς τοῦ Νίτσε. Ὁ ἴδιος τὴν ἀποδέχεται καί τὴν προβάλλει δυναμικά, ἐπηρεασμένος καί ἀπὸ τὴν καταπίεση, πού δέχτηκε ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον του στὴ διάρκεια τῆς παιδικῆς ἡλικίας του. Πάντα ἤθελε νά ἐπιβληθεῖ στοὺς ἄλλους. Νόμιζε πῶς μ' αὐτὸ τὸν τρόπο κερδίζει καί προάγει τὸν ἑαυτό του. Ὁ Νίτσε εἶδε τὴ ζωὴ μόνον ὡς βιολογία. Δέν μπόρεσε νά ἀνακαλύψει τὸ μυστήριον πού κρύβει μέσα τῆς ἡ ζωῆς. Ἄν τὴν πλησίαζε βαθύτερα θά ἦταν σέ θέση νά καταλάβει ὅτι ἡ ζωὴ: α) δέν ἐπιβάλλεται μέ τὴν ἐξωτερικὴ δύναμη καί κυριαρχία, β) δέν κερδίζεται μέ τὴ σκληρότητα καί τὴ βαναυσότητα. Ἀντίθετα ἡ ζωὴ: α) φανερώνεται μέ τὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης, β) προσφέρεται μέ τὴ διακονία καί τὴ φιλανθρωπία καί γ) κερδίζεται μέ τὴν ταπείνωση καί τὴ θυσία.

2. Ἡ θεωρία τοῦ ὑπερανθρώπου. Ὁ Νίτσε παραδέχεται σωστά ὅτι ὁ προορισμός τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στό ξεπέραςμα τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὁ ἀνθρώπος ὁμως ὑπερβαίνει τόν ἑαυτό του, ὅταν ἐλευθερώνεται ἀπό τούς ἀτομικούς περιορισμούς τῆς φύσεώς του. Ὅταν δηλαδή, ὁ ἀνθρώπος δέν ἱκανοποιεῖ ἀμέσως τίς «φυσικές ἀνάγκες» του δείχνει ὅτι εἶναι ἐλεύθερος ἀπό τά δεσμά τῆς ἀνάγκης, πού δυστυχῶς θεοποιεῖται σέ κάθε ἐποχή. Ἡ θεωρία λοιπόν τοῦ ὑπερανθρώπου εἶναι ἀπό τή φύση τῆς ἀπαράδεκτη καί καταδικασμένη, γιατί: α) ὑποδουλώνει τόν ἀνθρώπο στόν ἄκρατο ἐγωισμό του, β) θεοποιεῖ τόν ἀνθρώπο καί παραμερίζει τό Θεό, γ) ἀπορρίπτει τήν ἀγάπη, τήν εὐσπλαχνία καί τή φιλανθρωπία καί δ) ἐπιβάλλει τή βία καί τόν ἐξαναγκασμό.

3. Ἡ θεωρία τῶν νέων «ἠθικῶν ἀξιῶν». Μέ τή «νέα ἠθική» προκάλεσε ἀνατροπή σ' ὅλα τά πράγματα. Θεμελίωσε τήν ἀσυδοσία καί τήν αὐθαιρεσία στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτές οἱ «ἀρχές» ἐφαρμόστηκαν στή Γερμανία κατά τό Β' παγκόσμιο πόλεμο (βλ. τά φοβερά ἐγκλήματα τοῦ Χίτλερ καί τῶν ἀπολυταρχικῶν καθεστώτων). Δυστυχῶς ὁ περισσότερο κόσμος, ἐνῶ στή θεωρία ἀπορρίπτει τήν «ἠθική» τοῦ Νίτσε, στήν πράξη προβάλλει διαρκῶς τήν ἐπικράτηση τοῦ ἐγῶ. Ἐπιδιώκει τόν παραμερισμό τῶν ἄλλων ἀνθρώπων μέ τή βοήθεια τῆς ἀτομικῆς ἢ ὁμαδικῆς βίας καί καταπιέσεως. Πρέπει ὁ ἀνθρώπος νά μάθει ὅτι ὁ ἀτομισμός τῆς φύσεως ξεπερνιέται στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Κύριος ὁλοκληρώνει τόν ἀνθρώπο στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καί τῆς θυσίας Του γιά τήν ὑπερύψωση καί τή διάσωση τοῦ ἀνθρώπου.

ΚΕΙΜΕΝΑ

«Τί εἶναι ἀγαθό; Αὐτό πού διεγείρει στόν ἀνθρώπο τή δύναμη τῆς δυνάμεως καί τόν κάνει ἰσχυρό στή θέληση γιά νά ἀποκτήσει ἰδική του δύναμη. Τί εἶναι κακό; Αὐτό πού προέρχεται ἀπό τήν ἀδυναμία. Γι' αὐτό οἱ ἀδύνατοι καί οἱ δυνστευόμενοι πρέπει νά ἐξαφανίζονται... Μονάχα ἔτσι ἀννυφώνεται ὁ ἀνθρώπος σέ ὑπεράνθρωπο, πού ἔχει προορισμό νά ἐξαφανίσει ὅλους τούς ἀδύνατους καί μάλιστα χωρίς οἶκτο καί ἔλεος». Ἐπί τόν ὑπεράνθρωπο τοῦ Νίτσε»).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιά εἶναι ἡ θεωρία τοῦ βιολογικοῦ ὕλισμοῦ; 2) Τί εἶναι ὁ ὑπεράνθρωπος; 3)

Γιατί ό Νίτσε άπορρίπτει τό Χριστιανισμό; 4) Ποϋ όφείλεται ό «θάνατος του Θε-
ου» από τους άνθρωπος; 5) Ποιές είναι οι νέες «ήθικές άξίες» του Νίτσε;

4. Ἡ άπαισιόδοξη καί μηδενιστική θεώρηση του ανθρώπου.

Ἡ θεωρία τῆς άπαισιοδοξίας (Pessimismus). Ἀπαισιοδοξία είναι τό σύστημα εκείνο που βλέπει τόν κόσμο καί τόν άνθρωπο νά παραδίνονται στην καταστροφή καί τό θάνατο, χωρίς νά μπορεῖ νά αντίσταθεῖ, ὡστε νό επικρατήσῃ ἡ εϋδαιμονία καί ἡ εϋτυχία πάνω στή γῆ. Ἡ άπαισιοδοξία είναι άποτέλεσμα τῆς φιλοσοφικῆς θεωρήσεως του κόσμου, ὅπως προσφέρθηκε στήν Ἄνατολή. Ἐκεῖ επικράτησε ἡ θεωρία του Δυϊσμοϋ (Dualismus), ὅπου οι δύο άρχές, ἡ άρχή του καλοϋ καί του κακοϋ, ἡ άρετή καί ἡ κακία συγκρούονται μεταξύ τους σ' ἓνα τιτάνιο καί αἰώνιο άγώνα. Τό πνεϋμα τῆς καταστροφῆς ὑπερισχύει καί ἔτσι ό βίος του ανθρώπου συνοδεϋεται από τῆ θλίψη, τῆ δυστυχία καί τό θάνατο. Γι' αυτό καί οι ἰνδικές θρησκείες είναι γεμάτες άπαισιοδοξία. Ἡ μόνη δι-έξοδος του ανθρώπου είναι νά μηδενίσει τό ἐγώ του, νά νεκρώσει τίς ἐπιθυμίες του, νά ένωθεί μέ τό παγκόσμιο καί άπρόσωπο πνεϋμα καί νά άπολαϋσει τήν ψυχική ἡρεμία καί μακαριότητα. Είναι ἡ κατάσταση *Νιρ-βάνα*, που άποτελεῖ τό ἠθικό ἰδεώδες του Βουδδισμού.

Οί διάφορες ἐπίσης θεωρίες του αισθησιασμοϋ καί τῆς φιληδονίας (βλ. ἐπόμενο κεφάλαιο) γέμισαν τόν άνθρωπο μέ αισθήματα κορεσμοϋ, άηδίας καί κενότητας. Ὡς λύτρωση του ανθρώπου θεωρήθηκε ἡ ἐκζη-τηση του θανάτου. Ὁ Κυρηναίος Ἡγησίας ὀνομάστηκε «Πεισιθάνατος», γιατί πρότεινε τήν αϋτοκτονία, ὡς τῆ μόνη λυτρωτική πράξη του άν-θρώπου.

Ἀπό τους νεώτερους φιλοσόφους ό Σοπενχάουερ (1788-1860) δια-μόρφωσε σέ σύστημα τήν άπαισιόδοξη θεώρηση του κόσμου καί του ανθρώπου. Ἡ βούληση του ανθρώπου είναι ὀλοκληρωτικά άνελεύθερη καί τυφλή. Γι' αυτό καί δέν μπορεῖ νά ἐξασφαλίσει στον άνθρωπο καμιάν ἱκανοποίηση, χαρά καί άνάπαυση. Ὁ Σοπενχάουερ άπορρίπτει τόν άν-θρώπινο πολιτισμό, που μόνο δεινά καί καταστροφή προσφέρει στίς ανθρώπινες κοινωνίες. Οί περισσότεροι άνθρωποι μάταια άγωνίζονται για τῆ ζωή, που τελικά θά τῆ χάσουν ὅπωςδήποτε.

Ἡ ζωή των κατωτέρων κοινωνικων τάξεων είναι μιá άδιάκοπη πάλη

έναντια στην καταπίεση και τη στέρηση. Ἀντίθετα οἱ ἀνώτερες τάξεις δέν ξέρουν πῶς νά ἀπομακρύνουν ἀπό πάνω τους τήν πλήξη καί τήν ἀηδία πού κυριαρχοῦν στή ζωή τους. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως δέν ἀξίζει νά ζῆ μέ ἓνα τέτοιο ἀπαράδεκτο τρόπο. Ἄν καταδέχεται ἀκόμα νά ζῆ, αὐτό ὀφείλεται στή δειλία του νά τερματίσει τή ζωή του. Ὁ Σοπενχάουερ ἐπηρεάστηκε πολύ ἀπό τή διδασκαλία τοῦ Βούδδα. Συνιστοῦσε στόν ἄνθρωπο νά θανατώνει τή βούλησή του μέ τήν αὐστηρή ἄσκηση καί τήν ὀλοκληρωτική ἀπαλλαγὴ του ἀπό κάθε ἐπιθυμία καί φιληδονία.

Ἡ θεωρία τοῦ μηδενισμοῦ. *Μηδενισμός εἶναι τό σύστημα ἐκεῖνο πού ἀπορρίπτει τήν ὕπαρξη τῆς ἀλήθειας καί τήν ἰσχὺ κάθε ἀξίας.* Ὁ μηδενισμός παρουσιάστηκε μέ τὰ ἐξῆς εἶδη (μορφές): α) στή φιλοσοφία ὡς ἀπόλυτος ἀγνωστικισμός. Αὐτό σημαίνει ὅτι καμιὰ γνώση στόν ἄνθρωπο δέν εἶναι δυνατή, γιατί ἡ ἀλήθεια δέν ὑπάρχει ἢ καί ἂν ὑπάρχει εἶναι ἀπρόσιτη καί ἀκατάληπτη στόν ἄνθρωπο, β) στήν ἀξιολογία καί τήν ἠθική ὡς ἄρνηση κάθε ἀξίας (= ἀμοραλισμός), γ) στή θρησκεία, ὡς ὀλοκληρωτική ἄρνηση τοῦ Θεοῦ καί τῆς ἀποκαλύψεως Του καί δ) στήν κοινωνία ὡς ἀπόρριψη ὅλων τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν καί ἐγκαθίδρυση τῆς ὀλοκληρωτικῆς κοσμοθεωρίας.

Τά αἷτια πού προκάλεσαν τό μηδενισμό εἶναι:

1. Τά περιορισμένα ὅρια τοῦ λογικοῦ καί τῆς ὑπάρξεως. Ἔτσι ἔχουμε τό γνωσιολογικό μηδενισμό μέ ἀντιπρόσωπο τό σοφιστὴ Γοργία, τό σκεπτικιστὴ Πύρρωνα τόν Ἡλεῖο κ.ἄ.

2. Ἡ ἄρνηση τοῦ ἀνθρώπου νά ἀναγνωρίσει τό Θεό. Μέ αὐτὴ τήν ἄρνηση δημιούργησε μέσα του ἓνα δυσαναπλήρωτο κενό, πού τόν ἀνάγκασε νά πιστεύει στό μηδενισμό τῶν πάντων.

3. Οἱ φοβερές καταστροφές τῶν παγκόσμιων πολέμων. Ὁ ἄνθρωπος ζῆ μέ τήν ἀπειλή τῆς ἐξαφανίσεώς του. Ἔτσι δέ βρίσκει πιά νόημα στή ζωή καί νομίζει πῶς λυτρώνεται μέ τήν ἐκμηδένιση ὅλων τῶν πραγμάτων.

4. Ἡ τεχνολογική καί μηχανική πρόοδος τοῦ ἀνθρώπου. Ἀφαίρεσε ἀπό τόν ἄνθρωπο τήν ἀξία τῆς προσωπικότητας καί τόν μετέτρεψε σέ μιὰ ἀνεύθυνη μάζα.

5. Ἡ κοινωνική καί πολιτική μορφή τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστώτων.

“Αν ή ζωή έχει κάποιο νόημα, αυτό δέν θά έκφρασθει άπό τόν ίδιο τόν άνθρωπο, αλλά άπό τίς κατευθυνόμενες άπόψεις τής όλοκληρωτικής κοσμοθεωρίας.

‘Η χριστιανική θεώρηση γιά τήν άπαισιοδοξία και τό μηδενισμό.

1. ‘Η άπαισιοδοξία κυριεύει έκείνο τό άτομο πού συγκρούεται μέ όλες τίς κοινωνικές και κοσμικές δυνάμεις. Γιά νά μπορέσει νά επικρατήσει πρέπει νά έξαφανίσει τίς αντίπαλες δυνάμεις. “Αν όμως δέν μπορεί νά τίς παραμερίσει ή νά τίς υπερπηδήσει, τότε πέφτει σέ κατάσταση άπαισιοδοξίας. Μέσα του δημιουργείται τό άγχος και ή άγωνία, ό μαρasmus και ή μανία τής αυτοκαταλύσεως. ‘Ο άνθρωπος όμως πού πιστεύει στό Χριστό έλευθερώνεται άπό τούς περιορισμούς του άτομικού εγώ. Τούς άλλους ανθρώπους δέν τούς βλέπει ως έχθρούς και άνταγωνιστές. Τούς βλέπει ως πραγματικές εικόνες του Θεού, πού «εί και στίγματα φέρουν πταισμάτων», όμως έχουν τή δυνατότητα νά πραγματοποιήσουν τό θείο προορισμό τους. ‘Ο πιστός άνθρωπος ποτέ δέ χάνει τό θάρρος και τήν αισιοδοξία του, όσο και αν βλέπει τήν πνευματική και ήθική έξαθλίωση τής ανθρώπινης κοινωνίας. ‘Η ρωμαλεότητα του χριστιανού θεμελιώνεται στην έλπίδα πού ό Χριστός χαρίζει στον άνθρωπο. ‘Η έλπίδα ζωντανεύει τόν άνθρωπο και τόν βοηθεί νά ξεπερνά και τίς πιο άντίξοες περιστάσεις, πού τόν συνθλίβουν και τόν πιέζουν. ‘Ο ‘Ιησούς Χριστός μέ τή θυσία και τήν ‘Ανάστασή Του «έξηλθε νικών και ίνα νικήση» (‘Αποκ. στ’ 2). «Και αύτη έστιν ή νίκη ή νικήσασα τόν κόσμον όλον, ή πίστις ήμών. Τίς έστιν ό νικών τόν κόσμον, εί μή ό πιστεύων ότι ‘Ιησούς έστιν ό Υίός του Θεού;» (Α’ ‘Ιω. ε’ 4-5).

2. ‘Ο μηδενισμός έρμηνεύεται κυρίως ψυχολογικά, ως συνέπεια τών φυσιολογικών διαταράξεων του νευρικού συστήματος. ‘Ο άνθρωπος καταλήγει στό μηδενισμό, πού είναι ή άμεση συνέπεια τής άπομακρύνσεώς του άπό τό Θεό. ‘Αρνιέται τήν ύπαρξή του, γιατί δέν μόρεσε νά άνακαλύψει τό βαθύτατο νόημα και τήν άνυπολόγιστη άξία τής ζωής. Σ’ αύτή τή φανέρωση δέν τόν βοήθησε τό περιβάλλον του (οικογενειακό, κοινωνικό, ήθικό, θρησκευτικό, κ.ά.). Γι’ αυτό και ό άνθρωπος πού διακατέχεται άπό μηδενιστικές τάσεις άπορρίπτει τό «κατεστημένο» και έργάζεται γιά τήν άνατροπή και τήν καταστροφή όλων τών άξιών.

Τελικά επιδιώκει και τό δικό του θάνατο και επιθυμεί βαθύτατα τήν έκμηδένισή του. Τό τραγικό όμως λάθος του μηδενιστή βρίσκεται στο

ὅτι ὁ Θεός ποτέ δέν ἐγκαταλείπει τό πλάσμα Του, γιατί «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καί εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α΄ Τιμ. β΄ 4) καί ὅτι «οὐ βούλεται τόν θάνατον τοῦ ἀσεβοῦς ὡς τό ἀποστρέψαι τόν ἀσεβῆ ἐκ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ καί ζῆν αὐτόν» (Ίεζεκιήλ λγ΄ 11).

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Μή ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδιά μηδέ δειλιάτω... Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρά ἡ ἐμῆ ἐν ὑμῖν μείνη καί ἡ χαρά ὑμῶν πληρωθῆ... Καί ὑμεῖς οὖν λύπην μέν νῦν ἔχετε· πάλιν δέ ὄψομαι ὑμᾶς καί χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδιά καί τήν χαράν ὑμῶν οὐδέεις αἴρει ἀφ' ὑμῶν». (Ίω. ιδ΄ 27, ιστ΄ 1-2, 22 ιε΄ 11).
2. «Ίδοῦ ἡ σκηνή τοῦ Θεοῦ μετά τῶν ἀνθρώπων, καί σκηνώσει μετ' αὐτῶν καί αὐτοὶ λαός αὐτοῦ ἔσονται καί αὐτός ὁ Θεός μετ' αὐτῶν ἔσται. Καί ἐξαλείψει ἀπ' αὐτῶν ὁ Θεός πᾶν δάκρυον ἀπό τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν καί ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι, οὔτε πένθος, οὔτε κλαυγῆ, οὔτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι· ὅτι τά πρῶτα ἀπῆλθον» (Ἀποκ. κα΄ 3-4).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τῆς ἀπαισιοδοξίας; 2) Ποιά εἶναι τά εἶδη τοῦ μηδενισμοῦ; 3) Ποιά αἰτία προκάλεσαν τό μηδενισμό; 4) Γιατί ὁ χριστιανός εἶναι πάντα αισιόδοξος; 5) Γιατί ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ τό μηδενισμό του;

5. Ἡ ἡδονική θεωρία γιά τόν ἄνθρωπο.

Ἡ θεωρία τοῦ ἡδονισμοῦ. Ὁ ἡδονισμός συνιστᾶ στόν ἄνθρωπο νά θηρεύει στή ζωῆ του μόνο τήν ἡδονή καί τήν εὐχαρίστηση. Εἰσηγητής αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως ἦταν ὁ Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος καί ἀργότερα ὁ Ἐπίκουρος (τέλη τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.), ὁ ἀρχηγέτης τῆς σχολῆς τῶν ἐπικουρείων φιλοσόφων.

Ὁ Ἀρίστιππος δίδασκε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀλοκληρώνει τόν ἑαυτό του, ὅταν ἀναζητεῖ καί ἀπολαμβάνει τήν ἡδονή. Ἡ ἡδονή εἶναι μιᾶ ἐσωτερική διάθεση τοῦ ἀνθρώπου γιά κάθε αἰσθησιακή (σωματική) ἀπόλαυση. Ὁ Ἀρίστιππος ἀναγνωρίζει καί τίς ἡδονές τῆς ψυχῆς, πού τίς τοποθετεῖ

ὅμως σέ δεύτερη μοίρα, ἐνῶ δίνει προτεραιότητα στίς σωματικές ἡδονές.

Ὁ Ἐπίκουρος θεμελιώνει τή θεωρία του στήν ὑλιστική θεώρηση τοῦ κόσμου καί τήν ἀπόρριψη τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Δίνει προτεραιότητα στίς ψυχικές ἡδονές καί ὄχι στίς σωματικές, ὅπως ἔκανε ὁ Ἀρίστιππος. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά κυριαρχεῖ στίς πράξεις του. Γι' αὐτό πρέπει νά προτιμᾶ ἐκείνες τίς ἡδονές πού τόν ὀδηγοῦν στήν εὐδαιμονία.

Κριτική θεώρηση. Ὁ ἡδονισμός εὐκολά ἀνασκευάζεται ὡς θεωρία. Στήν καθημερινή ὅμως πράξη οἱ ἄνθρωποι συνήθως ἀκολουθοῦν τίς συνταγές τῆς, γιατί ἐπιζητοῦν γιά τή ζωή τους τήν εὐχαρίστηση καί τήν ἀπόλαυση. Πρέπει νά ἐξετασθεῖ ἀνθρωπολογικά, δηλαδή ἀπό πλευρᾶς δομῆς μέ τίς ἄλλες ψυχοσωματικές λειτουργίες τοῦ ἀνθρώπου. Συνήθως ἡ ἡδονή παραμερίζει ἐκείνες τίς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀπαιτοῦν κόπο, ἀγῶνα καί πολλή προσπάθεια. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως, γιά νά ἀναπτυχθεῖ, πρέπει νά καταβάλλει πολλές προσπάθειες πού δέν θά τοῦ εἶναι ἀσφαλῶς εὐχάριστες. Ἄν τίς παραμερίσει γιά νά θηρεύσει μόνο τήν ἡδονή, τότε βρίσκεται σέ ἐσφαλμένο δρόμο. Ἄλλωστε ξέρομε πῶς οἱ ἀπολαύσεις ἔχουν προσωρινή διάρκεια. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως θέλει μόνιμα νά εὐχαριστεῖται καί νά ἀπολαμβάνει. Ἐτσι γίνεται ὀπαδός τῆς ἄκρατης ἡδονῆς ἢ εὐτυχίας. Τό περιεργό ὅμως εἶναι πῶς καταλήγει στήν τελική ἄρνηση καί ἀπόρριψη τῆς ζωῆς του. Παράδειγμα ὁ Ἥγησιος ὁ Πεισιθάνατος (βλ. προηγούμενο κεφάλαιο). Τό ἴδιο σχεδόν ἰσχύει καί γιά τίς ψυχικές ἡδονές τοῦ Ἐπικούρου. Ἴσως εἶναι λιγώτερο ἀποκρουστικές, ἀλλά πάντα στρέφονται γύρω ἀπό τήν προαγωγή τοῦ ἀτομικοῦ ἐγῶ. Γιά νά ἀπολαύσει ὁ ἄνθρωπος τήν ἀπόλυτη εὐχαρίστηση πρέπει νά παραμερίσει ὅλα τά ἐμπόδια πού τοῦ προξενοῦν θλίψη καί ὀδύνη.

Ἡ θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ ἢ τῆς χρησιμοθηρίας. Διακρίνεται σέ τρεῖς μορφές:

1. Ὁ ἀτομικός εὐδαιμονισμός ἢ ἐγωισμός. *Συνιστᾶ ὡς ὑψιστο ἀγαθὸ καθετί πού ἐξυπηρετεῖ τήν ἀτομική εὐδαιμονία (ἡδονή-συμφέρον) τοῦ ἀνθρώπου.* Εἰσηγητές αὐτῆς τῆς θεωρίας εἶναι ὁ Ἐπίκουρος, ὁ Δημόκριτος καί ἀπό τούς νεώτερους οἱ: Hobbes, Holbach, Lamettrie, κ.ἄ. Ὁ

όπαδός αυτής της θεωρίας χρησιμοποιεί ακόμη και απαράδεκτα μέσα για να έξυψώσει τό ἐγώ του καί νά διασώσει τό συμφέρον του.

2. Ὁ κοινωνικός εὐδαιμονισμός. *Συνιστᾶ ὡς εὐδαιμονία τήν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά πραγματοποιεῖ τήν εὐημερία ὄχι τήν ἀτομική, ἀλλά τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.* "Υψιστο ἀγαθό εἶναι κάθε πράξη πού ὠφελεῖ τό σύνολο τῶν ἀνθρώπων καί χαρίζει τήν εὐτυχία σ' ὅλη τή ἀνθρώπινη κοινωνία. Στή νεώτερη ἐποχή ἀκολούθησαν τόν κοινωνικό εὐδαιμονισμό τόσο ὁ μαρξισμός (βλ. ἐπόμενο κεφάλαιο), ὅσο καί ὁ πραγματισμός, πού τόν εἰσήγαγε στήν Ἀμερική ὁ John Dewey. Πραγματισμός εἶναι τό σύστημα ἐκεῖνο πού θέλει νά προσφέρει στόν ἀνθρώπο μιά ζωή γεμάτη ἀπό εὐχαρίστηση καί ἀπόλαυση. Ἀγαθό εἶναι καθετί πού ὠφελεῖ πρακτικά τόν ἀνθρώπο. Ἔτσι ὁ ἀνθρώπος ἔφτασε στό σημεῖο νά ἐπιζητεῖ τίς εὐκολίες καί τίς ἀνέσεις του καί νά ἀποφεύγει κάθε προσπάθεια καί καταβολή τῶν δυνάμεών του.

3. Ὁ πνευματικός εὐδαιμονισμός ἢ ἡ ἠθική τελείωση. *Ἡ εὐδαιμονία ἐδῶ παρουσιάζεται ὡς τό ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρώπου νά ὀλοκληρωθεῖ ἠθικά μέ τίς διάφορες ἀρετές του.* Ἔτσι βλέπουν τήν εὐδαιμονία ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων καί ὁ Ἀριστοτέλης. Ὁ Σωκράτης παρουσιάζει ὡς εὐδαιμονία τήν ἠθική καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Πλάτων βλέπει τήν ὀλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου στό «ὅσον τό δυνατόν ἀνθρώπῳ ὁμοιοῦσθαι θεῷ». Ὁ Ἀριστοτέλης δέχεται ὡς ὑψίστη εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου τήν ἐνεργοποίηση τοῦ πνεύματός του (λογικές δυνάμεις).

Κριτική θεώρηση. Ὅλες οἱ μορφές τοῦ εὐδαιμονισμοῦ εἶναι ἐγωκεντρικές. Εἶναι ἀπαράδεκτο ἀπό χριστιανική πλευρά νά θυσιάζονται οἱ ἄλλοι ἢ νά παραμερίζονται ἢ νά χρησιμοποιοῦνται ὡς μέσο γιά τήν προαγωγή τῆς ἀτομικῆς προόδου καί εὐτυχίας. Τό Εὐαγγέλιο μᾶς δίνει ἀκριβῶς τήν ἀντίθετη εἰκόνα. Ὁ Χριστός θυσιάζει ὅλες τίς ἀτομικές ἐπιθυμίες Του καί ἀποδέχεται τόν ἐπώδυνο θάνατο γιά νά σώσει τούς ἄλλους, τόν κόσμο. Στήν περίπτωση τοῦ κοινωνικοῦ εὐδαιμονισμοῦ τό Εὐαγγέλιο ὄχι μόνο δέν ἔχει ἀντίρρηση γιά τήν εὐτυχία καί τή χαρά τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά ἀντίθετα τήν προσφέρει στό μήνυμά του. Ἡ ἀληθινή μας εὐτυχία δέ βρίσκεται μόνο στήν καλοπέραση τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά στήν ἀνακάλυψη καί διάσωση τῆς ὑπάρξεως μέ τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης

καί τῆς ἀδελφότητος ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Μιά τέτοια εὐτυχία, πού ἐπικρατεῖ στίς ἀνθρώπινες κοινωνίες προσφέρει ὑπέρτατη καί ἀναντι-κατάστατη χαρά στόν κάθε ἄνθρωπο. Γι' αὐτό καί τό Εὐαγγέλιο εἶναι τό μοναδικό κριτήριο τῆς χαρᾶς, πού δίνει πραγματικό νόημα στή ζωή, καί τῆς εὐτυχίας, πού χαρίζει στόν ἄνθρωπο τήν παντοτινή σωτηρία του.

Πιο σύμφωνη στήν ἀνθρώπινη φύση εἶναι ἡ θεωρία γιά τήν ἠθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. Τό πρόβλημα ὅμως πού δημιουργεῖται ἐδῶ εἶναι: Ποιό εἶναι τό πρότυπο αὐτῆς τῆς τελείωσης; Μέ ποιό κριτήριο θά διαπιστώσουμε ὅτι σωστά ἔχει πραγματοποιηθεῖ ἡ ἠθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου; Ἡ χριστιανική ἠθική ἀμφισβητεῖ στόν αὐτόνομο ἄνθρωπο τή δυνατότητα νά διεκδικεῖ τό πρότυπο καί τό κριτήριο τῆς ἠθικῆς τελείωσης. Μόνον ὁ Χριστός ἐλευθερώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό αὐτόν τόν περιορισμό καί τόν ἀνυψώνει στό ψηλότερο σημεῖο τῆς ὀλοκληρώσεώς του. Εἶναι ἡ ὄντολογική σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ κατά χάρη θέωσή του στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καί ὄχι μόνο ἡ ἠθική τελείωσή του.

Ἡ φιληδονική θεωρία τοῦ Σίγμουντ Φρόυντ. Ἐπιχείρησε νά μᾶς δείξει μέ τή βοήθεια τῆς ψυχολογίας τοῦ βάρθους ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀναπτύσσεται ὄχι μόνο μέ τή βοήθεια τῆς λογικῆς ἀλλά καί μέ τή συμμετοχή τοῦ συναισθήματος. Τό συναίσθημα τροφοδοτεῖται ἀπό τίς διάφορες ἡδονές. Ἡ ὀλοκληρωτική ἀπόλαυση τῆς ἡδονῆς μᾶς δίνει τήν εἰκόνα τοῦ φυσιολογικοῦ ἀνθρώπου. Ἄν τά διάφορα περιστατικά δέν ἐπιτρέπουν στόν ἄνθρωπο ὄλων τῶν ἡλικιῶν (βρεφική, παιδική, ἐφηβική, ὠριμη) τήν ἀπόλαυση τῶν βιολογικῶν ἡδονῶν, τότε μέσα του δημιουργοῦνται φοβερά νευρωτικά συμπλέγματα (Complex). Ἡ θεωρία αὐτή διαδόθηκε σέ πολλά στρώματα τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Ὁ ἄνθρωπος προσπάθησε μέσα σέ μία αὐθαίρετη ἐλευθερία νά ικανοποιεῖ χωρίς κανένα ἔλεγχο τίς βιολογικές ὀρμές του. Ἔτσι φτάσαμε στήν ἀποθέωση τῆς ἀνθρώπινης σάρκας, πού ἀπειλεῖ νά ὀδηγήσει τήν κοινωνία μας σέ μιάν ἀπαράδεκτη ἀποκτῆνωση.

Κριτική θεώρηση. Ὁ Φρόυντ πρόβαλε τήν ἀξία καί τή σημασία τοῦ συναισθήματος γιά τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Μᾶς μίλησε πολύ σωστά γιά τήν περιοχή τοῦ ὑποσυνειδήτου. Μᾶς ἐρμήνευσε τίς διάφορες νευρώσεις τοῦ ἀνθρώπου. Ὅμως εἶδε μέ μεγάλη μονομέρεια τίς πηγές τῶν συναισθημάτων, πού τίς ἐντόπισε στίς διάφορες βιολογικές ὀρμές τοῦ ἀνθρώπου. Εἶδε τόν ἄνθρωπο μόνον βιολογικά καί γι' αὐτό τό σύ-

στημά του τό ἐκμεταλλεύτηκαν οἱ μεταγενέστεροι καί ὀδήγησαν τόν ἄνθρωπο στήν ἀποθέωση τῆς σάρκας (πανσεξουαλισμός). Τό ἀδιέξοδο καί ἡ διαφθορά τοῦ ἀνθρώπου σέ μιά τέτοια θεωρία εἶναι φανερή ἀπό μόνη της. Ὁ Φρόνυτ ἐπηρεάστηκε ἀπό τό κοινωνικό περιβάλλον καί τή θρησκευτική του προέλευση, γι' αὐτό καί δέ δέχτηκε τίς ἀλήθειες τοῦ Εὐαγγελίου πάνω στά θέματα αὐτά. Φρόντισε νά ἀπορρίψει τίς ἐπικρατοῦσες χριστιανικές ἀντιλήψεις καί ἐκείνους τοὺς τρόπους ἀπό τή συμπεριφορά τοῦ ἀνθρώπου, πού ὀδηγοῦσαν τή ζωή του σέ φοβερό ἀδιέξοδο καί καταστρεπτικό διχασμό.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Τό εὐδαιμον ἐλεύθερον, τό δέ ἐλεύθερον τό εὐψυχον» (Θουκυδίδης).
2. «Τό μήτ' ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν. Ὅρος δέ τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν ἡ παντός τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις» (Ἐπίκουρος στό Διογένη Λαέρτιο Χ, 131).
3. «Εὐδαιμων τε καί ὄλβιος.. ἀνάιτιος ἀθανάτοισιν» (Ἡσίοδος, Ἔργα καί ἡμέραι) (= Εὐδαιμων καί εὐτυχημένος εἶναι ἐκεῖνος πού δέ στενοχωρεῖ τοὺς ἀθάνατους θεούς).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί λέγει ἡ θεωρία τοῦ ἡδονισμοῦ καί πῶς ἐλέγχεται; 2) Τί διαφορά βρίσκεις νά ὑπάρχει ἀνάμεσα στόν ἀτομικό καί κοινωνικό εὐδαιμονισμό; 3) Γιατί δέν ἀρκεῖ στόν ἄνθρωπο μόνον ἡ ἠθική τελείωσή του; 4) Γιατί ἡ θεωρία τοῦ Φρόνυτ μᾶς ὀδήγησε στήν ἀποθέωση τῆς ἀνθρώπινης σάρκας;

6. Ἡ ὑλιστική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου

Τά διάφορα ὑλιστικά συστήματα. Ὁ ὑλισμός εἶναι ἓνα φιλοσοφικό σύστημα, πού διδάσκει ὅτι ἡ ὕλη ἀποτελεῖ τή μοναδική οὐσία τόσο στή φύση, ὅσο καί στήν ψυχοσωματική σύσταση τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ὁ ὑλισμός ἀντιτάσσεται στόν ἰδεαλισμό καί στήν πνευματοκρατία, πού ὑποστηρίζουν ὅτι τό πνεῦμα ἔχει πρωταρχική καί οὐσιώδη θέση στόν ἄνθρωπο.

Ὁ ὕλισμός στήν ἀρχαιότητα διακρίνεται στόν ἀτομιστικό ἢ κοσμογονικό καί τόν πνευματολογικό ἢ ἠθικό ὕλισμό. Ὁ ἀτομιστικός ὕλισμός ἐκπροσωπεῖται ἀπό τή σχολή τοῦ Δημόκριτου (Ε΄ - Δ΄ π.Χ. αἰ.) καί τοῦ Ἐπίκουρου (Β΄ π.Χ. - Β΄ μ.Χ. αἰ.). Ἡ θεωρία τῶν ἀτόμων ὑποστηρίζει τήν ποικιλία καί τή μεταβλητότητα (κίνηση) τῶν αἰσθητῶν ὄντων. Ὁ κόσμος ἀποτελεῖται ἀπό ἄπειρα ἄτομα ἢ ἀδιαίρετα σωματίδια, πού εἶναι ἀναρχα, ἄφθαρτα καί αἰώνια. Ἀπό τέτοια ἄτομα ἀποτελοῦνται τά ὑλικά σώματα καί ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μηχανοκρατική αὐτή ἀντίληψη τῆς φύσεως ἐπεκτείνεται σέ ὅλα τά φαινόμενα τῆς ζωῆς, πού ἐξηγοῦνται ὕλιστικά καί τεχνοκρατικά.

Ὁ πνευματολογικός ὕλισμός ἐκπροσωπεῖται ἀπό τοῦς στωικούς φιλόσοφους (Γ΄ π.Χ. - Β΄ μ.Χ. αἰ.). Παραδέχονται τήν ἰδέα μιᾶς ἀρχέγονης καί μοναδικῆς ὕλης, τό «πύρινο πνεῦμα», πού ἀποτελεῖ τή θεία ἀρχή. Αὐτή δημιουργεῖ, διαποτίζει καί διατηρεῖ τά ὄντα καί τή ζωή. Ἀπό αὐτή ἐκπηγάξει ἡ τάξη στόν κόσμο, οἱ ἠθικές ἀρχές καί οἱ νόμοι τῆς δικαιοσύνης. Οἱ στωικοί παραδέχτηκαν τήν ταύτιση ἀνάμεσα στήν ὕλη καί τή μορφή, στήν ἀνάγκη καί τήν ἐλευθερία, στήν ἐμπειρία καί τό λογικό. Δέν μπόρεσαν ὅμως νά ἀποφύγουν ἀπό τή διδασκαλία τοῦ δῦϊσμοῦ (Dualismus), δηλαδή ὅτι προϋπάρχουν μαζί ἡ ὕλη καί τό πνεῦμα, τό καλό καί τό κακό.

Ὁ ὕλισμός στή νεώτερη ἐποχή (ΙΖ΄ μ.Χ. αἰ.) καί ὕστερα ξανά ἐμφανίζεται μέ τή πυρηνική θεώρηση τῆς ὕλης, πού ὅμως συμβαδίζει μέ τή μηχανιστική θεώρηση τῆς φύσεως. Στά μέσα τοῦ ΙΗ΄ μ.Χ. αἰ. καταβάλλεται προσπάθεια νά ἐνωθοῦν τά ὕλιστικά καί τά ἀθεϊστικά συστήματα. Στά μέσα ἐπίσης τοῦ ΙΘ΄ μ.Χ. αἰ. ἀνανεώθηκε ἡ ὕλιστική φιλοσοφική κίνηση, ὡς ἀντίδραση στόν ἀπόλυτο ἰδεαλισμό τοῦ Ἐγέλου. Τή σύζευξη τῶν δύο αὐτῶν κατευθύνσεων ἀναλαμβάνει στήν ἀρχή ὁ διαλεκτικός ὕλισμός καί στή συνέχεια ὁ ἱστορικός ὕλισμός.

Ὁ διαλεκτικός ὕλισμός. Εἶναι τό φιλοσοφικό σύστημα, πού προσπάθησε νά συνδέσει τίς ὕλιστικές δοξασίες μέ τή διαλεκτική μέθοδο.

Ὁ διαλεκτικός ὕλισμός δανείζεται τή διαλεκτική μέθοδο ἀπό τό σύστημα τοῦ γερμανοῦ φιλόσοφου Ἔγκελου (1770-1831 μ.Χ.). Τό πρῶτο στάδιο τῆς διαλεκτικῆς στόν Ἔγελο εἶναι ἡ θέση, δηλαδή ἡ σταθερή κατάσταση, πού βρίσκεται μιά ἰδέα ἢ τό ὄν (π.χ. τό ἀνθρώπινο ἐγώ). Γιά νά ὀλοκληρωθεῖ ὅμως ἡ διαρκῶς ἐξελισσόμενη ἰδέα πρέπει νά ἐξέλθει

από τόν έαυτό της. Συναντά διάφορα αντικείμενα του έξωτερικού κόσμου, πού όμως τήν άλλοιώνουν καί τή φέρνουν σέ μιά αντίθεση μέ αυτά. Είναι τό δεύτερο στάδιο τής μεθόδου, πού τό όνομάζει *άντίθεση*. Τό τρίτο στάδιο είναι ή *σύνθεση*, δηλαδή ή ιδέα ξαναγυρίζει στόν έαυτό της, ως ύποκειμενικό, αντικειμενικό καί απόλυτο πνεύμα. Τό ίδιο συμβαίνει καί μέ τό *έγώ*, όταν έξέρχεται από τόν έαυτό του καί συναντά τά άλλα *έγώ*. Ζητεί από αυτά τήν άναγνώριση τής αύτοτέλειάς του. Τήν ίδια όμως αύτοτέλεια ζητούν καί τά άλλα *έγώ* από αυτό. Οί διαφορετικές απαιτήσεις γιά άναγνώριση προκαλούν ένα τιτάνιο άγώνα ανάμεσα στά ποικίλα *έγώ*. Τό κάθε *έγώ* άγωνίζεται νά εκμηδενίσει τά άλλα καί άμα τό κατορθώσει, τότε βγαίνει νικητής καί γίνεται ό κύριος. Όλα τά άλλα ύποτάσσονται στό νικητή καί γίνονται οί δούλοι. Ό δούλος *έργάζεται* γιά νά απολαμβάνει ό κύριος τήν ώφελιμότητα τών διαφόρων πραγμάτων. Ό στάση του δούλου μέ τήν *έργασία* του είναι *ένεργητική*, *ένω* του κυρίου γίνεται *παθητική*. Αρχίζει μιά *άντίθεση* στίς σχέσεις τους. Ό αύτοτέλεια του κυρίου *έξαρτάται* τώρα από τήν *έργασία* καί τή συμπεριφορά του δούλου. Ό *σύνθεση*, δηλαδή ή άρση τής αντιθέσεως, βρίσκεται στήν *άπελευθέρωση* του δούλου, όπου στήν *έλευθερία* καί τήν *άγάπη* ολοκληρώνεται τό *άνθρώπινο* *έγώ*.

Τό άλλο στοιχείο του διαλεκτικού *ύλισμου* είναι ό *μονομερής* *τονισμός* τής *ύλικότητας*, του *έξωτερικού* κόσμου. Ό κόσμος *άποτελείται* *μόνον* από *ύλη*, πού βρίσκεται σέ μιά *άδιάκοπη* *κίνηση*. Ό *ύλικός* *κόσμος* είναι τό *θέατρο* τών *μεταβολών* στίς *διάφορες* *μορφές*, στίς *όποιες* *συμμετέχει* καί ό *άνθρωπος*, πού είναι *καθαρά* *προϊόν* *αύτης* *τής* *ύλικής* *φύσεως*. Ό *άνθρώπινη* *συνείδηση* είναι καί *αυτή* *ένα* *από* *τά* *άνωτερα* *προϊόντα* *τής* *ύλης* *καί* *παίζει* *δευτερεύοντα* *ρόλο* *στή* *διαμόρφωση* *του* *έξωτερικού* *κόσμου*. Ό *γνώση* *δημιουργείται* *από* *τήν* *ύλη*, πού *έρεθίζει* *τά* *αίσθητήρια* *όργανα* *του* *άνθρώπου*. Τά *διάφορα* *αισθήματα* *του* *άνθρώπου* *άντικατοπτρίζουν* *τά* *ύλικά* *αντικείμενα* *του* *κόσμου*, πού *ύπάρχουν* *άνεξάρτητα* *από* *τό* *ύποκείμενο*, δηλαδή *τόν* *άνθρωπο*. Οί *κυριότεροι* *έκπρόσωποι* *του* *διαλεκτικού* *ύλισμου* *είναι*: ό *Κάρολος* *Μάρξ*, ό *Λουδοβίκος* *Φόϋερμπαχ*, ό *Φρειδερίκος* *Ένγκελς* καί ό *Βλαδίμηρος* *Λένιν*.

Ό ιστορικός ύλισμός. Είναι τό φιλοσοφικό σύστημα, πού προσπαθεί νά *έφαρμόσει* *τή* *θεωρία* *του* *διαλεκτικού* *ύλισμου* *καί* *μάλιστα* *στίς* *οικονομικές* *συνθήκες* *γιά* *τήν* *παραγωγή* *καί* *τήν* *άπόλαυση* *τών* *ύλικών* *άγα-*

θῶν. Οἱ οικονομικές συνθήκες ἀποτελοῦν τὴν ὑποδομὴ τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Πάνω σ' αὐτοὺς οἰκοδομοῦνται ὅλοι οἱ νομικοὶ καὶ πολιτικοὶ θεσμοί, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ περιεχόμενο τῶν πολιτιστικῶν, φιλοσοφικῶν, θρησκευτικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἱστορικός ὕλισμός ἀναγνωρίζει τὴ δυσαρμονία ἀνάμεσα στὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ φύση, ὅπως ἐπίσης καὶ τὶς ἀντιθέσεις στὶς κοινωνικές τάξεις τῶν ἀνθρώπων. Ἡ δυσαρμονία στὴν ἀπόλαυση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν δημιουργεῖ τὶς ταξικές διακρίσεις καὶ τοὺς ταξικούς ἀγῶνες, πού τελικὰ διχάζουν τὸν ἄνθρωπο καὶ ἀναστατώνουν τὴν κοινωνία. Γιά τὸν ἱστορικό ὕλισμό ἡ ὑλικὴ ζωὴ ἀποτελεῖ τὸ πρωταρχικό δεδομένο, ἐνῶ ὁ πνευματικός βίος εἶναι κάτι τὸ δευτερεύον καὶ παράγωγο. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἀναζητήσῃ τὶς πηγές τοῦ πνευματικοῦ βίου στὴ βελτίωση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη κοινωνία. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ὁ ἱστορικός ὕλισμός μοιάζει μὲ τὴ θεωρία τοῦ πραγματισμοῦ, πού δέχεται τὴν ἀλήθεια μόνον ὡς πρακτικὴ ὠφέλεια καὶ πού προσφέρεται γιὰ νὰ διευκολύνει τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ.

Βασικά σημεῖα τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ. Κατὰ τὸν ἱστορικό ὕλισμό δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἡ φιλοσοφία, ὡς ἀντικειμενικός καὶ ἀμερόληπτος στοχασμός· ὑπάρχει μόνον ὡς δικαίωση τῶν συμφερόντων μιᾶς ὀρισμένης τάξεως. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἱστορικός ὕλισμός, ὡς φιλοσοφικό σύστημα δικαίωνει τὸν ἀγῶνα τοῦ προλεταριάτου, πού ἀποβλέπει στὴν πραγμάτωση καὶ ἐπικράτηση τῆς ἀταξικῆς κοινωνίας. Ἡ ψυχολογία, ὡς ἐπιστῆμη, πού ἐξετάζει τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ, γιατί τὰ ψυχικὰ φαινόμενα ἀποτελοῦν γιὰ τὸν ἱστορικό ὕλισμό, ἀντιδράσεις τοῦ νευρικοῦ συστήματος στὸν ἀνθρώπινο ὄργανισμό. Οἱ θρησκευτικές καὶ ἠθικές ἀξίες ἀποτελοῦν ὑποκειμενικὴ ἐφεύρεση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐξυπηρετοῦν τὰ συμφέροντα τῶν κυρίαρχων τάξεων. Ἡ θρησκευτικὴ ἀγάπη ἀπορρίπτεται, γιατί ἀποτρέπει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τοὺς ταξικούς ἀγῶνες. Οἱ ἠθικές ἀξίες κάθε ἐποχῆς ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ βαθμὸ τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἡθικό εἶναι ὅ,τι διευκολύνει καὶ προάγει τὸν ἄνθρωπο στοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομίας καὶ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Οἱ αἰσθητικές καὶ καλλιτεχνικές ἀξίες ἀναγνωρίζονται, ἐφ' ὅσον ἐξυπηρετοῦν τὴν πάλῃ τῶν τάξεων. Ἡ πραγματοποίηση τῆς ἀταξικῆς κοινωνίας θὰ ἀποτελέσῃ τὴν τελικὴ φάση τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως. Ἐδῶ θὰ ἐκλείψουν οἱ κοινωνικές τάξεις καὶ ἡ ἀνθρωπότητα θὰ φτάσῃ

από τήν αναγκαιότητα στην έλευθερία, όπου δέ θά χρειάζεται φροντίδα καί συμπαράσταση. Έτσι δέ θά υπάρχει ανάγκη κρατικής οργάνωσης. Τό κράτος θά γίνει αυτόματα περιττό καί άχρηστο.

Κριτική θεώρηση του ιστορικού υλισμού.

1. Ένώ τό οικοδόμημα του ιστορικού υλισμού στηρίζεται στον οικονομικό παράγοντα, όμως πάνω στην πράξη παραδέχεται καί τήν επίδραση, πού έχουν στην ιστορική εξέλιξη οί διάφορες θεωρίες καί ιδέες. Έτσι έξηγείται καί τό ότι ή προπαγάνδα του συστήματος στηρίζεται στην αποκλειστική αποδοχή των ιδεών καί στην ιδεολογική διαφώτιση των ανθρώπων μέ όλα τά μέσα του ιστορικού υλισμού.

2. Υπάρχει μιά βασική διαφορά καί αντίνομία ανάμεσα στη διαλεκτική μέθοδο του Έγγελου καί του ιστορικού υλισμού. Στόν Έγγελο ή αντίθεση παρουσιάζεται μεταξύ των ανθρώπινων εγώ καί συνειδησεων. Ό Κ. Μάρξ όμως, έκλαμβάνει τήν ανθρώπινη συνείδηση ως άντανά κλαση τής φυσικής πραγματικότητας. Πώς μπορεί όμως νά γίνεται αυτό, άφου ή ίδια ή φύση άποτελεί τήν άρχική πραγματικότητα του ανθρώπου; Στην συνέχεια ο ιστορικός υλισμός παραδέχεται ότι από τήν πάλη του ανθρώπου μέ τή φύση, δημιουργείται ο κόσμος των υλικών αγαθών, πού φανερώνει τήν ανθρώπινη ουσία. Τό περίεργο όμως είναι ότι τά υλικά αγαθά, δηλαδή τό κεφάλαιο, πού πρέπει νά είναι τό παράγωγο τής ανθρώπινης εργασίας, υποδουλώνει τόν άνθρωπο στά πράγματα, του άφαιρεί τήν αξία καί τόν κάνει αντικείμενο εκμεταλλεύσεως καί φοβερής άδικίας.

3. Ό ιστορικός υλισμός δέν μπορεί ως φιλοσοφικό σύστημα, νά συμβιβάσει τόν υλισμό μέ τόν πραγματισμό. Ό υλισμός καθορίζει τή γνώση, ως άπεικόνιση τής προϋπάρχουσας ύλης, πού όμως δέν έξαρτάται από τό ύποκείμενο, δηλαδή τόν άνθρωπο. Ό πραγματισμός λέγει ότι ή αλήθεια διαπιστώνεται από τόν άνθρωπο στίς μεταβλητές συνθήκες τής ζωής του καί όταν μάλιστα ώφελείται πραγματικά στην ανάπτυξη καί διατήρηση τής ζωής του.

4. Ό ιστορικός υλισμός χαρακτηρίζει τό οικονομικό φαινόμενο ως υλιστικό, ένω στην πραγματικότητα πρόκειται γιά ένα ψυχολογικό φαινόμενο. Τό αίσθημα τής πείνας καί τής φτώχειας πιέζει ψυχολογικά τόν άνθρωπο καί τόν αναγκάζει νά προβεί σέ ενέργειες οικονομικής φύσεως. Δηλαδή νά έργασθει μέ τέτοιο τρόπο, ώστε νά άποκτήσει γιά τόν

εαυτό του καί τούς άλλους μίαν οικονομική ἐπάρκεια. Γιά νά ἀναπτυχθεῖ ὁμως ἡ οἰκονομία, ὡς κοινωνικό καί ἀνθρωπολογικό σύστημα, χρειάζεται καί τήν πνευματική ὠθηση καί ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ διανομή, π.χ. τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, πού προέρχονται ἀπό τήν ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, πρέπει νά στηρίζεται στή θεμελιώδη ἰδέα τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀδελφότητος τῶν ἀνθρώπων. Ὅλα ὁμως αὐτά δέν μπορεῖ νά ἐξηγηθοῦν ἐπαρκῶς μέ τή μονομερῆ ὑλιστική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου καί τῶν οικονομικῶν παραγόντων.

5. Ἡ ἀπόλυτη ὑπερτίμηση τοῦ οικονομικοῦ παραγόντα στόν ἱστορικό ὑλισμό ὀφείλεται καί στή νοοτροπία τῆς ἐποχῆς, πού συντέλεσε στή δημιουργία καί τήν ἀνάπτυξή του. Στά μέσα τοῦ παρελθόντα αἰώνα ὑπῆρχε μεγάλο καί ζωηρό ἐνδιαφέρον γιά τά οικονομικά προβλήματα. Σ' αὐτό εἶχε ὠθήσει καί ἡ διάδοση τῆς θεωρίας τοῦ ὑλισμοῦ, μέ τίς ἐπιπτώσεις στήν πρακτική ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί ἰδιαίτερα τῶν λαϊκῶν μαζῶν. Ἐτσι ἐξηγεῖται καί ἡ εὐκόλη ἐξάπλωση τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ ἀνάμεσα στίς μάζες τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί εἶναι ὁ ὑλισμός, ὡς φιλοσοφικό σύστημα; 2) Πῶς παρουσιάζεται ὁ ὑλισμός στήν ἀρχαιότητα; 3) Τί εἶναι ὁ διαλεκτικός ὑλισμός; 4) Ποιά εἶναι τά βασικά σημεῖα τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ; 5) Πῶς κρίνεται ὁ ἱστορικός ὑλισμός, ὡς φιλοσοφικό σύστημα;

7. Ἡ θεωρία τοῦ ὑπαρξισμοῦ γιά τόν ἀνθρωπο.

Τί εἶναι ὁ ὑπαρξισμός. Εἶναι ἓνα φιλοσοφικό κίνημα πού διαδόθηκε στούς νεώτερους χρόνους καί ἐνδιαφέρεται κυρίως γιά τά ἐξῆς ἐρωτήματα: Τί εἶναι ὁ ἀνθρωπος; Ἐχει νόημα ἡ ἀνθρώπινη ζωή; Μπορεῖ ὁ ἀνθρωπος νά βρεῖ καί νά ζήσει τό ἀληθινό νόημα τῆς ζωῆς του; Τί εἶναι ὁ κόσμος καί οἱ ἄλλοι ἀνθρωποι; Ὁ ὑπαρξισμός ξεκινᾷ ἀπό τή διαπίστωση ὅτι ὀρισμένα γεγονότα χαρακτηρίζουν καί κατευθύνουν τήν ἀνθρώπινη ζωή. Ἡ ζωή εἶναι γεμάτη ἀπό ἀνασφάλεια καί ἀγωνία. Γι' αὐτό καί ὁ ἀνθρωπος αισθάνεται μόνος καί ἔρημος στόν κόσμο. Κάθε στιγμή ἀντιμετωπίζει μπροστά του τήν καταστροφή καί τό θάνατο. Ἡ ζωή του εἶναι

ζυμωμένη με τό φόβο και τόν ἴλιγγο, πού τοῦ δημιουργοῦν ἀφόρητες νευρωτικές καταστάσεις.

Σ' ὅλα αὐτά τά προβλήματα προσπαθεῖ νά ἀπαντήσῃ ὁ ὑπαρξισμός. Ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος μέ τήν ἐλεύθερη θέλησή του μπορεῖ νά ξεπεράσῃ ὅλα τά βασανιστικά του προβλήματα. Ἡ ἐλευθερία εἶναι κάτι τό πρωταρχικό στόν ἄνθρωπο. Τόν βοηθεῖ νά ἐγκαταλείπει τή στατικότητα καί νά βρῆκεται σέ μιάν ἀδιάκοπη κίνηση καί ἐνέργεια. Μέ τήν πράξη ὁ ἄνθρωπος διαλέγει αὐτό πού πρέπει νά γίνει. "Ἐτσι ξεπερνάει αὐτό πού εἶναι, δηλαδή τόν ἑαυτό του, καί γίνεται ἀληθινή ὑπαρξη.

Ὁ ὑπαρξισμός εἶναι μιὰ μεγάλη καί δύσκολη περιοχή τῆς φιλοσοφίας. Ἐμεῖς θά ἐξετάσουμε μερικά βασικά σημεῖα του, πού τά συναντᾶμε κυρίως σέ τρεῖς ἐκπροσώπους του: α) στόν Σέρεν Κίρκεγκωρ (Søren Kierkegaard), πού θεωρεῖται ὁ ἰδρυτής τοῦ ὑπαρξισμοῦ, β) στόν Γκαμπριέλ Μαρσέλ (Gabriel Marcel), πού ἐκπροσωπεῖ τό χριστιανικό ὑπαρξισμό καί γ) στόν Ἰωάννη Παῦλο Σάρτρ (Jean Paul Sartre), πού ἀντιπροσωπεύει τόν ἄθεο ὑπαρξισμό.

Ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη στόν Kierkegaard (1813-1855). Ἦταν Δανός θεολόγος καί φιλόσοφος. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς του ἐγίναν ἀφορμή νά ἀντιληφθεῖ, ὅτι ἀκολουθοῦν τή χριστιανική θρησκεία μόνο γιά νά σταδιοδρομήσουν πετυχημένα καί λαμπρά στήν κοινωνία. "Ἐνας τέτοιος ἄνθρωπος δέν καταλαβαίνει τίποτε ἀπό τόν ἑαυτό του καί τό Θεό, γιατί στηρίζεται στίς ὑλικές ἀξίες (χρήματα, ἀπολαύσεις) καί σέ παροδικές καταστάσεις (ἀξιώματα, κοινωνική ἀναγνώριση). "Ὅταν ὁ ἄνθρωπος βρεθεῖ στή μοναξιά καί τήν ἐγκατάλειψη, τότε ἀνοίγει τόν ἑαυτό του γιά νά συναντήσῃ ἄλλα πρόσωπα. "Ἐτσι ὑπερβαίνει τό ἐγώ του καί φτάνει στό χώρο τῆς ἀληθινῆς ὑπάρξεως. Σέ μιὰ τέτοια συνάντηση μπορεῖ νά ἴνακαλύψῃ καί τό Θεό καί ἔτσι νά πιστεῦσῃ ἀληθινά στήν ὑπαρξή Του.

Ὁ Κίρκεγκωρ διακρίνει τρεῖς περιοχές, ὅπου κινεῖται ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη:

1. Ἡ περιοχή τῶν αἰσθήσεων. Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ νά ἀπολαύσῃ κάθε στιγμή τῆς ζωῆς του. Χρησιμοποιεῖ τούς ἄλλους ὡς μέσο γιά τή δική του ἱκανοποίηση. Ἐτσι παραμένει μακριά ἀπό τό αὐθεντικό νόημα τῆς ζωῆς καί τῆς ὑπάρξεως. Ὁ κόσμος καί οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι εἶναι γι' αὐτόν μόνον ἀντικείμενα ἀπολαύσεως καί ὄχι πρόσωπα μέ τά ὅποια νά ἐπικοινωνεῖ προσωπικά.

2. Ἡ περιοχή τῆς ἠθικῆς. Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος ἀσχολεῖται μέ τήν ἀπόκτηση ὀρισμένων ἀρετῶν, πού εὐκόλα ἀναγνωρίζονται ἀπό τήν ἀνθρώπινη κοινωνία. Μέ εὐχέρεια προσαρμόζεται στίς ἠθικές καί κοινωνικές ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς. Οἱ καλές πράξεις του εἶναι ἐξωτερικές καί ἐπιφανειακές. Ἔτσι δέ φτάνουν τό βαθύτερο στρώμα τῆς ὑπάρξεως, πού τελικά παραμένει ἄγνωστο καί ἀκαλλιέργητο.

3. Ἡ περιοχή τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ὁ Χριστιανισμός εἶναι μιά θρησκεία παράδοση. Στηρίζεται στό μυστήριο τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ, ὅπου παραμένει ἀκατανόητο στό ἀνθρώπινο λογικό. Ὁ ἄνθρωπος σκανδαλίζεται, ὅταν βλέπει τό Θεό στό πρόσωπο τοῦ ταπεινοῦ Χριστοῦ, πού τελικά ὑποφέρει τό σταυρικό θάνατο σάν κακοῦργος. Μέ τήν πίστη στό Χριστό ὁ ἄνθρωπος ξεπερνᾷ αὐτή τήν παραδοξότητα καί πιστεύοντας στό Θεό, ἀνακαλύπτει τήν ἀληθινή ὑπαρξη.

Ὁ χριστιανικός ὑπαρξισμός τοῦ G. Marcel (1889-1973). Ὁ Μαρσέλ κατά τόν Α' παγκόσμιο πόλεμο ὑπηρετοῦσε στόν Ἐρυθρό Σταυρό. Ἔτσι ἐζησε έντονα τήν τραγικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ἀντιμετωπίζει τό θάνατο. Ὁ Μαρσέλ βλέπει τή ζωή ὡς μυστήριο, γιατί ἀλλοιώτικα θά ἦταν ἀφόρητη καί ἄχρηστη. Ὁ ἄνθρωπος γιά νά ἀνακαλύψει τό ἀληθινό νόημα τῆς ζωῆς χρειάζεται μιά πνευματική κάθαρση: τήν ταπείνωση.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ταπεινός, προσφέρει στούς ἄλλους ἐπικοινωνία καί προσωπική ἀγάπη, χωρίς νά ὑπολογίζει στή δική τους ἀνταπόκριση. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος δείχνει πῶς εἶναι ἐλεύθερος καί ζεῖ ἀληθινά τήν ὑπαρξη του. Ὅταν ὅμως κανεῖς λαμβάνει διαρκῶς ἀπό τούς ἄλλους, χωρίς νά προσφέρει τίποτε, τότε ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη βρίσκεται σέ ἀνησυχία, ἀγωνία καί ἀπόγνωση.

Ὁ Μαρσέλ εἶναι στοχαστής καί σκέπτεται μέ τή βοήθεια τῆς πίστεως στό Θεό. Μόνον ὁ πιστός ἄνθρωπος μπορεῖ νά ἀνακαλύψει τήν ἀληθινή ὑπαρξη. Ἡ πίστη εἶναι μιά δημιουργική ἐπικοινωνία καί ἀνταλλαγή ζωῆς μέ τούς ἄλλους. Ὁ Θεός ἐμπιστεύεται τόν ἄνθρωπο, γιατί τόν ἀγαπᾷ. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός, ὅταν θαυματοουργοῦσε, ἔλεγε: «ἡ πίστις σου σέσωκῆ σε». Ὅταν ὁ ἄνθρωπος δεχθεῖ μέσα του τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, θά Τόν πιστεύσει ὑπαρξιακά. Θά παραδώσει τόν ἑαυτό του στά χέρια τοῦ Θεοῦ καί θά ἀπολαύσει τό μυστήριο τῆς ὑπάρξεως πού εἶναι βασικά δῶρο τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ὑπαρξιακὴ φιλοσοφία τοῦ Σάρτρ (1905–1979). Ὁ Σάρτρ ἐμφανίζεται στὴ Γαλλία ὡς φιλόσοφος, μυθιστοριογράφος καὶ θεατρικὸς συγγραφέας. Τὸ βασικὸ τοῦ ἔργο ἔχει τὸν τίτλο: «Τὸ εἶναι καὶ τὸ μὴδὲν». Ὁ Σάρτρ ἀνέπτυξε τίς πιὸ ἀκραίες θέσεις τοῦ ὑπαρξισμοῦ καὶ ὁμολόγησε ἀπεριφραστα τὴν ἀθεΐα του. Γιά τὸν Σάρτρ ὁ ἄνθρωπος γίνεται πραγματικὴ ὑπαρξη ἀπὸ τὴ στιγμή πού μπορεί νά διαλέγει ἀνάμεσα σέ πολλὰ πράγματα. Αὐτὸ δείχνει πὼς εἶναι ἐλεύθερος. Ἡ ἐλευθερία του ὅμως φτάνει μέχρι τὸ ὄριο τοῦ θανάτου, πού ἀσχημίζει τὴ ζωὴ καὶ τὴν κάνει ἀσκοπη καὶ ἀνώφελη. *Γιὰ νά στηριξοῦν ὁ Σάρτρ αὐτὴ τὴν ἀδυναμία τῆς ἐλευθερίας τὴ μετατρέπει σέ αὐθαιρέσια.* Ὁ ἄνθρωπος μπορεί νά κάνει ὅ,τι φαντάζεται καὶ ἐπιθυμεῖ. Αὐτὴ ἡ αὐθαίρετη ἐλευθερία ὁδηγεῖ ὅμως τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ σέ ὀλοκληρωτικὸ ναυάγιο. Ὁ ἄνθρωπος γεμίζει τὴν ὑπαρξὴ του μέ ἀγωνία καὶ ἀηδία. *Ὁ Σάρτρ ὀμιλεῖ διαρκῶς γιὰ τὴν ἀδι-ἀκοπη ναυτιία καὶ τὴν ἀποπνικτικὴ πλήξη τοῦ ἀνθρώπου.* Βλέπει πὼς οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τὸν χρησιμοποιοῦν σάν ἀντικείμενο καὶ σάν μέσο γιὰ νά ἰκανοποιοῦν τὸν ἐγωισμό τους. Ἔτσι ὁ ἄλλος κόσμος, ὀλοκληρῆ ἢ κοινωνία εἶναι ὁ ἀσπονδος ἐχθρὸς του. «Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι εἶναι ἡ κόλαση μου» λέγει χαρακτηριστικὰ ὁ Σάρτρ.

Τελικὰ ὁ Σάρτρ ἀρνεῖται τὸ Θεό, γιατί πιστεύει στὴν αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου. Πάνω στὴν πράξη ὅμως δοκιμάζει τὸ κενὸ τοῦ ἄθεου ἀνθρώπου καὶ νιώθει τὴν ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο χῶρο. Τὸ περιεργό εἶναι ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ μάλιστα νέοι ἀκολούθησαν τίς παράλογες ἰδέες τοῦ Σάρτρ. Προσπάθησαν νά ἰκανοποιήσουν τὸν ἐγωισμό τους μέ τὴν ἀχαλίνωτη ἀπόλαυση τῆς ἀνθρώπινης σάρκα. Ἡ λύση ὅμως αὐτὴ ἀντὶ νά βοηθησοῦν τὸν ἄνθρωπο, τοῦ προσθεσε ἀθλιότητα καὶ ἀνυπόφορη ἀηδία.

Ἡ κίνηση τοῦ ἄθεου ὑπαρξισμοῦ δημιούργησε καὶ τὰ διάφορα ἀναρχικὰ κινήματα (πνευματικά, κοινωνικά, πολιτικά κ. ἄ.) Σ' αὐτὰ συμμετέχουν καὶ νέοι ἄνθρωποι, πού ὀραματίζονται μιὰ καινούργια ζωὴ καὶ πιστεύουν ὅτι μποροῦν νά τὴν πραγματοποιήσουν καὶ νά τὴν κερδίσουν καταστρέφοντας κάθε τι τὸ κατεστημένο πού τοὺς ἐνοχλεῖ καὶ τοὺς ἀπειλεῖ. Γιὰ νά δείξουν τὴν ἀξία τους, ἀρνοῦνται ὅλες τίς ἄλλες ἀξίες, πού δέν παραδέχονται. Γιὰ νά διεκδικήσουν τὴν ἐλευθερία τους, ὑποτιμοῦν καὶ περιφρονοῦν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἔτσι φτάσαμε στὴν τραγικότητα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, πού χρειάζεται οὐσιαστικὴ βοήθεια γιὰ νά περισώσει τὴν παραπαίουσα ὑπαρξὴ του.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Τό ιστορικό γεγονός είναι πώς ό Θεός, ό αιώνιος, εμφάνιστηχι σί όρισμένο χρονικό σημείο, μέ τή μορφή ενός ανθρώπου... Ό ισχυρισμός πώς ό Θεός ήπληξε μέ ανθρώπινη μορφή... είναι άκριβώς τό παράδοξο μέ τήν άσθηρότερη έννοια τού όρου, τό άπόλυτο παράδοξο» (Κίρκεγκωρ).
2. «Βλέπεις αυτό τό κενό πού είναι πάνω άπό τά κεφάλια μας; Είναι ό Θεός. Βλέπεις αυτή τή ρωγή στήν πόρτα; Είναι ό Θεός. Βλέπεις αυτή τήν τρύπα στή γη; Είναι επίσης ό Θεός. Η σιωπή είναι ό Θεός. Η άπορία είναι ό Θεός (Ι. Σάρτρ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πώς άπαντά ό ύπαρξισμός στά προβλήματα τού ανθρώπου; 2) Σέ ποιές περιοχές κινείται ή ανθρώπινη ύπαρξη κατά τόν Κίρκεγκωρ; 3) Μέ ποιο τρόπο βοηθει ό Μαρσελ τον άνθρωπο νά ανακαλύψει τήν ύπαρξη του; 4) Ποιές άρχές δέχεται ό Σάρτρ στή φιλοσοφία του; 5) Γιατί ό άνθρωπος κάνει λαθεμένη χρήση στήν έλευθερία του;

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΚΑΙΝΗ ΖΩΗ

Α΄ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

1. Ὁ ἄνθρωπος καί ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου.

Ὁ ὑλικός κόσμος. Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου ἀπό τό Θεό ἀποτελεῖ τό πρῶτο ἄρθρο τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως. «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν... ποιητήν οὐρανοῦ καί γῆς ὁρατῶν τε πάντων καί ἀορατῶν». Ἡ πίστη αὐτή εἶναι ἀπαραίτητη, γιατί ὅλα τά κτίσματα ἀποκτοῦν τήν ἀξία τους, ὄχι ἀπό μόνα τους, ἀλλά ὅταν παραπέμπουν τόν ἄνθρωπο στήν αἰτία τῆς δημιουργίας τους. Ἡ Ἁγία Γραφή λέγει ὅτι «οἱ οὐρανοί διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποιῆσιν δέ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τό στερέωμα» (Ψαλμ. 18, 1). Ἔτσι ἡ κτίση ἀπεικονίζει τήν παρουσία καί τή δόξα τοῦ Θεοῦ - Δημιουργοῦ.

Ὅταν ὁ πιστός θεᾶται τή φύση, ὁδηγεῖται στή λατρεία καί τή δοξολογία τοῦ Θεοῦ. Αὐτή τήν ἀλήθεια ὑπογραμμίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅταν γράφει: «Τά γάρ ἀόρατα αὐτοῦ (Θεοῦ) ἀπό κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἤ τε ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καί θεϊότης» (Ρωμ. α΄ 20). Οἱ ἀόρατες ιδιότητες τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ἡ αἰώνια δύναμη καί ἡ θεότητα Του, βλέπονται καθαρά ἀπό τότε πού δημιουργήθηκε ὁ κόσμος. Γίνονται νοητές μέσα ἀπό τά δημιουργήματα, ὥστε οἱ ἄνθρωποι νά εἶναι ἀναπολόγητοι, γιατί ἐνῶ γνώρισαν τό Θεό, δέν Τόν τίμησαν ὡς Θεό, οὔτε Τόν εὐχαρίστησαν. Ἔτσι τά ὑλικά ἀγαθά τῆς δημιουργίας ἀποκτοῦν ἀληθινή ἀξία, ὅταν βοηθοῦν τόν ἄνθρωπο νά ἐπικοινωνεῖ μέ τό Θεό.

Ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ φυσικὸς κόσμος. Ὁ ὑλικὸς κόσμος εἶναι ἡ προϋπόθεση γιὰ νὰ ὑπάρξει ὁ ἄνθρωπος, πού δημιουργεῖται τὴν τελευταία ἡμέρα τῆς δημιουργίας. Ὁ ἄνθρωπος παίρνει ἀπὸ τὸ Θεὸ τὴν ἐντολὴ νὰ ἐξουσιάζει κυριαρχικὰ πάνω στὴ φυσικὴ δημιουργία. «...πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς, καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς...». (Γεν. α' 28). Ὁ Θεὸς ἔδωσε στὸν ἄνθρωπο τὴν ἰκανότητα καὶ συνάμα τὴ δυνατότητα νὰ καλλιεργεῖ καὶ νὰ προάγει τὴ ζωὴ τῆς φύσεως, δημιουργώντας ἐκεῖνο, πού ὀνομάζουμε πολιτισμό. Ὁταν ὁ ἄνθρωπος φροντίζει τὴ φυσικὴ δημιουργία καὶ ἀξιοποιεῖ τίς ἀνυπολόγιστες δυνατότητες, πού κρύβει μέσα του ὁ ὑλικὸς κόσμος, διασφαλίζει καὶ τὴ δικὴ του ὑπαρξή.

Ὁ κόσμος δημιουργήθηκε ὡς «ὕλικό», πού μπορεῖ νὰ τὸ χρησιμοποιήσει ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ ἀνακαλύψει τὸ βαθύτερο νόημα τῆς ζωῆς του. Ὅσο πιὸ συνειδητὰ ἀναστρέφεται μὲ τὴν ὑλικὴ κτίση ὁ ἄνθρωπος καὶ τὴν διακονεῖ μὲ ἀγάπη καὶ ἐκτίμηση, τόσο περισσότερο ἀνακαλύπτει μπροστὰ του τὴν πρόνοια καὶ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἀποδέχεται μὲν τὸν κόσμο, ἀλλὰ νὰ μὴν ἀναγνωρίζει τὸ Δημιουργό. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση τὰ ὑλικά ἀγαθὰ ἐξυπηρετοῦν μόνο τίς ἀτομικὲς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ζωὴ του γίνεται βιολογικὴ, γιατί ἐκτός ἀπὸ τὴν ὕλη δὲν ἀναγνωρίζει τίποτε ἄλλο. Ὁ ἄνθρωπος πού ἀπορρίπτει τὸ Θεὸ εἶναι ἀναγκασμένος νὰ δεχτεῖ τὴν ὑλικὴ κτίση ὡς αὐτοσκοπὸ. Ἔτσι λατρεύει τὰ δημιουργήματα καὶ γιὰ νὰ τὰ ἀποκτήσει γίνεται δούλος καὶ ὑποτάσσεται στὴ δύναμή τους. Γιὰ νὰ «ζήσει» τρέφεται μὲ περισσότερα ὑλικά ἀγαθὰ. Μὲ τὴν πάροδο ὅμως τοῦ χρόνου διαπιστώνει ὅτι ἡ τροφή εἶναι ζωὴ ἀπνεκρωμένη, ὅταν τὴν ἀποκόψει ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς, πού εἶναι ὁ Θεός.

Ἡ φθορὰ τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Μὲ τὴν ἁμαρτία ὁ ἄνθρωπος ἔδειξε πῶς δὲν θέλει νὰ βλέπει τὸν κόσμο νὰ διαποτίζεται ἀπὸ τὴν παρουσία καὶ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος τῶρα θέλει τὸν κόσμο νὰ εἶναι ἐντελῶς δικὸς του καὶ νὰ τὸν χρησιμοποιεῖ, ὅπως αὐτὸς θέλει. Ὁ ἐγωισμὸς καὶ ἡ φιλαυτία τοῦ ἀνθρώπου ἄλλαξαν τὴ φυσικὴ πορεία τῶν δημιουργημάτων. Ἀντὶ ὁ ἄνθρωπος νὰ διακονεῖ τὸν κόσμο μὲ τὴν ἐργασία του, τῶρα θέλει νὰ ὑπηρετεῖται ἀπὸ τὰ ὑλικά κτίσματα. Σκοπὸς του εἶναι ἡ ἐγωιστικὴ ἀπόλαυση καὶ ὄχι ἡ προσφορὰ τῆς ἀγάπης του. Ἡ ἁμαρτία ἔκανε τὸν ἄνθρωπο δούλο τῶν παθῶν, γιατί ἐξαρτᾶ τὸν

ἑαυτοῦ του ἀποκλειστικά ἀπὸ τὸν ὑλικὸ κόσμον, ποῦ ἀποκόπηκε ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ καταδικάστηκε στὴν πτῶση, τὴ φθορὰ καὶ τὸ θάνατον. Εἶναι αὐτὸ ποῦ λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Διὰ τῆς ἁμαρτίας εἰσηλθε εἰς τὸν κόσμον ὁ θάνατος» (Ρωμ. ε' 12). Ὁ ἄνθρωπος τώρα εἶναι τόσο πολὺ δεμένος μετὰ τὴν κτίση, ὥστε ἡ ἁμαρτία του συμπαρέσυρε ὁλόκληρον τὸν κόσμον στὴν πτῶση καὶ τὴ φθορὰ. «Ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν» (Ρωμ. η' 22). Μετὰ τὴν ἁμαρτία ὁ ἄνθρωπος διάλεξε μιὰ ζωὴ ποῦ εἶναι καταδικασμένη σὲ θάνατον, γιατί ἀποξενώθηκε καὶ ἀπομονώθηκε ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἀνακαινίσιση τοῦ κόσμου. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνακαινίζει τὸν κόσμον καὶ λυτρῶνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴ φθορὰ καὶ τὸ θάνατον. Αὐτὸ ἔγινε στὸν ἑαυτοῦ Του, ὅταν ἔνωσε ἀδιάσπαστα τὸ ἀνθρώπινον γένος μετὰ τὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Κύριος ὑπηρετεῖ μετὰ ἀγάπη ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔτσι φανερώνει ποῖο εἶναι τὸ πραγματικὸ νόημα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς.

Μετὰ τὸ Χριστὸ ἡ ὑλικὴ κτίσις παίρνει ἕνα καινούργιον νόημα, ποῦ ἐκπηγάζει ἀπὸ τὸ μυστήριον τῆς ἐνότητος τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὸ Θεὸ. Εἶναι ἡ Ἐκκλησία, μέσα στὴν ὁποία ὁ ὑλικὸς κόσμος ξαναπαίρνει τὴν πραγματικὴν του θέσιν. Τὸ ὕψιστον σημεῖον αὐτῆς τῆς κοινωνίας εἶναι ἡ μετοχὴ τοῦ ἀνθρώπου στὴ ζωὴ τοῦ Κυρίου μετὰ τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ὁ ἄνθρωπος παίρνει μέσα του τὴ γεμάτη ἀπὸ φῶς ζωὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ μεταμορφῶνει τὴν ὑπαρξὴν του, ὅπως ἀκριβῶς ἔγινε καὶ μετὰ τὸν Πέτρον, τὸν Ἰάκωβον καὶ τὸν Ἰωάννηστον Θαβῶρειον ὄρον, ὅπου ἔλαβαν μέρος στὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου.

Μετὰ τὴν ἀληθινὴν του μορφὴν ὁ κόσμος προσφέρεται ὡς εὐχαριστία τοῦ ἀνθρώπου στοῦ Θεοῦ καὶ τελικὰ διασώζεται τὸ βαθύτατον νόημα καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ὅλης δημιουργίας. Ἡ εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στὴ διατήρησιν τῆς ἀληθινῆς μορφῆς τοῦ κόσμου εἶναι πολὺ μεγάλη. Αὐτὸ ὑπογραμμίζεται ἔντονα, γιατί στὴν ἐποχὴ τῆς τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου, τὸ φυσικὸ περιβάλλον παραμορφώνεται καὶ ἀλλοτριώνεται κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε νὰ προκαλεῖ μετὰ τὴ δικὴν του φθορὰ καὶ αὐτὸν τὸν πρόωγον θάνατον τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἡ συνήθη εἰκόνα τῶν βιομηχανικῶν περιοχῶν, ὅπου ὁ οὐρανὸς καλύπτεται μετὰ τὰ σύννεφα τῶν ὑψηκαμίνων, ὁ ἀέρας καὶ ὁ ἥλιος περιορίζεται ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν οὐρανοξυστῶν καὶ τελικὰ ὁ ἄνθρωπος χάνει τὴν ἐπαφὴν του μετὰ τὴ φυσικὴν δημιουργίαν, ποῦ ἔχει ἀντικατασταθεῖ μετὰ τὰ μετὸν-ἀρμέ καὶ τὶς

ἀπομιμήσεις μέ συνθετική ὕλη τῶν λουλουδιῶν καί τῶν δέντρων.

Ὁ πιστός ἔχει φοβερή εὐθύνη. ὥστε μέ τίς συγκεκριμένες ἐνέργειες του νά βοηθήσει τό περιβάλλον τῆς δημιουργίας νά ἐπιστρέψει στήν ἀληθινή του φυσικότητα. Αὐτό πρέπει νά γίνει, γιατί μόνον ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει τήν ὑλική κτίση καί μέσα ἀπό αὐτή ἀνακαλύπτει τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ, πού ζωντανεύει καί διασώζει τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

« Ἡ γὰρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως (= ἡ κτίση ἀναμένει μέ λαχτάρα) τήν ἀποκάλυψιν τῶν νύτων τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. Τῇ γὰρ μαιταιότητι ἡ κτίσις ἐπετάγη οὐχ ἐκοῦσα, ἀλλά διά τόν ὑποτάξοντα, ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καί αὐτή ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπό τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τήν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. η' 19-21).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί πρέπει νά πιστεῦει ὁ ἄνθρωπος γιά νά ἀναγνωρίσει τή δημιουργία ὡς ἔργο τοῦ Θεοῦ; 2) Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τῆς βιολογικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου; 3) Γιατί ἡ ἁμαρτία ὀδήγησε τόν κόσμο στή φθορά; 4) Πῶς ἀνακαινίζεται καί διασώζεται ὁ κόσμος;

2. Ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου.

Τό μυστήριο τῆς ζωῆς. Γιά νά ἀξιολογήσει ὁ ἄνθρωπος τό νόημα τῆς ζωῆς, πρέπει νά ἐπιστρέψει στίς ρίζες τῆς ὑπάρξεως, δηλαδή στό Θεό. « Ἐν αὐτῷ γάρ ζῶμεν καί κινούμεθα καί ἐσμέν» (Πράξ. ιζ' 28), λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καί τοῦτο, γιατί εἴμαστε γένος τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀληθινή ζωή τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στόν Ἰησοῦ Χριστό, πού λέγει: « Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή» (Ἰω. ιδ' 6). Ἐκεῖνο πού χαρακτηρίζει τήν ὕπαρξη τοῦ Κυρίου εἶναι ὅτι προσφέρεται διαρκῶς στούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ὁ ἄνθρωπος πού μιμεῖται τό παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ καί τό ἐφαρμόζει στή ζωή του, αὐτός γνωρίζει τελικά τό πραγματικό μυστήριο τῆς ζωῆς.

Ἡ προσφορά τῆς ζωῆς στοὺς ἄλλους εἶναι μιά πράξη, πού ἄμα τὴν κρίνει κανεὶς μόνον ἀνθρώπινα, θά τὴ θεωρήσει παράδοξη καὶ ἀκατανόητη. Τό μυστήριο τῆς ζωῆς προσεγγίζεται μέ τὴν παρουσία τοῦ Θεο-ἀνθρώπου ἀνάμεσά μας. Ὁ Θεός ἀπό ἀγάπη δημιουργεῖ τὰ πάντα καὶ χαρίζει στά ὄντα τὴ δυνατότητα νά μετέχουν στὴ ζωὴ Του. Τὰ δημιουργήματα λοιπόν ζοῦν, ἐπειδὴ τό θέλει ὁ Θεός καὶ ἔχουν τὴ δυνατότητα νά μετέχουν στὴ ζωὴ Του. Ὁ Ἅγιος Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυρας λέγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζῆ, ὄχι γιατί στηρίζεται στίς δικές του δυνάμεις, ἀλλά γιατί μετέχει στὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ βιολογικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἁμαρτία στέρξε τόν ἄνθρωπο ἀπό τὴν ἐν Θεῷ ζωὴ καὶ ἔτσι τόν ὁδήγησε στό βιολογικὸ ἐπίπεδο. Ἔγινε δηλαδή ἡ ζωὴ του μιά μηχανικὴ λειτουργία, χωρὶς νά ἐκφράζει ἓνα οὐσιαστικὸ νόημα καὶ περιεχόμενο. Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου μακριά ἀπό τό Θεό ἐγινε βί ο ς , ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μέ τὰ ζῶα. Γι' αὐτό καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ ὑπογραμμίζει χαρακτηριστικά: «Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε, παρασυμβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὠμοιώθη αὐτοῖς» (Ψαλμ. 48,13). Ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει πιά τὴν ἰκανότητα νά ἐλέγχει προσωπικά τὴ ζωὴ του. Ὅσο περισσότερο φροντίζει γιὰ τό ἐγώ του, τόσο πιό σίγουρα ὁδηγεῖται στὴ φθορά καὶ τό θάνατο.

Ἡ ἀξία τῆς ζωῆς. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι κρυμμένη μέ τό Χριστό στό Θεό. «Ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ» (Κολ. γ' 3). Αὐτό εἶναι μιά μεγάλη καὶ βασικὴ ἀλήθεια καὶ σημαίνει ὅτι ὁ Χριστός φανέρωσε στόν ἄνθρωπο τὴν ἀληθινὴ ζωὴ του. Ἔδειξε ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι πιά μόνος του. Εἶναι ἐνωμένος μέ τό Θεό καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ κοινωνία αὐτῆ τῆς ἀγάπης δεῖχνει τὴν ἀνυπολόγιση ἀξία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Γιὰ νά προσφέρει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἀγάπη του στοὺς ἄλλους πρέπει νά θανατώσει τόν ἐγωισμό του. Αὐτό ἀκριβῶς ζητεῖ ὁ Χριστός ἀπό τόν ἄνθρωπο, ὅταν τόν καλεῖ νά ἀπαρνηθεῖ τόν ἑαυτό του. «Ὁ κόκκος τοῦ σταριοῦ, λέγει, γιὰ νά φέρει πολὺ καρπὸ πρέπει νά πέσει στὴ γῆ καὶ νά σαπίσει (δηλαδή νά πεθάνει). Ἄν δέν πεθάνει, θά μείνει μόνος του» (Ἰω. ἰβ' 24). Τό ἴδιο γίνεται καὶ μέ τόν ἄνθρωπο. Ἄν δέ νεκρώσει τό ἐγώ του δέν μπορεῖ νά ζῆ ἀληθινά καὶ ἐπομένως νά καρποφορεῖ μέ τὰ διάφορα πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ ἔργα του.

Ὁ Χριστός καλεῖ τόν ἄνθρωπο νά ὑπηρετεῖ μέ τὴν ἀγάπη τοὺς συνανθρώπους του. Ἡ διακονία τῆς ἀγάπης θά παρουσιάσει τὴν πραγμα-

τική αξία τῆς ζωῆς καί θά ὑπερυψώσει τόν ἄνθρωπο στό χῶρο τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ. Μέ τή διακονία ὁ ἄνθρωπος θά ὀδηγήσει τούς ἄλλους στή σωτηρία τους, δηλαδή στό Χριστό. Ὅταν ὁμως ὁ ἄνθρωπος κοινωνεῖ μέ τόν Κύριο, τότε ἀνακαλύπτει τό ἀληθινό νόημα τῆς ζωῆς, πού εἶναι ἡ ἀγάπη καί ἡ προσφορά τοῦ ἑαυτοῦ του στούς ἄλλους. Ἡ ἀληθεια αὐτή ἀποτελεῖ τό Α καί τό Ω τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καί ἠθικῆς. Σέ μιά τέτοια διακονία φανερώνεται ἡ αξία τῆς ζωῆς, γιατί ὁ ἄνθρωπος πού ἀνακαλύπτει τή ζωή του στό Χριστό, εἶναι ἐκεῖνος πού ἐπιτελεῖ σωστό κοινωνικό καί φιλανθρωπικό ἔργο. Οἱ ὑπηρεσίες του δέν ἔχουν τό χαρακτήρα ἐνός καθήκοντος, πού ἐκτελεῖται ἐπιφανειακά καί ἐξωτερικά. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς κοινωνίας γίνεται οὐσιαστική, γιατί τροφοδοτεῖται ὁλόκληρος ὁ κόσμος μέ τή θεανθρώπινη ζωή τοῦ Χριστοῦ, ὅπως προσφέρεται στό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας, πού ἐνώνει μέ τό Θεό ὅλους τούς ἀνθρώπους. Ἐδῶ βρίσκεται καί χαρίζεται ὁ ὅλος ἡ ἀγάπη τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, πού ἀποτελεῖ τήν πηγὴ γιά τήν ἀληθινή ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὅτι δέ ζῆ ψυχὴ, οὐδεὶς ἀντίποι. Εἰ δέ ζῆ, οὐ ζωὴ οὐσα ζῆ, ἀλλὰ μεταλαμβάνουσα τῆς ζωῆς, ἕτερον δέ τι τό μετέχον τινός ἐκείνου οὐ μετέχει· ζωῆς δέ ψυχὴ μετέχει, ἐπεὶ ζῆν αὐτὴν ὁ Θεός βούλεται... Οὐ γάρ ἴδιον αὐτῆς ἐστὶ τό ζῆν ὡς τοῦ Θεοῦ...» (Ἰουστίνος φιλόσοφος καί μάρτυρας, ἀπό τό διάλόγόν του πρὸς τόν Τρύφωνα, κεφ. 6).
2. «Ὅταν γάρ πυκνῶς ἐπὶ τό αὐτό γίνεσθε, καθαιροῦνται αἱ δυνάμεις τοῦ σατανᾶ, καί λύεται ὁ ὄλεθρος αὐτοῦ ἐν τῇ ὁμοιοῖα ὑμῶν τῆς πίστεως... Ὅ οὖν μὴ ἐρχόμενος ἐπὶ τό αὐτό, οὗτος ἤδη ὑπερφηφανεῖ καί ἐαντόν διέκρι- νεν» (Ἰγνατίος ὁ Θεοφόρος, πρὸς Ἐφεσίους, κεφ. 13 παράρρ. 5).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ἡ ζωὴ χαρακτηρίζεται ὡς μυστήριο; 2) Πῶς συνδέεις τό περιεχόμενο τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1 κειμένου μέ τὴ σημερινὴ διδακτικὴ ἐνότητα; 3) Τί διαφορά βρίσκεις ὅτι ὑπάρχει ἀνάμεσα στή ζωὴ καί τό βίον; 4) Πῶς μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ κάνει πραγματικὸ κοινωνικὸ καί φιλανθρωπικὸ ἔργο;

3. Τό ανθρώπινο σώμα.

Ἡ θεωρία τῆς διαρχίας (Dualismus). Ἡ διαρχία παραδέχεται ὅτι στὸν κόσμον ὑπάρχουν δύο ἀρχές ἢ δύο θεότητες. Ἡ μιά δημιουργεῖ ὅ,τι καλὸ ὑπάρχει στὸν κόσμον καὶ ἡ ἄλλη ὅ,τι κακὸ ἐπικρατεῖ σ' αὐτόν. Ἔτσι δημιουργεῖται μιά ἀντίθεση ἀνάμεσα στὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητὰ πράγματα, στὴν ὕλη καὶ τὸ πνεῦμα. Ἡ ἀντίληψη αὐτῆ, πού ἔχει τίς ρίζες τῆς σέ ὀρισμένες ἀνατολικές θρησκείες, ἐγίνε δεκτὴ καὶ ἀπὸ πολλοὺς Ἑλληνας φιλοσόφους, ἀλλὰ συστηματικὰ τὴν ἔχει διατυπώσει ὁ Πλάτων. Οἱ Νεοπλατωνικοὶ προχώρησαν πιὸ πέρα καὶ θεώρησαν τὸ σῶμα ὡς ἔνδυμα καὶ δεσμοτῆριον τῆς ψυχῆς. Τὸ σῶμα ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι κακὸ καὶ ἀρνητικὸ στοιχεῖο. Ἡ ψυχὴ κατάγεται ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀμάρτησε καταδικάστηκε καὶ προσδέθηκε στὸ σῶμα. Γιὰ νὰ ἐπιστρέψει ἡ ψυχὴ στὴν ἀρχικὴ κατάστασή της, πρέπει νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ ὑλικά πράγματα καὶ τὸ σῶμα.

Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση γιὰ τὸ σῶμα. Μερικοὶ χριστιανοὶ ἐπηρέαστηκαν δυστυχῶς ἀπὸ τὴ θεωρία τῆς διαρχίας. Μάλιστα νόμισαν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ὑποτιμᾷ τὸ σῶμα ἢ ὅτι τοῦ δίνει περιορισμένη καὶ προσωρινὴ ἀξία, γιατί θά ἔρθει ὁ θάνατος πού θά τὸ καταστρέψει καὶ θά τὸ ἐξαφανίσει.

Αὐτὰ ὅμως εἶναι ἀπαράδεκτα γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας, πού διδάσκει τὰ ἑξῆς γιὰ τὸ σῶμα: Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα ἄρμονικὸ σύνολο, πού δημιουργεῖται ἀπὸ τὸν Τριαδικὸ Θεό. Δέν ἔχει τίποτε τὸ αὐτόνομο μέσα του, εἴτε σῶμα εἴτε ψυχὴ. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι σῶμα καὶ ψυχὴ ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἀναφέρεται καὶ κοινωνεῖ μὲ τὸ Θεό. Ὁ Ἅγιος Εἰρηναῖος, ἐπίσκοπος Λουγδούνου ὑπογραμμίζει χαρακτηριστικὰ τὴν ψυχοσωματικὴ ὁλότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν λέγει: «Τόσον ἡ ψυχὴ, ὅσον καὶ τὸ πνεῦμα ἀποτελοῦν μέρη τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὄχι τὸν ἄνθρωπον καθ' ἑαυτόν. Διότι ὁ πλήρης ἄνθρωπος εἶναι ἓνα κρᾶμα καὶ ἔνωσις τῆς ψυχῆς καὶ τῆς σαρκός» (P.G. 7,1137 A).

Ἡ φθορὰ τοῦ σώματος ἀπὸ τὴν ἀμαρτία. Ἡ ἔδρα τῆς ἀμαρτίας δὲ βρίσκεται στὸ σῶμα, ἀλλὰ στὸ πνεῦμα. Ὁ ἄνθρωπος ὑποτάχθηκε στὴν ἀμαρτία, γιατί τὸ πνεῦμα του τὸ θέλησε καὶ ἔδωσε τὴν ἐσωτερικὴ συγκάταθεσή του. Μετὰ τὴν ἀμαρτία τὸ σῶμα ξέπεσε ἀπὸ τὴ φυσικὴ του κατάσταση καὶ βρέθηκε ἀντιμέτωπο μὲ τὴ φύση καὶ τὴ δημιουργία. Τό

σῶμα ἄρχισε νά φθείρεται, ἐπειδὴ ἡ ἁμαρτία ἀλλοίωσε τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἔκανε ἀσυμβίβαστη μὲ τὴ φύση. Ἡ τελικὴ φθορὰ τοῦ σώματος ἐμφανίζεται μὲ τὸ θάνατο. Ἀπὸ βιολογικὴ πλευρὰ μπορεῖ ἔτσι νά εἶναι τὸ πράγμα. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ ὅμως τῆς πνευματικῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά ὑπογραμμιστεῖ ὅτι ὁ θάνατος εἰσηλθε στὸν κόσμον μὲ τὴν ἁμαρτία, δηλαδὴ ἀπὸ τότε ποῦ ὁ ἄνθρωπος χωρίστηκε ἀπὸ τὸ Θεό. Μιά τέτοια φθαρμένη καὶ γεμάτη ἀπὸ τὰ στίγματα τῶν πταισμάτων ζωὴ δημιουργεῖ τὴν τελικὴ φθορὰ καὶ τὴ διάλυση τοῦ σώματος στὰ «ἐξ ὧν συνετέθη». Ὁ Κύριος φανερῶνει στὸν ἄνθρωπον τὸ χάος τῆς ἁμαρτίας καὶ συνάμα τὴν ἀνυπολόγιστη ἀξία τῆς ψυχῆς του, ὅταν λέγει: «Τί γάρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐάν τὸν κόσμον ὅλον κερδίσῃ τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ;» (Ματθ' ιστ' 26).

Ἡ μεταμόρφωση τοῦ σώματος στὴν Ἐκκλησία. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀποκάλυψε στὸν ἑαυτὸ Του τὴν ἀληθινὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, ἐπομένως καὶ τοῦ ἀνθρώπινου σώματος. Ὁ Κύριος στό γεγονός τῆς Μεταμορφώσεως φανέρωσε ὅτι ὄχι μόνον ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα εἶναι προορισμένο νά ἀκτινοβολήσῃ ἀπὸ τὴν παρουσία καὶ τὸ φωτισμὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ναὸς, ὅπου κατοικεῖ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει λάβει τὸ σῶμα του ἀπὸ τὸ Θεό, ὡς δῶρο καὶ ἐπομένως δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικά στὸν ἑαυτὸ του. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴ δυνατότητα νά δοξάζει τὸ Θεό καὶ μὲ τὸ σῶμα του. «Δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν» λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Α' Κορ. στ' 20).

Στὴν καινούργια ζωὴ τοῦ Χριστοῦ συμμετέχει ὁλόκληρος ὁ ἄνθρωπος. Τὰ σώματα τῶν πιστῶν εἶναι μέλη τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα ὄχι συμβολικά καὶ ἀλληγορικά, ἀλλὰ ὀργανικά καὶ πραγματικά. Στὸ Ἅγιο Βάπτισμα ντύνεται ὁ ἄνθρωπος τὴν καινούργια φύση, ποῦ ὁ Χριστὸς προσφέρει. Καὶ τὸ θνητὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ζωοποιεῖται, γιατί γίνεται κατοικία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Στὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας συμμετέχει ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνο μὲ τὴν ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ σῶμα καὶ μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις του. Γι' αὐτὸ, ὅταν ὁ ἄνθρωπος προσέρχεται στὰ φρικτὰ μυστήρια, διαβάζει τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀκολουθία τῆς θείας Μεταλήψεως καὶ παρακαλεῖ τὸ Σωτῆρα νά ἀγιάσει τὸ νοῦ, τὴν ψυχὴ, τὴν καρδιά καὶ τὸ σῶμα του, γιὰ νά ἀξιωθεῖ ἔτσι χωρὶς κατάκριση νά κοινωνήσῃ.

Ἡ Ἐκκλησία τελικά ὑπογραμμίζει τὴν ὑπερύψωση τοῦ σώματος,

ὅταν θά ἀναστηθεῖ κατὰ τή Δευτέρα Παρουσία. Ἡ Ἐκκλησία διαβάζει τή Μεγάλη Παρασκευή καί μετὰ ἀπό τήν περιφορά τοῦ Ἐπιταφίου τό θαυμάσιο ὄραμα τοῦ προφήτη Ἰεζεκιήλ γιά τά ξερά ὀστά. Προεικονίζει τήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, ὅπου παίρνουν μέρος καί τά σώματα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Μεταμόρφωση ἐπίσης τοῦ Κυρίου παραπέμπει στό γεγονός τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καί παρουσιάζει τά σώματα τῶν Ἁγίων νά ἀντινοβολοῦν μέ τό θαβώριο φῶς τοῦ Χριστοῦ. Τό σῶμα τελικά συμμετέχει στήν Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί γίνεται ἀφθαρτο, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Ἀναστημένος Κύριος. Οἱ βυζαντινές εἰκόνες εἶναι ἓνα συγκεκριμένο παράδειγμα τῆς ὕλης (= τά σώματα τῶν εἰκονιζομένων), πού ἔχει ἀποκατασταθεῖ στήν ἀρχική μορφή της, γιατί ἔχει γίνει τό δοχεῖο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ ἀξιολόγηση τοῦ φύλου στόν ἄνθρωπο. Ἐφ' ὅσον τό σῶμα συμμετέχει στή δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἰκόνα τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἀξιολογεῖται θετικά ἀπό τήν ἄποψη τοῦ φύλου τό σῶμα, ὅταν συντελεῖ στό ὑψηλό λειτουργήμα γιά τή διαιώνιση τῆς ζωῆς. Ἡ γενετήσια ὀρμή ἀναφέρεται σ' ὀλόκληρη τήν προσωπική ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου καί δέν ἀποτελεῖ ἀπλῶς καί μόνο ἓνα βιολογικό στοιχεῖο. Τό ἐρωτικό στοιχεῖο εἶναι ἀποφασιστικός συντελεστής στήν κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν ἄνθρωπο, ὅταν ὀλοκληρώνεται τό ἀνθρώπινο πρόσωπο. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος λευθερώνεται ἀπό τόν κλοιό τῆς ἀτομικότητας, διασπᾶ τόν ἐγκλωβισμό του στή φυλακή τοῦ ἐγῶ καί συμφιλιώνεται μέ τήν ὑπαρξη τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ἡ γενετήσια ὀρμή παρέχει στόν ἔφηβο (τήν ἔφηβο) νέες εὐαισθησίες καί ἄγνωστα μέχρι σήμερα αἰσθήματα. Νιώθει ὅμως τήν ἀπόλυτη ἀνάγκη νά προσανατολιστεῖ γιά τήν ὀρθή ἀντιμετώπιση καί χρήση τῆς μεγάλης αὐτῆς δημιουργικῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ. Τό περιβάλλον συνήθως δέ βοηθεῖ θετικά, ἀλλά μάλλον τόν προκαλεῖ μέ τίς διάφορες μορφές ἐμπορικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν κατωτέρων ὀρμῶν τοῦ ἀνθρώπου: ἐμπορικός κινηματογράφος, ποικίλες καί ἀπαράδεκτες διαφημίσεις, εἰκονογραφημένα περιοδικά, τηλεοπτικές ἐκπομπές, ἡ ἀρνητική συμπεριφορά καί διαγωγή πολλῶν ἀνθρώπων ἔχουν συχνά ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἀμβλυνση τῆς ντροπῆς καί γενικά τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας.

Ὁ νέος καί ἡ νέα δέν πρέπει νά ἐγκαταλείψουν τόν ἑαυτό τους ἀβοήθητο πάνω στό σοβαρό αὐτό πρόβλημα τῆς ὑπάρξεώς τους. Νά

προσέχουν τὰ πρόσωπα πού συνήθως σπεύδουν νά τά διαφωτίσουν. Τά περισσότερα είναι έντελῶς ἀναρμόδια καί μπορεῖ νά προξενήσουν μεγάλο κακό μέ τά λόγια καί τή διαγωγή τους. Οἱ νέοι πρέπει νά τοποθετήσουν τό πρόβλημα στήν πραγματική βάση του καί νά συζητήσουν μέ σοβαρότητα καί ώριμότητα. Νά προμηθευτοῦν κατάλληλα βιβλία, πού βοηθοῦν θετικά στήν ὀρθή ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος. Νά μήν ἀναστρέφονται εὐκόλα μέ παρέες, πού βλέπουν αὐτά τά προβλήματα γιά ψυχαγωγία καί ἀστεϊσμό.

Ἡ ὀρθόδοξη θεώρηση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου ὁδηγεῖ τούς νέους στή σωστή ἀντιμετώπιση τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Μὴν ἂν ψυχὴν μόνην, μήτε σῶμα μόνον λέγεσθαι ἄνθρωπον, ἀλλὰ τό συναμφότερον, ὃν δὴ κατ' εἰκόνα πεποιηκέναι Θεός λέγεται» (Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς).
2. «Καί εἶπε Κύριος ὁ Θεός· οὐ καλόν εἶναι τόν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν κατ' αὐτόν... ἔνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τόν πατέρα αὐτοῦ καί τήν μητέρα καί προσκολληθήσεται πρὸς τήν γυναῖκα αὐτοῦ καί ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν» (Γεν. β' 18-24).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς βλέπει ἡ Ἐκκλησία τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου; 2) Γιατί ἡ ἁμαρτία φθείρει τὸ ἀνθρώπινο σῶμα; 3) Πῶς πραγματοποιεῖται ἡ μεταμόρφωση τοῦ σώματος στήν Ἐκκλησία; 4) Ποιά εἶναι ἡ σημασία τοῦ φύλου στόν ἄνθρωπο; 5) Σέ τί βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπο ἰο ἑρωτικό στοιχεῖο;

4. Ἡ φυσική ζωὴ τοῦ ἀνθρώπινου σώματος.

Ἵγεια-Ἀσθένεια. Ἀπὸ τὴν ὑπέρτατη ἀξία τοῦ σώματος ἐξάγεται ἡ μεγάλη ὑποχρέωση τοῦ ἀνθρώπου νά φροντίζει γιά τὴν ὑγεία του. Ἡ ὑγεία εἶναι μιά πραγματικότητα πού δείχνει τὴν ἁρμονία καί τὴν ἰσορροπία στήν ψυχοσωματικὴ ὁλότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει τὸ δικαίωμα νά ἀπομονώνει τίς σωματικές ἀπὸ τίς πνευματικές λειτουργίες. Πολλές φορές ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιεῖ σέ μιά φοβερὴ ὑπερέν-

ταση τής σωματικές δυνάμεις του καί μάλιστα γιά νά εξασφαλίσει όσο μπορεί περισσότερα υλικά αγαθά γιά τό άτομό του. Ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει τό δικαίωμα νά ἐκθέτει σέ κίνδυνο τήν υγεία του, γιατί εἶναι υπεύθυνος στόν ἑαυτό του, στούς ἀνθρώπους (οἰκογένεια, συγγενεῖς, κ.ἄ.), καί στό Θεό.

Παρ' ὅλη τήν πρόοδο τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης καί τή βελτίωση τῶν ὄρων τῆς ζωῆς, ἡ υγεία τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου καί μάλιστα τῶν μεταπολέων ἀπειλεῖται ἔντονα ἀπό τῆς συνθήκης τῆς τεχνοκρατικῆς κοινωνίας καί τό ρυθμό τῆς ἐργασίας καί τῆς διαβίωσης. Ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει καθήκον νά αὐξήσει τό ἐνδιαφέρον του γιά νά προφυλάξει τήν υγεία του ἀπό τούς τόσους κινδύνους, πού τήν ἀπειλοῦν καί νά φροντίσει νά βελτιώσει τῆς συνθήκες, πού θά διαφυλάξουν καί τήν υγεία τῶν συνανθρώπων του.

Τό γεγονός τῆς ἀρρώστιας καί ἡ ἐπέκτασή της πρέπει νά προβληματίσουν τό σύγχρονο ἄνθρωπο. Καί ἡ ἱατρική ἐπιστήμη φροντίζει σήμερα καί μάλιστα μέ πολύ ἐπιμέλεια, νά ἀνακαλύψει ὄχι μόνο τά αἷτια, ἀλλά καί τῆς ρίζες τῆς ἀρρώστιας. Ἡ ἀρρώστια δέν ἐξηγεῖται μόνον ὡς βιολογικό γεγονός. Πολύ συχνά οἱ ρίζες της βρίσκονται στίς ψυχικές ἐνοχλήσεις καί τῆς δυσαρμονίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀποκατάσταση τῆς ψυχοσωματικῆς ἰσορροπίας τοῦ ἀνθρώπου θά βοηθήσει πολύ στόν περιορισμό ἢ τήν ὑπερπήδηση τῶν ποικίλων ἀσθενειῶν.

Ὁ ἄνθρωπος δέν πρέπει νά ἀγωνιᾷ καί νά ἀπελπίζεται, ὅταν δοκιμάζεται ἀπό τήν ἀρρώστια. Τό δῶρο τῆς πίστεως καί ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τόν βοηθοῦν νά βαστάζει χωρίς γογγυσμό τόν πόνο καί τήν ἀρρώστια, νά διαπαιδαγωγεῖται σέ μιά βαθύτερη κατανόηση τῶν θλίψεων τῆς ζωῆς καί νά ἀσκεῖται στήν ἐμπιστοσύνη του πρὸς τό Θεό. Εἶναι ἀπαραίτητο ἐπίσης νά γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος ὅτι μέ τή δική του ἀρρώστια δοκιμάζεται πολλές φορές καί τό ἄμεσο περιβάλλον του (οἰκογένεια, συγγενεῖς, φίλοι). Πρέπει νά ἀσκήσει τόν ἑαυτό του, ὥστε νά μή γίνεται μέ τήν ἀρρώστια του φοβερά ἀπαιτητικός καί τυραννικός στούς γύρω ἀνθρώπους, πού μέ τόση ἀγάπη καί ὑπομονή τόν ὑπηρετοῦν.

Ἄθληση καί σωματικές ἀσκήσεις. Στήν σωματική ἀγωγή καί τόν ἀθλητισμό δέν πρέπει νά χωρίζεται τό σῶμα ἀπό τήν ψυχή τοῦ ἀνθρώπου. Ἄν γίνει κάτι τέτοιο, τότε ἡ σωματική γυμνασία ἀντιμετωπίζει τόν κίνδυνο νά μετατραπῆ σέ εἰδωλολατρία. Στίς διάφορες σωματικές κινήσεις πρέπει νά φανερώνεται ἡ ἐσωτερική ἄρμονία τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ

αρμονία στις κινήσεις μιᾶς ἀθλητικῆς ὁμάδας (τάξη, σχολεῖο, ἀθλητικό σωματεῖο) ἐκφράζει τὴν ἀλήθεια ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη προάγεται, ὅταν ὑπακούει καὶ προσφέρει τίς ὑπηρεσίες της γιὰ τὸ καλὸ τοῦ συνόλου. Ἔτσι ἡ ἄθληση βοηθεῖ στὴν ἐναρμόνιση τῶν ποικίλων δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, πού τελικά ὁδηγεῖται στὴν πειθαρχία, τὴν αὐτοσυγκέντρωση, τὴν εὐλικρίνεια, τὴν ἐντιμότητα καὶ τὴ συνεργασία. Ὁ ἀθλητικὸς στίβος, πού ἀποδέχεται αὐτές τίς ἐπιδιώξεις, βοηθεῖ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξη νὰ ἀνακαλύψει τίς ρίζες της καὶ νὰ προάγεται μέ εὐγενή καὶ ἠθικά ἰδανικά. Ὅταν ὁ ἀθλητισμὸς διαποτίζεται ἀπὸ τέτοια ἰδανικά, τότε ὑποχωρεῖ ὁ ἐπαγγελματισμὸς, πού μαστίζει γενικά τὴν ἄθληση. Ἐπίσης ἐξαφανίζεται ἡ σκοπιμότητα, ὑποχωροῦν τὰ οικονομικά ἐλατήρια καὶ περιορίζεται ἡ βαρβαρότητα στοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνες. Μιά τέτοια ἀλλαγὴ στὴν κατεύθυνση θὰ βοηθεῖ π.χ. τὸ ποδόσφαιρο νὰ πλησιάζει τὴν πραγματικὴ ἀθλητικὴ περιοχὴ. Δὲν θὰ δίνει ἀφορμές γιὰ δικαιολογημένες ἐπικρίσεις μέ τίς ἀπαράδεκτες εἰκόνες βαρβαρότητας, πού συχνά παρουσιάζει.

Ἐγκράτεια καὶ νηστεία. Ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζει ὡς ἀπαραίτητη τὴν ἀσκηση τοῦ ἀνθρώπου στοὺς τομεῖς τῆς ἐγκράτειας καὶ τῆς νηστείας. Μέ τὴ νηστεία ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει τὴν ἀληθινὴ φύση του, πού δημιουργήθηκε γιὰ νὰ ὑπερβαίνει τὴν ὕλική κτίση καὶ νὰ μὴν ὑποδουλῶνεται σ' αὐτή. Ἡ νηστεία φανερῶνει τὴν ἀλήθεια, «ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζῆσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν παντί ρήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ» (Ματθ' δ' 4). Ὅταν ἡ νηστεία γίνεται στό ὄνομα τοῦ Θεοῦ δὲν ἐκφράζει καμιά περιφρόνηση ἢ ὑποτίμηση στὰ ὕλικά ἀγαθὰ, ἀλλὰ φανερῶνει τὴν πίστη τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι τὰ πάντα προέρχονται ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἀναφέρονται σ' Αὐτόν. Ἐδῶ μπορούμε νὰ διακρίνουμε τὴ νηστεία ἀπὸ τὴ δίαιτα ἢ τὸν περιορισμὸ τῆς τροφῆς γιὰ λόγους ἀσθένειας. Ἡ νηστεία πού γίνεται ἀπὸ πίστη στό Θεὸ δὲν εἶναι καμιά δέσμευση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τόσο δυνατός, ὥστε ὑπερβαίνει τίς ἀνάγκες τῆς φύσεώς του καὶ ἐξορίζει ἀπὸ τὴν καρδιά του κάθε κακία καὶ ὑποδούλωση στὰ ὕλικά ἀγαθὰ.

Ἡ ἐγκράτεια ἀποτελεῖ κανόνα πού συντελεῖ στὴ ρύθμιση τῆς πνευματικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου. Μέ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος κρατεῖ τὸν ἑαυτό του στοὺς ὅρους τῆς δημιουργίας του. Γίνεται κύριος καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῆς κτίσεως. Ἡ ἐγκράτεια ἀναφέρεται σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Μέ τὴν ἠθικὴ ἐγκράτεια ὁ ἄνθρω-

Ἡ Ἀνάσταση. (Ἡ εἰς Ἄβου Κάθοδος). Εἰκόνα στήν Ἱ. Μονή Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὁρους (16ος αἰ.).

πος εκφράζει σεβασμό καί αγάπη στό συνάνθρωπό του, πού ούδέποτε θά χρησιμοποιήσει ως μέσο γιά νά ικανοποιήσει τίς ἐγωιστικές απαιτήσεις καί βιολογικές του ανάγκες. Συνάμα φανερώνει τήν ἐσωτερική πνευματική του δύναμη, πού κατευθύνει τήν πορεία του σέ μιά ζωή εὐχαριστίας καί δοξολογίας τοῦ Θεοῦ καί ἀδελφικῆς αγάπης γιά τούς συνανθρώπους του.

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐνδυμασίας-περιβολῆς. Μέ τήν ἐνδυμασία ὁ ἄνθρωπος θέλει νά προστατεύσει τό σῶμα του ἀπό τίς διάφορες κλιματολογικές συνθήκες ὄλων τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους. Θέλει ἐπίσης νά ἀποφύγει τό αἶσθημα τῆς ντροπῆς, πού δημιουργεῖ ἡ θέα τοῦ γυμνοῦ σώματος. Μέ τόν ἐξωτερικό στολισμό τοῦ σώματος ἐπιζητεῖ ὁ ἄνθρωπος νά ικανοποιήσει τό αἶσθημα τῆς ὁμορφιάς, νά εκφράσει τήν κοινωνική τάξη καί ἀξία του καί τελικά νά δείξει τήν οἰκονομική καί πνευματική του κατάσταση.

Ἡ ἐνδυμασία εκφράζει μιά βαθύτατη ἀνθρωπολογική ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεως. Ὁ ἄνθρωπος αισθάνεται ἐνσυνειδήτα ἢ ὑποσυνειδήτα ὅτι ἡ ὑπαρξή του εἶναι φορέας μιᾶς ἀνυπολόγιστης ἀξίας. Πολλές φορές ἀνακαλύπτει μέσα του ἕνα κενό, πού ὅμως δέ θέλει νά τό γνωρίζουν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, ὅπως ἐπίσης δέν ἀνέχεται οἱ ἄλλοι νά τόν ὑποτιμοῦν καί νά τόν παραμερίζουν. Χρησιμοποιεῖ λοιπόν τό ντύσιμό του, πού εἶναι συχνά ἐξεζητημένο, γιά νά προσελκύσει τήν προσοχή τῶν ἄλλων καί νά τούς δηλώσει τήν παρουσία καί τήν ἀξία του. Αὐτή ἡ ὑπαρξιακή ἀνάγκη διαπιστώνεται πολύ συχνά σέ ἄνθρώπους, πού τά οἰκονομικά τους εἶναι περιορισμένα. Ἐχουμε συνήθως νέους καί νέες, πού στεροῦνται καί τήν τροφή τους ἀκόμα, ἀρκεῖ νά ντυθοῦν ἄνετα καί μέ πολυτέλεια γιά νά ἀνταποκριθοῦν στίς τελευταῖες ἀπαιτήσεις τῆς μόδας.

Γιά νά δείξουν τά μικρά παιδιά ὅτι ἔχουν πιά μεγαλώσει, ἔχουν τή μανία νά ντύνονται σάν τούς μεγάλους. Ἀρκετοί ἠλικιωμένοι ἄνθρωποι γιά νά δείξουν ὅτι δέ γέρασαν, ντύνονται νεανικά. Ὁ πιστός ἄνθρωπος, πού ἀντλεῖ τήν ἀξίαν του ἀπό τό Θεό, δέ γίνεται ἔρμαιο στίς ἐξωφρενικές ἀντιλήψεις τῆς κοινωνίας γιά τήν περιβολή καί τή μόδα. Τό ντύσιμό του γίνεται μέ ἀξιοπρέπεια καί προσωπική εὐθύνη. Δέν ἀποκρούει τίς λογικές ἀπαιτήσεις πού ἔχει ἡ κάθε ἐποχή στό θέμα τῆς περιβολῆς. Οὔτε ὅμως καί ἐξουθενώνει τούς ἄνθρώπους ἐκείνους, πού μέ τήν περίεργη περιβολή τους εκφράζουν πολύ συχνά τίς πνευματικές καί ἠθικές ἀνάγκες τῆς ὑπάρξεώς τους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Γύμναζε δέ σεαυτόν πρός εὐσέβειαν· ἡ γάρ σωματική γυμνασία πρός ὀλίγον ἐστίν ὠφέλιμος, ἡ δέ εὐσέβεια πρός πάντα ὠφέλιμός ἐστιν ἐπαγγελίας ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καί τῆς μελλούσης» (Α΄ Τιμ. δ' 8).
2. «Ἡ νηστεία ἀρχή μετανοίας. Δέν εἶναι ἀρκετή μόνη ἡ ἀποχή ἀπό τροφῆς γιά νά κάνει τή νηστεία ἐπαινετή· ἀλλά νά νηστεύσουμε νηστεία δεκτή, εὐάρεστη στό Θεό. Ἀληθινή νηστεία εἶναι ἡ ἀποξένωση ἀπό τό κακό, ἡ ἐγκράτεια τῆς γλώσσας, ἡ ἀποχή ἀπό τό θυμό, ἀπό τήν καταλαλιά, ἀπό τό ψέμα, τήν ἐπισορκία. Ἡ στέρηση ὄλων αὐτῶν εἶναι ἀληθινή νηστεία» (Μέγας Βασίλειος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί ἐκφράζει συνήθως ὁ ἄνθρωπος μέ τήν περιβολή του; 2) Ποιά εἶναι τό νόημα καί ὁ σκοπός τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων; 3) Πῶς μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος σήμερα νά περιφρουρήσει τήν ὑγεία του, πού ἀπειλεῖται σοβαρά; 4) Ποιά εἶναι τό βαθύτερο νόημα τῆς νηστείας;

5. Ἡ ἀξία τῆς προσωπικῆς ζωῆς.

Ἡ εὐθύνη τοῦ χριστιανοῦ γιά τή ζωή. Ὁ χριστιανός ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ζωή ἀνήκει στό Θεό, γιατί ἐκπηγάζει ἀπό Αὐτόν, πού τή δωρίζει καί τήν προσφέρει στόν ἄνθρωπο μέ τό ἔργο τῆς δημιουργίας. Ἡ ζωή εἶναι ἀληθινό μυστήριο πού προσφέρεται ἀπό τό Θεό μέ τήν ἀδιάκοπη κοινω-νία τῆς ἀγάπης. Ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται καί ἡ ἀξία τῆς ζωῆς, ὅπου καλοῦνται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νά μετέχουν. Ἐπομένως ἡ ζωή ἀνήκει σ' ὅλους καί δέν μπορεῖ κανείς, νά τή διεκδικεῖ μόνο γιά τόν ἑαυτό του καί νά ἀποκλείει τούς ἄλλους ἀπό αὐτή. Δέν ἐπιτρέπεται σέ κανένα νά μήν ἀναγνωρίζει στούς ἄλλους τό δικαίωμα τῆς ζωῆς. Ἡ εὐθύνη τοῦ χριστιανοῦ γιά τή δημιουργία καί γενικά τήν προαγωγή τῆς ζωῆς εἶναι πολύ μεγάλη καί οὐσιαστική. Ὁ χριστιανός δέν περιορίζεται μόνο στό νά ἀποφεύγει ὀρισμένες ἀρνητικές καί ἀπαράδεκτες ἐκδηλώσεις, πού ἔχουν στόχο τήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς. Ὅφειλε νά ἐνδιαφέρεται συνειδητά γιά καθετί πού συνδέεται μέ τήν συντήρηση καί τήν ποιότητα τῆς ζωῆς, τῆς δικῆς του καί τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ὁ φόνος καί τά εἶδη του. Φόνος εἶναι ἡ ἀποκρουστική ἐκείνη πράξη, πού ἀφαιρεῖ ἀπό τόν ἄλλο ἄνθρωπο τή ζωή του. Πολλές ἄμεσες ἢ ἔμμεσες ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νά ὀδηγήσουν στήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς. Γι' αὐτό καί ἔχουμε πολλά εἶδη φόνου καί πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά διαφωτιστεῖ κατάλληλα, ὥστε νά παίρνει ὑπεύθυνη θέση μπροστά στό μεγάλο αὐτό προσωπικό καί κοινωνικό πρόβλημα.

1. Ὁ ἄμεσος φόνος ἢ δολοφονία. Ὁ φονέας καταλύει αὐθαίρετα τή ζωή ενός ἀνθρώπου χωρίς νά ἔχει κανένα δικαίωμα γι' αὐτό, γιατί οὔτε κύριος τῆς ζωῆς εἶναι, οὔτε ἡ ζωή ἀνήκει σ' αὐτόν. Πρόκειται γιά μιὰ φοβερή ἁμαρτία. Μιά τέτοια εἰσβολή στό χώρο τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ σατανική ἐνέργεια καί ἐπομένως πράξη γεμάτη ἀπό ἐγωισμό καί μίσος. «Ἐκεῖνος (ὁ σατανᾶς) ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς» (Ἰω' ἡ' 44) καί «πᾶς ὁ μισῶν τόν ἀδελφόν αὐτοῦ ἀνθρωποκτόνος ἐστί» (Α' Ἰω. γ' 15) ὑπογραμμίζει τό Εὐαγγέλιο.

Ὁ φονέας ἀρνεῖται τήν ἀνθρώπινη φύση του. Τό κενό πού δημιουργεῖ ὁ θάνατος ενός ἀνθρώπου, πού τοῦ ἄρπαξαν βίαια τή ζωή, πρέπει νά γίνεται βίωμα καί τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Μιά τέτοια ὅμως θεώρηση γιά τή ζωή εἶναι κάτι ξένο γιά τίς ἀντιλήψεις τῶν πολλῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἄνθρωπος δέν αισθάνεται συνήθως τήν ἀπουσία τῆς ἀγάπης γι' αὐτό καί δέ θεωρεῖ τόν ἑαυτόν του συνυπεύθυνο γιά τήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς, πού γίνεται σχεδόν καθημερινά. Πρέπει νά ἐξαλειφθεῖ ὁ φόνος ἀπό τό πρόσωπο τῆς γῆς. Ἐφ' ὅσον ὅμως γίνεται ἔστω καί ἓνας, τότε πρέπει ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νά συμμετέχουν στή θλίψη καί ὀδύνη πού δημιουργεῖ ἡ ἀπουσία τῶν δολοφονημένων ἀνθρώπων. Πρέπει ὅμως νά καταβάλλεται κάθε προσπάθεια ἀπό τήν Ἐκκλησία, τήν Πολιτεία καί τόν κάθε ἄνθρωπο, ὥστε νά προλαμβάνονται οἱ φόνοι καί νά περιορίζονται μέχρις οὔτου ἐξαλειφθοῦν.

2. Τά τροχαῖα δυστυχήματα. Ἡ κυκλοφορία τῶν ἀνθρώπων ἔχει γίνει χαώδης καί ἀγχώδης μέ τή συνεχή αὔξηση τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων. Καθημερινά αὐξάνουν τά θύματα τῆς ἀσφάλτου. Ὅλοι ἀντιμετωπίζουν τόν κίνδυνο νά γίνουν ἐνοχοί γιά τήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων ἢ νά πέσουν καί οἱ ἴδιοι θύματα τῶν τροχῶν. Ἡ εὐθύνη τοῦ ὀδηγοῦ, ἀλλά καί τῶν πεζῶν εἶναι πολύ μεγάλη. Πολλοί λόγοι συντελοῦν στό νά εἶναι ὁ σημερινός ἄνθρωπος ἀπρόσεκτος. Ὅταν ὀδηγεῖ τό αὐτοκίνητο ἢ ὅταν περπατᾷ στό δρόμο εἶναι προσηλωμένος στά τόσα προβλήματα πού τόν

άπασχολούν. Τά άποτελέσματα έδω μπορεί νά είναι πολύ τραγικά και άνεπανόρθωτα.

Τό πρόβλημα τής συγκοινωνίας είναι βασικά ανθρώπινο πρόβλημα. Πρέπει νά λαμβάνονται άδιάκοπα τά άπαραίτητα μέτρα γιά τόν περιορισμό τών τροχαίων άτυχημάτων. Είναι άπαράδεκτο νά θυσιάζονται τόσοι άνθρωποι καθημερινά στό Μολώχ τής ασφάλτου. Πρέπει νά ύπάρξει ειδική άγωγή γιά μικρούς και μεγάλους, ώστε νά αισθανθοϋν ως βασικό καθήκον τους τόν τρόπο, πού πρέπει νά κυκλοφοροϋν στους δρόμους τών μεγαλοπόλεων. Είναι άπαραίτητη ή πειθαρχία και ή τάξη στην κυκλοφορία και τών πεζών και τών όχημάτων. Πρέπει και έδω νά λειτουργεί ύπεύθυνα ή ήθική συνείδηση.

3. 'Η τεχνητή στείρωση. Όρισμένοι άνθρωποι, πού θέλουν νά άποφύγουν τή γέννηση νέων ύπάρξεων, καταφεύγουν σέ χειρουργικές έπεμβάσεις ή παίρνουν ειδικά φάρμακα και κάνουν τους έαυτούς τους άνίκανους γιά μιά τέτοια δημιουργική καρποφορία. 'Η ένέργεια αυτή είναι άπαράδεκτη πνευματικά, ήθικά και ανθρωπιστικά. Είναι μιά αϋθαίρετη επέμβαση του ανθρώπου στις δημιουργικές καταβολές, πού ό Θεός έχει χαρίσει σ' αυτόν. 'Η άμαρτία πού έπιτελείται στό σημείο αυτό είναι μεγάλη. Πρώτος από όλους αυτός ό ίδιος βλάπτεται, γιατί άφαιρεί από τήν ύπαρξή του τή δημιουργικότητα και δυναμικότητά της.

4. 'Η αϋθαίρετη διακοπή τής ζωής στη διάρκεια τής κήσεως. Πρόκειται γιά μιάν άπάνθρωπη πράξη, πού κανένας οικονομικός ή κοινωνικός λόγος δέν μπορεί νά δικαιολογήσει. Οι δικαιολογίες πού έπιστρατεύονται συνήθως έκφράζουν τήν άπιστία ή τήν όλιγοπιστία του ανθρώπου στην Πρόνοια και τήν άγάπη του Θεού. 'Η άυτοεμπιστοσύνη του ανθρώπου τόν όδηγεϊ νά έπεμβαίνει αϋθαίρετα στην πορεία και τή συντήρηση του κόσμου. Μέ μιά τέτοια πράξη ό άνθρωπος άποσπā τόν κόσμο από τή φροντίδα του Θεού-Δημιουργού, τόν κάνει άνεξάρτητο και έτσι τόν όδηγεϊ στην καταστροφή.

'Η άμυνα του ανθρώπου. Έχει επικρατήσει και ύποστηρίζεται ότι ό άνθρωπος πρέπει νά άμυνθει, όταν ή ζωή του κινδυνεύει. 'Η άποψη αυτή έχει μιά φυσικότητα. Όταν ό άνθρωπος βρεθει μπροστά σ' ένα κίνδυνο, άναλαμβάνει τήν υπεράσπιση του έαυτού του από λόγους άυτοσυντηρήσεως. Τό Εϋαγγέλιο όμως λέγει ότι ό πιστός άνθρωπος πρέπει νά άνέχεται και νά ύπομένει στις προσωπικές σχέσεις του και αυτή τήν

Ἡ Μεταμόρφωση. Εἰκόνα στὴν Ἱ. Μονὴ Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὄρους
(16ος αἰ.).

ἀδικία ἀκόμα. «Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νικά ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν» λέγει χαρακτηριστικά ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Ρωμ. ιβ' 21). Ὑπάρχουν ὅμως ἰδιαίτερες περιπτώσεις πού ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸ χρέος τῆς ἄμυνας. Ὁ οἰκογενειάρχης γιὰ νὰ διαφυλάξει τὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν του, πού ἴσως ἀπειλεῖται, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀμυνθεῖ. Ὁ στρατὸς πρέπει νὰ ὑπερασπίσει σέ ὦρα ἀδικῆς ἐπιθέσεως τὸν ἄμαχο πληθυσμὸ πού μπορεῖ νὰ τὸν ἀπειλήσουν οἱ ἐχθροὶ τῆς πατρίδας μας.

Γενικά ἡ χρῆση τῶν ὄπλων στὴν περίπτωση τῆς ἄμυνας πρέπει νὰ ἀποφεύγεται. Ἄν ὅμως βρεθεῖ κανεὶς σέ φοβερὸ ἀδιέξοδο, μπορεῖ νὰ κάνει χρῆση τῶν ὄπλων. Πρέπει ὅμως ἡ ἐπίθεση τῶν ἄλλων ἐναντίον μας νὰ εἶναι συγκεκριμένη καὶ ἀδικη. Γιὰ νὰ γίνῃ χρῆση τῶν ὄπλων πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογη μὲ τὸ βαθμὸ τῆς ἐπιθέσεως. Δέν μπορεῖ, π.χ. κάποιος νὰ βρεθεῖ σέ ἀναβρασμὸ καὶ νὰ σκοτώσει ἕνα κλέφτη καὶ ὕστερα νὰ δικαιολογεῖται ὅτι βρέθηκε σέ ἀνάγκη ἄμυνας. Τελικά ὁ πιστὸς ἄνθρωπος προσεύχεται θερμὰ στὸ Θεὸ καὶ ζητεῖ τὸ φωτισμὸ καὶ τὴ βοήθειά Του, ὥστε σέ τέτοιες δύσκολες περιπτώσεις νὰ ἐνεργεῖ κατὰ τὸν πιὸ σωστὸ καὶ εὐάρεστο τρόπο.

Τὸ πρόβλημα τῆς εὐθανασίας. Εὐθανασία εἶναι ἡ πράξη ἐκεῖνη, πού ἐπιταχύνει ἀπὸ λόγους «εὐσπλαχνίας» τὸ θάνατο ἑνὸς ἀρρώστου, ὅταν βασανίζεται ἀπὸ ἀνίατη ἀρρώστια καὶ ἀνυπόφορους πόνους. Ἔτσι ἔχουμε περιπτώσεις ἀνθρώπων, πού παρακαλοῦν τοὺς γιατροὺς νὰ ἐπέμβουν αὐθαίρετα στὴν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς τοῦ ἄλλου. Πρόκειται γιὰ μιὰ πολὺ μεγάλη ἁμαρτία, πού συνήθως φέρει τὸ ἔνδυμα τῆς συμπάθειας καὶ φιλανθρωπίας. Ἀπὸ ἰατρικῆς πλευρᾶς δέν ἐπιτρέπεται ἡ αὐθαίρετη αὐτὴ ἐπέμβαση, γιατί ἡ ἰατρικὴ ἐπιστῆμη ἔχει ὡς σκοπὸ νὰ διατηρεῖ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, ὅσο μπορεῖ περισσότερο χρονικὸ διάστημα. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἐγκληματολογίας ἡ πράξη χαρακτηρίζεται ὡς ἀρνητικὴ, γι' αὐτὸ καὶ σέ ὅλες τὶς νομοθεσίες ἡ εὐθανασία θεωρεῖται φόνος, πού τιμωρεῖται. Ἀπὸ πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς πλευρᾶς ὁ ἄνθρωπος, πού καταφεύγει στὴν εὐθανασία παρουσιάζεται ὡς ἀρνητῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀγάπης Του γιὰ τὸν κόσμον καὶ τὸν καθένα ἄνθρωπον προσωπικά. Ἡ συνηθισμένη δικαιολογία τοῦ ἀνθρώπου ὅτι δέν μπορεῖ νὰ βλέπει τὸ συνάνθρωπό του νὰ ὑποφέρει καὶ νὰ πάσχει ἀδιάκοπα εἶναι πολὺ ἀνίσχυρη, γιατί θὰ ἔπρεπε τότε κανεὶς νὰ ἐξαλείψει ὀλοκληρωτικὰ τὸν πόνο καὶ τὴ δυστυχία ἀπὸ τὸν κόσμον. Κάτι τέτοιο ὅμως εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο.

Μέ κανένα τρόπο δέν ἐπιτρέπεται ὁ γιατρός νά ὑποκύπτει στίς ἐπιθυμίες ἢ τίς πιέσεις τῶν ἄλλων καί νά προξενεῖ πρῖν ἀπό τήν ὥρα του τό θάνατο ἑνός ἀρρώστου. Σέ ὀρισμένες μάλιστα χώρες γίνεται συζήτηση, ἂν θά πρέπει νά νομιμοποιηθεῖ ἡ εὐθανασία εἴτε ὑποκειμενικά εἴτε ἀντικειμενικά. Μιά τέτοια θεώρηση καί ἀντιμετώπιση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπαράδεκτη ἀπό τήν ὀρθόδοξη ἠθική καί ἀπορρίπτεται.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Καί εἶπεν Κύριος ὁ Θεός πρὸς Κάϊν· ποῦ ἔστιν ἡ ἀδελφός σου; καί εἶπεν· οὐ γινώσκω· μή φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμί ἐγώ; Καί εἶπε Κύριος· τί πεποίηκας; φωνή αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με ἐκ τῆς γῆς» (Γεν. δ' 9-11).
2. «Ἄμην, λέγω ἡμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε» (Ματθ' κε' 40).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ὁ φόνος εἶναι φοβερή καί τρομερή ἁμαρτία; 2) Μέ ποιές προϋποθέσεις ἐπιτρέπεται ἡ προσωπική ἄμυνα; 3) Γιατί ἀπορρίπτεται ἡ εὐθανασία; 4) Πῶς μποροῦν νά περιοριστοῦν τά τροχαῖα θανάσιμα ἀτυχήματα;

6. Ἡ αὐτοκτονία.

Τί εἶναι ἡ αὐτοκτονία. Αὐτοκτονία εἶναι ἐκεῖνη ἡ πράξη τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐνσυνείδητα προβαίνει στήν καταστροφή καί κατάλυση τῆς ζωῆς του. Ἡ αὐτοκτονία λέγεται καί αὐτοχειρία καί ὁ αὐτοκτονῶν αὐτόχειρας. Ὁ ἄνθρωπος πού αὐτοκτονεῖ κάνει πολύ μεγάλη ἁμαρτία, γιατί ἔχει φτάσει στό ἔσχατο ὄριο τῆς ἀπελπισίας καί τῆς ἀπωθήσεως τοῦ Θεοῦ ἀπό τήν ὑπαρξή του. Ὑπάρχουν ὀρισμένοι λόγοι πού ὀδηγοῦν τόν ἄνθρωπο στήν ἀπόφαση τῆς αὐτοκτονίας. Τέτοιοι ἀναφέρονται μεταξύ ἄλλων καί οἱ ἑξῆς:

1. Ἐγωκεντρισμός καί μίσος γιά τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἁμαρτία, ὅπως ἔχει ὑπογραμμιστεῖ ἐπανειλημμένα, φυλακίζει τόν ἄνθρωπο στό κελλί τοῦ ἐγωισμοῦ καί τόν κάνει νά διεκδικεῖ μόνο τίς ἀτομικές του

ἀπαιτήσεις καί ανάγκες. Τό ἐγώ ἀποτελεῖ τό κριτήριό ὅλων τῶν πραγμάτων καί τῶν προσώπων. Ἡ διαγωγή αὐτή τόν κάνει νά διαβλέπει τούς ἄλλους ἀνθρώπους. «Οἱ ἄλλοι εἶναι ἡ κόλασή μου» ὁμολογεῖ ὁ Σάρτρ καί τοῦτο γιατί οἱ ἄλλοι δέν ὑπηρετοῦν καί δέν προάγουν τά ἐγωιστικά συμφέροντα τοῦ ἀτόμου ἢ ἀκόμα καί τῆς ὑπάρξεως. Ὁ ἐγωιστής γίνεται μισάνθρωπος, γιατί πρὶν ἀπό ὅλους ἔχει μισήσει τόν ἑαυτό του. Ἡ ζωὴ του συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα αἶσθημα ἀηδίας γιὰ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα καί ἀπορρίψεως ὅλου τοῦ κόσμου. Ἡ φοβερὴ αὐτὴ ἐμπλοκὴ τόν κάνει νά σκέπτεται τὴν κατάλυση τῆς ζωῆς του.

2. Ἡ κυριαρχία τῆς ἀπελπισίας. Ὁ ὑπερήφανος καί ἐγωιστής αισθάνεται ἀδιέξοδο καί ἀσφυξία, ὅταν συναντᾷ στὴ ζωὴ του δυσχέρειες καί ἐμπόδια. Θίγεται ὁ ἐγωισμός του, ὅταν βλέπει ὅτι δέν μπορεῖ νά ἐπικρατήσει πάνω σ' ὅλους τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ὅταν τὰ πράγματα ἔρχονται ἀνάποδα καί ἡ μιὰ ἀποτυχία διαδέχεται τὴν ἄλλη, τότε κατακλύζεται ἀπὸ τὴν ἀπελπισία. Ἀπὸ παντοῦ βλέπει τὸ ἀδιέξοδο καί τὸ φαῦλο κύκλο, γιατί δέν μπορεῖ νά ἐλπίζει σωστά, ἐπειδὴ εἶναι κλειστός στὴν ἀγάπη καί τὴν ἐμπιστοσύνη. Ἄμεση συνέπεια τῆς ἀπελπισίας εἶναι ἡ συναίσθηση τοῦ ἀνθρώπου ὅτι ἀπουσιάζει ὁ Θεός ἀπὸ τὴν καρδιά του.

3. Ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Παρ' ὅλες τίς «ἐπιτυχίες» του ὁ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος αισθάνεται μέσα του ἓνα ἀνυπέρβλητο κενό. Εἶναι ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ, πού ἀφαιρεῖ τὴν προϋπόθεση τῆς ἀνθρώπινης ἀξίας καί σκοτεινιάζει τὸ ὑπέρτατο κριτήριό τῆς ὑπάρξεως. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἀποκτήσει συναίσθηση αὐτοῦ τοῦ κενοῦ, τότε ἐπικαλεῖται τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ἔστω καί μέ ταλαντευόμενὴ πίστη. Ἄν ὁμως ἐπιμένει νά βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὸ Θεό, τότε ἡ ἀμετανοησία τόν ὀδηγεῖ στὴν καταστροφή. Κάτι τέτοιο εἶναι ἀφύσικο γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξη, πού δημιουργήθηκε γιὰ νά κοινωνεῖ μέ τὸ Δημιουργό καί τὰ δημιουργήματα.

4. Παραφροσύνη καί ψυχικὲς διαταραχές. Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος καί μάλιστα τῆς σύγχρονης κοινωνίας δοκιμάζει ἓνα τέτοιο ἀδιέξοδο στὴ ζωὴ του, πού ὀδηγεῖται σὲ ψυχικὲς διαταραχές καί σὲ λογικὴ ἀκαταστασία. Ὑπάρχουν περιπτώσεις, πού ἡ διασάλευση τοῦ λογικοῦ εἶναι ἰσχυρὴ καί ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά κατευθύνει συνειδητὰ καί ὑπεύθυνα τόν ἑαυτό του. Οἱ ποικίλες ψυχικὲς συγκρούσεις καί τὰ ἐνοχλητικὰ συμπλέγματα γεμίζουν τὴν ὑπαρξη μέ τέτοια αἰσθήματα δυσαρμονίας καί ἀνασφάλειας, ὥστε ὀρισμένες φορές ἀντιμετωπίζεται καί

ή περίπτωση της αυτοκτονίας. Δεν αποκλείεται καθόλου ή ευθύνη όλων μας γι' αυτές τις ανωμαλίες, όπως επίσης ή αναλγησία και ή αδιαφορία των άλλων μπορεί να γίνει αιτία της αυτοκτονίας ενός ανθρώπου.

5. Περίπτωση εξαιρέσεως. Υπάρχουν περιπτώσεις ανθρώπων, που στερήθηκαν από μόνοι τους τη ζωή για να προλάβουν αθεραπευτική προσβολή της τιμής τους ή για να αποφύγουν την κατασχύνη τους. Υπάρχουν γυναίκες που οδηγήθηκαν στο θάνατο για να μη γίνουν θύματα άπιστων βιαστών. Σε περίπτωση πολέμου υπήρξαν στρατιώτες, που υπηρέτησαν σε πολύ έμπιστες και καίριες θέσεις και προτίμησαν το θάνατο παρά να παραβούν, ως αιχμάλωτοι, το υπέρτατο χρέος για την πατρίδα.

Βέβαια οι περιπτώσεις αυτές διαφέρουν κατά πολύ από τις προηγούμενες. Η εκκλησιαστική όμως θεώρηση λέγει ότι και οι πιο δύσκολες καταστάσεις δεν επιτρέπουν στον άνθρωπο να αφαιρέσει μόνος του τη ζωή του, που είναι δώρο του Θεού. Και οι Πατέρες της Εκκλησίας (ιερός Αύγουστίνος, άγιος Ιωάννης Χρυσόστομος), που εξετάζουν τον κίνδυνο για την ατίμωση των γυναικών, λέγουν ότι ή ήθικότητα και άγνότητα περιλαμβάνει ολόκληρη την ύπαρξη και δεν έχει την έδρα της μόνο στο ανθρώπινο σώμα, που ατιμάζεται και διαπομπεύεται χωρίς τη συγκατάθεση των ανθρώπων.

Η ήθική αξιολόγηση της αυτοκτονίας. Η αυτοκτονία είναι φοβερή πράξη του ανθρώπου κατά του Θεού και του έαυτού του. Έκφράζει τον άθεράπευτο έγωισμό και την αυτοαποθέωση του άτομου ενώ συγχρόνως περιφρονεί την αγάπη του Θεού και παραγνώνει την πρόνοιά Του. Η τραγικότητα του αυτόχειρα βρίσκεται στην προσπάθειά του να ξεπεράσει τα άδιέξοδα, που ο ίδιος έχει δημιουργήσει. Δεν παραδέχεται ότι ο έαυτός του είναι υπεύθυνος για όλα αυτά. Έτσι ή απελπισία του είναι χαρακτηριστική. Έκπηγάει από τη δαιμονική βεβαιότητα για την αποκλειστική αξία του έγω και την περιφρόνηση των άλλων ανθρώπινων προσώπων. Με την αυτοκτονία ο άνθρωπος νομίζει ότι παραμερίζει ολοκληρωτικά το Θεό από τη δημιουργία και ανατρέπει την καθορισμένη τάξη της. Μέσα σε μιά τέτοια παρανοϊκή ζάλη νομίζει ότι αυτός είναι ο νικητής, ενώ στην πραγματικότητα είναι αυτός που χάνει τά πάντα με την κατάλυση της ζωής του.

Η Εκκλησία πάντα απόδοκίμασε και απόρριψε την πράξη της αυτο-

κτονίας. Τό κίνητρο τῆς αὐτοκτονίας βρίσκεται στόν ἐγωισμό, τήν ἀπόγνωση καί τήν ἀσέβεια τοῦ ἀνθρώπου. Ὁλόκληρο τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας δοκιμάζει ὁδύνη καί θλίψη μεγάλη, ὅταν ἀντικρίζει περιπτώσεις αὐτοκτονίας. Στό πρόσωπο τοῦ αὐτόχειρα βλέπει τόν ἀνθρωπο ἐκεῖνο πού στηρίζεται μόνο στό ἐγώ του καί ἀπορρίπτει συχνά τή βοήθεια τῶν ἄλλων καί τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τόσες οἱ παιδαγωγικές εὐκαιρίες, πού προσφέρονται στόν ἀνθρωπο κατά τή διάρκεια τῆς ζωῆς του, ὥστε μόνον ἕνας ἐρμητικά κλεισμένος στό ἐγώ του θά τίς ἀπορρίψει ὀλοκληρωτικά.

Ἐπάρχουν ὅμως καί περιπτώσεις πού τό κίνητρο τῆς αὐτοκτονίας βρίσκεται στήν παραφροσύνη ἢ σέ ἀφόρητες ψυχικές ἀναστατώσεις. Ἡ Ἐκκλησία βέβαια ἀποφεύγει νά ἐνταφιάσει τοὺς αὐτοκτονοῦντας. Αὐτό δέ τό κάνει ἀπό ἀντίδραση ἢ περιφρόνηση γιά τό πρόσωπο τοῦ αὐτόχειρα, ἀλλά γιά νά δείξει τήν ἀποδοκιμασία Τῆς σέ μιά τέτοια πράξη ἔσχατης ἀπογνώσεως. Συνάμα διαπαιδαγωγεῖ καί τοὺς ἀνθρώπους νά ἀναλαμβάνουν τήν αὐτοκυριαρχία τους, ὥστε νά ξεπερνοῦν ὅλα τά ἀδιέξοδα καί ἐμπόδια τῆς ζωῆς τους μέ τά ἀπαραίτητα ἐφόδια τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδας καί τῆς ἀγάπης στό Θεό καί τοὺς ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Οὐδέίς γάρ ἡμῶν ἐαυτῷ ζῆ καί οὐδέίς ἐαυτῷ ἀποθνήσκει· ἐάν τε γάρ ζῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ Κυρίῳ ἀποθνήσκομεν. Ἐάν τε οὖν ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ Κυρίου ἐσμέν» (Ρωμ. ιδ' 7-8).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ἡ αὐτοκτονία εἶναι φοβερή καί ἀποκρουστική ἁμαρτία; 2) Τί ἐλπίζει ὁ αὐτόχειρας μέ τήν ἀπαίσια πράξη του; 3) Τί εἶναι ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπό τόν ἀνθρωπο; 4) Γιατί ἡ Ἐκκλησία δέν κηδεύει τοὺς αὐτόχειρας;

7. Ἡ αὐτοθυσία.

Αὐτ < ἀνθ. υθ.
Ἡ πράξη τῆς αὐτοθυσίας. Αὐτοθυσία εἶναι ἡ ἐξαιρετική ἐκεῖνη πράξη, πού ὠθεῖ τόν ἀνθρωπο νά προσφέρει ἐκούσια τή ζωή του γιά τήν προαγωγή καί τή σωτηρία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Εἶναι ἡ φυσική αὐτοθυ-

σία καί ἔχει σχέση μέ τή διάθεση καί θυσία τοῦ δώρου τῆς φυσικῆς ζωῆς. Ἔχουμε ὁμως καί τήν ἠθική αὐτοθυσία. Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος δέ θυσιάζει μέν τή ζωή του, ἀλλά ξέρει νά παραιτεῖται ἀπό τή διεκδίκηση τῶν δικαιωμάτων του, δείχνοντας μέ αὐτό τόν τρόπο τήν ἀγάπη του γιά τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ αὐτοθυσία εἶναι ἀκριβῶς τό ἀντίθετο ἀπό τήν αὐτοκτονία, γιατί ὁ θυσιαζόμενος ἄνθρωπος ξέρει νά προσφέρει τόν ἑαυτό του, ἀρκεῖ νά ὠφελοῦνται πραγματικά οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Ὁ Κύριος παρουσιάζει τό κίνητρο τῆς αὐτοθυσίας, ὅταν λέγει: «Ὅποιος θέλει νά σώσει ἀληθινά τή ζωή του, αὐτός θά τή χάσει. Ἐκεῖνος δέ πού θά χάσει τή ζωή του γιά χάρη μου, αὐτός θά τήν βρεῖ πραγματικά» (Ματθ. ιστ' 25).

Τά βασικά αὐτά λόγια δέν μπορεῖ εὐκολά νά τά κατανοήσει ὁ ἄνθρωπος. Πρέπει νά καταβάλλει πολλές καί ἐπίπονες προσπάθειες γιά νά ἀνακαλύψει καί νά παραδεχτεῖ ὅτι ἡ ὑπαρξή του σώζεται πραγματικά ἀπό τή στιγμή πού τήν προσφέρει στούς ἄλλους καί δέν τήν κρατεῖ ἀποκλειστικά γιά τόν ἑαυτό του. Ἡ μοναδικότητα αὐτοῦ τοῦ κινήτρου φανερώνει τό ἔσχατο νόημα καί τήν ἀνυπολόγιση ἀξία τῆς αὐτοθυσίας.

Τό υπόδειγμα τῆς θυσίας τοῦ Κυρίου. Ἡ πηγὴ τῆς αὐτοθυσίας βρίσκειται στή σταυρική θυσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ θυσία τοῦ Κυρίου φανερώνει τό υπέρτατο νόημα τῆς υπάρξεως, πού ὁ ἄνθρωπος τό ἀρνήθηκε μέ τή διάπραξη τῆς ἁμαρτίας. Ἀντί νά προσφέρει ὁ ἄνθρωπος τόν ἑαυτό του στό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους, προτίμησε νά τόν κρατήσῃ μόνο γιά τήν ὠφέλεια τοῦ ἐγῶ του. Ἀρνήθηκε τή θυσία τοῦ ἑαυτοῦ γιά νά θυσιάζει ὅλους τούς ἄλλους στήν ὑπηρεσία τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων του.

Ἡ θυσία τοῦ Κυρίου ἀποκαλύπτει στόν ἄνθρωπο τό μοναδικό τρόπο γιά νά διασώσει τήν ὑπαρξή του. Ἡ προσφορά αὐτὴ δείχνει τήν υπέρτατη ἀγάπη τοῦ Θεανθρώπου, πού θυσιάζεται γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου. Γι' αὐτό καί «μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τήν ψυχὴν αὐτοῦ ἤν υπέρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰω. ιε' 13).

Ἡ προσωπικὴ ἀπάντηση τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύψει τό νόημα τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ, τότε πρέπει νά λάβῃ μιάν οὐσιαστικὴ θέση ἀπέναντι στήν πράξη τῆς αὐτοθυσίας. Ἄν ἀποδέχεται πραγματικὰ τή ζωὴ του, τότε πρέπει κάθε στιγμή νά τή θυσιάζει γιά τήν προκοπὴ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὁλόκληρο τό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας στη-

ρίζεται σ' αυτή την αλήθεια. «Με την αυτοθυσία ο άνθρωπος μιμείται το Χριστό.» Έτσι κατανικά την αμαρτία και υπερπηδά τον έγωισμό του. Καταλαβαίνει πάνω στην πράξη ότι ο ατομισμός και η ιδιοτέλεια οδηγούν όριστικά τον άνθρωπο στη φθορά και το θάνατο, ενώ η προσφορά της αγάπης και η θυσία του έαυτου φανερώνουν το αληθινό και μακάριο νόημα της ζωής. Ο άνθρωπος άπαντα στη θυσία του Κυρίου με την προσφορά της ζωής του για τή δόξα του Θεού και τή διάσωση των άλλων ανθρώπων.

Η αξιολόγηση της αυτοθυσίας. Η αυτοθυσία δεν είναι μια πράξη εξωτερική και θεαματική. Δεν προσφέρεται για να την αναγνωρίσουν και να την επιδοκιμάσουν οι άλλοι άνθρωποι. Η αγάπη του Χριστού αποτελεί το αποκλειστικό κίνητρο και το μοναδικό κριτήριο για την όρθη αξιολόγηση της αυτοθυσίας. Οι μεγάλες πράξεις κινδυνεύουν συνήθως από την προβολή του εγώ. Ο Απόστολος Παῦλος υπογραμμίζει αυτό τον κίνδυνο, όταν λέγει ότι μπορεί ο άνθρωπος ακόμα και τον έαυτό του να θυσιάσει, αλλά χωρίς όμως να έχει στην καρδιά του την αγάπη του Χριστού. «Και εάν ψωμίσω τά υπάρχοντά μου, και εάν παραδῶ τό σώμα μου, ἵνα καυθῆσομαι, αγάπην δέ μή ἔχω οὐδέν ωφέλουμαι» (Α΄ Κορ. ιγ΄ 3).

Τήν ανιδιοτελή θυσία του Κυρίου μιμούνται και οι μάρτυρες της Έκκλησίας, που θεωρούν υπέρτατη τιμή τους να συμμετέχουν στο θάνατο του Χριστού. Όλες οι θυσίες της ζωής πρέπει να είναι απαύγασμα της θυσίας του Θεανθρώπου. Έτσι αξιολογούνται και οι θυσίες ενός οικογενειάρχη για την οικογένειά του και οι αδιάκοπες ταλαιπωρίες της μητέρας για τή φροντίδα των παιδιών της. Οι ήρωικές πράξεις των στρατιωτών που θυσιάζουν τή ζωή τους για τό καλό της πατρίδας. Οι θυσίες των εργατών της έπιστήμης, που στερούνται τό καθετί για να εύεργετήσουν τον κόσμο. Οι υπεράνθρωπες προσπάθειες των εργατών της Έκκλησίας, που θυσιάζουν τά πάντα για να φυτεύσουν στίς καρδιές των ανθρώπων τήν αλήθεια και τήν αγάπη του Χριστού.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Μή τοίνυν ζητει τό σόν, ἵνα εἶρῃς τό σόν. Ὁ γάρ ζητῶν τό έαυτοῦ, οὐχ εὐρίσκει τό έαυτοῦ... Τό γάρ οἰκείον συμφέρον έν τῷ τοῦ πλησίον συμφέροντι κείται καί τό έκείνον έν τούτῳ» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 61, 280).

1) Τί είναι η πράξη της αυτοθυσίας; 2) Ποιό είναι τό περιεχόμενο καί ό σκοπός τής θυσίας του Χριστού; 3) Ποιό είναι τό κίνητρο καί τό κριτήριο τής αληθινής θυσίας του ανθρώπου; 4) Πώς αξιολογείται ήθικά καί πνευματικά ή αυτοθυσία;

8. 'Ο χριστιανικός γάμος.

Τί είναι ό γάμος. 'Ο γάμος είναι ουσιαστικό γεγονός στή ζωή του ανθρώπου, όπου ό άνδρας καί ή γυναίκα ένώνονται αδιάσπαστα διά βίου σέ μία κοινή ζωή. 'Εκείνο πού χαρακτηρίζει τήν κοινωνία τους είναι ότι συμμετέχουν μ' όλη τους τήν ύπαρξη στό μυστήριο τής ζωής. Μέ τήν προσωπική προσφορά τής αγάπης ολοκληρώνουν τήν ύπαρξή τους καί προάγουν τό έργο τής δημιουργίας. 'Η συνέχιση τής δημιουργίας γίνεται μέ τή γέννηση των νέων ανθρώπων (παιδιών) στόν κόσμο, ώστε νά συμμετέχουν στό έργο του Θεού όσο τό δυνατόν περισσότεροι άνθρωποι καί νά ζοϋν στήν ευτυχία καί τή μακαριότητα.

"Όταν ό άνθρωπος τοποθετήσει τό γάμο σέ τέτοιο πλαίσιο, τότε εύκολα αναγνωρίζει τό μυστηριακό χαρακτήρα του γεγονότος. 'Η 'Εκκλησία ύψώνει τό γάμο σέ μυστήριο, γιατί τόν θεμελιώνει πάνω στήν αγάπη, πού ό Χριστός δείχνει στήν 'Εκκλησία Του, δηλαδή σ' όλους τους ανθρώπους.

Τό μυστήριο του γάμου. 'Ο γάμος ολοκληρώνεται ως μυστήριο, όταν ό άνθρωπος αποδέχεται τήν αγάπη του Χριστού καί τή θυσία Του, καί τήν τοποθετεί ως θεμέλιο γιά τήν κοινή ζωή, πού αρχίζει μέ τό σύντροφο τής ζωής του. "Ένας τέτοιος γάμος δέν μπορεί νά είναι μόνον ή θαλπωρή του έγώ, ή ικανοποίηση των ατομικών αναγκών καί ή πραγματοποίηση των ποικίλων επιδιώξεων στή ζωή. "Αν ό άνθρωπος σταθεί στήν επιδίωξη αυτών των αιτημάτων, τότε βρίσκεται ακόμα στό φυσικό χώρο του γάμου. 'Εκείνο πού κάνει τό γάμο μυστήριο είναι ή παρουσία του Χριστού καί τής 'Εκκλησίας ανάμεσα στους συζύγους. "Έτσι έξηγεϊται ότι γιά νά θεωρηθεί ένας γάμος χριστιανικός, πρέπει νά εύλογηθεί από τήν 'Εκκλησία, ως μυστήριο, μέ τήν ιερολογία τής 'Ακολουθίας.

Ἀρχικά τὸ μυστήριον τοῦ γάμου ἦταν ἐνσωματωμένο στὴ θεία Λειτουργία. Ἡ ἱερολογία τοῦ μυστηρίου βοηθεῖ νὰ καταλάβουμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει τὴν ἀληθινὴν του ὑπαρξὴν στὸ πρόσωπον τοῦ ἄλλου ἀνθρώπου. «Ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἑαυτὸν ἀγαπᾷ· οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτὴν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν» (Ἐφεσ. ε' 28-29). Ὁ Κύριος προσφέρει τὴ ζωὴ Του γιὰ νὰ ζήσει ὁ κόσμος. Ἕνας γάμος πού θεμελιώνεται σὲ τέτοια ἀγάπη γεμίζει τοὺς συζύγους μὲ χαρὰ καὶ δημιουργικότητα. Εἶναι ἡ χαρὰ, πού βραβεύει τίς θυσίες καὶ ἡ δημιουργικότητα, πού φανερώνεται μὲ τὴν παρουσία τῶν νέων παιδιῶν. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο καὶ οἱ δύο σύζυγοι συμμετέχουν οὐσιαστικά στὴ ζωὴ τοῦ κόσμου.

Ἡ προετοιμασία γιὰ τὸ γάμο. Ὁ νέος καὶ ἡ νέα πρέπει νὰ προετοιμαστοῦν σοβαρὰ καὶ ὑπεύθυνα γιὰ τὸ μεγάλο μυστήριον τῆς ζωῆς. Σήμερα ἐπικρατεῖ δυστυχῶς μεγάλη προχειρότητα σ' αὐτὸ τὸ θέμα καὶ τὰ κριτήρια τοῦ κόσμου εἶναι ἐλλειπῆ καὶ δυσανάλογα μὲ τὸ ὕψιστον περιεχόμενο τοῦ γάμου. Οἱ νέοι πρέπει νὰ διαφωτιστοῦν στὰ ἐξῆς βασικὰ σημεῖα, πού ὁδηγοῦν τελικὰ στὴν ἐπιτυχίαν τοῦ γάμου.

1. Ὁ Θεὸς χορηγεῖ τὸ κριτήριον γιὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ (τῆς) συντρόφου.
Ὅταν ὁ νέος ἢ ἡ νέα ἀντιμετωπίζουν τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιλογῆς συντρόφου στὴ ζωὴ τους, πρέπει νὰ ἐπιλύσουν βασικὰ καὶ δύσκολα προβλήματα. Γιὰ νὰ γίνει ἐπιτυχὴς ἐκλογὴ, πρέπει νὰ ὑπάρχει τὸ ἀπαραίτητον κριτήριον. Τί εἶναι αὐτό, πού θὰ ἀγαπήσει κανεὶς στὸ πρόσωπον τῆς προτιμῆσεώς του; Συνήθως ἕνας ἄνθρωπος ἐκτιμᾷ στὸ πρόσωπον ἑνὸς ἄλλου τὰ προσόντα ἢ τίς ικανότητές του, τὰ κοινωνικὰ ἀξιώματα ἢ τὰ χρήματά του. Ἡ ἀληθινὴ ὁμως ἀγάπη ἀπευθύνεται στὸ ἴδιον τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι μόνον στὴν περιουσίαν του εἴτε πνευματικὴ εἶναι αὐτὴ εἴτε ὑλική. Τὸ σωστὸ κριτήριον ἐδῶ θὰ τὸ δώσει ὁ Θεὸς στὸν ἄνθρωπον, ἀρκεῖ νὰ Τοῦ τὸ ζητήσῃ. Ἡ Ἁγία Γραφὴ ὑπογραμμίζει ὅτι «παρὰ Κυρίου ἀρμόζεται ἀνδρὶ γυνή». Ἡ πραγματικὴ, δηλαδή, σύναψις ἑνὸς δεσμοῦ ἀγάπης μεταξὺ δύο προσώπων γίνεται μὲ τὴν παρουσία καὶ τὴν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, ἀρκεῖ φυσικὰ νὰ τὸ ἀποδεχθεῖ ὁ ἄνθρωπος. Οἱ νέοι δὲ χρειάζονται βιασύνῃ καὶ ἀνυπομονησίαν γιὰ νὰ λύσουν πετυχημένα τὸ μεγάλο πρόβλημα τοῦ γάμου. Οἱ συναισθηματικὲς ἐναλλαγές τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας δὲ βοηθοῦν τοὺς νέους στὸ νὰ θεμελιώσουν σωστὰ τὸ γάμον τους. Ἕνας δεσμὸς ἀγάπης μ' ἓνα συγκεκριμένο πρόσωπον δὲν μπορεῖ νὰ

παραμένει έξω από τό μυστήριο του γάμου. Αυτό όμως απαιτεί από τό νέο άνθρωπο νά έχει άποκτησει την άναλογη ώριμότητα καί τήν αντίστοιχη ύπευθυνότητα για τό μεγάλο έργο τής ζωής του.

2. 'Η διατήρηση τής σωματικής καί τής πνευματικής ύγείας. 'Η άπρόσεκτη καί αυθαίρετη όργάνωση τής άτομικής ζωής μπορεί νά προκαλέσει μεγάλο κλονισμό στην πνευματική καί σωματική ύγεια του ανθρώπου. Οί βλάβες αυτές μπορεί νά κρυφτούν προσωρινά κάτω από τή μεγάλη άντοχή τής νεαρής ηλικίας. "Όταν ό όργανισμός του νέου ανθρώπου ταλαιπωρηθεί καί φθαρεί, θά δημιουργήσει άργότερα τέτοια προβλήματα (άρρώστιες διαφόρων ειδών, ψυχικοί τραυματισμοί, πνευματική κόπωση καί άπογοήτευση, κ.ά.) πού θά έχουν όπωσδήποτε άρνητικές έπιπτώσεις στην πορεία του γάμου καί στην άνάπτυξη τής οικογένειας.

3. 'Η έπαγγελματική καί οικονομική θεμελίωση του γάμου. Καί στά δυό πρέπει νά δοθεί ή πραγματική θέση καί συμβολή τους στην έπιτυχία του γάμου. 'Ο νέος πρέπει από νωρίς νά φροντίσει για τό έπάγγελμα του, πού θά συντηρήσει οικονομικά τήν πορεία τής οικογένειάς του. Δέν μπορεί ένας νέος νά ενδιαφέρεται για τό γάμο του καί συγχρόνως νά άδιαφορεί για τήν έπαγγελματική του άποκατάσταση. 'Η έπαγγελματική άποκατάσταση είναι μιá βασική προϋπόθεση, πού δίνει στό νέο τή δυνατότητα νά προχωρήσει στη σύναψη του γάμου. Είναι άπαραίτητο νά γνωρίζει, ότι ή γυναίκα παρ' όλη τή χειραφέτησή της καί τό προσωπικό της έπάγγελμα, χρειάζεται νά στηρίξει τήν οικογένειά της πάνω σέ γερά έπαγγελματικά θεμέλια. Οί οικονομικές προϋποθέσεις του γάμου δέν πρέπει ούτε νά παραμερίζονται ούτε καί νά θεωρούνται ότι είναι τό Α καί τό Ω στην έπιτυχία του γάμου. 'Ο γάμος είναι, φυσικά, κοινωρία προσώπων καί δέν πρέπει νά συγχέεται μέ τήν όποιαδήποτε χρηματική συναλλαγή. "Ένας γάμος, πού στηρίζεται άποκλειστικά στα χρήματα ή τήν προοπτική κάποιας έπαγγελματικής έπιτυχίας, άσφαλώς θά όδηγηθεί σέ άληθινό ναυάγιο. Πρέπει όμως ό νέος νά έτοιμάσει καί τόν έαυτό του, ώστε νά προσφέρει τήν άπαραίτητη οικονομική βάση, πού θά είναι ή άφετηρία καί ή ώθηση για τήν έπιτυχη άνάπτυξη του γάμου.

Τό πρόβλημα τής άγαμίας. 'Ορισμένοι άνθρωποι σήμερα (άνδρες ή γυναίκες) δέν έχουν τή δυνατότητα παρ' όλη τήν έπιθυμία τους νά

ιδρύσουν οικογένεια. Σέ περίοδο πολέμου, π.χ. οί νέοι αντιμετώπιζουσαν άλλα προβλήματα, πού έχουν προτεραιότητα καί παραμερίζεται ό γάμος. Έτσι περνά ή ηλικία μέ τήν πάροδο του χρόνου καί μένει άπραγματοποίητη ή σύστασή του. Άρκετοί νέοι αναλαμβάνουσαν τήν ύποχρέωση νά προστατεύουσαν τίς άνύπαντρες άδελφές τους. Είναι ένα μεγάλο πρόβλημα, πού τό δημιουργούσαν οί οικογενειακές καί κοινωνικές μας συνθήκες. Τό συμπληρώνουσαν τά διάφορα οικογενειακά δράματα (άρρώστειες, θάνατοι, κ.ά.). Τελικά υπάρχουν άνθρωποι μέ ψυχικές ή σωματικές άρρώστειες πού δέν επιτρέπουσαν τή σύναψη του γάμου.

Η Έκκλησία αναγνωρίζει καί εύλογεί τήν έκούσια άγαμία. Πρόκειται για τούς μοναχούς, πού διαλέγουσαν τό άγγελικό σχήμα όχι από περιφρόνηση για τή ζωή, αλλά για νά άφιερώσουσαν ολοκληρωτικά τόν έαυτό τους στό Θεό. Ο Έπίσκοπος, ό μοναχός, ό άγαμος κληρικός γενικά, προσφέρουσαν μεγάλη ύπηρεσία στην Έκκλησία καί σ' όλόκληρη τήν κοινωνία. Η άγαμία άποκτά τό νόημά της στό χώρο τής Έκκλησίας, γιατί είναι όλοκληρωτική προσφορά στην άγάπη του Χριστού για τή σωτηρία του κόσμου. Στο ίδανικό τής κατά Χριστόν άγαμίας βρίσκει στήριγμα καί παρηγορία καί ό σταυρός τής άκούσιας άγαμίας.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Νά μελετήσεις τή θαυμάσια άποστολική περικοπή, πού διαβάζεται στην τέλεση του μυστηρίου του γάμου. Θα τήν βρεις στην πρός Έφεσίους έπιτολή του Άπ. Παύλου, κεφ. ε' 20-33.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πώς άποκαλύπτεται τό νόημα του γάμου στην ιερολογία του μυστηρίου; 2) Ποιά βασικά σημεία πρέπει νά προσέξει ό νέος άνθρωπος για νά πετύχει στην έπίλυση του προβλήματος του γάμου του; 3) Γιατί ή Έκκλησία εύλογεί την έκούσια άγαμία; 4) Γιατί ή Έκκλησία αναγνωρίζει τό γάμο ως μυστήριο.

9. Η οικογένεια.

Η σημασία τής οικογένειας. Η οικογένεια είναι βασικό καί ουσιαστικό στοιχείο για τήν ανθρώπινη κοινωνία, γιατί είναι τό θερμοκήπιο

έκεινο, όπου μέσα του θά αναπτυχθούν οι υπάρξεις τῶν νέων ἀνθρώπων. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου μόνο στήν ἀγάπη τῆς οἰκογένειας μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ. Ἡ ἀγάπη, καί μάλιστα ὅπως προσφέρεται ἀπό τόν Ἰησοῦ Χριστό, εἶναι τό θεμέλιο, πάνω στό ὅποιο ὁ ἄνθρωπος θά οἰκοδομήσει τήν πραγματική ἐπιτυχία στή ζωή του. Ἡ προαγωγή τῆς κοινωνικῆς ζωῆς διοχετεύεται μέσα ἀπό τό ἐργαστήριο τῆς οἰκογένειας.

Ἡ συμβολή τῆς μητέρας. Γιά νά ἀποδεχτεῖ ἡ γυναίκα τή μητρότητα πρέπει νά εἶναι ἕτοιμη γιά κάθε θυσία, πού θά συντελέσει στήν ἐμφάνιση καί τή συνέχιση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Ἡ μητέρα συνδέεται μέ τό παιδί πολύ οὐσιαστικά, γιατί ἀγκαλιάζει μέ τήν ἀγάπη τῆς τά βαθύτατα στρώματα τῆς υπάρξεως. Ὄταν ἡ μητέρα τροφοδοτεῖ τήν καρδιά τῆς μέ τήν πίστη καί τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τότε μεταμορφώνει δημιουργικά τό μητρικό της φίλτρο. Ἔτσι ἡ μητρική ἀγάπη ὀλοκληρώνεται καί ἀποφεύγει τίς ἀρνητικές συνέπειες, πού μπορεῖ νά ἔχει ἕνας μονομερῆς συναισθηματισμός. Ἡ μητέρα βοηθεῖ τό παιδί νά ἀνακαλύψει τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ μέσα στό χῶρο τῆς ἀγάπης καί τῆς συγχωρητικότητας. Μόνον ἔτσι τό παιδί μπορεῖ νά ἀνακαλύψει καί τήν ἀνεπανάληπτη ἀξία τῆς προσωπικῆς του υπάρξεως. Οἱ θυσίες τῆς μητέρας εἶναι μιά μικρή εἰκόνα ἀπό τίς ἐνέργειες καί τίς θυσίες, πού κάνει ὁ Θεός γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου.

Ἡ παρουσία τοῦ πατέρα. Ὁ πατέρας προσφέρει στήν οἰκογένεια τό αἶσθημα τῆς ἀσφάλειας, πού εἶναι ἀπαραίτητο γιά τήν προαγωγή τῆς ζωῆς. Δημιουργεῖ τίς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιά τήν ἀρμονική ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ στήν οἰκογένεια. Τό παιδί βλέπει στό πρόσωπο τοῦ πατέρα τή γνήσια αὐθεντία, πού ὅμως ἐκφράζεται μέ τήν ἀγάπη, τή διακονία καί τήν ὑπακοή. Ὄταν τό παιδί βλέπει τόν πατέρα του νά πειθαρχεῖ ὁ ἴδιος σ' αὐτά πού ζητεῖ, τότε στό πρόσωπό του διαπιστώνει τήν τάξη καί τήν ἀρμονία, ὅπως τή φανέρωσε ὁ Θεός στό ἔργο τῆς δημιουργίας. Ὁ προσευχόμενος πατέρας δείχνει ἐμπρακτά τί σημαίνει ἐμπιστοσύνη καί ὑπακοή στό Θεό. Αὐτή τήν εἰκόνα τοῦ πατέρα ποτέ δέν τήν ξεχνᾷ τό παιδί καί μάλιστα στίς κρίσιμες στιγμές τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, πού ἀντιμετωπίζει δύσκολα προβλήματα.

Τό παιδί καί οἱ γονεῖς του. Ὄταν τό παιδί ζήσει τήν ἀγάπη τῶν γονέων του, τότε μπορεῖ νά καταλάβει, γιατί πρέπει νά τοῦς σέβεται καί νά

Ἡ Θεοτόκος. Εἰκόνα στήν Ἱ. Μονή Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὄρους
(16ος αἰ.)

τούς υπακούει. Ἡ ἀγάπη συνυπάρχει μὲ τὸ σεβασμὸ. Δέν εἶναι δυνατόν οἱ γονεῖς νά ἀγαποῦν τὸ παιδί χωρὶς ταυτόχρονα νά τὸ σέβονται. Οὔτε ἐπίσης τὸ παιδί νά λέγει πῶς ἀγαπᾷ τούς γονεῖς του, ἐνῶ δέν υπακούει στά λόγια τους. Τὸ παιδί μὲ τὴν υπακοή ἐκφράζει τὴν ἐμπιστοσύνη του *πρὸς γονεῖς* *⇒ ν.δ. ⇒ θ.* στους γονεῖς. Ἔτσι ὁδηγεῖται μὲ ἀσφάλεια στὴν υπακοή τοῦ Θεοῦ. Αὐτός εἶναι ὁ λόγος, πού ὁ Θεός ζητεῖ στὴν πέμπτη ἐντολή τὴν υπακοή καὶ τὸ σεβασμὸ στους γονεῖς.

Ἔτσι ὅμως μεγαλώνει τὸ παιδί, τόσο καὶ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νά *αἰσθάνεται* προστατεύει τὸν ἑαυτό του μὲ τίς ἀτομικές του δυνάμεις. Δέ θέλει νά ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἄλλα πρόσωπα, ἀκόμα καὶ ἀπὸ τούς γονεῖς του. Ἐδῶ βρίσκεται ἡ ἀπαρχὴ τῆς μεγάλης διαμάχης ἀνάμεσα στους γονεῖς καὶ τὰ παιδιὰ. Τὸ παιδί νομίζει ὅτι μόνον οἱ δικές του ἀπόψεις εἶναι οἱ σωστές καὶ ὄχι τῶν γονέων του, ὅταν μάλιστα διαπιστώνει ὅτι οἱ γνώσεις του εἶναι μεγαλύτερες ἀπὸ τίς δικές τους. Αὐτὴ ἡ βεβαιότητα τὸν γεμίζει μὲ ἐγωισμό, πού ὅμως τοῦ δημιουργεῖ σοβαρές ἐπιπλοκές καὶ φοβερὰ ἀδιέξοδα στὴ ζωὴ του.

Οἱ γονεῖς πρέπει νά βοηθήσουν τὰ παιδιὰ τους σ' αὐτὴ τὴν περίοδο τῆς κρίσεως, πού ἀρχίζει μὲ τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία. Τὰ παιδιὰ χρειάζονται πολλὴ ἀγάπη καὶ μεγάλη ὑπομονή ἀπὸ μέρος τῶν γονέων, ὥστε νά παραδειγματίζονται δημιουργικά καὶ νά προάγονται πραγματικά. Ἡ ἐν Χριστῷ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν εἶναι ἡ μόνη ἐγγύηση γιὰ τὴν πετυχημένη καὶ ὀλοκληρωμένη ἀνάπτυξή τους. Οἱ προσωπικές σχέσεις τῶν γονέων μὲ τὴν Ἐκκλησία εἶναι ἡ πιὸ σημαντικὴ βοήθεια, πού μπορεῖ νά προσφέρουν στό παιδί τους. Ἐνα τέτοιο ἔργο ζητεῖ ἡ ἴδια ἡ ὑπαρξὴ τοῦ παιδιοῦ καὶ οἱ οὐσιαστικές ἀνάγκες τῆς σύγχρονης κοινωνίας.

Ἡ κρίση στὴ σύγχρονη οἰκογένεια. Τὰ προβλήματα τῆς σύγχρονης οἰκογένειας εἶναι πολλὰ καὶ οὐσιαστικά. Δηλαδή ἀναφέρονται ὄχι μόνο στό θεσμὸ τῆς οἰκογένειας, ἀλλὰ κυρίως στὴν ἐσωτερικὴ δομὴ τῆς. Ὅταν ὁ νέος ἄνθρωπος ἀποφασίζει τὸ γάμο, πρέπει νά ἔχει ἀνακαλύψει τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς ζωῆς του. Μόνον ἔτσι μπορεῖ νά βεβαιώσει τὰ παιδιὰ του, γιατί πράγματι ἀξίζει νά ζῆ ὁ ἄνθρωπος καὶ νά ἐργάζεται δημιουργικά γιὰ τὴν προαγωγή τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας.

Γιὰ νά γίνουν ὅμως αὐτὰ πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά διαπαιδαγωγηθεῖ ἀπὸ τὴ μικρὴ του ἡλικία μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς θυσίας. Εἶναι τὸ ἀκλόνητο θεμέλιο τοῦ γάμου καὶ ἡ ἀληθινὴ προαγωγή τῆς οἰκογένει-

ας. Ὁ ἄντρας καί ἡ γυναίκα ἀνακαλύπτουν τήν ὑπαρξή τους ἀπό τή στιγμή, πού ὁ ἕνας προσφέρει τόν ἑαυτό του στόν ἄλλο καί οἱ δύο μαζί ἐργάζονται γιά νά φέρουν στόν κόσμο τά παιδιά. Τέτοιοι γονεῖς δέ βλέπουν τό παιδί ὡς ἀνταγωνιστή τῆς ἀγάπης τοῦ ἑνός πρὸς τόν ἄλλο, οὔτε ὡς ἐμπόδιο γιά τά σχέδια, τίς διασκεδάσεις καί τίς ἀπολαύσεις τους. Τά παιδιά θεωροῦνται ὡς εὐλογία τοῦ Θεοῦ καί ἡ παρουσία τους γεμίζει τούς γονεῖς μέ εὐτυχία καί χαρά.

Πολλές φορές ὅμως τό κοινωνικό περιβάλλον δέ βοηθεῖ σέ μιά τέτοια θεώρηση καί ἀντιμετώπιση τῆς οἰκογένειας. Οἱ δυσμενεῖς συνθήκες τῆς ἐργασίας σήμερα προκαλοῦν τή διάσπαση καί συχνά τή διάλυση τῆς οἰκογένειας. Ἔτσι ἀναγκάζονται νά ἐργαστοῦν καί οἱ δύο σύζυγοι, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τά ἐπείγοντα οἰκονομικά προβλήματα. Ἡ ἐργαζόμενη σύζυγος γεμίζει τό σπίτι μέ ἄγχος καί ἀγωνία, γιατί δέν μπορεῖ νά ἀνταποκριθεῖ σ' ὅλα τῆς τά καθήκοντα. Οἱ συνθήκες διαβίωσης στίς μεγάλες πόλεις εἶναι τέτοιες, ὥστε πολλές οἰκογένειες ἀναγκάζονται νά μένουν σέ ἀκατάλληλα σπίτια, πού ἔχουν ἐπίδραση στήν ὑγεία τῶν παιδιῶν καί τή δική τους. Τό καθημερινό πρόγραμμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τέτοιο, ὥστε ἐμποδίζει τήν ἀναστροφή τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας μεταξύ τους. Οἱ σύγχρονες «ἀνάγκες τῆς κοινωνίας» ὅλο καί αὐξάνουν, χωρίς ὅμως τελειωμό καί ὁ ἄνθρωπος κάνει κάθε θυσία γιά νά τίς ικανοποιήσει.

Ὅλα τά προβλήματα τῆς σύγχρονης οἰκογένειας πρέπει νά ἀντιμετωπιστοῦν σοβαρά καί θετικά. Νά μελετηθεῖ ἡ οἰκογένεια, ὡς τό θεμέλιο τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως, πού πρέπει νά ἀναπτυχθεῖ ἀληθινά γιά νά διασωθεῖ ὀριστικά. Ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης καί ἡ ἀδιάκοπη προσφορά καί θυσία, ὅπως ξεπηδοῦν ἀπό τή δομή τῆς οἰκογένειας, θά βοηθήσουν πολύ στήν τελική προαγωγή καί διάσωση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «*Ἄν οἱ δύο μὴ γένωνται ἓν, οὐκ ἐργάζονται πολλούς, ἕως ἂν δύο μένωσιν· ὅταν δέ εἰς ἐνότητα ἔλθωσι, τότε ἐργάζονται*» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 62, 387).
2. «*Συνέρονται καί ποιοῦσιν οἱ δύο ἓνα... οὐκ εἰκόνα ἄψυχον, οὐδέ εἰκόνα τινός τῶν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' αὐτοῦ ποιοῦντες τοῦ Θεοῦ*» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 61, 215).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί η οικογένεια είναι τό κύτταρο τής ανθρώπινης κοινωνίας; 2) Τί προβλήματα δημιουργοῦνται στήν οικογένεια, ὅταν ἐργάζονται καί οἱ δύο σύζυγοι; 3) Ποιά είναι ἡ προτεραιότητα τῶν προβλημάτων, πού πρέπει νά λυθοῦν στή σύγχρονη οικογένεια; 4) Γιατί ἡ μητέρα είναι τό θεμέλιο τής οικογένειας; 5) Ποιά είναι ἡ οὐσιαστική συμβολή τοῦ πατέρα στήν οικογένεια;

Β΄ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Ὁ ἄνθρωπος ὡς πρόσωπο.

Ἡ ἔννοια τῶν ὄρων «πρόσωπο» καί «ἄτομο». Καί ἡ φιλοσοφική ἠθική δέχεται, ὅπως καί ἡ χριστιανική ἀνθρωπολογία, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πρόσωπο. Ἡ ἔτυμολογία τῆς λέξεως (πρός-ᾠψ, γεν. ᾠπός = ὄψη) δείχνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος γίνεται πρόσωπο, ὅταν τοποθετεῖται ἀπέναντι κάποιου ἄλλου καί ἐπικοινωνεῖ μ' αὐτόν. Τό «κοινωνικό» αὐτό στοιχεῖο ἀποτελεῖ οὐσιαστικό γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου, πού προσφέρεται σ' αὐτόν τήν ὥρα τῆς δημιουργίας του ἀπό τό Θεό. Ὁ Θεός βρίσκεται «κατέναντι» τοῦ ἀνθρώπου καί μάλιστα ἐναποθέτει στήν ὑπαρξή του τήν εἰκόνα Του. Εἶναι ἡ «κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ» δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε ἀπό τό Θεό ὡς πρόσωπο γιά νά ἔχει τήν ἀνθρώπινη φύση ἀπό κοινοῦ μέ ὅλους καί νά ἐπικοινωνεῖ μέ τίς ἄλλες υπάρξεις. Μέ τήν ἁμαρτία ὁ ἄνθρωπος διατάραξε τή σχέση του μέ τό Θεό καί τούς συνανθρώπους του καί ἄρχισε νά διεκδικεῖ ἐγωιστικά τήν ἀνθρώπινη φύση μόνο γιά τόν ἑαυτό του. Τήν ἴδια προσπάθεια ἔκαναν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καί μάλιστα ὁ καθένας γιά τή δική του ὠφέλεια. Οἱ ἐγωιστικές ἐνέργειες δημιούργησαν μιά φοβερή σύγχυση καί ἕνα καταπληκτικό ἀνταγωνισμό ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους. Ὁ καθένας βλέπει τά πράγματα μόνον ἀπό τή δική του πλευρά καί δέν ὑπολογίζει τή διαφορετική ἀντίληψη τῶν ἄλλων. Αὐτό γίνεται αἰτία, ὥστε νά ξεχωρίζει ὁ κάθε ἄνθρωπος τόν ἑαυτό του ἀπό τό κοινωνικό σύνολο.

Ἔτσι δημιουργοῦνται τά ποικίλα ἄτομα, οἱ διαφορετικές μονάδες, πού δέν ἔχουν τό αἶσθημα τῆς ἐσωτερικῆς ἐνότητας καί ἀρμονίας μέ τούς ἄλλους. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς «ἄτομο» θέλει νά ξεχωρίζει τό δικό του

Ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ. Εἰκόνα στό Βυζαντινὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν
(16ος αἰ.)

ἐγώ καί γιά νά πετύχει κάτι τέτοιο ὁδηγεῖται στή διάσπαση καί τή διαίρεση τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Τά κοινωνικά προβλήματα καί συστήματα. Τά κοινωνικά προβλήματα προέρχονται ἀπό τήν ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου νά διατηρήσει καί νά ἀνα-

πτύξει τήν ὑπαρξή του στή ζωή. Ἡ προσπάθεια αὐτή πραγματοποιεῖται μέσα στό λαβύρινθο τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων ἀτομικῶν συμφερόντων. Ὁ καθένας ἐπιδιώκει νά ἐπικρατήσῃ πάνω στοὺς ἄλλους γιά νά ἱκανοποιήσῃ τῖς ἐγωιστικές ἀπαιτήσεις καί τά ἀτομικά συμφέροντα.

Πολύ γρήγορα ὅμως ὁ ἄνθρωπος διαπίστωσε τήν ἀνάγκη νά ὀργάνωσῃ τήν κοινωνική ζωή του ἔτσι, ὥστε νά λύνονται τά προβλήματα τοῦ καθενός καί τοῦ συνόλου μέ τρόπο ἱκανοποιητικό καί ἄρμονικό. Δημιουργήθηκαν τά διάφορα κοινωνικά συστήματα πού θέλησαν νά βοηθήσουν στή σωστή ἐπίλυση τῶν προβλημάτων.

Στή θεωρία τῆς ἀτομοκρατίας (Individualismus) ὁ ἄνθρωπος ὑπερυψώνεται ὡς ἄτομο, πού θά πρέπει γιά νά καταξιωθεῖ νά ὀδηγηθεῖ στήν περιφρόνηση καί τήν καταπίεση τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Στή θεωρία τῆς συλλογικότητος (Kollektivismus) ἐντάσσεται ὁ ἄνθρωπος στό εὐρύτερο κοινωνικό σύνολο, πού γίνεται τό κριτήριο καί τό πλαίσιο γιά τήν ἀξιολόγηση τῆς ἀτομικῆς ὑπάρξεως. Τό μηχανοκρατικό πνεῦμα τῆς σύγχρονης Τεχνολογίας ἀπειλεῖ τόν ἄνθρωπο μέ τήν ἀφαίρεση τῶν προσωπικῶν του δυνάμεων καί τή μετατροπή του σέ αὐτόματη μηχανή.

Συνήθως ὅμως τά διάφορα συστήματα βλέπουν τήν κοινωνία ὡς βιολογικό ὄργανισμό, πού διατρέχει πάντα τόν ἴδιο κίνδυνο, παρ' ὅλη τήν εὐρύτητα καί εὐεργετική χρήση τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ. Εἶναι ὁ κίνδυνος νά μετατραπῇ ὁ ἄνθρωπος σέ μίαν ἄμορφη μάζα, σ' ἓνα καταναλωτικό ὄργανο καί νά εἶναι φυλακισμένος στό στεγανό τῆς φυσικῆς ἀναγκαιότητας. Οἱ ἀνάγκες γίνονται τώρα τά εἶδωλα, πού καλεῖται ὁ ἄνθρωπος νά τά λατρεύει ὡς θεότητες.

Τελικά ὁ ἄνθρωπος φαίνεται πῶς παλεύει ἀνάμεσα στό «κοινό» καί στό «ἐπί μέρους». Τό «κοινό» εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύση, πού κανονικά πρέπει νά τή μοιράζεται μέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Τό «ἐπί μέρους» εἶναι ἡ ἀτομική ὑπαρξή του, πού δέν μπορεῖ νά τήν ἀνταλλάξῃ καί νά τήν ἀντικαταστήσῃ μέ τίποτε ἄλλο. Ὅταν δέν κατορθώνει νά ἐναρμονίζει τῖς δύο αὐτές τάσεις, τότε συντελεῖ στή δημιουργία τῶν ποικίλων κοινωνικῶν ἀναστατώσεων. Σέ τοῦτο τό χῶρο ὁ καθένας ἐπιδιώκει μέ τόν τρόπο του καί τῖς ἀρχές του νά προσδιορίσῃ τό σωστό περιεχόμενο τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, στή σχέση του μέ τό κοινωνικό σύνολο.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει πετύχει μεγάλη βελτίωση στίς προσωπικές καί κοινωνικές συνθήκες τῆς ζωῆς του. Ὅστόσο ἡ ἀπόδοση

της κοινωνικής δικαιοσύνης σ' όλους τούς ανθρώπους και μάλιστα όχι μόνο στη διανομή των υλικών αγαθών, αλλά και στη συμμετοχή της πνευματικής ανάπτυξης του ανθρώπου βρίσκεται δυστυχώς ακόμη σε αρκετά χαμηλό επίπεδο. Αυτό δείχνει ότι ο άνθρωπος δεν έχει ακόμα παραδεχτεί, πώς ο συνάνθρωπός του είναι ο αδελφός του. Προηγείται ή ικανοποίηση του εγώ και μάλιστα με αποκλειστικό τρόπο. Παρουσιάζει όμως μία περιεργή έναλλαγή. Όσο περισσότερο ικανοποιεί ο άνθρωπος τις ανάγκες του, τόσο υποδουλώνεται στις απαιτήσεις της σύγχρονης «καταναλωτικής κοινωνίας». Όσο προχωρεί στην ανάπτυξη του τεχνικού πολιτισμού, τόσο και αισθάνεται την ανάγκη να επιστρέφει στις μορφές της πρωτόγονης ζωής (Primitivismus).

Ἡ χριστιανική θεώρηση τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων. Ἡ Ἐκκλησία βλέπει πάντοτε τή δομή τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ὡς κοινωνική καί ὁμαδική. Ὁ χριστιανός δέν μπορεῖ νά πραγματοποιήσῃ τόν προορισμό του ἔξω ἀπό τό χῶρο τῆς κοινωνίας καί τῆς ἀδελφότητος. Ὅλα τά κοινωνικά κακά εἶναι ριζωμένα στήν πλεονεξία τοῦ ἀνθρώπου καί στήν ἀτομική του ἐπιθυμία νά κατέχει ὅλα τά ἀγαθά γιά δικό του ὄφελος. Ἡ Ἐκκλησία βλέπει ὅτι ὁ μόνος νόμιμος ἰδιοκτῆτης τῶν ἀγαθῶν στόν κόσμον εἶναι ὁ Θεός. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι «οἰκονόμοι» Του καί πρέπει νά χρησιμοποιοῦν τά ἀγαθά γιά τούς σκοπούς πού δημιουργήθηκαν. Δηλαδή γιά νά ικανοποιήσουν τίς κοινές ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Ἐκκλησία κηρύττει τήν κοινωνική ἰσότητα καί δικαιοσύνη. Τό πνεῦμα τοῦτο τῆς ἰσότητος καί ἀδελφότητος εἶναι βαθιά ριζωμένο στή φύση τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας. Δέν ὑπάρχει χῶρος γιά καμιά κοινωνική ἢ φυλετική διάκριση στό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, πού βλέπει πάντα τή θέση Της κοντά στούς στερημένους, τούς περιφρονεμένους καί τούς μετανοοῦντας ἁμαρτωλοῦς. Ἡ Ἐκκλησία ζῆ πάντα μέ τούς ταπεινοῦς καί τούς ἀδύνατους καί ὄχι μέ τούς ἰσχυροῦς καί τούς ὑπερήφανους. Τίς ἀλήθειες αὐτές δέν ἀρνήθηκαν οὔτε καί κείνοι, πού πάνω στήν πράξη πρόδωσαν τήν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας.

Καθῆκον κάθε χριστιανοῦ εἶναι νά ἀγωνίζεται γιά τήν ἐπικράτηση τέτοιων συνθηκῶν ζωῆς, πού νά ικανοποιοῦν στό μεγαλύτερο βαθμό τά ἀπαραίτητα τοῦ ἀνθρώπου γιά τήν ἰσότητα καί τήν κοινωνική δικαιοσύνη. Ποτέ δέν μπορεῖ ὁ χριστιανός νά παραμένει ἀπαθῆς καί ἀδιάφορος μπροστά στά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς κοινωνίας. Ὅφειλε νά διαμαρτύρεται γιά τήν καταπίεση τῶν συνειδησῶν καί τήν ἀλλοίωση

του ανθρώπινου προσώπου. Μέ το φῶς τοῦ Χριστοῦ πρέπει νά φωτίζουιν καί ὄχι νά συγκαλύπτουιν οἱ χριστιανοί τίς ἀδικίες καί τήν ἐκμετάλλευση ὀρισμένων τάξεων. Ποτέ ὅμως δέν πρέπει νά λησμονοῦν ὅτι ἡ Ἐκκλησία δέν ἐνδιαφέρεται μόνο γιά τήν ἐξωτερική ἀλλαγὴ τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς, ἀλλά πολύ περισσότερο γιά τή μεταμόρφωση στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀνακαίνιση καί μεταμόρφωση αὐτή ὁδηγεῖ ἐπειτα καί στήν μεταμόρφωση τῆς ζωῆς καί τοῦ κόσμου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ἡ Ἐκκλησία οὐ χωρισμοῦ, ἐνώσεώς ἐστι καί συμφωνίας ὄνομα» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 61, 13).
2. «Μή τά ἑαυτῶν ἕκαστος σκοπεῖτε, ἀλλά καί τά ἐτέρων ἕκαστος» (Φιλιπ. β' 4).
3. «Ἀλλήλων τά βάρη βαστάζετε καί οὕτως ἀναπληρώσατε τόν νόμον τοῦ Χριστοῦ». «Εἰ γάρ δοκεῖ τις εἶναι τι μηδέν ὄν, ἑαυτόν φρεναπατᾶ» (Γαλ. στ' 2-3).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τοῦ «προσώπου». 2) Τί διαφορά ὑπάρχει ἀνάμεσα στό «πρόσωπο» καί τό «ἄτομο»; 3) Ποῦ ὀφείλεται ἡ δημιουργία τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων; 4) Πῶς ἀντιμετωπίζει ἡ Ἐκκλησία τά κοινωνικά προβλήματα;

2. Ὁ ἄνθρωπος καί τό Κράτος.

Ἡ ὀργάνωση τῆς Πολιτείας καί τοῦ Κράτους. Ὁ ἄνθρωπος διατήρησε μέσα του τή δυνατότητα καί ἰκανότητα νά ὀργανώνει τή ζωή του σέ κοινωνικό σύνολο. Μέ τήν ἴδρυση καί τήν ὀργάνωση τῆς Πολιτείας ἐπιδιώκεται ἡ ἰκανοποίηση τῶν φυσικῶν καί πνευματικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Πολιτεία εἶναι ἕνα ὀργανικό σύνολο, πού μπορεῖ νά διαμορφώσει καί νά ἀναπτύξει ἀληθινά τόν ἄνθρωπο. Εἶναι γνωστή ἡ μεγάλη προσφορά τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων στήν ἀνάπτυξη τῶν πολιτειακῶν θεωριῶν.

Ἡ ὀργάνωση τῆς Πολιτείας γίνεται μέ φορέα τήν κρατική ἐξουσία. Σκοπός τοῦ Κράτους εἶναι ἡ θεμελίωση, ἡ διαφύλαξη καί ἡ πραγματοποίηση τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Τό Κράτος δέν ἔχει προορισμό

νά ικανοποιεί μόνο τις υλικές ανάγκες του ανθρώπου, αλλά πρέπει να φροντίζει για την ολοκλήρωση της ανθρώπινης ύπαρξης και γενικά την προαγωγή του όλου ανθρώπου. Η παραμέληση και καταπάτηση, π.χ. της ελευθερίας από τό μέρος της πολιτικής εξουσίας σημαίνει υποβιβασμό και άχρειαση της αξίας του ανθρώπου. Τό Κράτος δέν μπορεί νά είναι αὐτοσκοπός, ἀλλά μέ τήν παρουσία του ἀναγνωρίζει καί προάγει τήν ὅλη πορεία τοῦ ἀνθρώπου στήν ἱστορία.

Ἡ κρατική ἐξουσία θεμελιώνεται στή φροντίδα γιά τό κοινό συμφέρον καί τήν κοινή ὠφέλεια. Οἱ φορεῖς τῆς κρατικῆς ἐξουσίας εἶναι τά διάφορα ὑπουργήματα καί ὑπηρεσίες, μέ τίς ὁποῖες προσφέρεται ἡ διακονία καί ἡ ὑπηρεσία τοῦ Κράτους γιά τό καλό καί τήν προκοπή τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ τάξη τῆς δημιουργίας καί ὁ ἠθικός νόμος ἀποτελοῦν τά ὅρια, μέσα στά ὁποῖα ὀφείλει νά κινεῖται καί νά ἐνεργεῖ ἡ κρατική ἐξουσία. Ἡ ὑπερβαση τῶν ὁρίων αὐτῶν δημιουργεῖ στό χριστιανό τήν ὑποχρέωση νά ἀκολουθήσει τήν ἐντολή «πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις» (Πράξ. ε' 29). Ὅποιος πιστεύει στό Θεό, παραδέχεται καί τή ζωντανή εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, τόν ἄνθρωπο. Αὐτό τό σεβασμό πρέπει νά δείχνει καί ἡ κοσμική ἐξουσία στό Θεό καί τόν ἄνθρωπο, ἄν θέλει νά σέβονται καί οἱ πολῖτες τήν κρατική ἐξουσία καί νά ὑπακούουν στούς νόμους.

Ἡ πολιτική ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἐνδιαφέρεται ἐνεργητικά γιά τά προβλήματα τῆς Πολιτείας. Χωρίς ὀργανωμένη πολιτεία ὑπάρχει ἀναρχία καί «ἡ ἀναρχία παντός κακοῦ καί συγχύσεως αἰτιον» λέγει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ὁ πιστός προσεύχεται «ὑπέρ πάντων ἀνθρώπων καί πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων, ἵνα ἤρεμον καί ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καί σεμνότητι» (Α' Τιμ. β' 1-3).

Ὁ κατά Θεόν ἐλεύθερος ἄνθρωπος εἶναι ἰκανός νά ἀντιπαραταχθεῖ ἀποτελεσματικά καί στή χειρότερη μορφή δουλείας. Οἱ κατακόμβες στήν παλαιοχριστιανική ἐποχή καί τό Κρυφό σχολεῖο στά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας κράτησαν ἄσβεστη τή φλόγα τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας.

Ἡ ψυχοσωματική καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου γίνεται μέσα στήν Πολιτεία, ὅταν ὁ ἴδιος φροντίζει γιά τήν προκοπή καί τήν προαγωγή τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὁ καθένας πρέπει νά ἐργάζεται γιά τήν προστασία

τῆς ζωῆς, νά ἀναγνωρίζει τό δίκαιο τῆς ἄμυνας, νά ἐπιζητεῖ τήν ἐξαφάνιση τῶν ἐγκλημάτων καί νά συντελεῖ στήν προστασία καί τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐργασίας. Χρειάζεται συμπαράσταση στά προβλήματα τοῦ γάμου καί στίς τόσες ἀνάγκες τῆς οἰκογένειας, φροντίδα γιά τήν ἀνάπτυξη καί τήν ἀγωγή τῶν παιδιῶν του, κοινωνική ἀσφάλεια καί βελτίωση τῶν συνθηκῶν τῆς ἐργασίας του, ικανοποιητική ἀμοιβή στήν ἐργασία του, κ.ἄ. Στόν τομέα τῆς ἠθικῆς καί πνευματικῆς του ἀναπτύξεως ζητεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπό τήν Πολιτεία νά τοῦ παρέχει τό δικαίωμα τῆς προσωπικῆς καταξίωσης, τήν ἐλευθερία νά λατρεύει καί νά δοξολογεῖ τό Θεό, καί νά τοῦ παρέχεται κάθε δυνατότητα γιά νά προάγει τήν ὑπαρξή του καί τήν κοινωνική ζωή.

Τά καθήκοντα τῶν ἀρχόντων καί τῶν ἀρχομένων. Γιά νά διεκδικήσῃ ἡ Πολιτεία τά δικαιώματά της πρέπει νά προσφέρει συνειδητά τίς ὑπηρεσίες της στούς πολίτες. Οἱ ἄρχοντες καί οἱ φορεῖς τῆς Πολιτείας πρέπει νά περιφρουροῦν τίς πνευματικές καί ἠθικές ἀξίες, πού ἀπειλοῦνται σοβαρά ἀπό τό σύγχρονο μηχανοκρατικό καί μηδενιστικό πνεῦμα. Εἶναι γεγονός ὅτι αὐξάνουν διαρκῶς οἱ φροντίδες τῆς κρατικῆς ἐξουσίας γιά τά πνευματικά καί πολιτιστικά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου. Καταβάλλεται προσπάθεια γιά τήν ἀγωγή τῶν ἀνηλίκων καί ἐνηλίκων καί γιά τήν ικανοποιητική παροχή κοινωρικῶν ὑπηρεσιῶν (κοινωνική πολιτική, κοινωνικές ἀσφαλίσεις, περιφρούρηση τῆς οἰκογένειας, ἐνθάβρυνση τῆς τεκνογονίας μέ ἰδιαίτερη οἰκονομική ἐπιχορήγηση, κ.ἄ.).

Οἱ πολίτες πρέπει νά συμπεριφέρονται ἀπέναντι στήν Πολιτεία μέ τή συναίσθηση ὅτι ἡ ὠφέλεια τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου προσφέρει καί τήν προαγωγή στήν προσωπική τους ὑπαρξή. Ὁ πολίτης πρέπει νά συμμετέχει συνειδητά στά ἔξοδα τῆς Πολιτείας καταβάλλοντας τοῦς ἀνάλογους φόρους. Μόνον μέ μιά δίκαιη φορολογία μπορεῖ τό Κράτος νά βελτιώσει τίς πνευματικές καί ὑλικές συνθήκες τῆς προσωπικῆς καί κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ σεβασμός καί ἡ ὑπακοή τῶν πολιτῶν στούς νόμους τοῦ Κράτους βοηθεῖ στήν εὐνομία, τήν κρατική εὐρυθμία καί γενικά τή βελτίωση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Οἱ πολίτες ἀγαποῦν ἔμπρακτα τήν πατρίδα τους καί φροντίζουν ἀδιάκοπα γιά τήν ποιοτική ἀνύψωση τοῦ ὑλικοῦ καί πνευματικοῦ ἐπιπέδου τῆς χώρας. Ὑπερασπίζου τήν πατρίδα καί μέ αὐτή τή θυσία τῆς ζωῆς τους, ὅταν κινδυνεύει ἀπό ἐξωτερικούς καί ἐσωτερικούς ἐχθρούς.

Ὁ χριστιανός τελικά δέν εἶναι μόνον ἕνας ἐντιμος καί ἀξιοπρεπής

πολίτης, αλλά βλέπει τήν Πολιτεία μέσα από τήν ἐν Χριστῷ θεώρηση τοῦ κόσμου καί τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Καμιά ἐνέργειά του δέν πρέπει να περιορίζεται στήν ἀτομική ἢ καί κοινωνική ικανοποίηση τῶν αἰτημάτων του. Πρέπει νά ἐπεκτείνεται στή μεταμόρφωση τοῦ κόσμου καί τή σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τά φανερώνει ὁ Ἰησοῦς Χριστός στήν Ἐκκλησία.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Χριστιανοί γάρ οὔτε φωνή οὔτε ἔθει διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰσιν ἀνθρώπων... Κατοικοῦντες δέ πόλεις... θαυμαστήν καί ὁμολογουμένως παράδοξον ἐνδείκνυνται τήν κατάστασιν τῆς ἐναντῶν πολιτείας. Πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδίως, ἀλλ' ὡς πάροικοι μετέχουσιν πάντων ὡς πολῖται, καί πάνθ' ὑπομένουσιν ὡς ξένοι... Ἐπί γῆς διατρέβουσιν, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται. Πείθονται τοῖς ὀρισμένοις νόμοις καί τοῖς ἰδίους βίοις νικῶσι τοὺς νόμους. Ἄπλῶς δ' εἰπεῖν, ὅπερ ἐστίν ἐν σώματι ψυχῇ, τοῦτ' εἰσὶν ἐν κόσμῳ Χριστιανοί» (Ἐπιστολή πρὸς Διόγνητον, V, 1-10).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιός εἶναι ὁ σκοπός τῆς Πολιτείας; 2) Ποιά εἶναι τά καθήκοντα τῶν φορέων τῆς κρατικῆς ἐξουσίας; 3) Ποιά εἶναι τά καθήκοντα τῶν πολιτῶν ἀπέναντι στό Κράτος; 4) Πῶς βλέπει ὁ χριστιανός τήν προαγωγή τῆς Πολιτείας;

3. Ἡ ἠθική θεώρηση τῆς δικαιοσύνης.

Ἠθικότητα καί δικαιοσύνη. Ὁ ἄνθρωπος καλλιεργεῖται ἠθικά μέ τή βοήθεια τῆς δικαιοσύνης. Ὁ δίκαιος σέβεται τά δικαιώματα τοῦ συνανθρώπου καί τοῦ ἀποδίδει αὐτό πού τοῦ ἀνήκει. Ἡ χριστιανική ἠθική πρέπει νά φανερώνει τή δικαιοσύνη σ' ὅλη τήν πληρότητά της, ὥστε νά διαποτίζει τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος γιά νά ἀποδώσει δικαιοσύνη στηρίζεται συνήθως στήν ἀξία καί τίς ἐνέργειες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἡ δικαιοσύνη, π.χ. δέν ἀμείβει μέν ἕναν ἄνθρωπο, πού κάνει καλές πράξεις στή ζωή του, τιμωρεῖ ὅμως ἐκεῖνον, πού μέ τή διαγωγή του βλάπτει καί κάνει κακό στούς ἄλλους καί γενικά στήν κοινωνία. Ἡ

ἀπόδοση τῆς ἀνθρώπινης δικαιοσύνης στηρίζεται σ' ἓνα ἀντίκρουσμα. Εἶναι μιά συναλλαγή στή διαγωγή τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀνθρώπινη πλευρά τῆς δικαιοσύνης εἶναι: νά δανεῖζεις, π.χ. ἐκείνον τόν ἄνθρωπο, πού ἐλπίζεις ὅτι θά σοῦ ἐπιστρέψει πάλι τά χρήματα. Νά ἀγαπᾶς ἐκείνον, πού σέ ἀγαπᾶ. Νά ἐξυπηρετεῖς ἐκείνον, πού σέ ἐκτιμᾶ καί σέ ὑπολογίζει. Ὁ χριστιανός πρέπει ὅπωςδήποτε νά ξεπεράσει αὐτή τήν πλευρά τῆς δικαιοσύνης. Στήν ἐπί τοῦ Ὁρους Ὁμιλία ὁ Χριστός βοηθεῖ τοὺς ἀκροατές Του νά ἀποδεχτοῦν τήν ἀληθινή καί δημιουργική δικαιοσύνη. «Ἐάν μή περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων καί Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Ματθ' ε' 20).

Τό περίσσευμα τῆς δικαιοσύνης ἐδῶ εἶναι ἡ ἀγάπη, ὅπως ἐκπηγάξει καί προσφέρεται ἀπό τό Θεό. Ὁ πυρήνας τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη Του. Ὁ Θεός προλέγει στοὺς Πρωτόπλαστοὺς ὅτι ἅμα φάγουν «τό ξύλον τοῦ γινώσκειν καλόν καί πονηρόν» θά πεθάνουν ὅπωςδήποτε. Μετά τή διάπραξη τῆς ἁμαρτίας ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ δέν ἀφίνει τόν ἄνθρωπο νά πεθάνει, δηλαδή νά ζῆ ὀριστικά μακριά ἀπό τό Θεό, ἀλλά ὑπόσχεται τόν ἐρχομό τοῦ Μεσσία, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού μέ τή θυσία Του θά ζωοποιήσῃ ὁλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος. «Οὕτω γάρ ἠγάπησεν ὁ Θεός τόν κόσμον, ὥστε τόν υἱόν αὐτοῦ τόν Μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωήν αἰώνιον» (Ἰω. γ' 16).

Ἡ ἀγάπη ξεπερνᾶ τή δικαιοσύνη, χωρίς ὅμως νά τήν περιφρονεῖ καί νά τήν καταλύει. Αὐτή τῆ δικαιοσύνη πρέπει νά ἀποκτήσῃ καί ὁ ἄνθρωπος στή ζωή του. Νά ἀγαπᾶ ἀκόμα ὅλους ἐκείνους πού δέν τόν ἀγαποῦν. Νά εὐλογεῖ ἐκείνους πού τόν καταριοῦνται, νά εὐεργετῇ ἐκείνους πού τόν καταδιώκουν. Ἡ ἐπικράτηση μιᾶς τέτοιας δικαιοσύνης εἶναι τό σημεῖο γιά τόν ἐρχομό τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, δηλαδή τῆς ἀγάπης Του, πού προσφέρει σ' ὁλόκληρο τόν κόσμο. Γι' αὐτό καί ὁ Κύριος ὑπογραμμίζει στήν ἐπί τοῦ Ὁρους Ὁμιλία: «Ζητεῖτε δέ πρῶτον τήν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καί τήν δικαιοσύνην αὐτοῦ καί ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν» (Ματθ. στ' 33).

Τό πρόβλημα τῶν ποινῶν. Ἡ ποινή συνδέεται μέ τήν ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης. Ὅποιος περιφρονεῖ τοὺς νόμους πρέπει νά τιμωρεῖται. Ἡ ἐπιβαλλόμενη ποινή ἔχει σκοπό νά βοηθήσῃ τόν παραβάτη νά αισθανθεῖ τό σφάλμα του καί νά ἀναγνωρίσῃ τίς ἀρνητικές ἐπιπτώσεις του

στήν ανθρώπινη κοινωνία. Μέ τήν ποινή προστατεύονται οί υπόλοιποι άνθρωποι, γιατί ή Πολιτεία περιορίζει καί έλέγχει τούς παραβάτες.

Ή ποινή έχει επίσης θεραπευτικό χαρακτήρα. Ό τιμωρούμενος πρέπει νά συναισθάνεται τήν άρνητική πράξη του καί νά αναλαμβάνει τίς συνέπειές της, ώστε μελλοντικά νά μήν επαναληφθεϊ. Πολλές φορές ή τιμωρία επιβάλλεται γιά παιδαγωγικούς σκοπούς. Νά βλέπουν οί άλλοι τόν τιμωρούμενο καί νά άποφεύγουν τίς κακές πράξεις· πάντοτε όμως πρέπει νά σεβόμαστε τόν τιμωρούμενο καί νά άπορρίπτουμε μόνο τήν τελεσθεϊσα άρνητική πράξη. Δέν επιτρέπεται, σέ καμιά περίπτωση, ή έπιβολή τής ποινής νά ικανοποιεί αυτόν πού τήν επιβάλλει, ούτε νά συσχετίζεται μέ τήν έκδίκηση του τιμωρούμενου.

Ή θεώρηση τής θανατικής ποινής. Υπάρχουν δυό διαφορετικές αντίληψεις γιά τή θανατική ποινή. Ή μιά ύποστηρίζει ότι μέ τή θανατική ποινή περιφρουρείται ή κοινωνία άπό τούς επικίνδυνους έγκληματίες. "Όποιος δέ σέβεται τή ζωή τών άλλων μέ τά έγκλήματα πού διαπράττει, έχει θέσει τόν έαυτό του έξω άπό τήν ανθρώπινη κοινωνία καί έπομένως έχει χάσει τό δικαίωμα τής ζωής. Τά δημιουργούμενα όμως έδω προβλήματα είναι: Ποιές αίτιες καί συνθήκες όδήγησαν τόν άνθρωπο στό έγκλημα; Πώς θά μπορέσει ό έγκληματίας νά διορθωθεϊ, όταν του άφαιρεθεϊ ή ζωή; Πού θεμελιώνεται τό δικαίωμα τής οργανωμένης κοινωνίας νά άφαιρεί τή ζωή, άφου ή ίδια δέν τή χορηγεί; Όρισμένοι ύποστηρίζουν ότι υπάρχουν άνθρωποι διεστραμμένοι άπό τή φύση τους. Αυτό όμως είναι μεγάλο λάθος, πού τελικά όδηγεί τόν άνθρωπο στήν άρνηση καί τήν άπόρριψη του Θεού.

Σέ πολλά Κράτη τεινει νά καταργησεϊ ή ποινή του θανάτου καί αυτό είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα του ανθρώπου, πού θέλει νά προοδεύει ήθικά. Είναι ή άλλη αντίληψη, πού λέγει ότι ή φιλανθρωπία πρέπει νά ύπερισχύει καί νά δίνει στους έγκληματίες τήν εύκαιρία νά μετάνοήσουν. Ό Θεός έχει τό δικαίωμα νά άφαιρεί τή ζωή άπό τόν άνθρωπο, γιατί είναι ό Δημιουργός της, ενώ ό άνθρωπος έχει καθήκον νά προστατεύει καί νά σεβεται τό θεϊο δώρο τής ζωής. Ό Κύριος στήν επί του Όρους Όμιλία καταδικάζει όχι μόνο τό φόνο, αλλά καί αυτήν άκόμη τήν όργή, πού μπορεϊ νά φωλιάζει στήν καρδιά του ανθρώπου. Αύτή ή πραγματικότητα πρέπει νά έπικρατήσκει στίς ανθρώπινες κοινωνίες. Ό χριστιανός δέν επιτρέπεται νά ικανοποιεϊται, όταν έξακολουθεϊ νά επιβάλ-

λεται ή ποινή του θανάτου από τά διάφορα Κράτη. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά θρηνηί στίς τραγικές αὐτές περιπτώσεις καί νά συμμετέχει στόν πόνο καί στή δοκιμασία τῶν ἀνθρώπων. Ὁ χριστιανός καταβάλλει κάθε προσπάθεια, ὥστε ὄχι μόνο νά μήν ἀφαιρεῖται ή ζωή του ἀνθρώπου, ἔστω καί ὡς πράξη δικαιοσύνης, ἀλλά νά φωτίζεται ὁ κόσμος ἀπό τήν ἀγάπη του Θεοῦ γιά νά ἐπικρατεῖ ή βασιλεία Του στίς ἀνθρώπινες καρδιές.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Καί εἶπε Κύριος ὁ Θεός· τί πεποίησας; φωνή αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός σε ἐκ τῆς γῆς. Καί νῦν ἐπικατάρατος σὺ ἀπό τῆς γῆς, ἣ ἔχανε τό στόμα αὐτῆς δέξασθαι τό αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τῆς χειρός σου» (Γεν. δ' 10).
2. «Ὁ ἐχθέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντί τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται, ὅτι ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησα τόν ἄνθρωπον» (Γεν. θ' 6).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν ἀγάπη καί τή δικαιοσύνη; 2) Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τῆς ἀνθρώπινης δικαιοσύνης; 3) Γιά ποῖο σκοπό ἐπιβάλλονται οἱ ποινές; 4) Πῶς ἀξιολογεῖται ή θανατική ποινή ἀπό τή χριστιανική ἠθική;

4. Πόλεμος καί εἰρήνη.

Ἡ εἰρήνη του Χριστοῦ. Ἡ εἰρήνη εἶναι ἓνα ἐσωτερικό, πνευματικό γεγονός. Ἐναρμονίζει τίς ἐσωτερικές δυνάμεις του ἀνθρώπου, ὥστε ή μία νά μήν ἐναντιώνεται στήν ἄλλη. Ἡ ἁμαρτία ὅμως ἀπομόνωσε τόν ἄνθρωπο ἀπό τό Θεό καί ἔφερε τήν ἀγωνία καί τήν ἀνισορροπία στίς ἀνθρώπινες ὑπάρξεις. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός χαρίζει καί πάλι στόν ἄνθρωπο τήν εἰρήνην, γιατί τόν ἐνώνει μέ τό Θεό. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος χαρακτηρίζει τήν εἰρήνην του Χριστοῦ ὡς «ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν» (δηλ. ἀνθρώπινο) καί «ὡς φρουρόν τῶν ἀνθρωπίνων καρδιῶν καί νοημάτων ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Φιλιπ. δ' 7). Ὁ ἄνθρωπος τώρα αἰσθάνεται εἰρήνην μέσα του, γιατί μπορεῖ νά ἐμπιστεύεται τόν ἑαυτό του στά χέρια του Θεοῦ-Πατέρα. Ὅσες δυσκολίες καί ἄν ἀντιμετωπίσει, ή καρδιά του δέν τα-

ράσεται, ούτε δοκιμάζει δειλία, γιατί ἔχει μέσα του τὴ μόνιμη χαρὰ τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας ἦταν ἐνωμένοι μὲ τὸ Χριστὸ στὴν ὥρα τοῦ μαρτυρίου τους. Προσεύχονταν καὶ ἐφαλλαν μπροστά στὰ θηρία, πού ἦταν ἔτοιμα νὰ τοὺς κατασπαράξουν. Ἡ προσευχή καὶ ἡ ψαλμωδία τους ἦταν ἔκφραση τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης καὶ ἡ ἀποφυγὴ τοῦ πολέμου. Ἡ Ἐκκλησία πάντοτε εὐχεται γιὰ τὴν εἰρήνην τοῦ σύμπαντος κόσμου, γιὰ τὴν εἰρήνην ἀνάμεσα στὰ ἔθνη, στὶς Ἐκκλησίες, στὶς πόλεις καὶ τὶς καρδιές τῶν ἀνθρώπων. Ἡ προσευχὴ τοῦ χριστιανοῦ γίνεται «ἐν εἰρήνῃ». Ὅλες οἱ χριστιανικὲς Ἐκκλησίες σήμερα κάνουν συντονισμένες προσπάθειες γιὰ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ εἰρήνη στὸν κόσμο. Ἀκόμα παρακαλοῦν τὸ Θεὸ νὰ ἀνοίξῃ μὲ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα τὶς καρδιές τῶν ἀνθρώπων καὶ ἰδιαίτερα ἐκείνων, πού μὲ τὴν ἐξουσία τους κατευθύνουν τὴν εἰρηνικὴ πορεία τοῦ κόσμου.

Παράλληλα ὅμως πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται καὶ ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα, ὥστε νὰ ἀποφεύγεται ὁ πόλεμος. Ἡ εἰκόνα ἐνός σύγχρονου πολέμου εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπὸ τὶς προηγούμενες. Σ' ἓνα ἐνδεχόμενο ἀτομικὸ καὶ πυρηνικὸ πόλεμο ἢ καταστροφὴ τοῦ πλανήτη μας μπορεῖ νὰ εἶναι ὀλοκληρωτικὴ σὲ ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα. Ἡ πνευματικὴ εὐθύνη ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ἰδιαίτερα ἐκείνων, πού κυβερνοῦν καὶ ἐξουσιάζουν, εἶναι πολὺ μεγάλη.

Ἡ τρομακτικὴ ἐμπειρία τῶν τελευταίων πολέμων εἶναι ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιεῖται στὴ διαπαιδαγώγηση τῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ συνειδητοποιοῦν τὶς πραγματικὲς ἀφορμές τῶν πολέμων, νὰ διαπιστώνουν τὸ ἀδιέξοδο πού δημιουργοῦν, καὶ νὰ ἐργάζονται γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης. Ἡ φροντίδα γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης πρέπει νὰ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν καρδιά τοῦ κάθε ἀνθρώπου. Ἡ ἐνεργητικότητα τοῦ καθενός θὰ ἐπεκτείνεται στοὺς κύκλους τῆς ἀτομικῆς, οἰκογενειακῆς, κοινωνικῆς καὶ διεθνούς ζωῆς.

Κάθε εἰρηνιστικὴ ἐνέργεια τῶν ἀνθρώπων πρέπει νὰ λαμβάνει ὑπ' ὄψη τὴν ἐνότητα τῆς ἀνθρωπότητας καὶ τὴν ἰσότητα ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τὰ ἴδια δικαιώματα στὴ ζωὴ παρ' ὅλες τὶς διαφορές, πού μπορεῖ νὰ παρουσιάζουν στὴ θρησκευτικὴ παράδοση, τὴν τεχνολογία, τὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο, τὰ φυλετικὰ χαρα-

κτηριστικά (λευκοί-μαῦροι-κίτρινοι, κ.ἄ.). Οἱ ἀδύνατοι πρέπει νά βοηθοῦνται ἀπό τούς ἰσχυρούς καί τούς δυνατούς. Οἱ ἀναπτυσσόμενες χώρες πρέπει νά ἐνισχύονται οἰκονομικά ἀπό τίς πλουσιότερες καί τούς Διεθνείς Ὄργανισμούς. Οἱ φυλετικές διακρίσεις καί τά συμφέροντα τῶν ποικίλων κοινωνικῶν τάξεων πρέπει νά βροῦν τή σωστή θέση τους καί τή δίκαιη διεκδίκησή τους.

2. Ἡ προσπάθεια γιά τόν ἀφοπλισμό τῶν Κρατῶν ἀπό τόν ἀτομικό ἐξοπλισμό δέ σημαίνει ὅτι θά μειωθεῖ ἡ ἀμυντική ὀργάνωση τῶν ἀνθρώπων. Τό Κράτος ἔχει καθήκον νά φροντίζει γιά τήν προστασία τῶν πολιτῶν του ἀπό κάθε ἄδικη ἐξωτερική δύναμη καί ἐπιβουλή. Τό Κράτος φροντίζει γιά τήν ἀμυντική προστασία καί χρησιμοποιεῖ τούς πολίτες γιά νά ὑπηρετοῦν στίς Ἐνοπλες Δυνάμεις. Ἡ στρατιωτική θητεία εἶναι βασικό καθήκον τοῦ πολίτη καί ἐκφράζει τήν ἀγάπη του γιά τήν πατρίδα καί διασφαλίζει τή ζωή, τήν τιμή καί τήν πρόοδο τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Γι' αὐτό καί οἱ ἀμυντικοί πόλεμοι σέ ἐσχατὴ ἀνάγκη μπορεῖ νά θεμελιωθοῦν ἠθικά. Μὲ τόν ἀμυντικό πόλεμο ὑποστηρίζεται ἡ ζωή τῶν ὑπολοίπων ἀνθρώπων ἀπό κάθε αὐθαίρετη κυριαρχία τῶν ξένων δυνάμεων.

4. Συνεχιστικότητα
Εὐθυμία
Ο ἄνθρωπος καί ἰδιαίτερα ὁ χριστιανός πρέπει νά πιστεῦει ὅτι εἶναι κατορθωτὴ ἡ ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης στὸν κόσμον. Δέν ὑπάρχει κάτι οὐδέτερο ἀνάμεσα στὴν εἰρήνη καί τὸν πόλεμο, ὅπως τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἰσχύει γιά τὸ καλὸ καί τὸ κακὸ. Ἡ εἰρήνη δέν εἶναι ἓνα ξεκούρασμα τῶν ἀνθρώπων μεταξύ δύο πολέμων. Ἡ εἰλικρινὴς καί προσωπικὴ ἐπικοινωνία τῶν ἀνθρώπων δημιουργεῖ κατανόηση, συμπάθεια, πνευματικὴ καί πολιτιστικὴ προσέγγιση, παραμερισμὸ στίς παρεξηγήσεις καί τίς ἐχθρότητες καί τελικὴ ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης. Χρειάζεται νά ἀνεχόμαστε ἐκείνους, πού διαφωνοῦν μαζί μας καί νά μὴν προβάλλουμε πρῶτα τίς διαφωνίες μας, ἀλλὰ τά σημεῖα πού μᾶς ἐνώνουν.

Παγκόσμια κοινότητα. Ἡ δημιουργία καί ἡ σύμπτυξη μιᾶς παγκόσμιας κοινότητας ἀποτελεῖ σπουδαιότατο καί οὐσιαστικὸ πρόβλημα, πού ἀπασχολεῖ ζωηρά τούς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς μας. Πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά χρησιμοποιεῖ ὅλες τίς εὐκαιρίες πού θά τὸν ὀδηγήσουν νά γνωριστεῖ μὲ τούς ἄλλους ἀνθρώπους καί νά ὀδηγηθεῖ στὴν κατανόηση καί τίς εἰρηνικὲς σχέσεις μεταξύ τους. Μὲ τὴν πρωτοβουλία διαφόρων ὀργανισμῶν ἔχει ἀρχίσει μιὰ συστηματικὴ καί ὀργανωμένη διαδικασία, πού ἔχει σκοπὸ νά βοηθήσει ὅλους τούς λαοὺς νά γνωριστοῦν, ὥστε νά ἐκτιμη-

θοῦν τὰ προσόντα καί νά ξεπεραστοῦν τὰ μειονεκτήματα. Οἱ τεχνικές καί ἐπιστημονικές ἀνακαλύψεις περιορίσαν αἰσθητά τίς ἀποστάσεις, πού χωρίζουν τίς διάφορες χώρες μεταξύ τους. Οἱ δρόμοι εἶναι ἀνοικτοί (τουρισμός, κ. ἄ.) γιά μιά εὐκόλη καί ἄνετη ἐπικοινωνία καί μέ τούς πῶ μακρινούς λαούς τοῦ πλανήτη μας.

Γι' αὐτό καί ὁ τουρισμός πρέπει νά κατανοηθεῖ σέ σχέση μέ τήν Πρόνοια τοῦ Θεοῦ γιά τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμο. Ὁ τουρισμός εἶναι μιά νέα εὐκαιρία στόν ἄνθρωπο γιά νά ἀξιοποιήσει σωστά τόν ἐλεύθερο χρόνο του, νά ἐπικοινωνήσῃ βαθύτερα μέ τό Θεό, τή δημιουργία καί τό συνάνθρωπο καί νά συντελέσῃ στόν πολιτιστικό ἐμπλουτισμό καί στήν ἐπικράτηση τῆς παγκόσμιας εἰρήνης.

Ἴδιαίτερα ὁ ὀρθόδοξος πιστός ζεῖ αὐτή τήν οἰκουμενικότητα μέσα στό ἄφθαστο ἀδελφικό μεγαλεῖο τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀρχίσει νά βλέπει τόν κόσμο, ὅπως παρουσιάζεται στό λειτουργικό ὄραμα τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ κοινωμία τῆς ἀγάπης, πού ὀδηγεῖ τόν χριστιανό στό νά ζεῖ τὰ προβλήματα ὅλων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Εἶναι ἡ αἴσθηση καί ἡ ἀποδοχή τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, πού φέρνει τήν ἀδελφότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Μόνον ἔτσι ὁ κόσμος θά μπορέσει νά ζήσῃ τήν εἰρήνην, ὅπως τήν προσφέρει ὁ Χριστός καί ὅπως τήν ζητεῖ ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη, γιά νά ἐπιτελέσῃ τό θεῖο προορισμό της πάνω στή γῆ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Αὐτός (ὁ Χριστός) γάρ ἐστίν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρω ἐν... ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἐναντιῷ εἰς ἓνα καινόν ἄνθρωπον ποιῶν εἰρήνην καί ἀποκατάλλαξῃ τοὺς ἀμφοτέρονας ἐν ἐνί σώματι τῷ Θεῷ διά τοῦ σταυροῦ ἀποκτείνας τήν ἔχθραν ἐν αὐτῷ» (Ἐφεσ. β' 14-16).
2. «Θεός ὢν εἰρήνης, Πατήρ οἰκτιρῶν τῆς μεγάλης βουλής σου τόν Ἄγγελον, εἰρήνην παρεχόμενον ἀπέστειλας ἡμῖν (δηλ. τό Χριστό). Ὅθεν θεογνωσίας πρός φῶς ὀδηγηθέντες ἐκ νυκτός ὀρθοῖζοντες δοξολογοῦμεν σε, Φιλάνθρωπε» (Ἀπό τήν ἕμνολογία τῶν Χριστουγέννων).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- 1) Γιατί ὁ Χριστός εἶναι ἡ μόνιμη εἰρήνη τοῦ ἀνθρώπου καί γενικά τοῦ κό-

σμου; 2) Πώς μπορεί να βοηθήσει ο χριστιανός στην επικράτηση της ειρήνης στον κόσμο; 3) Μέ ποιά μέσα μπορεί να αποφεύγεται ο πόλεμος; 4) Σέ τί θά βοηθήσει την κοινωνία γενικά ή δημιουργία μιās παγκόσμιας κοινότητας;

5. Ὁ ἄνθρωπος καί ὁ πολιτισμός.

Τί εἶναι ὁ πολιτισμός. Πολιτισμός εἶναι ἡ ἀδιάκοπη ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου κατά τή διάρκεια τῆς ἐπίγειας πορείας του, πού ἐπιζητεῖ νά διαμορφώσει τήν ὑπαρξή του σέ ἄρμονική προσωπικότητα καί νά διαπλάσει τή φύση καί τόν κόσμο σύμφωνα μέ τό σκοπό τῆς δημιουργίας τους. Ὁ πολιτισμός εἶναι ἓνα φαινόμενο ἀποκλειστικά ἀνθρώπινο. Ἐκπηγάζει ἀπό τή φύση τοῦ ἀνθρώπου καί ἐκφράζει μέ συγκεκριμένες ἐκδηλώσεις τήν πνευματική δυναμικότητα καί ψυχική δραστηριότητά του. Ὁ ἄνθρωπος παίρνει τήν ἐντολή ἀπό τό Θεό νά διαμορφώσει μέ τήν ἐργασία του τόν κόσμο καί νά ὀδηγήσει, ὡς συνεργός τοῦ Θεοῦ, τή δημιουργία στήν ὀλοκλήρωσή της.

Οἱ πολιτιστικές ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου περιλαμβάνουν ὅλους τούς τομεῖς τῆς ζωῆς του, δηλαδή τή θρησκεία, τή φιλοσοφία, τήν ἐπιστήμη, τήν κοινωνία, τήν τέχνη, τά ἥθη καί τά ἔθιμα, τήν τεχνολογία κ.ἄ. Ἔτσι ἐξηγεῖται καί ἡ ποικιλία στίς διάφορες μορφές τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐκφράζουν κάθε φορά τόν τρόπο, πού ὁ ἄνθρωπος μπόρεσε νά προσεγγίσει τόν κόσμο καί τόν ἑαυτό του καί νά ἐπιλύσει τά προβλήματά του. Ἡ ἀριθμητική ταξινόμηση τῶν πολιτισμῶν δέν εἶναι σταθερή. Μερικοί ἀπό αὐτούς, πού κατονομάζονται εἶναι: ὁ βαβυλωνιακός, ὁ αἰγυπτιακός, ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικός, ὁ ἀραβικός, ὁ βυζαντινός, ὁ δυτικοευρωπαϊκός, ὁ τῆς ἄπω Ἀνατολῆς, ὁ ἰνδικός, ὁ κινεζικός, ὁ μεξικάνικος κ.ἄ.

Ἡ ἀνθρωπολογική θεμελίωση τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ γνησιότητα τοῦ πολιτισμοῦ ἐκφράζεται σ' ὅλες ἐκεῖνες τίς ἐνέργειές του, πού προσφέρουν τή διάσωση τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ὅπου παραμερίζεται ἡ ἀνθρώπινη ἀξία ἢ ἐμφανίζεται παραμορφωμένη καί ἀγνώριστη, ἐκεῖ δέν μπορεῖ νά γίνεταί λόγος γιά πολιτισμό, ἀλλά γιά παλινβαρβαρισμό καί ἀπανθρωπισμό τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ πολιτισμός θεμελιώνεται στόν πλοῦτο τῆς ἀνθρώπινης ἐσωτερικότητας, πού εἶναι συνάμα καί τό κριτήριό γιά τήν ἀξιολόγηση τῶν πολιτιστικῶν δραστηριοτήτων. Τό ἀντίθετο δέν μπορεῖ νά ἰσχύει. Δηλαδή τό πολιτιστικό περιβάλλον δέν εἶναι σέ θέση

νά δημιουργήσει και νά αξιολογήσει τόν άνθρωπο. Ὁ πολιτισμός συνδέεται μέ τήν ικανότητα τοῦ ἀνθρώπου νά ἀναστρέφεται μέ τή δημιουργία, τήν ὑπαρξή του καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

Οἱ διάφορες ἀξίες τῆς θείας δημιουργίας διοχετεύονται στόν ἄνθρωπο ἀνάλογα μέ τόν τρόπο πού ἐπικοινωνεῖ καί σχετίζεται μέ τόν κόσμο. Ἐδῶ ἀκριβῶς στηρίζεται καί ἡ διαφοροποίηση τῶν πολιτισμῶν. Ἔχουμε, π.χ. τούς ἀνατολικούς πολιτισμούς, πού καλλιεργοῦσαν σέ μεγάλο βαθμό τή θεωρητική γνώση (φιλοσοφία, μυστικισμός, ἐνορατικές καταστάσεις, κ.ἄ.). Οἱ μεταγενέστεροι πολιτισμοί ἀνάπτυξαν μέ τή βοήθεια τῆς ἐπιστήμης τίς πρακτικές καί τεχνικές ικανότητες τοῦ ἀνθρώπου (τεχνικός, οἰκονομικός πολιτισμός, κ.ἄ.). Ὁ πολιτισμός συνδέεται μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου σ' ἓνα συγκεκριμένο τόπο καί χρόνο. Γι' αὐτό καί ἔχουμε τόπους (Δέλτα τοῦ Νεῖλου, Μεσόγειος, Μ. Ἀσία, Ἄπω Ἀνατολή, κ.ἄ.), ὅπου ξεπήδησαν πολιτισμοί, πού ἐπηρέασαν μεγάλη ἔκταση γῆς ἢ καί ὀλόκληρη τήν ἀνθρωπότητα. Τό ξεριζωμα τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν τόπο του, τή γῆ του, ἀνακόπτει καί καθυστερεῖ τήν ἀνάπτυξή του. Οἱ ἀφύσικες μετακινήσεις τῶν πληθυσμῶν ἀποτελοῦν ἀρνητικό παράγοντα γιά τήν ἀρμονική καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Συνήθως ὁ ἄνθρωπος ἀναγκάζεται μέ τήν ἀπομάκρυνση ἀπό τόν τόπο του νά ἐγκαταλείπει καί τήν ἱστορία του, τήν ἐθνική καί θρησκευτική του παράδοση. Ἕνας τέτοιος πολιτισμός εἶναι καταδικασμένος σέ μαρασμό καί ἀποτυχία. Ὁ πολιτισμός πρέπει νά προάγει τήν ἀνθρώπινη ζωὴ στό σύνολό της, ὅπως αὐτό ἀπαιτεῖται ἀπό τήν ἴδια τή φύση της. Δέν μπορεῖ, π.χ. ἓνας πολιτισμός νά ἐνδιαφέρεται ἀποκλειστικά γιά τήν αὔξηση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καί νά ὑποτιμᾷ καί νά παραμερίζει τίς πνευματικές ἀξίες.

Ὁ συνολικός χαρακτήρας τοῦ πολιτισμοῦ. Κάθε πολιτισμός ἀποτελεῖ ἓνα σύνολο, μίαν αὐτοδύναμη ὁλότητα, πού ὁμως στηρίζεται σέ βασικές ἀξίες γιά νά ἐκφράσει τό νόημα τοῦ κόσμου καί τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Κάθε πολιτισμός πραγματοποιεῖ μόνο ὀρισμένες ἀπό τίς θεμελιώδεις ἀξίες τῆς ὑπάρξεως, ὅπως εἶναι: ἡ φιλοσοφία πού ἀσχολεῖται μέ τήν ἀλήθεια καί τή γνώση, ἡ τέχνη πού ἐκφράζει τό καλό καί τό ὡραίο, ἡ ἠθική μέ τήν ὁποία ἐρευνᾶται τό ἀγαθό καί ἐπιχειρεῖται ἡ ἐφαρμογή του γιά τήν καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐπιστήμη, ἡ τεχνική, καί ἡ οἰκονομία, πού φροντίζουν γιά τή συντήρηση τῆς ζωῆς.

Κάθε τομέας τοῦ πολιτισμοῦ φανερώνει μίαν ἐνιαία ὁλότητα, πού

βοηθεῖ στήν κατανόηση καί ἀξιολόγηση τοῦ «ἐπί μέρους». Ἡ ὁλότητα αὐτή ἐκφράζει ἔστω καί ἰδεατῶς τήν ψυχοσωματική ἀρμονία καί ἠθική ἐνότητα τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ξεπηδάει ἀπό τό χωρὸς τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας καί ὑπευθυνότητας. Ἄν ἕνας πολιτισμὸς διαταράξει τήν ἱεραρχική κλίμακα τῶν ἀξιῶν, τότε παρατηρεῖται μιά ὑπερτροφία σέ μίαν ὀρισμένη περιοχὴ, πού καταστρέφει τήν ἐσωτερική ἀρμονία καί ἰσορροπία τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ὑπερβολική καί μονομερὴς τεχνική ἀνάπτυξη τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου μὲ ὅλες τίς ἀρνητικές ἐπιπτώσεις καί ἀνησυχίες δὲν ὀφείλεται στή φύση τῆς τεχνικῆς προόδου, ἀλλὰ στό ὅτι παραμελεῖται καί καθυστερεῖ ἡ ἀνάπτυξη πνευματικῶν τομέων τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ἡ δυσαρμονία αὐτὴ ὀδηγεῖ στή διάκριση τοῦ πολιτισμοῦ σέ πνευματικὸ (Kultur) καί τεχνικὸ (Civilisation). Ὅλοι οἱ τομῆς τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἀπαραίτητοι γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ θὰ πρέπει νά ζωοποιοῦνται καί νά μεταμορφῶνονται στό χωρὸς τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, στό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ χριστιανική θεώρηση τοῦ πολιτισμοῦ.

Πολιτιστικά ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι γνωστός ὡς βυζαντινός, σλαβικός, ἀνατολικός, δυτικός κ.ἄ. Ἐπίσης ἀπὸ πλευρᾶς δογματικῆς ὁμολογίας διακρίνεται σέ ὀρθόδοξο, ρωμαιοκαθολικὸ κ.ἄ. Ἡ διαφοροποίηση ἀνάμεσα στό ρωμαϊσμὸ καί τὸν ἑλληνισμὸ κατάληξε στή διαμόρφωση δυὸ πολιτισμῶν: στό βυζαντινὸ πολιτισμὸ τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, καί τό χριστιανικὸ πολιτισμὸ τῆς λατινικῆς Δύσεως.

Στό βυζαντινὸ πολιτισμὸ ἔχουμε τήν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά θεμελιώσει τὴ ζωὴ του στό χριστιανικὸ ὄραμα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νά ὑπάρχει μόνος του, καί οἱ ἐνέργειές του ἐκφράζουν τὴ μετοχή του στή ζωὴ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς ἀξιολογεῖ τὸν κόσμον καί τὸν ἄνθρωπον σέ σχέση μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει πιά τὴ δυνατότητα νά μεταμορφωθεῖ καί νά ἐνσωματωθεῖ στή ζωὴ τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ καί τό Βυζάντιο δὲν παρουσίασε μιά ἐνιαία κατεῦθυνση στὸν πολιτισμὸ, ἀλλὰ κατόρθωσε νά συγκρατήσει τὴν ἐνότητα τῶν πολιτισμῶν στήν ποικιλία τους. (πρβλ. ἑλληνικός - ρωμαϊκός - ἀνατολικός - αἰγυπτιακός κ.ἄ.). Χίλια καί πλέον χρόνια τό Βυζάντιο κατάφερε νά ζοῦν ἀρμονικά διαφορετικὰ ἔθνη καί νά μετέχουν ὅλα μαζί στό βαθύτατο νόημα τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ τελευταῖα χρόνια ἄρχισε νά ἀνακαλύπτεται ἡ μεγάλη ἀξία τῆς βυζαντινῆς περιόδου.

Στόν πολιτισμό τῆς χριστιανικῆς Δύσεως ἡ Ἐκκλησία ἐργάστηκε γιά τήν ἐπικράτηση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, γιά τήν ἐξημέρωση τῶν ἀνθρωπίνων ἡθῶν καί τή διαφύλαξη τῶν πολιτιστικῶν ἀξιών. Ὅταν ἐπικρατοῦσε τό Εὐαγγέλιο στόν εἰδωλολατρικό κόσμο, οἱ ἱεραπόστολοι πρόσφεραν καί τήν ἀπαραίτητη πολιτιστική ἀνάπτυξη τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ὠραία ὁμως αὐτή ἐνέργεια εἶχε τά ἐξῆς ἀποτελέσματα: οἱ ἄνθρωποι δέχτηκαν τόν πολιτισμό μαζί μέ τή χριστιανική ἀλήθεια. Ὅργανώθηκαν γύρω ἀπό τήν Ἐκκλησία, πού μέ ἀποκλειστικό τρόπο ἔδινε τίς κατευθύνσεις σ' ὅλες τίς περιοχές τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τεράστια αὐτή ὀργάνωση ἔδωσε στόν ἐπίσκοπο Ρώμης μιά καταπληκτική κοσμική ἐξουσία. Οἱ ἄνθρωποι ἀναγνώριζαν τόν ἐπίσκοπο Ρώμης ὡς Πατέρα (Papa = Πάπας), τοῦ ἔδειχναν τήν εὐγνωμοσύνη τους καί τήν ἀπόλυτη ὑπακοή τους. Ἡ Ἐκκλησία μέ τήν πνευματική κυριαρχία της προσπαθοῦσε νά κατευθύνει τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου μέχρι καί τήν τελευταία λεπτομέρειά της. Σιγά σιγά ὁμως δημιουργήθηκε μιά διάσταση ἀνάμεσα στόν κόσμο καί τήν Ἐκκλησία. Ὁ κόσμος ζήτησε νά χειραφετηθεῖ ἀπό τήν Ἐκκλησία, δηλαδή νά γίνει ἀνεξάρτητος, ὥστε νά καθορίζει ὁ ἴδιος τήν τή ζωή. Ἀπό αὐτή τή σύγκρουση γεννήθηκαν τά διάφορα ἀθεϊστικά κινήματα, πού μέχρι σήμερα ἀπασχολοῦν τήν Ἐκκλησία.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί εἶναι ὁ πολιτισμός; 2) Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τῆς ἀνθρωπολογικῆς θεμελιώσεως τοῦ πολιτισμοῦ; 3) Γιατί πρέπει ὁ πολιτισμός νά στηρίζεται στήν κλίμακα τῶν ἀξιών; 4) Τί χαρακτηρίζει τό βυζαντινό πολιτισμό; 5) Ποιά χαρακτηριστικά γνωρίσματα παρουσίασε ὁ πολιτισμός τῆς χριστιανικῆς Δύσεως;

6. Ἐπιστήμη καί Τεχνολογία.

Ἡ γνώση στήν ἐπιστήμη. Ἀπό πολύ παλιά ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιοῦσε τό φιλοσοφικό στοχασμό γιά νά προσεγγίσει τό φυσικό κόσμο. Μ' αὐτό τόν τρόπο ἀνακάλυπτε στό φυσικό κόσμο τόν ἑαυτό του καί στήν ὑπαρξή του ἀντικατοπτρίζοταν ὁλόκληρος ὁ κόσμος. Ἐτσι ἐξηγεῖται πῶς ἡ προχριστιανική φιλοσοφία ἀνακάλυψε ὀρισμένες ἀλήθειες γιά

τόν κόσμο καί τόν ἄνθρωπο καί πού μέχρι σήμερα ἐξακολουθοῦν νά ἰσχύουν.

Πολύ ἀργότερα ὁ ἄνθρωπος, γιά νά γίνει κυρίαρχος τοῦ κόσμου, βοηθήθηκε σημαντικά ἀπό τίς γνωστικές δυνάμεις του. Ὁ στοχασμός ἔγινε πιά γνώση. Μέ τή βοήθειά της ὁ ἄνθρωπος ἐξετάζει τά διάφορα ἀντικείμενα τοῦ κόσμου καθ' ἑαυτά. Δηλαδή χωριστά τό ἓνα ἀπό τό ἄλλο, χωρίς νά τά ἐντάσσει στή συνολική θεώρηση τῆς θείας δημιουργίας. Ἔτσι οἱ στοχαστικές ικανότητες τοῦ ἀνθρώπου κομματιάστηκαν, ἔγιναν «ἐπί μέρους» γνώσεις. Μέ τήν ἐπιστημονική ἔρευνα ὁ ἄνθρωπος θέλει νά γνωρίσει τά ἀντικείμενα τοῦ κόσμου, χωρίς ὅμως νά ἐπικοινωνεῖ μαζί τους. Αὐτή ἡ γνώση ὀνομάζεται «ἀντικειμενική». Ἐξετάζει τά διάφορα φαινόμενα ἢ πράγματα ὄχι ὡς γεγονότα, ἀλλά ὡς προβλήματα. Στά γεγονότα συμμετέχει καί ὁ ἐρευνητής, ἐνῶ στά προβλήματα ἡ γνωστική ἐνέργεια στηρίζεται «ἀντικειμενικά» στό πείραμα καί τήν παρατήρηση.

Ἡ γνώση ὡς διανοητική λειτουργία ἔχει πιά χωριστεῖ ἀπό τίς ὑπόλοιπες δυνάμεις καί ικανότητες τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ λογική λειτουργία μετατρέπεται σέ ἀποκλειστική διαδικασία τοῦ μυαλοῦ, πού δέν ἐπιδρά στή καλλιέργεια τῶν ὑπολοίπων δυνάμεών του. Ἡ ἐπιστήμη παρ' ὅλες τίς θαυμάσιες ὑπηρεσίες της στήν ἀνθρωπότητα, δέν κατάφερε νά συγκερατήσσει τοὺς ἀνθρώπους ἀπό τή θηριωδία καί τόν ἀπανθρωπισμό (βλ. ἐγκλήματα τῶν διαφόρων πολέμων).

Χριστιανισμός καί ἐπιστήμη. Ἡ ἐπιστήμη ἀποτελεῖ ἓνα ἀπό τά πιό ὑπέροχα κατορθώματα τοῦ ἀνθρώπου. Δέν εἶναι τυχαῖο τό γεγονός ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἔγινε ἱστορικά ἀνεξάρτητη ἀπό τή φιλοσοφία καί ἀναπτύχθηκε συστηματικά στήν Εὐρώπη, ὅπου εἶχε διαδοθεῖ ἡ χριστιανική πίστη. Ὁ Χριστιανισμός βοήθησε τόν ἄνθρωπο νά λευθερωθεῖ ἀπό τά στοιχεῖα τοῦ φυσικοῦ κόσμου, πού τά θεωροῦσε ὡς μυθικά καί μαγικά. Ἔτσι δημιουργήθηκε ἡ βασική προϋπόθεση γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης. Στά πρῶτα χρόνια τῆς ἰλιγγιώδους ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν ἐμφανίστηκε στή Δύση πρῶτα, πρόβλημα σχέσεως ἀνάμεσα στήν ἐπιστήμη καί τή θεολογία ἢ γενικότερα τήν Ἐκκλησία. Ἄν καί πρόκειται γιά ψευτοπρόβλημα, ὅμως μερικές πτυχές του προβάλλονται ἀκόμα καί σήμερα. Ἐμφανίζουν δῆθεν τήν Ἐκκλησία, πῶς ἀντιτίθεται στήν ἐπιστημονική γνώση καί πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ Ἐκκλησία ὁμως, ὡς ἡ ἐν Χριστῷ ἀλήθεια, δὲν ἀρνέϊται τὴν ἐπιστημονικὴ πορεία καὶ πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου. Ἀναγνωρίζει ὅτι πολλοὶ καρποὶ τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης, κατακτήσεις τῆς τεχνικῆς καὶ ἀναζητήσεις τῆς φιλοσοφίας εἶναι πράγματα θετικά, καλὰ καὶ πολύτιμα. Μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου συνεχίζεται τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ στὴ δημιουργία. Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει ὡστόσο νὰ ἐπισημαίνει τοὺς κινδύνους πού διατρέχει ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ἀπολυτοποιεῖ τὴ γνώση, ἀποσπᾷ τὸν κόσμον ἀπὸ τὴ θεία δημιουργία καὶ παρασύρεται σὲ μιά φαινομενικὴ αὐτονομία του.

Σὲ μιά τέτοια κατεύθυνση ὁ ἄνθρωπος κάνει τὸν ἑαυτό του εἰδῶλο καὶ τὸν θεοποιεῖ. Χρέος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νὰ προφυλάξει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν κίνδυνο αὐτῆς τῆς εἰδῶλολατρίας. Πρέπει νὰ βοηθήσει τὸ σύγχρονο πολιτισμὸ νὰ βρεῖ τὴ σωστὴ πορεία του, ὥστε στὰ πνευματικά καὶ τεχνικά ἐπιτεύγματά του νὰ ἀποκαλύπτεται ἡ βαθύτερη οὐσία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀληθινὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου φανερῶνεται μὲ τὴν παρουσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού καταξιώνει ὅλες τὶς δυνατότητες καὶ δημιουργικὲς ἱκανότητες τῆς ὑπάρξεως. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος λευθερωθεῖ ἀπὸ τὸ μῦθο τῆς αὐτολυτρώσεως, ἀναγνωρίζει τὰ φυσικὰ ὅρια τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Παρ' ὅλη τὴν ἐλεύθερη ἔρευνα τοῦ λογικοῦ ὁ ἄνθρωπος δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὅριά του γιὰ νὰ σφετεριστεῖ τὸ χῶρο τοῦ Θεοῦ καὶ ἔτσι νὰ ἐρμηνεύσει «ἐπιστημονικά» τὰ ἄρρητα καὶ ἀκατάληπτα μυστήρια τῆς πίστεως. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Ἐκκλησίας, πού βλέπει ὡς καλὰ καὶ πολύτιμα τὰ ἐπιτεύγματα τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Δὲν ἐπεμβαίνει στὸν τρόπο τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, πού μπορεῖ νὰ βοηθήσει τὸν ἄνθρωπο στὸ νὰ ἀνακαλύψει τὸν προορισμὸ του. Τὸν βοηθεῖ ὁμως στὴν πραγμάτωση τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας, πού τελικά τοῦ χαρίζει τὴ διάσωση τῆς ὑπάρξεώς του.

Στὴν ἐπιτυχία αὐτοῦ τοῦ στόχου πρέπει νὰ συντελέσει καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ πρόοδος μαζί μὲ τὴν τεχνικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου. Ἄν κάτι τέτοιο δὲ γίνεται, τότε πρέπει νὰ ἀνησυχεῖ ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὴν ἐσφαλμένα του κατεύθυνση, δηλαδὴ τὴ μονομερὴ καλλιέργεια τῶν διανοητικῶν του δυνάμεων καὶ τὴν παραμέληση τῶν ὑπολοίπων λειτουργιῶν του.

Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος καὶ ἡ τεχνολογία. Οἱ ἐφαρμογές τῆς σύγ-

χρονης τεχνικής δέν αλλάζουν μόνο τήν έξωτερική ὄψη τοῦ κόσμου. Ἐπιδρουν πολύ περισσότερο στόν ψυχικό κόσμο τοῦ ἀνθρώπου καί συντελοῦν στή διαμόρφωση τῆς ζωῆς καί τοῦ ἠθους του. Ἡ τεχνολογία ὀρθώνεται μπροστά στόν ἄνθρωπο σάν μιά θεία δύναμη, πού ὑπόσχεται τή βελτίωση καί τή μεταμόρφωση τοῦ κόσμου, σέ ἐπίγειο παράδεισο. Μέ τίς τεχνικές ἀνακαλύψεις καί τίς μηχανικές κατασκευές ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται πώς ἔγινε κυρίαρχος τῆς φύσεως καί τοῦ κόσμου. Ἡ κυριαρχία ὅμως δέν ἐκπηγάζει ἀπό τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης του, ἀλλά στηρίζεται στόν ἐγωισμό του. Ἀγωνίζεται νά ἀποκτήσει ὅσο τό δυνατόν περισσότερη δύναμη καί ἐπιβολή στούς ἄλλους. Αὐτό ὅμως ἀντί νά τόν ικανοποιεῖ, τοῦ δημιουργεῖ φοβερή ἀνησυχία, καταστρεπτική ἀγωνία καί μόνιμη ἀπειλή γιά τή ζωή, ὄχι μόνο τή δική του, ἀλλά καί ὅλου τοῦ κόσμου.

Οἱ θαυμάσιες τεχνικές ἀνακαλύψεις μετατρέπονται στά χέρια τοῦ ἀνθρώπου σέ ἀτομικό καί πυρηνικό ἐξοπλισμό, πού προετοιμάζει τήν καταστροφή τοῦ κόσμου. Ἡ πλουσιώτατη παραγωγή τῶν ὑλικῶν καί τεχνικῶν ἀγαθῶν κάνει τόν ἄνθρωπο δούλο τῶν ἀναγκῶν του. Εἶναι τό πρόβλημα τῆς σύγχρονης «καταναλωτικῆς» κοινωνίας. Ὅσο περισσότερα ἀγαθά ἔχει ὁ ἄνθρωπος στή διάθεσή του, τόσο περισσότερες ἀνάγκες δημιουργεῖ καί ἐπομένως χρειάζεται τήν ἀντίστοιχη κατανάλωση.

Ἡ ἱατρική ἐπιστήμη καταβάλλει υπεράνθρωπες προσπάθειες γιά νά παρατείνει τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου πάνω στή γῆ. Σύγχρονα ὅμως πρέπει νά ὑπογραμμίσει καί τό ἀναντικατάστατο περιεχόμενο τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς, ὅπως φανερώνεται στόν ἀνθρώπινο ὄργανισμό. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἔτοιμος νά δεχτεῖ τήν παράταση τῆς ζωῆς του, ἀλλά πρέπει νά βοηθηθεῖ, ὥστε κατά τή διάρκεια τῆς ἐπίγειας παραμονῆς του νά ἀνακαλύψει τό νόημα τῆς ὑπάρξεώς του καί τόν τελικό προορισμό του.

Ἡ τεχνική ἀνάπτυξη πρέπει νά συμβαδίζει μέ τήν πνευματική πορεία καί αὔξηση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πορεία αὐτή θά δικαιώσει καί τήν παρουσία τῆς τεχνικῆς. Θά ἐνισχύει τόν ἄνθρωπο νά καταλάβει ὅτι παρ' ὅλες τίς ἀνέσεις του διατρέχει τόν κίνδυνο νά ἀστοχήσει στόν προορισμό του καί ὅτι πρέπει νά ἀναζητεῖ τό σωστό προσανατολισμό του, γιά νά σώσει τελικά τήν ὑπαρξή του.

1) Τι διαφορά υπάρχει ανάμεσα στη φιλοσοφική και επιστημονική μέθοδο; 2) Γιατί η γνώση στην επιστήμη ονομάζεται «άντικειμενική»; 3) Τι δύναμη απόκτησε ο άνθρωπος με την επιστήμη; 4) Ποιά η θέση της Έκκλησίας απέναντι στην επιστήμη; 5) Ποιά προβλήματα παρουσιάζει ή σύγχρονη τεχνολογία στον άνθρωπο;

7. Έργασία και οικονομία.

‘Η φύση και ο σκοπός της εργασίας. ‘Ο Θεός, όπως γνωρίζουμε, έδωσε στον άνθρωπο την εντολή να φροντίζει για την προαγωγή και τελειοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος (δημιουργία). ‘Εφ’ όσον ο άνθρωπος θά πρόσφερε τις δυνάμεις του για την ευόδωση του σκοπού της δημιουργίας θά μπορούσε να αναπτύξει καλύτερα και τή δική του ύπαρξη.

‘Ο Θεός έδωσε στον άνθρωπο την εντολή της εργασίας: «Καί έθετο αυτόν (‘Αδάμ) εν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, εργάζεσθαι αυτόν καί φυλάσσειν» (Γεν. β’ 15). ‘Η εργασία είναι δῶρο του Θεού στον άνθρωπο, γιατί μέ τή βοήθειά της συντηρεῖ πρὶν ἀπ’ ὅλα τήν ὑπαρξή του στή ζωή. ‘Ανακαλύπτει τό νόημα τῆς ὕλικῆς κτίσεως καί τό σκοπό τῆς ζωῆς του κόσμου. ‘Ο άνθρωπος μέ τήν εργασία προσφέρει στό Θεό καί τούς συνανθρώπους του τά ἀγαθά πού του δώρισε ὁ Δημιουργός: τήν ὑπαρξή καί τή ζωή. ‘Αν ὁ άνθρωπος ἀποδεχθεῖ τά δῶρα του Θεοῦ, τότε τά κάνει καταδικά του, ὅταν τά ξαναπροσφέρει ὡς εὐχαριστία στό Θεό καί ὡς ἀγάπη στους ἄλλους ἀνθρώπους. Σ’ αὐτή τή δυναμική προσφορά τοποθετεῖται ἡ φύση καί ὁ σκοπός τῆς εργασίας.

‘Η εργασία ὡς δημιουργία καί δουλεία. Μέ τή εργασία του ὁ ἄνθρωπος συμμετέχει στό δημιουργικό ἔργο του Θεοῦ. ‘Όταν ὑπηρετεῖ μέ τήν εργασία του τό Θεό καί τόν κόσμο γίνεται δημιουργικός, γιατί προσφέρει στους ἄλλους τήν ἀγάπη καί τή φροντίδα του. ‘Ο πιό δημιουργικός τρόπος τῆς εργασίας εἶναι, ὅταν ὁ ἄνθρωπος καλλιεργεῖ καί ἀναπτύσσει τά δῶρα καί τά χαρίσματα του Θεοῦ. ‘Ο ἄνθρωπος νιώθει τή δημιουργικότητά του, ὅταν μέ τήν εργασία του διακονεῖ καί δέν ἐπιζητεῖ μόνο νά διακονεῖται.

Μέ την άμαρτία όμως ο άνθρωπος έπαυσε να υπηρετεί τό Θεό και τούς ανθρώπους και άπαιτεί να τόν διακονούν και να τόν περιποιούνται οί άλλοι. Ή εργασία του ανθρώπου άποκτά τώρα έγωκεντρικό χαρακτήρα. Ήπιδιώκει να άποκτά τά πάντα για τόν έαυτό του και να μαζεΰει τό καθετί για τήν εξασφάλιση και τήν προβολή του έγώ.

Ό έγωισμός δημιουργεί μι ά φοβερή έμπλοκή στην εργασία του πού είναι γεμάτη από συγκρούσεις, άγωνίες και έπιθετικότητα. Όταν ή εργασία περιορίζεται στά όρια του έγώ, κάνει τόν άνθρωπο άνελεύθερο. Διαθέτει όλο τό δυναμικό του για να ίκανοποιεί τίς βιολογικές του άνάγκες, πού όμως ποτέ δέν ίκανοποιούνται και άδιάκοπα αύξάνουν. Μιά τέτοια εργασία μετατρέπεται σε άληθινή δουλειά, γιατί άπομακρύνει τόν άνθρωπο από τόν προορισμό του. Ό εργαζόμενος δέν ίκανοποιείται με τήν εργασία του. Αντίθετα δοκιμάζει απέχθεια, έχθρα και άποστροφή. Ό άνθρωπος μισεί τήν εργασία του, όταν τήν έπιτελεί από άνάγκη. Τή βλέπει ως πηγή δυστυχίας, παρ' όλα τά ύλικά άγαθά πού μπορεί να του χαρίζει.

Ή σύγχρονη οργανωμένη εργασία. Τό θεϊκό δώρο της εργασίας δέν μόρεσε ό άνθρωπος να τό διαστρέψει όλοκληρωτικά. Είδε πώς ή εργασία μπορεί να τόν όδηγήσει σε μιάν εξήμερωση και πνευματική καλλιέργεια. Ή έπιστήμη και ή τεχνολογία βοηθεϊ τόν άνθρωπο να οργανώσει τήν εργασία του και να τήν κάνει όσο τό δυνατόν πιο ανθρώπινη, συστηματική, άποδοτική και ίκανοποιητική. Ή εργασία άλλαξε έξωτερική μορφή με τίς οργανωμένες βιομηχανίες, τά εργοστάσια, κ.ά. Οί συνθήκες της εργασίας βελτιώθηκαν. Οί εργαζόμενοι ζητούν περισσότερες άνέσεις, διευκολύνσεις και αύξηση στην ύλική άμοιβή της εργασίας. Τό Κράτος προσπαθεϊ να έξυψώσει τούς εργαζόμενους, πού πέτυχαν αρκετά και πρέπει να άπολαύσουν ακόμα περισσότερα.

Ύπάρχει όμως και ή προβληματική πλευρά της εργασίας. Παρ' όλο πού οί συνθήκες της εργασίας είναι ίκανοποιητικές, όμως ή εργασία άλλοτριώνει τόν άνθρωπο, όταν τόν μετατρέπει σ' ένα έξάρτημα από τά πολλά μηχανήματα πού υπηρετεί. Ή εργασία έχει αυτοματοποιήσει τόν άνθρωπο, πού προσπαθεϊ ως αντίδραση να μειώνει διαρκώς τίς ώρες της εργασίας του. Οί ύλικές αύξήσεις τόν εύχαριστούν βέβαια, αλλά αντιλαμβάνεται ότι οί εργοδότες του συχνά τόν προσέχουν μόνον συμφεροντολογικά και όχι γιατί πιστεύουν στη δημιουργική άξία του, αλλά για

νά αυξησουν την απόδοσή του, πού είναι τελικά πρὸς τὸ συμφέρον τους.

Ἡ χριστιανική θεώρηση τῆς ιδιοκτησίας. Μὲ τὴν ἐργασία εἶναι συν-
υφασμένη καὶ ἡ ιδιοκτησία. Εἶναι, δηλαδή, τὰ διάφορα ὑλικά καὶ πνευμα-
τικά ἀγαθὰ, πού ἀποκτᾷ ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰ διαχειρίζεται μὲ τὴν προσω-
πική του εὐθύνη.

Στὸ ὅλο θέμα τῆς ιδιοκτησίας διακρίνουμε δυὸ ομάδες ἀνθρώπων.
Εἶναι ἐκεῖνοι, πού ἀγωνίζονται μὲ τὴν τίμια καὶ προσωπική ἐργασία σ'
ὅλη τους τὴ ζωὴ νά ἀποκτήσουν μιά περιουσία γιὰ νά τὴν προσφέρουν
κατόπιν στὰ μέλη τῆς οἰκογένειάς τους (παιδιά, συγγενεῖς). Ὑπάρχουν
ὅμως καὶ ἄλλοι, πού κατορθώνουν ὡς ἱκανοὶ ἢ ὡς τυχεροὶ νά ἀποκτή-
σουν τεράστιες περιουσίες, ὥστε ἀπὸ αὐτοὺς νά ἐξαρτῶνται ὀλόκληρα
συγκροτήματα ἐργασίας (βιομήχανοι, ἐφοπλιστές, ἔμποροι, κ.ά.).

Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις ἡ ιδιοκτησία δέν πρέπει νά γίνεται ἀφορ-
μὴ, ὥστε νά διαχωρίζονται οἱ ἄνθρωποι σὲ διάφορες τάξεις, πού ἀνά-
μεσὰ τους νά δημιουργοῦνται ἀντιθέσεις καὶ μίσση. Ἄν ὅμως αὐτὸ γίνε-
ται, τότε ἡ χριστιανική ἠθική μὲ βεβαιότητα ἀπορρίπτει τὴ χρῆση μιᾶς
τέτοιας ιδιοκτησίας, γιατί γίνεται αἰτία νά διασπῶνται οἱ ἄνθρωποι καὶ
ἔτσι νά διαταράσσεται ἡ ἁρμονία τοῦ κόσμου καὶ ἡ ἐνότητα τῶν ἀνθρώ-
πων μεταξὺ τους.

Ὁ χριστιανὸς πού ἀποκτᾷ περιουσία ἔχει βαθύτατη συναίσθηση ὅτι
εἶναι ὁ «οἰκονόμος Θεοῦ» πάνω στὴ γῆ. Χρησιμοποιεῖ, δηλαδή, τὰ χρή-
ματά του γιὰ νά διευκολύνει τοὺς ἄλλους, νά περιορίζει τὴ δυστυχία, νά
ἀνακουφίζει τὴ φτώχεια καὶ νά συμπαρίσταται στὸν πόνο καὶ τὶς ἀρρώ-
στιες τῶν ἀνθρώπων.

Ἄν ὅμως ἡ ιδιοκτησία ἀποτελεῖ κριτήριο ἐπιτυχίας καὶ ἐκτρέφει τὸν
ἐγωισμό, τότε δὲ διαφέρει σὲ τίποτε ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρία. Μὲ τὰ
χρήματα ὁ ἄνθρωπος διατρέχει τὸν κίνδυνο νά θεοποιεῖ τὰ ἄψυχα δημι-
ουρήματα καὶ νά ἀπορρίπτει τὸ Θεό-Δημιουργό. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς
λέγει ὅτι «δυσκόλως πλοῦσις εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν
οὐρανῶν» (Ματθ. 19' 23). Ἐπομένως ἡ ἁμαρτία στὴν περίπτωση τῆς ιδι-
οκτησίας δὲ βρίσκεται στὰ ὑλικά ἀγαθὰ, ἀλλὰ στὴν ἐγωιστικὴ δια-
στροφή τοῦ ἀνθρώπου. Φροντίζει μόνον γιὰ τὸ ἐγὼ του καὶ ἀδιαφορεῖ γιὰ
τοὺς ἄλλους. Παραμερίζει τὸ Θεὸ ἀπὸ τὴ ζωὴ του καὶ ἀπὸ ὀλόκληρο τὸν
κόσμο. Ὅποιος δέν ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ἀσφάλειά του ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ
Θεὸ, δέν μπορεῖ νά κάνει ὀρθὴ χρῆση τῆς περιουσίας του. Ὅποιος γεμί-

ζει τήν ὑπαρξή του μέ τήν παρουσία καί τήν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, εἶναι σέ θέση νά διαχειρίζεται μέ ἀγάπη τά χρήματα πού θά ἀποκτοῦσε. Τέτοια διαγωγή ἔδειξαν οἱ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν πουλοῦσαν τήν περιουσία τους καί τή μοίραζαν στούς φτωχοῦς. Ἡ ἰδιοκτησία τους ἦταν κτῆμα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Καί αὐτό τό ἔδειχναν μέ τά διάφορα φιλανθρωπικά ἔργα πού ἴδρυναν καί συντηροῦσαν.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «*Εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι μηδέ ἐσθιέτω. Ἀκούομεν γάρ τινας περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως, μηδέν ἐργαζομένους, ἀλλά περιεργαζομένους· τοῖς δέ τοιοῦτοις παραγγέλλομεν καί παρακαλοῦμεν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, ἵνα μετά ἡσυχίας ἐργαζόμενοι τόν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσιν*» (Β΄ Θεσ. γ΄ 10-13).
2. «*Οὐκ ἔστιν ὁ αἰών, ἀλλά ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος τοῦτου, οὐδέ ὁ πλοῦτος, ἀλλά ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου. Μή τοίνυν τά πράγματα αἰτιώμεθα, ἀλλά τήν γνώμην τήν διεφθαρμένην*» (Ἰω. Χρυσόστομος, Ρ.Γ. 57, 465).
3. «*Πανταχοῦ γάρ τό διδόναι καί μεταλαμβάνειν ἀρχή πολλῶν ἐστιν ἀγαθῶν, ἐπί σπουδαίων, ἐπί μαθητῶν, ἐπί τεχνῶν. Ἄν γάρ βονληθῆ τις παρ' ἑαυτοῦ κατέχειν τήν τέχνην, καί ἑαυτόν καί τόν βίον ἀνέτρεψεν ἅπαντα*» (Ἰω. Χρυσόστομος, Ρ.Γ. 61, 292).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό εἶναι τό νόημα καί ὁ σκοπός τῆς ἐργασίας; 2) Πότε ἡ ἐργασία μετατρέπεται σέ δουλεία; 3) Γιατί ὁ σύγχρονος ἀνθρώπος δέν εἶναι εὐχαριστημένος μέ τήν ἐργασία του; 4) Ποιά εἶναι ἡ θέση τοῦ Εὐαγγελίου ἀπέναντι στόν πλοῦτο; (Βοηθήσου ἀπό τά δύο κείμενα τοῦ Ἰω. Χρυσόστομου). 5) Ποιά θετικά σημεῖα παρουσιάζει ἡ σύγχρονη ὀργανωμένη ἐργασία;

8. Τό ἐπάγγελμα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ φύση καί ὁ σκοπός τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἡ λέξη «ἐπάγγελμα» παράγεται ἀπό τό «ἐπαγγέλλομαι». Σημαίνει ὅτι δίνω μίαν ὑπόσχεση πού τήν πραγματοποιῶ μέ τή συγκεκριμένη ἐργασία μου. Στή φύση κάθε

επαγγέλματος φανερώνεται ή απαραίτητη σχέση του ενός ανθρώπου με τον άλλο. Το επάγγελμα λοιπόν βοηθεί τον άνθρωπο να επικοινωνήσει προσωπικά με τους άλλους.

Όλα τα επάγγελα του ανθρώπου παίρνουν την αξία και το νόημά τους από το Θεό. Ο άνθρωπος εξασκεί σωστά το επάγγελμά του, όταν βρίσκει σ' αυτό τον εαυτό του και υπηρετεί με την αγάπη του τους άλλους ανθρώπους. Μια τέτοια αξιολόγηση του επαγγέλματος προϋποθέτει την πίστη του ανθρώπου στο Θεό, στον Όποιον υπόσχεται (επαγγέλλεται) τη φροντίδα της φύσεως και τη διακονία των άλλων ανθρώπων με την εργασία του. Όταν ο άνθρωπος δέν αποδέχεται τις αρχές αυτές, τότε το επάγγελμά του γίνεται μία εύκαιρία προβολής του ατόμου του, του έγωισμού του και άπλως της ίκανοποιήσεως των αναγκών του.

Τό πρόβλημα του επαγγελματικού προσανατολισμού. Βασικό κίνητρο για την έκλογή του επαγγέλματος πρέπει να είναι η ανακάλυψη των ειδικών κλίσεων κάθε νέου, με την αξιοποίηση των όποιων ολοκληρώνεται και καταξιώνεται ο άνθρωπος. Ο νέος πρέπει να προσανατολισθεί απέναντι στο μυστήριο της δημιουργίας και της ζωής. Διαφορετικά ο κόσμος θα παρουσιάζεται σαν μία μηχανή χωρίς νόημα, πού δέν αξίζει να την υπηρετεί ο άνθρωπος με την εργασία του. Στο μυστήριο όμως της δημιουργίας, πού διαποτίζεται από την αγάπη του Θεού, θα ανακαλύπτει ο νέος και τη δική του ύπαρξη. Θα προσπαθει να τη διασώσει από τη στιγμή, πού θα σχετίζεται με όλους τους άλλους με τη βοήθεια της εργασίας του.

Κατόπιν ο νέος θα γνωρίσει όλα τα είδη των επαγγελμάτων, πού έχει να εξασκήσει ο άνθρωπος με την εργασία του. Η αξιολόγηση των επαγγελμάτων δέν μπορεί να γίνεται με βάση τη διάκριση των κοινωνικών τάξεων, ούτε με τις υλικές μόνον αμοιβές. Πρέπει να αποβάλει ο άνθρωπος τη νοοτροπία πού χωρίζει τα επάγγελα σε αξιοπρεπή και μή. Για να διαλέξει ο νέος τό επάγγελμα, πού του αρμόζει, πρέπει να έχει επίγνωση των ικανοτήτων του. Δέν μπορεί να αναζητηί ένα επάγγελμα, πού έχει αύξημένες απαιτήσεις, π.χ. μαθηματικών, μηχανικής, τεχνικής κλίσεως, κ.ά., χωρίς ο ίδιος να έχει καλές σχέσεις με τα μαθηματικά και να διαθέτει ταλέντο μηχανικού. Ύστερα πρέπει να γνωρίζει τις διάφορες κρίσεις, πού διέρχονται τα επάγγελα, όπως και την ύπερβολική προτίμηση των ανθρώπων σε όρισμένα επάγγελα. "Αν μάθει ότι ένα

ἐπάγγελμα ἴσως κορεσθεῖ στό ἀμέσως προσεχές μέλλον. πρέπει νά ἐξα-
σκῆσει ἕνα παραπλήσιο, πού ὅμως θά τό γνωρίζει καί θά συνδυάζει τά
προσωπικά του διαφέροντα, ὥστε νά τόν ἱκανοποιεῖ ἐσωτερικά.

Τά κριτήρια γιά τήν ἐκλογή τοῦ ἐπαγγέλματος. Ὁ νέος πρέπει νά
θεμελιώσῃ οὐσιαστικά τό ἐπάγγελμά του σέ μίαν ἀληθινή θεώρηση τοῦ
κόσμου, τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς ζωῆς του. Στό ἐπάγγελμα πρέπει ὁ ἄν-
θρωπος νά ἀναπτύσσει τά χαρίσματα, πού ὁ Θεός τοῦ ἔχει χαρίσει. Δέν
πρέπει ὁ νέος νά διαλέγῃ ἕνα ἐπάγγελμα ἐπειδὴ τό θέλουν οἱ ἄλλοι ἢ
ἐπειδὴ τοῦ προσφέρει περισσότερα χρήματα, ἂν οἱ δυνάμεις του δέν
εἶναι ἀνάλογες καί ὁ ἴδιος δέν αἰσθάνεται ἄνετα σ' αὐτό. Ἐάν ὁ νέος δέν
προσέξῃ σ' αὐτό τό σημεῖο, τότε σέ περίπτωση ἐπαγγελματικῆς ἀποτυ-
χίας θά εἶναι πολύ δύσκολο νά ξεπεράσῃ τά ψυχικά του τραύματα. Πρέ-
πει ὁ νέος νά ἱκανοποιεῖται ὑλικά καί πνευματικά ἀπό τήν ἐργασία του.
Ἐάν ὁ νέος διαλέξῃ ἕνα ἐπάγγελμα, πού δέν τόν ἐλκύει οὔτε τόν ἱκανο-
ποιεῖ, τότε πῶς θά συνδέσῃ μ' αὐτό ὀλόκληρη τή ζωή του;

Ὁ νέος χρειάζεται διαπαιδαγώγηση γιά νά καταλάβῃ ὅτι μέ τό ἐπάγ-
γελμά του προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καί
γενικά συντελεῖ στήν προαγωγή ὀλόκληρης τῆς κοινωνίας. Κάτι τέτοιο
ὅμως δέ γίνεται εὐκόλα παραδεκτό. Ἡ ἀντίληψη αὐτή συνδυάζεται μέ
τήν πνευματική ἀνάπτυξη καί ὠριμότητα τοῦ ἀνθρώπου, πού πρέπει νά
καθορίζει τό ἐπάγγελμά του ἀνάλογα μέ τίς συνθήκες, μέσα στίς ὁποῖες
ζεῖ καί ἀναστρέφεται. Τέτοιες συνθήκες εἶναι ἡ ἀτομική καί οἰκογενει-
ακή του κατάσταση, οἱ οικονομικές του δυνατότητες καί οἱ διάφορες
κοινωνικές ἐπιδράσεις. Βέβαια πρέπει νά φροντίζει νά ὑπερπηδᾷ μέ
κάθε τρόπο τίς δυσχέρειες, πού εἶναι δυνατόν νά συναντᾷ μπροστά του.
Ἄλλὰ καί στήν περίπτωση, πού δέν θά κατορθώσῃ νά πραγματοποιήσῃ
τήν ἐπιλογή τοῦ ἐπαγγέλματος κατά τήν ἐπιθυμία του, πρέπει νά πιστέ-
ψῃ ὅτι μέ ὅποιοδήποτε ἐπάγγελμα θά μπορέσῃ νά ὑπηρετήσῃ τό Θεό
καί νά ὠφελῆσῃ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Αὐτή ἡ αἴσθηση τῆς πληρότη-
τας θά ἀπομακρύνῃ ἀπό μέσα του τήν πικρία καί τή δυσθυμία. Ἡ πίστη
καί ἡ ἀγάπη στήν ἐργασία θά τόν γεμίζει μέ δημιουργική δύναμη, μέ
αἰσιοδοξία καί μέ χαρά, γιατί θά ἔχει τή βεβαιότητα ὅτι ἔτσι καί τόν
ἑαυτό του θά προάγῃ καί θά συντελεῖ στήν καλλιέργεια τῶν ἄλλων
ἀνθρώπων.

Ἡ ἄσκηση τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἡ ἐπιτυχία στήν ἄσκηση τοῦ ἐπαγ-

γέλματος δέ φαίνεται τόσο άπο τά ύλικά κέρδη πού προσφέρει, ούτε άπό τή βεβαιότητα του άνθρώπου ότι κάνει καλά τή δουλειά του. Τό επάγγελμα πρέπει νά διαμορφώνει καί νά ολοκληρώνει τόν άνθρωπο. Νά αναπτύσει, δηλαδή, τίς δυνάμεις του, πού μέ τή σωστή λειτουργία τους θά βελτιώνουν ούσιαστικά τήν ανθρώπινη κοινωνία.

Η άσκηση του επάγγέλματος γιά τό χριστιανό επιτελείται πάντοτε στό όνομα του Θεού καί άποβλέπει στην επικράτηση τής αγάπης Του άνάμεσα στους άνθρώπους. Είναι αυτό πού παρακαλούμε στην Κυριακή προσευχή γιά τόν έρχομό τής βασιλείας του Θεού στον κόσμο. Άν τό επάγγελμα τοποθετηθεί σ' αυτό τό χώρο, τότε άμέσως μετατρέπεται σέ πραγματική λειτουργία. Προσφέρεται ώς εύχαριστία στό Θεό καί ώς δημόσια προσφορά σ' όλόκληρη τήν κοινωνία. Γίνεται δημιουργική πράξη, γιατί καταξιώνει τήν ανθρώπινη ύπαρξη μέ τίς προσφερόμενες ύπηρεσίες του.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Έχει γάρ ο οίκος του Θεού, ήτις εστίν Έκκλησία Θεού ζώντος, θηρευτάς, όδοιπόρους, άρχιτέκτονας, οίκοδόμους, γεωργούς, ποιμένας, άθλητάς, στρατιώτας... θηρευτής εί... πρόσχε οΐν επιμελώς μή ποι διαφύγη τό θήραμα... Όδοιπόρος εί... πρόσχε σεαντῶ μή παρωτραπής τής όδοϋ, μή εκκλίνης δεξιᾷ ἢ αριστερᾷ· όδῶ βασιλικῆ πορεύον... Ό οίκοδόμος βλέπέτω πῶς έποικοδομεί· μή ξύλα, μή χόρτον, μή καλάμην, αλλά χρυσίον, άργύριον λίθους τιμίους...» (Μ. Βασιλείον, είς τό Πρόσχε σεαντῶ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιός είναι ο ούσιαστικός σκοπός του επάγγέλματος; 2) Γιατί ή ιδιότητα του χριστιανού χαρακτηρίζεται ώς επάγγελμα; 3) Τί πρέπει νά λαμβάνει ύπ' όψη του ο νέος γιά τήν έπιτυχή έκλογή του επάγγέλματος; Πώς πρέπει νά άσκεϊται τό επάγγελμα;

9. Ό άνθρωπος καί ή τέχνη.

Τό γεγονός τής τέχνης. Ό άνθρωπος εκφράζει τά διάφορα βιώματά του μέ συγκεκριμένα μέσα. Μέ τό λόγο, π.χ εκφράζει τήν αγάπη του γιά

έναν άνθρωπο. Μέ το χαμόγελο ή μητέρα δείχνει τή στοργή καί τή λατρεία στό παιδί της. Μ' ένα σκίτσο παριστάνεις τή μορφή ενός ανθρώπου. Μ' ένα συμβολικό σημάδι μπορεί νά εννοήσει κανείς μιάν ολοκληρη λέξη. Όλα αυτά τά έκφραστικά μέσα μπορούν νά οδηγήσουν τόν άνθρωπο νά κατανοήσει τό γεγονός της τέχνης.

Μέ τήν τέχνη ο άνθρωπος συλλαμβάνει καί έκφράζει τό βαθύτερο νόημα του κόσμου καί της ζωής. Τά διάφορα έργα τέχνης έρμηνεύουν τό μυστήριο της παρουσίας του Θεού στόν κόσμο, τό βάθος της ανθρωπίνης ύπάρξεως μέ ολο τόν πνευματικό καί ψυχικό της πλούτο, τίς αξίες μιάς συγκεκριμένης ιστορικής εποχής, κ.ά. Έτσι υπάρχουν πολλά είδη τέχνης, πού άμα τά άναστραφεί ο άνθρωπος, μπορεί νά προσεγγίσει τήν πραγματικότητα, στήν όποία αναφέρονται. Ο άνθρωπος στήν ιστορική πορεία του έγινε δημιουργός της λογοτεχνίας, της ποιήσεως, της μουσικής, της ζωγραφικής, της γλυπτικής, της αρχιτεκτονικής, της εικονογραφίας, κ.ά.

Τό βαθύτερο νόημα της τέχνης. Η άληθινή τέχνη πρέπει νά έκφράζει βασικά τήν ένότητα καί άρμονία του όλου ανθρώπου. Όλες οί πνευματικές καί ψυχοσωματικές δυνάμεις του ανθρώπου πρέπει νά λαμβάνουν μέρος στήν τέχνη. Γι' αυτό καί ο καλλιτέχνης είναι εκείνος, πού παραπέμπει μέ τόν έαυτό του στόν άληθινό καί αυθεντικό τύπο του ανθρώπου. Κάθε μερισμός καί μονομερής ανάπτυξη στίς ικανότητες του ανθρώπου δέ βοηθεί τό έργο της τέχνης, αλλά αντίθετα τό οδηγεί σέ μαρασμό. Τό υλικό στοιχείο, πού χρησιμοποιείται στήν τέχνη γίνεται ο άγωγός εκείνος, πού μεταφέρει τόν άνθρωπο στό μυστήριο της ύπάρξεως καί της ζωής. Η βίωση αυτής της άλήθειας πραγματοποιείται μέ τή βοήθεια της τέχνης. Ένας ζωγραφικός πίνακας, π.χ. πού παριστάνει ένα τραπέζι μέ φαγητά, βοηθεί στό νά προχωρήσει κανείς πέρα από τή φυσική σημασία της τροφής. Η τέχνη βοηθεί στήν αισθητοποίηση της πνευματικής ζωής, πού χορηγείται όχι μόνο μέ τά διάφορα βιολογικά αγαθά, αλλά βασικά μέ τήν παρουσία του Πνεύματος του Θεού. Γι' αυτό καί ή τέχνη γίνεται τό κατάλληλο ένδυμα, πού έκφράζει τό ουσιαστικό περιεχόμενο της εικονιζόμενης πραγματικότητας. Η τέχνη δέν περιορίζεται στόν αισθητό κόσμο, αλλά επεκτείνεται καί στήν υπερβατική περιοχή, πού συναντά καί προσεγγίζει τό Θεό.

Η παρουσία του άρμονικού, του πνευματικού καί του υπερβατικού

στοιχείου στην τέχνη συντελεῖ στη φανέρωση τῆς ἀληθινῆς εικόνας τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος, πού φωτίζεται μέ τό πνευματικό φῶς καί ἔτσι ὁδηγεῖται στήν ἔνωση του ὄχι μόνο μέ τό Θεό, ἀλλά καί μέ τά ἄλλα πλάσματα. Αὐτή ἡ κοινωμία καί ἡ σχέση φανερώνει τόν προσωπικό χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ καλλιτέχνης βλέπει τήν ἀξία τῆς ὑπάρξεως στή δυνατότητα πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος νά ἐπικοινωνεῖ μέ τό Θεό, τόν κόσμο καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Γι' αὐτό καί ἡ τέχνη ἐλευθερώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τούς περιορισμούς καί τίς αὐθαιρεσίες τοῦ ἀτομικοῦ ἐγώ καί τόν ὁδηγεῖ στό μυστήριο τῆς δημιουργίας. Δηλαδή ἀνυψώνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖ, ὅπου ὁ Θεός μέ τό δημιουργικό ἔργο Του τόν τοποθέτησε καί τόν ἔταξε «βασιλέα τῶν ἐπί γῆς, βασιλευόμενον ἄνωθεν, ἐπίγειον καί οὐράνιον, πρόσκαιρον καί ἀθάνατον» (Ἰω. Δαμασκηνός).

Ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησιαστική τέχνη. Πρόκειται γιά τή βυζαντινή τέχνη (εἰκονογραφία, μουσική, ἀρχιτεκτονική, κ.ἄ.), πού τά τελευταῖα χρόνια ἔχει κερδίσει μεγάλο ἔδαφος στήν ἔρευνα καί τήν προβολή τῆς σωστῆς καί δημιουργικῆς τέχνης. Στή βυζαντινή τέχνη ἀνακαλύπτουν οἱ σύγχρονοι ἐρευνητές τίς ρίζες τῆς αὐθεντικῆς ὑπάρξεως καί ζωῆς.

Ἡ εἰκονογραφία ἢ ἀγιογραφία χρησιμοποιεῖ τήν εἰκόνα γιά νά παρουσιάσει στό πρόσωπο τοῦ εἰκονιζόμενου τή βαθύτερη ὑπαρξή του. Οἱ ἀγιογράφοι ἀνακάλυψαν τό ἀληθινό πρόσωπο στόν Ἰησοῦ Χριστό, πού συνδέει τήν ὕλη μέ τό πνεῦμα, τή γῆ μέ τόν οὐρανό, τό Θεό μέ τόν ἄνθρωπο (Θεάνθρωπος).

Τό ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει καί μέ τή βυζαντινή μουσική, τήν ἀρχιτεκτονική καί τήν ὕμνολογία. Στήν ἐκκλησιαστική ὕμνολογία δέν ἐκφράζονται τά ἀτομικά βιώματα τοῦ ποιητῆ, ἀλλά ἡ βίωση τῆς πίστεως ἀπό ὀλόκληρο τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό καί ἡ ὕμνολογία εἶναι ἓνα σχόλιο τῆς Ἁγίας Γραφῆς συνυφασμένο μέ τούς λόγους καί τά διδάγματα τῶν ἁγίων Πατέρων ἀπ' ὅλη τήν ἱστορική διαδρομή τῆς Ἐκκλησίας καί ἐκφράζει τίς προσωπικές ἐμπειρίες τῶν μαρτύρων τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως καί ζωῆς. Αὐτή ἡ ὕμνολογία, πού ἐκφράζει τό βαθύτατο πνευματικό καί θεῖο περιεχόμενο τῆς ὑπάρξεως, μελοποιεῖται χαρακτηριστικά στή βυζαντινή μουσική. Ἡ ἀρχιτεκτονική τοῦ μέλους (μελωδία) χαρακτηρίζεται ἀπό τή μονοφωνία, πού συλλαμβάνει χωρίς ἐξεζητημένες τροποποιήσεις τό περιεχόμενο τῶν ὕμνων. Τό κάλλος τῶν μουσικῶν ἤχων δέ βρίσκειται στή συνηχητική ἀρμονία (ἐναρμόνιση-

πολυφωνία) τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, ἀλλὰ στό πνευματικό βάθος, πού ἀντιπροσωπεύει. Γι' αὐτό καί τό ἄκουσμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς δέ φαίνεται ἀπό τήν πρώτη στιγμή καί τόσο εὐχάριστο στόν ἄνθρωπο. Πρέπει νά ἐξασκηθεῖ στή λεπτότητα τῆς μουσικῆς ἐκφράσεως καί ἐκτελέσεως γιά νά ἀντιληφθεῖ τό πραγματικό κάλλος τῆς μονοφωνίας.

Ἡ ἐκκλησιαστική ἀρχιτεκτονική, μέ ὅλα τά εἶδη τῶν ναῶν, ἐκφράζει σέ συγκεκριμένο χῶρο τό πνευματικό περιεχόμενο τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ θεία λειτουργία, πού δείχνει τή βασική ἀνάγκη τῶν πιστῶν νά συγκεντρῶνται σ' ἓνα χῶρο γιά νά κοινωνοῦν μέ τό Θεό καί μεταξύ τους. Αὐτό τό γεγονός τῆς πνευματικῆς ζωῆς φανερῶνεται στήν ἀρχιτεκτονική, πού χρησιμοποιοῖ τό συμβολισμό σάν μέσο ἐκφραστικό. Ἡ παρουσία τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας συνοδεύει κάθε σημεῖο τῆς ἀρχιτεκτονικῆς (τροῦλλος, κόγχες, κλίτη, παράθυρα, κ.ἄ.). Γι' αὐτό, ὅταν βρίσκεται κανεῖς σ' ἓνα παλιό βυζαντινό ναό, αἰσθάνεται μιά μεταβολή μέσα του, πού τόν γεμίζει μέ γαλήνη, ἡρεμία καί ἀνείπωτη χαρά. Εἶναι ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ, πού ἀποτυπώνεται στόν ἄνθρωπο μέ τή βοήθεια τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *«Ἡ εἰκὼν ἀπάντων τῶν πρωτοτύπων ὑπόμνησις ἐστὶ καὶ ἀναγωγή πρὸς αὐτά, καὶ τό μέν διὰ τῆς ἀκοῆς ἐνωτιζόμεθα, τό δέ διὰ τῆς ὁράσεως κατανοοῦμεν»* (Πράξεις τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου).
2. *«Ἡ γάρ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τό πρωτότυπον διαβαίνει· καὶ ὁ προσκυνῶν τὴν εἰκόνα, προσκυνεῖ ἐν αὐτῇ τοῦ ἐγγεγραμμένου τὴν ὑπόστασιν»* (Ἰω. Δαμασκηνός).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί ἐκφράζει ὁ ἄνθρωπος μέ τήν τέχνη; 2) Ποιό εἶναι τό βαθύτερο νόημα τῆς τέχνης; 3) Σέ τί μπορεῖ νά βοηθήσει σήμερα ἡ κατανόηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης; 4) Ποῦ ὀφείλεται ἡ κρίση στή σύγχρονη τέχνη;

10. Τό πρόβλημα του ἐλεύθερου χρόνου.

Τί είναι ὁ ἐλεύθερος χρόνος. Εἶναι ἡ βασική ἀνάγκη καί τό οὐσιαστικό δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου νά ἔχει στή διάθεσή του ὅσο τό δυνατόν περισσότερο χρόνο, γιά νά τόν χρησιμοποιεῖ, ὅπως αὐτός θεωρεῖ καλύτερα. Ὁ ἐλεύθερος χρόνος εἶναι ἕνα βασικό δικαίωμα τοῦ ἐργαζόμενου, πού ἔχει κατοχυρωθεῖ καί ἐπίσημα ἀπό διεθνεῖς Ὄργανισμούς (Ο.Η.Ε., διεθνεῖς συμβάσεις καί συνθήκες ἐργασίας, κ.ἄ.). Ἡ ὀργανωμένη Πολιτεία, οἱ ἐργοδότες καί γενικά οἱ ἄνθρωποι πρέπει νά σέβονται τόν ἐλεύθερο χρόνο τοῦ ἐργαζόμενου.

Ἡ ἀναζήτηση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου εἶναι μιά διέξοδος τοῦ ἀνθρώπου πού ἐπιζητεῖ νά λευθερωθεῖ ἀπό τόν ἀφύσικο ρυθμό τῆς ἐργασίας του, ἀπό τόν ἀσφυκτικό καί ἀνθυγιεινό χῶρο τῆς, ἀπό τόν τρόπο καί τό χρόνο ὅπου ἐπιτελεῖται, καί γενικά ἀπό τήν ὀρθολογιστική ὀργάνωση τῆς ζωῆς του (ἀτομική-οἰκογενειακή-κοινωνική). Ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ τόν ἐλεύθερο χρόνο γιά νά χαλαρώσει τό ρυθμό τῆς ζωῆς, πού πιέζει μέ ἐσωτερική ἀνησυχία καί ἀνασφάλεια τήν ὑπαρξή του. Ὁ ἄνθρωπος θέλει ὅπωςδήποτε νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τή νευρικότητα καί τίς δυσάρεστες ψυχικές καταστάσεις, πού καθημερινά δοκιμάζει. Θέλει νά ἀνανεώσει τίς δυνάμεις του ὕστερα ἀπό τήν ἀδιάκοπη ὑπερένταση καί τό δυσβάστακτο φορτίο τῆς ζωῆς του. Θέλει νά ἀναστραφεῖ μέ τό φυσικό περιβάλλον καί τόν ἐσωτερικό του κόσμο, ἀπ' ὅπου ἔχει ἀπομακρυνθεῖ μέ τήν τεχνολογική καί βιομηχανική του ἀνάπτυξη. Τελικά θέλει νά βρεῖ τήν εὐκαιρία μέ τόν ἐλεύθερο χρόνο νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τό Θεό, τή θεία δημιουργία καί τούς ἄλλους ἄνθρώπους.

Ἡ ἀξιολόγηση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀξιοποιήσει κατὰ τόν καλύτερο τρόπο τόν ἐλεύθερο χρόνο του. Πρέπει νά ἀντιληφθεῖ ὅτι ἔχει καθήκον νά χρησιμοποιεῖ ἐπιμελῶς τίς ἐλεύθερες ὥρες του. Ἔτσι θά μπορεῖ νά ἐφοδιάζει τόν ἑαυτό του μέ τήν ἀπαραίτητη δυναμικότητα καί τό σθένος γιά νά ἀντιμετωπίσει τά διάφορα προβλήματα, πού συναντᾷ στή διάρκεια τῆς ἐργασίμης ἐβδομάδας. Ἡ χαλάρωση στό ρυθμό τῆς ζωῆς πρέπει νά ἀποτελεῖ ἕνα ἀπό τούς βασικούς στόχους τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν περνᾷ τόν ἐλεύθερο χρόνο του.

Δέν πρέπει, π.χ. ὁ ἄνθρωπος νά αἰσθάνεται στόν ἐλεύθερο χρόνο περισσότερη κόπωση ἀπό αὐτή πού δοκιμάζει στή διάρκεια τοῦ ἐργάσι-

μου χρόνου του. Ο σύγχρονος άνθρωπος πρέπει να βρίσκει στον ελεύθερο χρόνο αυτό, που ίσως κινδυνεύει να χάσει στη διάρκεια της εργασίας του. Ο πνευματικός άνεφοδιασμός πρέπει να βοηθήσει τον άνθρωπο να αποφεύγει τη μηχανοποίηση και αυτοματοποίηση της ύπαρξής του. Η άποκατάσταση της ήρεμίας, η απόλαυση της ήσυχίας και η απόθεση της έντονης καθημερινής μέριμνας πρέπει να χαρακτηρίζουν τη σωστή χρήση του ελεύθερου χρόνου.

Ο άνθρωπος πρέπει να διαπαιδαγωγηθεί κατάλληλα για να αξιοποιήσει δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο. Δεν μπορεί, π.χ. να αναπαύεται σ' όλες τις ελεύθερες ώρες του. Πρέπει να ασχολείται με κάτι, που όμως θά τον βοηθήσει στη δημιουργική ανανέωση των ψυχοσωματικών δυνάμεών του.

Τρόποι χρησιμοποίησως του ελεύθερου χρόνου.

1. **Ψυχαγωγία.** Ψυχαγωγία σημαίνει πώς ο άνθρωπος άγεται, όδηγείται στην ανακάλυψη της ψυχής (ύπαρξεως) και έπομένως στη διάσωσή της. Υπάρχουν όμως μορφές διασκεδάσεως, όπου ο άνθρωπος όχι μόνο δέ βρίσκει τον έαυτό του, αλλά στην πραγματικότητα τον διαστρέφει και τον χάνει. Στην προκείμενη περίπτωση δέν έχουμε ψυχαγωγία, αλλά ψυχοκτονία.

Συνήθως η ψυχαγωγία διακρίνεται σέ καλή και σέ κακή. Οί άπαράδεκτες μορφές της ψυχαγωγίας επιδρούν πολύ καταστρεπτικά στούς νέους ιδιαίτερα ανθρώπους. Στά θεάματα συνήθως επικρατούν οί μορφές της έμπορικής έκμεταλλεύσεως τών κατωτέρων όρμών του ανθρώπου (Βλέπε τά «αύστηρώς» άκατάλληλα έργα του κινηματογράφου, τήν έλαφρότητα τών θεατρικών έπιθεωρήσεων, κ.ά.) Ο μορφωτικός κινηματογράφος είναι περιορισμένης έκτάσεως και επιδράσεως. Στά κέντρα διασκεδάσεως αποθεώνεται ο Βάκχος και τό άλκοόλ δημιουργεί καταστρεπτικές καταστάσεις για τούς ανθρώπους.

Ο νέος άνθρωπος πρέπει να είναι έκλεκτικός μπροστά σέ τέτοιες μορφές «ψυχαγωγίας». Δεν μπορεί να προτιμά άπολαύσεις και «εύχαριστήσεις», που όδηγούν τό μέλλον του και γενικά τή ζωή του στην καταστροφή και τήν άπώλεια. Πρέπει επίσης να προσέξει και τίς «καλές» πλευρές της ψυχαγωγίας. Τά τηλεοπτικά προγράμματα όσο καλά και άν είναι, δέν μπορεί να τά παρακολουθεί χωρίς καμιά διακοπή. Για να γίνει

αυτό, θά πρέπει νά ἐγκαταλείψει τίς κύριες ἐργασίες του καί τό χειρότερο νά μετατραπεί σ' ἓνα παθητικό καί βουβό θεατή, πού ἐγκαταλείπει τό διάλογό του μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους καί καθελώνεται στήν ὀθόνη τῆς τηλεοράσεως.

2. **Τουρισμός.** Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος πρέπει νά βγαίνει ἀπό τά διαμερίσματα τῶν πολυκατοικιῶν καί νά ἐγκαταλείπει τά σίδερα καί τά μπετόν ἀρμέ, πού φυλακίζουν τή ζωή του τίς περισσότερες ὥρες τοῦ εικοσιτετραώρου. Πρέπει νά βγεῖ στό φυσικό περιβάλλον, νά ἀπολαύσει τή φύση, νά δεῖ ἀπό κοντά τίς ὀμορφιές τῆς δημιουργίας, νά χαρεῖ τά ἔργα τοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς τέχνης, νά ἐπικοινωνήσει μέ ἄλλους ἀνθρώπους καί νά μάθει νέους τρόπους ζωῆς καί σκέψεως. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἔχει ὅλες τίς δυνατότητες γιά μιά τέτοια τουριστική ἐξοδο. Ὁ τομέας τοῦ τουρισμοῦ πρέπει ἰδιαίτερα νά προσεχθεῖ, γιατί ἓνα τέτοιο ἀγαθό δέν πρέπει νά καταστρέφει, ἀλλά νά ὠφελεῖ, νά εὐχαριστεῖ καί νά οἰκοδομεῖ τούς ἀνθρώπους.

Ἐκτός ἀπό τίς καλές του πλευρές ὁ τουρισμός ἔχει καί ὀρισμένα σημεῖα, πού εἶναι ἀπό τή φύση τους ἀρνητικά καί ἀνησυχητικά. Ὀρισμένοι τουρίστες εἶναι φορεῖς ἑνός ἀρνητικοῦ καί ἀπειλητικοῦ γιά τήν ἐθνική καί θρησκευτική μας παράδοση πνεύματος, καί ἔχουν κιόλας ἐμφανισθεῖ τά πρῶτα κρούσματα καί στή δική μας τή χώρα. (φόνιναρκωτικά-ἀνηθικότητα-χιππισμός, κ.ἄ.) Μερικοί ξένοι τουρίστες, μεταφέρουν πολλές φορές τήν ἄκρατη ἐλευθερία, πού ἐπικρατεῖ στίς χώρες τους (ἦθη καί ἔθιμα, σεξουαλισμός, ἔλλειψη δημόσιας αἰδοῦς, τρόποι ἐνδυμασίας, κ.ἄ.). Ὁ ἑλληνικός λαός, παρ' ὅλο πού ἀναστατώνεται μ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τούς ἐπισκέπτες, μπορεῖ ν' ἀντιδράσει σ' αὐτή τήν ἀρνητική μορφή τοῦ τουρισμοῦ προβάλλοντας τό θαυμαστό πλοῦτο τῶν ἠθῶν καί τῶν ἐθίμων του. Εἶναι ἡ ζωντανή ἑλληνική παράδοση, πού ἀπό μέσα της ξεπηδάει ὁ σωστός τρόπος τῆς ἠθικῆς ζωῆς καί πνευματικῆς καλλιέργειας τοῦ ἀνθρώπου.

3. **Μορφωτικές εὐκαιρίες.** Ἡ ὀρθή χρήση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου πρέπει νά βοηθηθεῖ τό σύγχρονο ἄνθρωπο στή γενική του μόρφωση καί καλλιέργεια. Ὁ νέος ἄνθρωπος πρέπει νά συγκροτηθεῖ πνευματικά καί νά καταρτισθεῖ μέ τή μελέτη νέων βιβλίων. Ὑπάρχουν σήμερα καί κυκλοφοροῦν ἀξιόλογα βιβλία, πού προσανατολίζουν τό νέο στό σωστό ὄραμα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει ὀπως-

δῆποτε νά καλλιιεργεῖ καί νά ἀναπτύσσει τίς διάφορες ἰκανότητες καί κλίσεις του. Ἡ καλλιτεχνική μὀρφωση ἀποτελεῖ βασική πνευματική ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπάρχουν πολλοὶ τομεῖς, πού μιορεῖ νά καταπιαστεῖ ὁ ἀνθρωπος στὸν ἐλεύθερο χρόνο του. Πρέπει νά καλλιιεργεῖ τίς ἀνθρώπινες σχέσεις του οὐσιαστικά καί νά τίς ζωντανεύει μέ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ. Σήμερα ὁ ἀνθρωπος ὑποφέρει στὶς προσωπικές του σχέσεις, γι' αὐτὸ προτιμᾷ πολλές φορές νά συναναστρέφεται τὰ ζῶα καί ὄχι τοὺς συνανθρώπους του. Ἡ μετοχή τοῦ ἀνθρώπου στή λατρεία τῆς Κυριακῆς ἀποτελεῖ βασική ἀνάγκη τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως καί ὄχι μόνο τὴν ἐκτέλεση ἑνὸς τυπικοῦ θρησκευτικοῦ καθήκοντος.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ὁ ἀνθρωπος ἐπιζητεῖ τὸν ἐλεύθερο χρόνο του; 2) Ποιὰ εἶναι τὰ πλεονεκτήματα καί τὰ μειονεκτήματα τοῦ τουρισμοῦ; 3) Σέ τί βοηθεῖ οὐσιαστικά τὸν ἀνθρωπο ἡ ψυχαγωγία; 4) Τί εἶναι οἱ μορφωτικές εὐκαιρίες;

Γ' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

1. Ἡ ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου στήν Ἐκκλησία.

Ἡ Ἐκκλησία, ὡς θεανθρώπινη κοινωνία. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τό ὑπέρτατο μυστήριο, ἀπ' ὅπου ἐκπηγάζει καί προσφέρεται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου. Εἶναι τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ «δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καί διά τήν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντος ἐκ τῶν οὐρανῶν καί σαρκωθέντος ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καί Μαρίας τῆς Παρθένου καί ἐνανθρωπήσαντος» δευτέρου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ θεανθρώπινη κοινωνία, ὅπου ἔξοχα ἀποκαθίσταται ἡ ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἐν Χριστῷ καί ἡ κοινωνία τῶν πιστῶν μέ τό Θεό. Ἔτσι ὑπερνικάται τό γεγονός τῆς ἀμαρτίας, πού ὀδηγήσῃ τόν ἄνθρωπο στήν ἐξαχρείωση καί διάσπαση τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου καί τή διάσταση καί σύγκρουση τῶν λαῶν τῆς γῆς.

Στήν Ἐκκλησία τελεσιουργεῖται μέ τή θεία Χάρη ἡ καταλλαγή τοῦ Θεοῦ μέ τόν ἄνθρωπο καί τοῦ ἀνθρώπου μέ τό συνάνθρωπό του. Οἰκοδομεῖται ἡ νέα «κοινωνία» τῶν ἐν Χριστῷ μεταμορφωμένων τέκνων τοῦ Θεοῦ σέ μιά συμβίωση ἀγάπης, προσφορᾶς καί αὐτοθυσίας. Φυσικά αὐτό ἀπαιτεῖ τόν ἔντονο καί ἀδιάλειπτο ἀγῶνα τοῦ χριστιανοῦ.

Ἡ ψυχρὴ διάκριση ἀνάμεσα στό «ἐμόν» καί τό «σόν», λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, παύει νά κυριαρχεῖ στό χῶρο τῆς συμφιλίωσης καί τῆς ἀγάπης. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀνακαλύψει στήν Ἐκκλησία ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι κοινὴ γιά ὅλους καί ἐπομένως ἀνήκει σ' ὅλους. Πρέπει νά ἐπιθυμῆσῃ τήν κοινωνία τῆς ζωῆς καί νά ἐγκαταλείψει τήν ἀπολυτότητα τοῦ ἐγῶ. Νά διαπιστώσῃ ὅτι τό κλεισιμο στήν αὐτάρκεια καί τόν ἐγωισμό ποτέ δέν μπορεῖ νά βοηθήσῃ τόν ἄνθρωπο νά πραγματοποιήσῃ τήν ἀδελφικὴ κοινότητα στόν κόσμο.

Ἡ μετοχή τοῦ ἀνθρώπου στή ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ὅσοδήποτε ἀμαρτωλός καὶ ἀδύνατος καὶ ἂν εἶναι ὁ ἄνθρωπος, μπορεῖ νά δεχθεῖ τὰ δῶρα τῆς ἀγάπης (κοινωνία) καὶ τῆς ταπεινώσεως (μετάνοια), πού προσφέρονται σ' ὅλους ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἀρνεῖται τὸ ἐγώ του, διευρύνει στὴν πραγματικότητα τὴν ὑπαρξή του, γιατί ἀνοίγει τὸν ἑαυτό του στοὺς ἄλλους καὶ ἔτσι ἐπικοινωνεῖ καὶ διαλέγεται μαζί τους.

Ἡ ἀγάπη ἐνσταλάζεται στὶς καρδιές τῶν ἀνθρώπων, πού προσέρχονται καὶ μετέχουν στὴ σύναξη τῶν πιστῶν. Ἐδῶ φανερῶνεται λατρευτικὰ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἐκκλησία, ὅπου δοξολογεῖται ὁ φιλόανθρωπος καὶ δωροδότης Θεός. Ἕνας ἀπὸ τοὺς καρπούς τῆς ἀγάπης εἶναι καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία προτρέπει καὶ προσκαλεῖ διαρκῶς τοὺς πιστοὺς: «Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμοιοῖα ὁμολογήσωμεν Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον» (Θεῖα Λειτουργία).

Μέ τὸ μυστήριον τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος συνάπτεται ἡ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τὸ Χριστό καὶ φανερῶνεται ἡ ἀδελφότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Μέ τὴ θεῖα Εὐχαριστία ἀνανεώνεται αὐτὴ ἡ θεανθρώπινη κοινωνία, ὅταν ἀποδέχεται ὁ ἄνθρωπος καὶ κοινωνεῖ τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

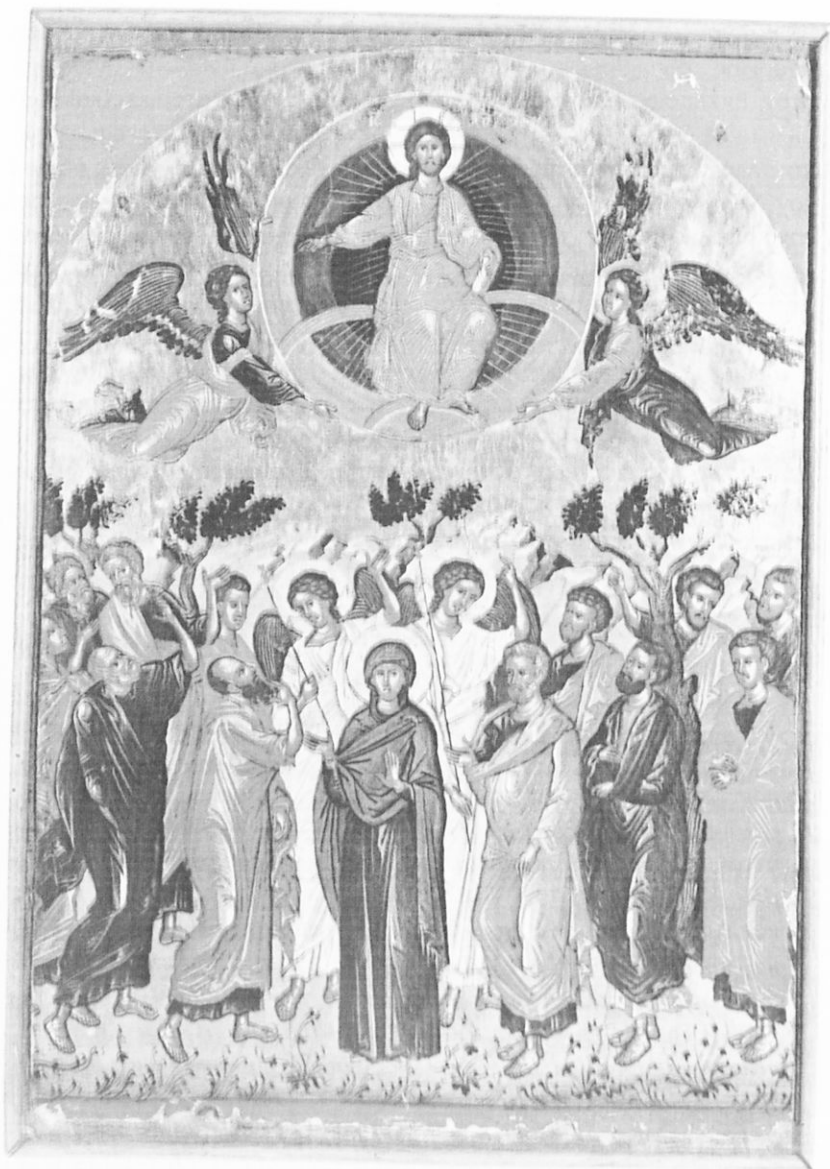
Ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου. Γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζεῖ τὴ θεανθρώπινη κοινωνία ὄχι θεωρητικὰ, ἀλλὰ πραγματικά, ὅταν μετέχει στὴ λατρευτικὴ σύναξη τῆς Ἐκκλησίας. Χωρὶς τὴ σύναξη τῆς Ἐκκλησίας δέν μπορεῖ νά κοινωνήσῃ μέ τὸ Θεό καὶ τὸ συνάνθρωπό του καὶ ἐπομένως νά ἀναγεννηθεῖ καὶ νά σωθεῖ, γιατί κανεὶς δέν μπορεῖ νά εἶναι ἀληθινὰ χριστιανός καὶ νά εἶναι μόνος του, ἀποχωρισμένος ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει στὴν Ἐκκλησία τοὺς ἄλλους ὡς εἰκόνες τοῦ Θεοῦ, θά πεῖ πῶς ἔχει ἀρχίσει νά ἀναγεννᾶται πνευματικά καὶ νά καλλιεργεῖται ἠθικά. Δέν εἶναι εὐκόλο πρᾶγμα νά βλέπει κανεὶς τὰ σφάλματα καὶ τίς ἀμαρτίες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ ὁμως νά πιστεῦει ὅτι μέσα τους κρύβουν τὴν ὑπέρτατη ἀξία τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ. Πρόκειται γιὰ ἓνα βασικὸ σημεῖο τῆς ὀρθόδοξης ἀνθρωπολογίας. Ὁ Χριστός ἀναγνωρίζει στὸν κάθε ἄνθρωπο, ἀκόμα καὶ τὸν πιὸ ἀμαρτωλό, τὸν ἑαυτό Του καὶ ὑπενθυμίζει σ' ὅλους τὴ δυνατότητα πού ἔχουν, νά ἐνσωματωθῶν στὴν Ἐκκλησία καὶ ἔτσι νά σωθοῦν.

Ἡ ἀναγέννηση ἐπομένως καί τό ἦθος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἕνας καινούργιος τρόπος σκέψεως καί ζωῆς. Γιά νά εἶναι ὁ ἄνθρωπος «ἠθικός» στήν Ἐκκλησία, δέ φτάνει νά ἐκπληρώσει ὀρισμένες ἀτομικές καί θρησκευτικές ὑποχρεώσεις. Ἡ Ἐκκλησία δέν ἀπορρίπτει μιᾶ τέτοια διαγωγή, ἀλλά καί δέν ἀρκεῖται οὔτε περιορίζεται σ' αὐτή. Ἡ Ἐκκλησία ὁδηγεῖ τον ἄνθρωπο στήν πνευματική του ἀναγέννηση, ὅταν τοῦ προσφέρει τήν κοινωνία στή ζωῆ τοῦ Χριστοῦ καί τόν προσκαλεῖ νά εἶναι ἐνωμένος μέ ὅλους τούς ἄλλους. Στήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀνθρώπων βρῖσκει ὁ ἄνθρωπος τήν πραγματική του μεταμόρφωση καί σωτηρία. Ὅταν εἶναι ριζωμένος στήν Ἐκκλησία, ἔχει βαθύτατη συναίσθηση ὅτι ἡ ἀρετή του δέν τόν ξεχωρίζει ἀπό τούς ἄλλους καί μάλιστα τούς μὴ ἐνάρετους. Κάθε ἠθική πράξη του τόν ἐνώνει μέ τούς ἀνθρώπους καί ἐπιζητεῖ αὐτή τή σύναξη, ὅταν ἡ Ἐκκλησία καλεῖ τούς ἀνθρώπους στή λατρεία καί τῆ λειτουργία Της. Στό λειτουργικό χῶρο τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἄνθρωπος ξεπερνάει τίς ἀδυναμίες καί τίς ἀμαρτίες του καί ἔτοι ζεῖ μέ τή χάρη τοῦ Χριστοῦ, τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί τήν κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τήν ἀληθινή ἠθικότητα καί τή σωτηριώδη ἀναγέννησή του.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Διὰ τοῦτο ἀνέμειξιν ἑαυτόν (ὁ Χριστός) ἡμῖν καί ἀνέγνωε τό σῶμα αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἔν τι ὑπάροξωμεν καθάπερ σῶμα κεφαλῆ συνημιμένον» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 59, 260).
2. «(ὁ Χριστός εἶναι) ὁ τὰ πεπλανημένα καί διεσκορπισμένα συνάγων εἰς ἓν καί ποιῶν τὰ πάντα μίαν Ἐκκλησίαν τε καί μίαν ποιμήνην, ἵνα μηδέν ἀνήκοον ἢ τῆς καλῆς τοῦ ποιμένου φωνῆς τῆς τὰ πάντα ζωοποιούσης» (Ἅγιος Γρηγόριος Νέσσης, P.G. 44, 636 B).
3. «Κοινωνία λέγεται τε καί ἔστιν ἀληθῶς διὰ τό κοινωνεῖν ἡμᾶς δι' αὐτῆς τῷ Χριστῷ καί μετέχειν αὐτοῦ τῆς σαρκός τε καί τῆς θεότητος, κοινωνεῖν δέ καί ἐνοῦσθαι ἀλλήλοις, δι' αὐτῆς, ἐπεὶ γάρ ἐξ ἐνός ἄρτον μεταλαμβάνομεν οἱ πάντες ἔν σῶμα Χριστοῦ, καί ἔν αἷμα, καί ἀλλήλων μέλη γινόμεθα, Χριστοῦ χορηματίζοντες» (Ἰω. Λαμιασκηρός, Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως, κεφ. Δ').

Ἡ Ἀνάληψη. Εἰκόνα στὴν Ἱ. Μονὴ Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὁρους
(16ος αἰ.).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πώς προσφέρει η Έκκλησία τη θεανθρώπινη κοινωνία στον άνθρωπο; 2) Τι πρέπει να επιθυμήσει ο άνθρωπος για να ενσωματωθεί στην Έκκλησία; 3) Τι μαθαίνει ο άνθρωπος στη ζωή της Έκκλησίας; 4) Γιατί ο άνθρωπος βρίσκεται στη λατρεία της Έκκλησίας την αναγέννησή του; 5) Ποιά πρέπει να είναι τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του αναγεννηθέντος στην Έκκλησία ανθρώπου;

2. Τό "Άγιο Πνεύμα καί ή ήθικότητα του ανθρώπου.

«**Ὁ θησαυρός τῶν ἀγαθῶν καί ζωῆς χορηγός.**». Ὅπως κατά τή δημιουργία ἔλαβε ὁ ἄνθρωπος ἀπό τό Θεό «πνοήν ζωῆς» καί «ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχῆν ζῶσαν» (Γεν. β' 7), ἔτσι καί στήν Έκκλησία λαμβάνει τό «ζωοποιοῦν Πνεῦμα» γιά νά γίνει ἐν Χριστῷ ἀληθινή ὑπαρξη. Τό "Άγιο Πνεῦμα συνάγει τούς ἄνθρώπους στήν Έκκλησία γιά νά ἀναγνωρίσουν τήν παρουσία τοῦ Χριστοῦ καί νά κοινωνήσουν στή ζωή Του μέ τό μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας. Τό "Άγιο Πνεῦμα χαρίζει τήν κοινωνία τοῦ ἄνθρώπου. «Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ» (Α' Κορ.ιβ' 3), ὑπογραμμίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Τό "Άγιο Πνεῦμα καί ὁ ἁγιασμός τοῦ ἄνθρώπου. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος δεχθεῖ τή ζωή τοῦ Χριστοῦ, τότε βρίσκεται στό δρόμον τοῦ ἁγιασμοῦ καί τῆς ἀναγεννήσεως. Ὁ ἁγιασμός εἶναι ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού προσφέρει στήν Έκκλησία τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ-Πατέρα καί τή Χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης, πού δωρίζει τό "Άγιο Πνεῦμα, ὁ ἄνθρωπος ξαναγουρίζει στά φυσικά πλαίσια, ὅπως δημιουργήθηκε ἀπό τό Θεό. Ἀνακαλύπτει τίς διαβρωτικές καί καταλυτικές δυνάμεις τῆς ἐγωπάθειας καί ἰδιοτέλειαις καί τίς ὑπερβαίνει στήν ἀδελφική κοινότητα καί ἀγάπη, πού δημιουργεῖ τό "Άγιο Πνεῦμα στό μυστήριον τῆς Έκκλησίας, δηλαδή τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὅσοι καθοδηγοῦνται ἀπό τό "Άγιο Πνεῦμα ἀναγνωρίζουν στά βάθη τῆς καρδιάς τους τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ἐνσταλάζεται ἀπό τό "Άγιο Πνεῦμα (Ρωμ. ε' 5) πού «συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν... καί ὑπερεντυγχάνει ὑπέρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις...» (Ρωμ. η' 26). Προετοιμάζει στήν ψυχῆ τοῦ ἄνθρώπου τίς συγκεκριμένες προϋποθέσεις

για να πραγματοποιηθεί ή μετάνοια. Όποιος ζη την παρουσία του Ἁγίου Πνεύματος στη ζωή του αισθάνεται ἐλεύθερος ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς καὶ ἀτομικοὺς περιορισμούς. Λυτρώνεται ἀπὸ τὸ δουλικὸ φρόνημα τῆς φοβίας, τῆς καχυποψίας καὶ τῆς ἀβεβαιότητας. Ὁ ἄνθρωπος, πού καθοδηγεῖται ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα γίνεται ρωμαλέος. Ὁ φωτισμένος ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἄνθρωπος ξεπερνάει τὴν τραγικότητα τῆς ζωῆς καὶ ἀντιμετωπίζει νικηφόρα τὸ θάνατο, πού ἀποτελεῖ ρήγμα στὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξή καὶ ὄχι μόνο ἀπώλεια μὲ τὸν ἀφανισμό τοῦ βιολογικοῦ εἴδους.

Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ ἡ ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Γιά νά πάρει μέρος ὁ ἄνθρωπος στὴ λατρευτικὴ σύναξη τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νά φωτισθεῖ ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Τὰ ἀποτελέσματα μιᾶς τέτοιας μετοχῆς εἶναι ὑπέροχα γιὰ τὴν ἠθικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπερβαίνει τίς ἐγωιστικὲς ἐπιθυμίες καὶ ἀληθινὰ μεταμορφώνεται τὸ ἦθος του, ὅταν βλέπει τὸ συνάνθρωπό του, ὅπως τὸν βλέπει καὶ τὸν ἀντιμετωπίζει ὁ Χριστός.

Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐλευθερώνει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν εἰδωλοποίηση καὶ τὴν ἀποθέωση τῶν δημιουργημάτων. Αὐτὸ γίνεται μὲ τὴν προσφορά τῶν μυστηρίων ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, ὅπου τὸ Ἅγιο Πνεῦμα διοχετεύει τὴ Χάρη τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο.

Στὰ μυστήρια τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος καὶ Χρίσματος τὸ Ἅγιο Πνεῦμα κάνει τὸν ἄνθρωπο σύμμορφο μὲ τὸ θάνατο καὶ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Μὲ τὸ χρίσμα ὁ ἄνθρωπος *χρίεται*, δηλαδὴ ἔχει τὴ δυνατότητα νά γίνει *χριστός*. Πολλὲς φορές ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει τὴν ἀποτυχία του, ἀλλὰ βαθύτατα ἐπιθυμεῖ νά εἶναι ἐνωμένος μὲ τὸ Θεό καὶ τοὺς ἄλλους ἄνθρώπους. Στὴν περίπτωση αὐτὴ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στὸ μυστήριο τῆς μετάνοιας. Αὐτὴ τὴν ἀνάγκη αἰσθανόταν καὶ ὁ προφητὰνακτας Δαβίδ, ὅταν παρακαλοῦσε τὸ Θεό: «Πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. Τὸ Πνεῦμα Σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλης ἀπ' ἐμοῦ... καὶ πνεύματι ἡγεμονικῶ στήριξόν με» (Ψαλμ. 50, 12-14).

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος συμμετέχει στὸ μυστήριο τοῦ γάμου, ὀλοκληρώνει τὴν ὑπαρξή του μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν ἱερολογία τοῦ μυστηρίου ἀκούγεται: «Οἱ ἄνδρες ἀγαπάτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς...» (Ἐφεσ. ε' 25). Ἡ ἴδια κοινωνία τῆς ἀγάπης προσφέ-

ρεται καί μέ τό μυστήριο τοῦ ἁγίου Εὐχελαίου. Ὁλη ἡ Ἐκκλησία συγκεντρώνεται στό πρόσωπο τοῦ ἱερέα γύρω ἀπό τό κρεβάτι τοῦ ἀρρώστου γιά νά ζητήσει ἀπό τό Θεό τήν ψυχική καί σωματική του ἴαση.

Ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐκπηγάζει ἀπό τά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ἀποκτᾷ τήν ἀληθινή ἠθικότητα καί ἀρετή, γιατί ζωοποιεῖται καί μεταμορφώνεται ἡ ὑπαρξη ἀπό τήν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τό πρῶτο στοιχεῖο στή ζωή τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ σχέση καί ἡ κοινωνία του μέ τό Θεό. Ὅλες οἱ ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν ἔκφραση τοῦ περιεχομένου τῆς νέας ζωῆς, πού ἔφερε ὁ Χριστός καί τήν ἀποδέχθηκε ὁ ἀνθρωπος. Τό Ἅγιο Πνεῦμα προφυλάσσει τόν ἀνθρωπο ἀπό τό νά θεωρεῖ ὡς ἠθικότητα τά καλά ἀποτελέσματα μιᾶς ἀνθρώπινης πράξεως, χωρίς νά ὑπογραμμίζει τήν ἐν Χριστῷ ἐνότητα καί ἀδελφότητα ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τονίζουν ὅτι ὁλόκληρη ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μιᾶ ἐντατική ἐκούσια προετοιμασία γιά νά δεχθεῖ μέσα του τό Ἅγιο Πνεῦμα. Τέτοια βασική σημασία ἔδιναν στήν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού μέ τήν κοινωνία Του διαμορφώνει τήν ἀληθινή ἠθικότητα στόν ἀνθρωπο.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὡσπερ γάρ τό σῶμα τότε νεκροῦται, ὅταν ἔρρημον αὐτό καταλίπη τῆς οἰκειᾶς ἐνεργείας ἢ ψυχῆ· οὕτω καί ἡ ψυχή τότε νεκροῦται, ὅταν ἔρρημον αὐτήν καταλίπη τῆς οἰκειᾶς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» (Ἰω. Χρυσόστομος, Ρ.Γ. 62, 124).
2. «Εἶδομεν τό φῶς τό ἀληθινόν, ἐλάβομεν Πνεῦμα ἐποιοῦντιον, εἴδομεν πίστιν ἀληθῆ, ἀδιαίρετον Τριάδα προσκυνοῦντες· αὕτη γάρ ἡμᾶς ἔσωσεν» (Ὑμνος ἀπό τῆ Θεῖα Λειτουργία).
3. «Βασιλεῦ Οὐράνι, Παράκλητε, τό Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ πανταχοῦ παρῶν καί τά πάντα πληρῶν, ὁ θησαυρός τῶν ἀγαθῶν καί ζωῆς χορηγός, ἐλθέ καί σκήνωσον ἐν ἡμῖν καί καθάρισον ἡμᾶς ἀπό πάσης κηλίδος καί σῶσον ἀγαθῆ τάς ψυχάς ἡμῶν» (Προσευχή τῆς Ἐκκλησίας).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί τό Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἀπαραίτητο στήν ἠθική ζωή τοῦ ἀνθρώπου; 2) Πῶς βοηθεῖ τό Ἅγιο Πνεῦμα τόν ἀνθρωπο μέ τά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε

να διαμορφώσει ήθικά και πνευματικά την υπαρξή του; 3) Μέ ποιο τρόπο το Άγιο Πνεύμα κάνει τον άνθρωπο ελεύθερο; 4) Ποιό είναι το περιεχόμενο των κειμένων και πώς τό συνδέεις μέ τή σημερινή διδακτική σου ένότητα;

3. Ὁ ἔσχατολογικός χαρακτήρας τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς

Ὁ ἔσχατολογικός χρόνος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, ὅπως εἶδαμε, διαποτίζει τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ ἀνήκουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ ἀναβλύζει ἀπὸ τὴν ἐνδοξὴ Ἀνάσταση. Εἶναι ἡ ζωὴ ἐνός καινούργιου κόσμου, πού πολλοὶ τὴ νομίζουν ὑπόθεση μόνο μελλοντικῆ. Τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς τὸ Ἅγιο Πνεῦμα φανερῶνει τὴν «καινὴ ζωὴ» καὶ τὴν προσφέρει ὡς παροῦσα. Ὁ ἄνθρωπος στὴν Ἐκκλησία μπορεῖ νὰ ζήσει ἀπὸ τὴν ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, πού ὅμως εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ μέλλοντα αἰῶνα. Βέβαια ἡ βασιλεία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ θὰ ἐπικρατήσει ὀλοκληρωτικὰ στὶς καρδιές τῶν ἀνθρώπων σ' ἓνα μελλοντικό αἰῶνα. Αὐτὸ τὸ χρόνο ἡ Ἐκκλησία τὸν ὀνομάζει ἔσχατον. Εἶναι δηλαδὴ ὁ χρόνος, ὅπου ὁ κόσμος καὶ ἡ ἱστορία ὀλοκληρῶνονται, μέ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀγάπη, χαρὰ καὶ εἰρήνη. Στὸ μεταξύ ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζει τὸ ἔσχατον ὄχι μόνον ὡς μέλλον, ἀλλὰ καὶ ὡς παρόν. Στὴ λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἄνθρωπος προγεύεται τὴ ζωὴ τοῦ μέλλοντα αἰῶνα, πού τὴν κάνει παροῦσα ὁ ἐρχομὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἔτσι ὁ πιστὸς ζεῖ στὸ «λειτουργικό χρόνο» τὴν ἔνωση τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος σ' ἓνα ἀτέλειωτο παρόν. Προσδοκᾷ ὅμως τὴ φανέρωση τοῦ Χριστοῦ σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους στὸ μέλλοντα αἰῶνα τῆς Δευτέρας Παρουσίας.

Ἡ παροῦσα καὶ ἡ αἰώνια ζωὴ. Ὁ ἔσχατος χρόνος τῆς Ἐκκλησίας χαρακτηρίζεται ὡς γενικός καὶ μερικός. Ὁ γενικός φανερῶνεται μέ τὴ Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ, πού θὰ ἀφορᾷ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ μερικός εἶναι ὁ προσωπικός γιὰ τὸν κάθε ἄνθρωπο καὶ ἔρχεται τὴν ὥρα τοῦ θανάτου του. Κάθε στιγμή στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει λοιπὸν ἀνυπολόγιστὴ ἀξία, γιατί μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ ὁ ἔσχατος χρόνος μέ τὸ γεγονός τοῦ θανάτου. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀποθαρρύνεται ἀπὸ τὸ θάνατο, ὅταν τὸν βλέπει μέ ἔσχατολογικό κριτήριο. Δηλαδὴ βλέπει πῶς σὲ κάθε χρονικὴ στιγμή πρέπει νὰ γρηγορεῖ στὸν ἐρ-

χομό του Χριστού για την ολοκλήρωση του θείου προορισμού του. Έτσι η ζωή ξεφεύγει από το βιολογικό της επίπεδο και γίνεται φανέρωση του μυστηρίου της ύπαρξέως.

Μόνον ο χριστιανός είναι σε θέση να εκτιμήσει την ανυπολόγιστη αξία που έχει η παρουσία μορφή της ζωής του. Το υπογραμμίζει ο Κύριος: «Τί γάρ ωφελείται άνθρωπος εάν τον κόσμον όλον κερδήσει, την δέ ψυχήν αυτού ζημιωθή; ή τί δώσει άνθρωπος αντίλλαγμα της ψυχής αυτού; (Ματθ. ιστ' 26). Ο Χριστός έχει καλέσει τον άνθρωπο για να διασώσει αυτή τη ζωή του και να την ενώσει με το Θεό. Η αιώνια ζωή είναι αυτή η ζωή που ζοῦμε, ἀλλ' ὅμως μεταμορφωμένη από το Χριστό. Ο άνθρωπος δέ χρειάζεται να απορρίψει τη ζωή του, για να βρει μίαν ἄλλη ἀνώτερη ἀπό αὐτή. Τό «ἀπαρνησάσθω» τοῦ Κυρίου ἀναφέρεται στόν παλαιό, τό φθαρμένο ἀπό τήν ἁμαρτία καί τόν ἐγωισμό ἄνθρωπο. Μέ τήν πίστη καί τήν ἀγάπη ἀποθέτει ὁ ἄνθρωπος τήν ἀφύσικη κατάσταση τοῦ ἐγωισμοῦ καί ἐπανερχεται στήν ἀληθινή ζωή, τῆς κοινωνίας μέ τό Θεό καί τό συνάνθρωπο.

Ἡ ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου καί ὁ ἐσχατολογικός χρόνος. Ἡ ἀληθινή ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου τροφοδοτεῖται ἀπό τό μυστήριο τῆς κοινωνίας τοῦ Χριστοῦ καί τῆς ἐνώσεως ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτό καί ὁ πιστός ἀγαπᾶ τούς ἄλλους ἀνθρώπους καί τούς ὑπηρετεῖ. Ἡ ἀγάπη, πού καθορίζει βασικά τήν ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου, δέν εἶναι μιᾶ ἀνθρώπινη ἀρετή, ἀλλά τό ὕψιστο δῶρο τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο. « Ἐντολήν καινήν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς, ἵνα καί ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» (Ἰω. ιγ'34).

Τήν ἀγάπη αὐτή προσφέρει ὁ Χριστός στόν ἄνθρωπο μέ τήν σταυρική Θυσία Του. Σ' αὐτή μετέχει ὁ ἄνθρωπος για να ζήσει ἀληθινά. Εἶναι ἡ συμμετοχή τοῦ πιστοῦ στό μυστήριο τῆς Θεῖας Εὐχαριστίας, ὅπου ἀπό τώρα προγεύεται τή ζωή τοῦ μέλλοντα αἵωνα. Ἀπό ἐδῶ τροφοδοτεῖται ὁ ἄγωνας τοῦ ἀνθρώπου για τήν ἠθική του ἀνάπτυξη καί προκοπή. Γίνεται ἠθικός ὄχι για να διακρίνεται ἀπό τούς ἄλλους, ἀλλά για να ὠφελοῦνται οἱ ἄνθρωποι πνευματικά καί να δοξάζουν τόν Τριαδικό Θεό.

Ἐτσι ἐξηγεῖται, γιατί οἱ ἀληθινοί ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας κρύβουν τίς ἀρετές τους ἀπό τά μάτια τοῦ κόσμου. Ἡ ἠθικότητά τους δέ χρειάζεται τίς ἐπευφημίες τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά τή βαθύτατη συναίσθηση τῆς ταπεινοφροσύνης, πού τελικά ἀνυψώνει τόν ἄνθρωπο στά μάτια τοῦ Θεοῦ

καί τῶν ἀνθρώπων. «Καί ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ» (Ματθ. στ' 18).

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *Καί ἡ ζωὴ ἡμῶν κέχρηται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ· ὅταν ὁ Χριστός φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καί ἡμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ» (Κολ. γ' 3-4).*
2. *«Ὡ Πάσχα, τὸ μέγα καί ἱερώτατον Χριστέ· Ὡ σοφία καί Λόγος τοῦ Θεοῦ καί δύναμις· δίδον ἡμῖν ἐκτεπότερον σοῦ μετασχεῖν ἐν τῇ ἀνεσπέφῃ ἡμέρᾳ τῆς βασιλείας Σου» (Ἀπό τὴν Κινοιαζή τοῦ Πάσχα).*
3. *«Πάντας ἀνθρώπους μετὰ Θεόν ὡς Θεόν λογίζετα» (Ἄγιος Νεῖλος ὁ Σιναΐτης, P.G. 79.1193 C).*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί εἶναι ὁ ἔσχατολογικός χρόνος; 2) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν παρούσα καί τὴν αἰώνια ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου; 3) Γιατί ἡ ἀληθινὴ ἠθικότητά πρέπει νά τροφοδοτεῖται ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ; 4) Ποιά εἶναι τὰ βασικά γνωρίσματα τῆς ἀληθινῆς ἠθικότητος, δηλ. τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ ἀνθρώπου;

4. Ἡ διακονία τοῦ χριστιανοῦ στὸν κόσμο.

Ὁ ἄνθρωπος καί ὁ κόσμος. Μὲ τὴν ἁμαρτία ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε νά βλέπει τὸν κόσμο ὡς αὐτοσκοπὸ καί ὄχι ὡς χῶρο τῆς φανερώσεως τοῦ Θεοῦ καί τῆς κοινωνίας Του μετὰ τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ θεώρηση αὐτὴ ὀδήγησε τὸν ἄνθρωπο στὸ νά χρησιμοποιεῖ κυριαρχικά τὸν κόσμο, ἀλλὰ μόνον γιὰ τὴν ὠφέλεια καί προαγωγή τοῦ ἀτομικοῦ ἐγῶ του. Τὰ ἀτομικά, ἀλλὰ καί τὰ κοινωνικά συμφέροντα, ἐγίναν τὸ μοναδικὸ κριτήριον, γιὰ τὴν ἀξιολόγησιν τῶν θρησκευτικῶν, ἠθικῶν καί πνευματικῶν ἀξιών.

Ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ ἔχει καταμερισθεῖ σὲ πολλοὺς τομεῖς, σὲ διάφορα διαμερίσματα, ποῦ εἶναι ἀνεξάρτητα μεταξὺ τους. Κάθε ἓνα ἔχει καί τὴ δική του κλίμακα ἀξιών. Γιὰ κάθε τομέα ἰσχύουν εἰδικὰ κριτήρια. Σὲ μιά τέτοια κοινωνία ὁ Θεός καί ἡ θρησκεία δὲν ἀπορρίπτονται, ἀλλὰ περιορίζονται στὸ νά ἐφοδιάζουν τὸν ἄνθρωπο μετὰ ὀρισμένες «ἠθικές ἀξίες».

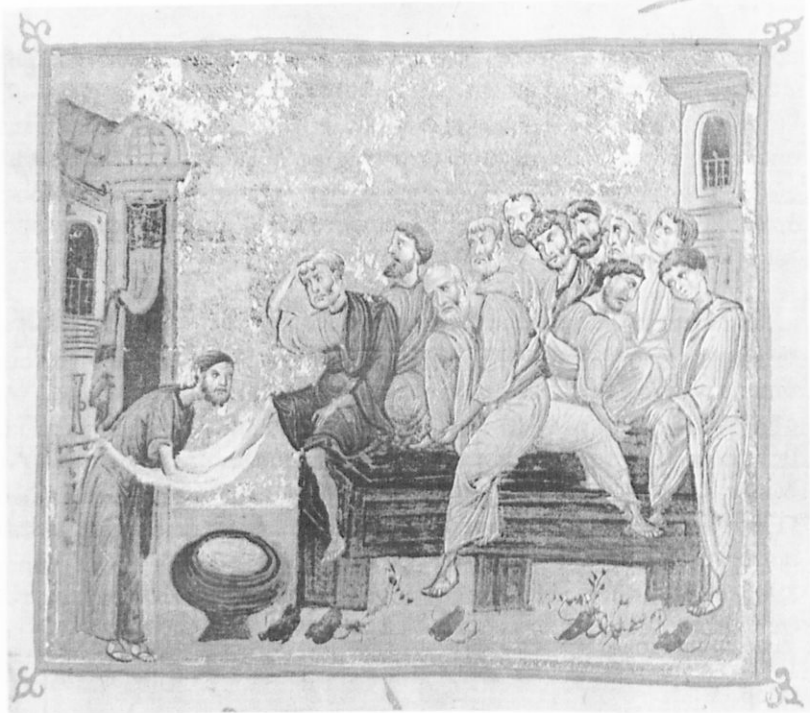
πού θεωρῶνται καί «ἀπαραίτητες» γιά τήν ἀτομική καί κοινωνική ζωή.

Στήν ἴδια κοινωνία διαπιστώνεται καί ἡ ἀντίθετη ἀκριβῶς διαγωγή. Γιά νά ἐξασφαλίσει ὁ ἄνθρωπος ἐπιτυχία στή ζωή, στό ἐπάγγελμα, στήν ἀπόκτηση ἀξιωμάτων, κ.ἄ. ὁδηγεῖται πολλές φορές καί στήν ἀνατροπή αὐτῶν τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν. Εἶναι ἔτοιμος νά καταπατήσει τούς ἄλλους, ἀρκεῖ νά πετύχει αὐτός, νά παραμερίσει τό συνάνθρωπο γιά νά προβάλλει τό δικό του ἐγώ.

Ἡ διακονία τοῦ χριστιανοῦ στό σύγχρονο κόσμο. Σ' ἓνα τέτοιο κόσμο ἀντιφάσεων καί ἀντινομιῶν ζεῖ καί ὁ χριστιανός. Ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅμως ἀλλοιωμένη ἀπό τήν ἁμαρτία, πού τήν ὁδηγεῖ στή φθορά καί τό θάνατο. Αὐτός ὁ κόσμος ἀποδοκίμασε καί θανάτωσε μέσα του τό Χριστό, πού ὅμως ἀποδέχθηκε τό θάνατο γιά νά δωρήσει στους ἀνθρώπους τήν ἀληθινή ὑπαρξη καί τήν πραγματική ζωή. Γι' αὐτό καί ἡ Ἐκκλησία προβάλλει τό θάνατο τοῦ Κυρίου, πού γίνεται πρόξενος ἀθανασίας γιά ὁλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος. «Ὁ Σταυρός Σου, Κύριε, ζωῆ καί ἀνάστασις ὑπάρχει τῷ λαῷ Σου...» ψάλλει ὁ λαός τοῦ Θεοῦ στήν ἐκκλησία. Ὁ κόσμος ἔχει τώρα τή δυνατότητα νά ξαναβρεῖ τήν ἀληθινή ζωή του στό Χριστό καί στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ.

Ἐνα τέτοιο κόσμο καλεῖται νά ὑπηρετήσει καί ὁ χριστιανός. Οἱ ὑπηρεσίες του δέν εἶναι ἐπιφανειακές καί ἐξωτερικές, ἀλλά ἀγωνίζεται νά ὁδηγήσει τόν κόσμο στίς πηγές τῆς σωτηρίας καί τῆς μεταμορφώσεως του. Ὁ χριστιανός δέ βλέπει ἐχθρικά τόν κόσμο, πού θέλει νά παραμένει στήν ἀποστασία του, δηλαδή μακριά ἀπό τό Θεό. Ὁ κόσμος ἀντιμετωπίζεται μόνο μέ τήν ἀνεξάντλητη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, πού ὠθεῖ τόν ἄνθρωπο σέ ἔργα δημιουργίας καί φιλανθρωπίας.

Ὁ χριστιανός βλέπει στόν κάθε ἄνθρωπο, ἔστω καί παραμορφωμένη συχνά τή ζωντανή εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. «Εἰκὼν εἰμι τῆς ἀρρήτου δόξης Σου, εἰ καί στίγματα φέρω παισιμάτων» ὑπογραμμίζει ὁ ἱερός Δαμασκηνός. Τά παιίσματα τῶν ἀνθρώπων, ὅσοδηποτε μεγάλα καί ἂν εἶναι, δέν μποροῦν νά νικήσουν τή φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καί ἐπομένως τήν ἐπιείκεια καί συμπάθεια τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὅλες οἱ ὑπηρεσίες καί φροντίδες του γιά τόν ἄνθρωπο καί ὁλόκληρη τήν κοινωνία γίνονται στό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι τελικά προάγεται ὁ κόσμος πνευματικά καί ἠθικά.

Ὁ Νικτήρ. Μικρογραφία ἀπὸ Εὐαγγελιστᾶριο τῆς Ἱ. Μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους (11ος αἰ.).

Ἡ μαρτυρία τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Ὁ χριστιανὸς αισθάνεται τὴν ὑποχρέωση νὰ γίνεται γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους μάρτυρας τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, ὅπως τὴν προσεγγίζει καὶ τὴ βιώνει στὸ χῶρο τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ φιλανθρωπία τοῦ χριστιανοῦ δὲν ἐξαντλεῖται στὴν προσφορά μιᾶς ὠφελίμου κοινωνικῆς ὑπηρεσίας. Μιά τέτοια προσφορά στηρίζεται περισσότερο στὴ συμπόνια, πού δὲν ἀνέχεται νὰ βλέπει τὸν ἄλλο ἄνθρωπο νὰ δοκιμάζεται καὶ νὰ ὑποφέρει. Ἡ κοινωνικὴ ὑπηρεσία ἀποβλέπει στὸ νὰ περιορίσει τὸν πόνο καὶ τὴ δυστυχία ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Ἡ φιλανθρωπία ὅμως, πού προσφέρεται στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, κατευθύνεται στὸ βαθύτατο στρώμα τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ἀποκαλύπτει τὶς ρίζες τῆς δυστυχίας καὶ τῆς φθορᾶς. Μὲ τὴ φιλανθρωπία ἐπιδιώκεται

ή σωτήρια μεταβολή στις ανθρώπινες καρδιές και σκέψεις και όχι τόσο ή βελτίωση των εξωτερικών συνθηκών, όσο καλές και ωφέλιμες και αν φαίνονται. Η φιλανθρωπία της Εκκλησίας και του χριστιανού δεν προσφέρεται στον άνθρωπο από συναισθηματική συγκίνηση ή συμπόνοια, αλλά για να τον βοηθήσει στην ανακάλυψη του θείου προορισμού του, δηλαδή της σωτηρίας του.

Τό ίδιο ακριβώς ισχύει και για την προσφορά της αγάπης στον κόσμο. Η αγάπη δεν είναι μία ψυχική ή συναισθηματική ιδιότητα του ανθρώπου, αλλά η δημιουργική δύναμη, που προσφέρει την αληθινή ζωή και οδηγεί στη διάσωσή της. «Η αγάπη εκ του Θεού ἐστίν» λέγει ο Ευαγγελιστής Ιωάννης (Α΄ Ιω. δ΄ 7). Η αγάπη είναι τό δῶρο του Θεού, που τελειοποιεί την ανθρώπινη φύση και ολοκληρη την κοινωνία. Η αγάπη είναι ή ζωή της θείας φύσεως κατά τον Άγιο Γρηγόριο Νύσσης. Ο χριστιανός, που ανακαλύπτει μέσα του την αγάπη του Θεού, την ξαναπροσφέρει στους άλλους ανθρώπους. Είναι τό μοναδικό σημείο, απ' όπου περνά ή αγάπη του ανθρώπου στό Θεό. «Εάν τις εἶπῃ ὅτι ἀγαπῶ τόν Θεόν, καί τόν ἀδελφόν αὐτοῦ μισῇ ψεύστης ἐστίν· ὁ γάρ μή ἀγαπῶν τόν ἀδελφόν ὄν ἐώρακε, τόν Θεόν ὄν οὐχ ἐώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν;» (Α΄ Ιω. δ΄ 20). Η αγάπη τελικά είναι τό πλήρωμα της μαρτυρίας και διακονίας του χριστιανού στον κόσμο.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *«Καί εἶδον ἔτιρον οὕτω τήν σωτηρίαν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ παραζηλοῦντα καί θέλοντα, ὡς πολλάκις μετά δακρῶν θεομῶν ἐξ ὅλης ψυχῆς δέεσθαι τοῦ φιλιανθρώπου Θεοῦ ἢ κάκεινους σωθῆναι ἢ καί αὐτόν σὺν ἐκείνοις κατακριθῆναι, ἀπό διαθέσεως θεομιμήτου καί Μωσαϊκῆς ὄλους σωθῆναι μόνον ἐαντόν·μή θέλοντα. Γῆ ἀγία γάρ ἀγάπη ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι πνευματικῶς αὐτοῖς συνδιθείς, οὐδέ εἰς αὐτήν τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσελθεῖν προσηεῖτο καί χωρισθῆναι αὐτῶν» (Αγ. Συμεῶν ὁ Νέος Θεολόγος, Κατήχησι Β΄).*
2. *«Εάν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καί τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δέ μή ἔχω, γέγονα χαλκός ἤχων ἢ κίμβαιον ἀλαλάζον. Καί ἐάν ἔχω προφητείαν καί εἰδῶ τά μυστήρια πάντα καί πᾶσαν τήν γνώσιν,*

καί ἐάν ἔχω πᾶσαν τήν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν,
ἀγάπην δέ μή ἔχω, οὐδέν εἶμι.
Καί ἐάν ψωμίσω πάντα τά ὑπάρχοντά μου,
καί ἐάν παραδῶ τό σῶμά μου, ἵνα καθήσομαι,
ἀγάπην δέ μή ἔχω, οὐδέν ὠφελοῦμαι.
Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται,
ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται,
οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τά ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογιζέται τό κα-
κόν,
οὐ χαίρει ἐπί τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δέ τῇ ἀληθείᾳ·
πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει.
Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει.
Εἴτε δέ προφητεῖαι καταργηθήσονται· εἴτε γλῶσσαι παύσονται·
εἴτε γινῶσις καταργηθήσεται.
Ἐκ μέρους δέ γινώσκομεν καί ἐκ μέρους προφητεύομεν·
ὅταν δέ ἔλθῃ τό τέλειον, τότε τό ἐκ μέρους καταργηθήσεται.
Ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην·
ὅτε δέ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τά τοῦ νηπίου.
Βλέπομεν γάρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι,
τότε δέ πρόσωπον πρός πρόσωπον·
ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δέ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καί ἐπεγνώσθην.
Νυνί δέ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τά τρία ταῦτα·
μεῖζων δέ τούτων ἡ ἀγάπη». (Α' Κορ. ιγ' 1-13).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	ΣΕΛΙΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΗΘΟΣ	
1. Οι άρχές της Ήθικης	7
2. Τό χριστιανικό ήθος	9
3. Ή αξία της Ήθικης	13
ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	
I. ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ (Όρθόδοξη χριστιανική θεώρηση)	
Α΄ Ο ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ	
1. Ό έν Χριστώ καινός άνθρωπος	17
2. Ή ήθική ζωή του ανθρώπου	22
3. Ό άνθρωπος και ό νόμος του Θεού	25
Β΄ Η ΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΟ	
1. Ή συνείδηση	30
2. Ή άφύπνιση της συνειδήσεως	34
Γ΄ ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ	
1. Τό φιλοσοφικό πρόβλημα της έλευθερίας	39
2. Ή χριστιανική θεώρηση της έλευθερίας	42
Δ΄ Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Η ΗΘΙΚΗ ΠΡΑΞΗ	
1. Τά κίνητρα και ή ήθική ζωή	47
2. Ή πνευματική ζωή του ανθρώπου	51
3. Ή συμβολή της προσευχής στη μόρφωση του χριστιανικού ήθους	55
4. Ό όρκος, ή βλασφημία και ή μαγεία	59
II. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ	
1. Ή ούμανιστική θεώρηση του ανθρώπου	64
2. Ό αυτόνομος άνθρωπος του Έμμ. Κάντ	67
3. Ό υπεράνθρωπος του Φρειδερίκου Νίτσε	71
4. Ή άπαισιόδοξη και μηδενιστική θεώρηση του ανθρώπου	75
5. Ή ήδονική θεωρία για τόν άνθρωπο	78
6. Ή ύλιστική θεώρηση του ανθρώπου	82
7. Ή θεωρία του ύπαρξιμοϋ για τόν άνθρωπο	87

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΚΑΙΝΗ ΖΩΗ

Α' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

1. Ο άνθρωπος και η δημιουργία του κόσμου	92
2. Η ζωή του ανθρώπου	95
3. Το ανθρώπινο σώμα	98
4. Η φυσική ζωή του ανθρώπινου σώματος	101
5. Η αξία της προσωπικής ζωής	106
6. Η αυτοκτονία	111
7. Η αυτοθυσία	114
8. Ο χριστιανικός γάμος	117
9. Η οικογένεια	120

Β Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Ο άνθρωπος ως πρόσωπο	126
2. Ο άνθρωπος και το Κράτος	130
3. Η ήθικη θεώρηση της δικαιοσύνης	133
4. Πόλεμος και ειρήνη	136
5. Ο άνθρωπος και ο πολιτισμός	140
6. Επιστήμη και Τεχνολογία	143
7. Έργασία και οικονομία	147
8. Το επάγγελμα του ανθρώπου	150
9. Ο άνθρωπος και η τέχνη	153
10. Το πρόβλημα του ελεύθερου χρόνου	157

Γ' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

1. Η αναγέννηση του ανθρώπου στην Έκκλησία	161
2. Το Άγιο Πνεύμα και η ήθικότητα του ανθρώπου	165
3. Ο εσχατολογικός χαρακτήρας της χριστιανικής ήθικης	168
4. Η διακονία του χριστιανού στον κόσμο	170

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	175
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	177

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

**(που μπορεί να χρησιμοποιήσει ο μαθητής για μία ευρύτερη κατατόπισή του στα θέματα της
ὀρθόδοξης χριστιανικῆς ἠθικῆς)**

- Ἄγουριδου Σάββα : Τό Εὐαγγέλιον καί ὁ σύγχρονος κόσμος, Θεσσαλονίκη 1970.
 Βασιλείου Ἀρχιμ. : Εἰσοδικόν. Στοιχεῖα βιώσεως τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνότητος μέσα
 στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, Ἅγιον Ὄρος 1974.
 Γιανναρά Χρίστου : Ἡ Ἐλευθερία τοῦ ἠθους, Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Ἀθήνα 1970.
 " " : Τό προνόμιο τῆς ἀπελπισίας, Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Ἀθήνα 1973.
 Γκεοργκίου Βιργκίλ : Ἀπό τήν 25ῃ ὥρα στήν αἰώνια ὥρα, Ἀθήνα 1967.
 Εὐδοκίμωφ Παύλου : Ἡ πάλι μέ τόν Θεό, Θεσσαλονίκη 1970.
 " " : Ἡ Ὀρθοδοξία, Θεσσαλονίκη 1972.
 Θεοδώρου Εὐαγγέλου : Ἀνθολόγιον Πατερικῶν Κειμένων, Ο.Ε.Δ.Β. 1969.
 ΖΩΗΣ ἔκδοσις : Ἡ Λειτουργία μας, Ἀθήνα 1963.
 Κλεμάν Ὀλιβιέ : Ἡ θεολογία μετά «τό θάνατο τοῦ Θεοῦ», Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Ἀθήνα
 1973.
 Λορεντζάτου Ζήσιμου : Μελέτες, ἐκδόσεις «ΓΑΛΑΞΙΑΣ», 1966.
 Λόσσκυ Βλαντιμίρ : Ἡ μυστική θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας Θεσσαλονίκη
 1964.
 Μάινα Ἰακ.-Νέλλα Παν. :
 Γρηγοριάδη Κων. : Μαρτυρία Ὀρθοδοξίας, Ἀθήνα 1971.
 Μαντζαριδου Γεωργίου : Χριστιανική Ἠθική, Θεσσαλονίκη 1971.
 " " : Ἡ χριστιανική κοινωμία καί ὁ κόσμος, Θεσσαλονίκη 1971.
 " " : Ἠθική καί Ἀποκάλυψις, Θεσσαλονίκη 1969.
 Μπερντιάγεφ Νικ. : Πνεῦμα καί πραγματικότητα. Ἐκδόσεις τῶν Φίλων, Ἀθήνα 1968.
 " " : Ἀλήθεια καί Ἀποκάλυψη, Ἀθήνα 1967.
 Νησιώτη Νικολάου : Ὑπαρξισμός καί Χριστιανική πίστις, Ἀθήνα 1956.
 Σμέμαν Ἀλεξάνδρου : Γιά νά ζήσῃ ὁ κόσμος, Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Ἀθήνα 1970.
 Φλωρόφσκυ Γεωργίου : Θέματα ὀρθοδόξου θεολογίας, Ἀθήνα 1973.

«Τά αντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τό κάτωθι βιβλιόσημο γιά ἀπόδειξη τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐπίσημο στερούμενο τοῦ βιβλιοσήμου τοῦτου θεωρεῖται κλεψίτυπο. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτό διώκεται κατά τίς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108)».

ΕΚΔΟΣΗ Η' 1982 (VI) ΑΝΤΙΤΥΠΑ 75.000 ΣΥΜΒΑΣΗ 3779/9-4-82

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ, Κ. ΚΑΛΑΘΑΣ-Γ. ΜΠΕΤΣΩΡΗΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

